

B

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

**2000. 1. szám
MÁRCIUS**

Z

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

*Kiadja a Büntetés-végrehajtás
Országos Parancsnokságának sajtó-
és kommunikációs önálló osztálya*

Megjelenik negyedévenként * Tizenkilencedik évfolyam, 1. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

DR. BÖKÖNYI ISTVÁN

Tag:

DR. CSORDÁS SÁNDOR

DR. KABÓDI CSABA

DR. LŐRINCZ JÓZSEF

DR. MEZEY BARNA

DR. NAGY FERENC

DR. VÓKÓ GYÖRGY

Főszerkesztő:

BUJÁKI ILDIKÓ

Szerkesztő:

TURBÓK ATTILA

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,

Steindl Imre utca 8.

Telefon és telefax:

312-0090

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Csordás Sándor, az Igazságügyi Minisztérium büntetés-végrehajtási felügyeleti főosztályának vezetője; Deák Ferenc, az országos parancsnokság szakkönyvtárosa; Hajnal László Gábor író, újságíró; dr. Heylmann Katalin, az országos parancsnokság egészségügyi főosztályának vezetője; Kaszt János tanársegéd a BM Rendőrtiszti Főiskola büntetés-végrehajtási tanszékén; Kunfalvi Edit, őrnagy adjunktus; Módos Tamás, a Rendőrtiszti Főiskola büntetés-végrehajtási tanszékének adjunktusa; Novák Valentin író, újságíró; Oláh Miklós, a Szegedi Fegyház és Börtön humánpolitikai osztályának főelőadója; dr. Szócs László, az ELTE kriminológiai tanszékének megbízott oktatója; Tamáska Péter, a Magyar Országos Levéltár főlevéltárosa; dr. Vókó György, a Legfőbb Ügyészség osztályvezető ügyésze.

*

A fotókat Csatorday Zoltán, Dömötör Mihály és Milkovics Pál készítette.

**A folyóirat előfizethető a Bv. költségvetési elszámolási számláján
(10023002 01393008) vagy a szerkesztőségben.**

ISSN 1417-4758

Előfizetési díj egy évre 400 forint.

Az előkészítés és a tördelés a BVOP Sajtóosztályán készült.

A nyomdai munkákat a Duna-Mix Nyomda végezte.

Felelős vezető: Garami Antal

Hullámzó kép

A magyarországi gazdasági bűnözés dinamikája

A gazdaság és a bűnözés közötti ambivalens kapcsolatok ugyan már régóta ismertek, a gazdasági bűncselekmények különleges veszélyességének hangsúlyozása és a figyelem középpontjába állítása mégis viszonylag újkeletű jelenség még a fejlett piacgazdaságú országokban is. Magyarországon a probléma tulajdonképpen csak a rendszerváltozást követően jelentkezett élesen, amikor a társadalmi és normaváltozások mellett a bűncselekmények számának ugrásszerű növekedésével egyidejűleg annak összetétele is megváltozott és új, a hazai társadalmunk számára addig ismeretlen bűncselekmények, elkövetési formák jelentek meg.

A gazdasági átalakulás, a piacgazdaságra való áttérés, az állami vagyon privatizálása a gazdasági bűnözés legkülönbözőbb formáinak térnyerésével, míg a társadalom széles rétegeinek leszakadása és elszegényedése a közbiztonság már-már megfégezhetetlennek látszó romlásával, a vagyon elleni bűncselekmények számának növekedésével társult.

A gazdasági bűnözés jelentőségét – anyagi következményein túl – az annál sokkal veszélyesebbnek tartott olyan nem anyagi károk fokozzák, mint például a szabad verseny gazdasági bűnözés miatti eltorzulásai. Pedig a szabad verseny a szociális piacgazdaság gazdasági rendjének lényeges eleme, a gazdasági folyamatok ugyanis ebben a piacgazdaságban a szabad verseny játékszabályai, a verseny átalakító szabályai szerint zajlanak. Minden, ami ezt az árversenyt zavarja, egyben a gazdasági rendet is zavarja, s áttételesen azt a közösségi érdeket, amely ennek a gazdasági rendnek, mint a demokra-

tikus államberendezkedés anyagi alapjait megeremtő mechanizmusnak a működéséhez fűződik.¹

A szabad versenyre és az arra épülő gazdasági rend mechanizmusára gyakorolt torzító hatás következménye jól érzékelhető például az *adócsalás* elkövetéséből eredő gazdasági következményeken keresztül. Az adócsalást elkövető azon túl, hogy cselekményével a költségvetést bevételtől fosztja meg, aminek hatása makrogazdasági szinten az állam allokációs, elosztási és stabilizációs funkcióinak ellátásában jelentkezik, vagyis az állam az e fajta bűncselekmény(ek) miatt

elmaradó költségvetési bevétel következményeit visszatéríti az állampolgárookra – például a csökkenő szociális ellátásban –, az elkövető részére viszont olyan sajátos tőkefelhalmozási lehetőséget biztosít, amely a szabadáras piacon jelenlévő, legálisan működő versenytársak számára nem elérhető. Az adócsalással felhalmozott pénzeszközök így olyan gazdasági előnyhöz juttatják az adócsalás elkövetőjét, amely végső soron annak árképzésén keresztül a versenytársaknak a piacon való ellehetetlenüléséhez vezethet, aminek eredményeként az illegális vállalkozás egyeduralmi pozícióba kerül, illetve kerülhet a piacon, és így gazdasági erőfölényével piacialakító szerepet szerezhethet, ami végső soron ugyancsak a fogyasztói réteget sújtja.

Terminológiai zavar

A rendszerváltozást követően a gazdasági bűnözés fokozódó térnyerésével egyidejűleg a jelenség több aspektusból is az érdeklődés középpontjába került. A legkülönbözőbb deviáns magatartások meghatározására egymással versengő definíciók születtek, ami óhatatlanul egyfajta fogalmi, terminológiai zavart eredményezett, aminek többek között a gazdasági bűnözés dinamikájának vizsgálatára szempontjából is megvan a maga jelentősége, ezért fontosnak tartom, ha csak érintőlegesen is, de áttekinti a probléma lényegét.

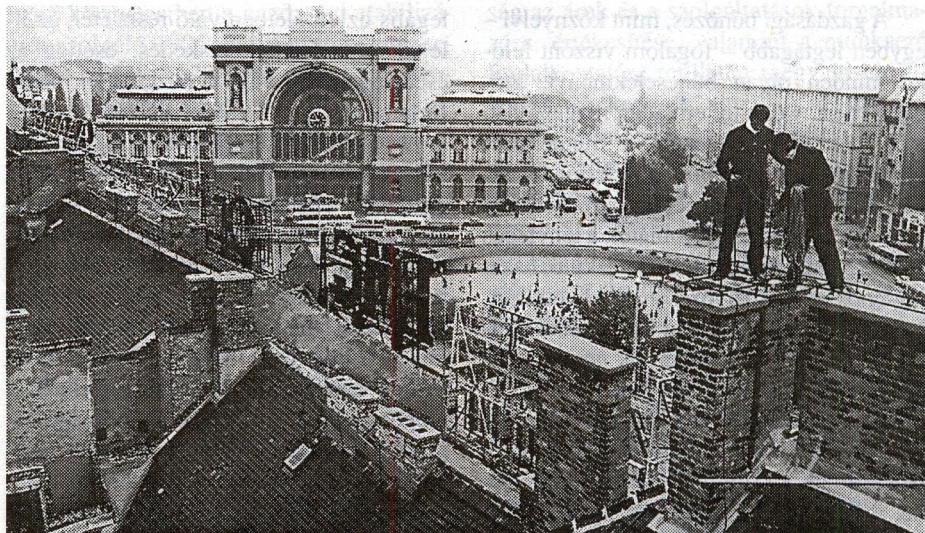
A gazdasági bűnözéssel, mint a bűnözés egy sajátos formájával a bűnügyi tudományokon belül először a kriminológusok kezdtek foglalkozni. Ennek megfelelően tehát kezdetben ez nem anyagi büntetőjogi kategória, hanem kriminológiai fogalom volt. A század elején főleg a szegény nép-

rétegek bűnözését, elsősorban a lopást, valamint az erőszakos vagyon elleni bűncselekményeket értették rajta. Később, a II. világháborút követően évtizedekig uralkodott az a felfogás, illetve tételes jogi megközelítés, amely a gazdasági bűncselekmények jogi tárgyát, és ennek megfelelően a fogalmát már kizárólag az állam gazdasági tevékenységéhez kötötte, ezért általánosan elfogadott volt az a fogalom-meghatározás, amely szerint a gazdasági bűncselekmények az állam gazdasági tevékenységét (a költségvetést és a közhatalmi gazdaságigazgatást) sértik vagy veszélyeztetik. A gazdasági bűncselekményekre vonatkozó jogalkotás (gazdasági büntetőjog) és ennek alkalmazása közvetlen kapcsolatban volt az állam mindenkori gazdaságpolitikájával és az ezt kifejező gazdaságigazgatási szabályokkal.²

Az állami tevékenység kizárólagosságának elvén nyugvó definíciót a központi szabályozásnak szinte korlátlan szerepet szánó szocialista gazdaságirányítás ténye annak idején kétségtelenül megalapozotta tette.

A társadalmi és a gazdasági változások, valamint az új szemléleti és megközelítési módok hatására az állami gazdaságirányítás, mint érték egyre inkább devalválódott. A gazdasági szereplők számának bővülésével, a társaságok és magánvállalkozók önállósodásával és az új bűnözési formák megjelenésével világossá vált, hogy a gazdasági bűncselekmények is jóval szélesebb, heterogénebb szférába kerültek.

A változások, a sokféleség, az egyre változó deviáns és kriminális magatartások kialakulása a gazdasági bűnözés fogalmát komplexé tette, ami oda vezetett, hogy egyrészt a korábban nagy általánosságban elfogadott definíciók létjogosultságukat veszítették, másrészt pedig a gaz-

Szinte megoldhatatlan feladat megtisztítani a magyar társadalmat a feketemunkától

dasági bűncselekmények általánosan elfogadott, a legmodernebb jelenségeket is inkorporáló definícióját a témát kutató szakembereknek nem sikerült megalkotniuk. Sem Magyarországon, sem a külföldi kriminológiai szakirodalomban nem alakult ki a gazdasági bűnözés egységesen elfogadott definíciója.

A gazdasági bűnözés fogalmának meghatározására irányuló egymással versengő, sokszor ellentmondó megközelítések áttekinthetősége és rendszerezhetősége érdekében indokolt lehet elkülöníteni büntetőjogi, kriminológiai és köznyelvi kategóriákat, habár többen a pontos tételes jogi keretek felismerhetőségének hiányát kriminológiai megközelítéssel próbálták helyettesíteni, így ebben a körben keverednek a büntetőjogi és kriminológiai ismervek.

A gazdasági bűnözés büntetőjogi fogalmát az egyes bűncselekménycsoportok kialakításának mintájára, azaz a védett jogi tárgy azonossága, illetve hasonlósága alapján alakítják ki. Ennek megfelelően a

büntetőjogi fogalom meghatározása során a gazdasági bűnözés körébe azokat a cselekményeket sorolják, amelyek a gazdasági élet egyének feletti jogi tárgyait sértik, azaz azt a társadalmi érdeket, amely a piacgazdaságon alapuló gazdasági rend zavartalan működéséhez fűződik.³

A gazdasági bűnözés kriminológiai fogalmát általában úgy határozzák meg, mint amely bűnözési forma körébe a Btk. XVII. fejezetében felsorolt tényleges gazdasági bűncselekményeken kívül a vágyon elleni bűncselekmények közül a *gazdálkodás körében elkövetett sikkasztás, csalás, hűtlen és hanyag kezelés, orgazdaság, a vásárlók megkárosítása, a szerzői és szomszédos jogok megsértése, a bitorlás és hitelsértés, a Btk. XV. fejezetéből a hivatali visszaélés, a vesztegetés és a befolyással üzérkedés gazdálkodáshoz kapcsolódó esetei, végül a XVI. fejezetből a nemzetközi jogi kötelezettség megsértése, ártalmas közfogyasztási cikkel visszaélés, valamint a környezet- és természetkárosítás tartozik.*⁴

A gazdasági bűnözés, mint köznyelvi – egyben legtágabb – fogalom viszont felölel minden olyan bűncselekményt, szabálysértést, valamint etikátlan magatartást, amelynek eredményeként a mindennapi gazdasági élet szereplői a közfelfogás szerint jogtalan anyagi előnyökre tesznek szert. Ily módon ide sorolhatók a tényleges bűnelkövetőkön kívül az átalakuló hazai jogrendszer szabályozásának következtelenségeit, a joghézagokat kihasználók, noha büntetőjogi értelemben ők nem vonhatók felelősségre, nem bűnözök.⁵

Halmazelméleti fogalmakkal élve azt mondhatjuk, hogy a büntetőjogi kategória beletartozik a kriminológia fogalmkörébe, a köznyelvi fogalom pedig magában foglalja mindkét előbbi fogalmat, sőt annál sokkal tágabb kategória.

Létezik olyan álláspont is, amely a három kategória szintéziseként egy rendezőelvet jelöl meg, nevezetesen a gazdaságot, és erre alapítva határozza meg a gazdasági bűnözés fogalmát úgy, mint gazdálkodással összefüggő bűnözést, amely magában foglalja mindazon bűncselekményeket, amelyeket a gazdasági tevékenységgel összefüggésben követnek el. Ezek egyaránt lehetnek korrupciós, vagyon elleni és kifejezetten gazdasági bűncselekmények.⁶

Érzelhető tehát egy olyan tendencia is, amely már a fogalom-meghatározás szintjén a teljességre törekvéssel próbál befogni egy igen széles magatartási kört. A fogalom meghatározása persze „minden gazdasági tevékenységgel összefüggő tettnek” a megragadási szándékával partatalná teheti a definíciót, hiszen már maga a „gazdasági tevékenység” is igen képlékeny és általánossága folytán igen homályos fogalom. Felvetődik tehát a kérdés, hogy mit is kell értenünk gazdasági tevékenységen, egyaránt ide tartozik-e a

legális üzleti életben való részvétel, az illegális iparűzés, kereskedés, esetleg az eseti üzletkötés vagy a háztartások pénzforgalma is.

A gazdasági tevékenység fogalmának képlékenységén túlmenően felvetődik a gazdasági bűncselekmények és a vagyon elleni bűncselekmények elhatárolásának problémája is, a hazai és a külföldi büntetőjogi irodalomban ugyanis az egyik legvitatottabb elméleti kérdés a gazdasági bűncselekmények fogalmának körülírása mellett azoknak az ismertetőjegyeknek a meghatározása, amelyek alapján a gazdasági bűncselekmények megnyugtatóan elhatárolhatók lennének a vagyon elleni bűncselekményektől. A gazdasági bűnözés körébe vont esetek zöme ugyanis klasszikus csalás vagy sikkasztás, gazdasági jelleget csupán attól ölt, hogy nem a szomszédot, hanem az üzleti partnert vezetik félre.

A gazdasági bűncselekmények mindenképpen szoros összefüggésben állnak tehát a vagyon elleni bűncselekményekkel. Ez a viszony érthető is, mivel a gazdasági bűncselekmények legtöbbször vagyoni károsodással járnak, a vagyon elleni támadások pedig hátrányosan érintetik a gazdasági viszonyok alakulását.

A gazdasági bűnözés fogalma a köznyelvben és a szakirodalomban egyaránt kiegészült a divatos *feketegazdaság* névvel jelzett kategóriával, illetve a sűrűn emlegetett *fehérgalléros bűnözés* kategóriával. A feketegazdaság kifejezés, mely csupán az utóbbi években vált általánossá a szakemberek és a közvélemény előtt, kiemelve ezzel a rejtett gazdaságról, informális, irreguláris és árnyékgazdaságról, illegális második és szürkegazdaságról alkotott fogalomhasználatokat, elsősorban és inkább közgazdasági fogalomként fogható fel, habár jogi környezetben is megjelent. A feketegazdaság fogalmát jogsza-

bályi környezetben a gazdasági stabilizációt szolgáló 1995. évi kiigazító intézkedésről szóló 1023/1995 (III. 22.) kormányhatározat alkalmazta először, amikor a 4. pontban „A feketegazdaság visszaszorítására, legalizálására vonatkozó intézkedések” címen határozott meg feladatokat. A jogalkotás, amely így a feketegazdaság fogalmát jogrendszerünk részévé tette, nem tartotta fontosnak, hogy bármilyen szabályozási szempontból azt meghatározza, esetleg értelmezze.

Az új fogalom éppen meghatározatlansága miatt alkalmas arra, hogy okként és okozatként emlegetve bármilyen gazdasági, vagy a gazdálkodás körébe tartozó kriminogén problémánál bárki elővehesse, holott mint közgazdasági fogalom elég egyértelmű, meghatározásának alapelve az adózatlanság, a költségvetési kapacitások hiánya, azaz ide tartozónak tekintendő minden olyan tevékenység, amely az adózást, a statisztikai számbavételt elkerüli, és láthatatlan jövedelmeket eredményez. A feketegazdaság tehát gazdasági értelemben produktív, valódi termelési folyamatokat jelent. A gazdaság összetettségének ezt a részét különböző módszerekkel felbecsülve mérik, és beszámítják a bruttó nemzeti termék végösszegébe. A feketegazdaságnak van egy, a nem produktív szférába sorolandó szegmense is, amely a megtermelt javak újraelosztásának rendszeréhez kapcsolódik.

A feketegazdaság is – mint szigorúan közgazdasági értelemben felfogható fogalmi kategória – természetesen a gazdasági bűnözéssel összefüggő jelenségek értékelésére szolgáló fogalomtár részévé vált, és mint ilyen, ebből az aspektusból is számtalan definíciója látott napvilágot. Ezen definíciókísérletek szintéziseként fogható fel az a fogalom-meghatározás, amely szerint „a feketegazda-

ság az áruk és a szolgáltatások forgalmazása, értékesítése, valamint a munkaerő foglalkoztatása területén megvalósuló illegális tevékenység, amely az azt folytató cégek, személyek és szervezetek részére az érvényben lévő adózási, társadalombiztosítási, vámkezelési, jövedéki és egyéb szabályok megsértésével, be nem tartásával a piaci versenyben jogosulatlan előnyöket biztosít a törvényesen tevékenykedő vállalkozókkal és gazdálkodó szervezetekkel szemben. A bűnöző szervezetek alapvető jellemzője, hogy rendkívül gyorsan, minél nagyobb nyereség megszerzésére törekcsenek, s tagjaik, valamint irányítók a luxus életvitelhez szükséges anyagi eszközöket kizárólag a bűnözés útján kívánják megszerezni. Tevékenységük során egy illegális másodgazdaságot, annak fenntartása céljából pedig egy illegális másodhatalmi struktúrát építenek ki.”⁷

A fogalom-meghatározásba integrálódik az eddigiekhez képest egy újabb elem, nevezetesen a szervezett bűnözés kategóriája. A szervezett bűnözés egyes elemeinek kapcsolódása a gazdasági kriminalitás jellemzőjének vélt módozatokhoz, azon túl, hogy nyilván megalapozott, a kérdés további komplexitását érzékelteti.

A feketegazdasághoz kapcsolódó tevékenység nyilván felfogható a gazdasági bűnözés integráns részét képező – elhatárolható, sajátos és nevesített – szegmensenként is, de célszerűbbnek látszik elhatárolni a gazdasági bűnözés kategóriájától, hangsúlyozva annak lehetőségét, hogy a tevékenység során a gazdasági bűnözés körébe sorolt, több bűncselekmény is megvalósulhat akár egyidejűleg is. A feketegazdaság büntetőjogilag értékelhető része tehát kizárólag a gazdasági és a gazdálkodással összefüggő bűnözés, amelynek jelentőségét fokozza az a tény, hogy a feke-

tegazdaság egyre több ponton kapcsolódik az elsődleges gazdasághoz, illetve a feketegazdaság szereplőinek átlag feletti jövedelme valóságos gazdasági hatalom kialakulásához vezet, ez pedig az összefonódás további erősödését eredményezheti.

Nagyfokú szervezettség

A feketegazdasággal összefüggésben, illetve az annak körében megvalósított és kiemelt bűncselekmények kapcsán nem hagyható figyelmen kívül a nagyfokú szervezettség, a hierarchikus szerveződés, a megvalósítás részletes megtervezése, illetve az erőszakos bűncselekmények elkövetésének kapcsolódása, azaz a feketegazdaság szükségszerű kapcsolata a szervezett bűnözéssel.

A feketegazdaság kifejezés következetlen és eltérő alapokról induló használata tehát még több átfedést és terminológiai vitát eredményez, a jogászok többsége a gazdasági bűnözés, gazdasági bűncselekmények, feketegazdaság szavakat gyakran szinonimaként használja, s kizárólag abban ért egyet, hogy e fogalmak behatároltabbak a közvetlen adminisztratív beavatkozást szükségessé tevő, nemkívánatos gazdasági jellegű tevékenységeknél, de jóval tágabb bűncselekménykört ölelhetnek fel, mint ami a Btk. XVII. fejezetében szerepel.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a definíció során a teljesség igényével mindent átfogni kívánó megközelítések még inkább parttalanná tehetik a fogalom mögöttes jelentéstartalmát, ugyanakkor a szűkítés irányba inkább praktikus, mint tudományos igényű szempontként jöhet szóba. A gyakorlatiasság igénye érződik azon álláspontok mögött is, amelyek azt szorgalmazzák, hogy kriminológiai értelemben is csak azo-

kat tekintsük gazdasági bűncselekményeknek, amelyek akár a gazdálkodás menetében, akár ahhoz szorosan kapcsolódva, elsősorban és jellemzően a gazdálkodás rendjét, a gazdálkodási kötelezettségeket, a tisztességes és törvényes gazdálkodás kerekeit sértik vagy veszélyeztetik.⁸

A megoldás irányában való elmozdulást vélhetőleg a lényegi rendezővel jelentő kategóriának, vagyis a gazdaságfogalom kriminológiai és büntetőjogi releváns, fogalmi elemeinek pontos és tételes összefoglalása jelentheti, ennek meghatározatlansága eredményezi ugyanis az eltérő alapokról induló definíciók végeredménybeli sokszínűségét.

A bűnügyi tudományok körében a gazdasági bűnözéssel kapcsolatos fogalom pontos és széles körben elfogadott meghatározottságának hiánya a büntetőjogi fogalom elsőbbségét eredményezi, aminek következtében a tényleges gazdasági bűnözés, mint társadalmi tömegjelenség kriminológiai szempontból történő tudományos igényű vizsgálatában – a hiányosságokon túlmenően – gyakorlati jellegű problémák is jelentkeznek. A Btk. XVII. fejezetében foglalt rendelkezéseken kívül ugyanis számtalan olyan büntetőtörvényi tényállás van, ahol az ide tartozó elkövetői kör kriminalisztikai és nagy valószínűséggel kriminológiai szempontok alapján is a viszonylagos homogenitás jeleit mutathatja. A velük szemben folytatott rendőri felderítő tevékenység is csak azonos taktika és módszerek alapján folytatható eredményesen.

A gazdasági bűnözéssel foglalkozó kriminológiai vizsgálatok is csak úgy értékelhetők, ha valamennyi a gazdasággal, illetve a gazdálkodással összefüggő bűnözési formát átfogják, illetve vizsgálat tárgyává teszik, kezdve a gazdasági bűncselekményektől, a legális vagy illegális gaz-

dálkodással összefüggésben álló vagyoni elleni, közrend elleni, a közélet tisztasága elleni és nem utolsósorban a személy elleni bűncselekményeket. A jelenség teljes egészében és több dimenziós logika mentén ugyanis csak a különböző elkövetési formák mögöttes és rendszerbeli kapcsolatainak keresztül érthető meg, így vonhatók le megalapozott következtetések.

Statisztikai megfigyelés

Akárcsak a fogalom-meghatározás, a gazdálkodással összefüggésben elkövetett bűncselekmények statisztikai megfigyelése sem problémamentes. Nyilvánvalóan nem okoz gondot a Btk. XVII. fejezetében foglalt gazdasági bűncselekmények regisztrálása, mint ahogy a hivatali visszaélés, a vesztegetés, a befolyással üzérkedés tényállásainak számbavétele sem, a kriminológiai fogalom meghatározását követő morfológiai megfigyelések viszont annál inkább, a gazdálkodással összefüggésben elkövetett tekintélyes számú vagyoni elleni bűncselekmény számbavétele ugyanis elsősorban a károsultak jogi helyzetére tekintettel történik. Tehát gazdálkodással összefüggésben elkövetett bűncselekményként értékelődik mindazon sikkasztás, csalás, hűtlen kezelés, orgazdaság, a vásárlók megkárosítása, bitorlás, a szerzői és a szomszédos jogok megsértése, továbbá a hitelsértés is, amelyeknek károsultjai nem természetes személyek.

A gazdasági bűnözés terjedelme pontosan nem állapítható meg, csak becsülhető, ami egyrészt azon óvatosságból fakadó megállapítás, hogy a fogalmi bizonytalanságokból eredő terjedelmi határok nem egységesek, így ennek megfelelően az adatgyűjtés sem lehet ilyen értelemben teljes, másrészt pedig azon közis-

mert okból kifolyólag, hogy ezen bűnözési forma körében nagyon magas a látencia, továbbá a sokszereplős gazdasági bűncselekmények valódi tartalmát többnyire nem több mint 40 százalékos hatékonysággal lehet csak kinyomozni, mert nem beszélnek a tanúk, nagyon nehéz több bizonyítékot beszerezni.

A statisztikai sorok közötti megalapozott összehasonlíthatóságot nagymértékben nehezítik a rendszerváltozással egy időben elkezdődött társadalmi és gazdasági változásokat követő normaváltozások. Alig több mint egy évtizeddel ezelőtt ugyanis a Btk. gazdasági visszaélésekkel foglalkozó XVII. fejezete mindössze 21 tényállást tartalmazott, köztük olyan a mai szemmel már elképzelhetetlenek hatókat, mint a „népgazdaság szerveinek megfélemlítése” vagy a „beruházási fegyelem megsértése”. Mára pontosan kétszerannyi tényállás van hatályban, s közülük csupán 12 olyan, amelyet egy évtizeddel korábban is alkalmaztak.

A lezajlott rendszerváltoztatás szükségessé tette az új gazdasági rendszert hatékonyabban védő gazdasági bűncselekmények törvényi tényállásainak kialakítását, a szocialista tervgazdálkodás intézményeit védő törvényi tényállások korszerűsítését. A változások érintették a védett jogtárgyak, az alanyok és az elkövetési magatartások körét is. Ahelyett a korábbi felfogás helyett, amely szerint a gazdasági bűncselekmények sértetteje vagy csak maga az állam, vagy annak valamely gazdálkodó szerve lehet, mára a sértettek zöme a magánszféra képviselőiből, a különböző gazdasági társaságokból, az államtól nagyrészt független hitelezőkből, befektetőkből és vállalkozókból áll. Az állam sértetti szerepe persze nem enyhézt el teljesen, sőt bizonyos, korábban elhanyagolt területeken nőtt is. Mind a megnövelt számú tény-

állásokból, mind pedig a szigorodó büntetési tételekből is láthatóan felértékelődött például az állami bevételek rendjének, az adó- és járulékfizetés büntetőjogi védelme, és egyre erőteljesebben érzékelhető a környezetvédelem új büntetőjogi felfogása is. Hasonló módon változott az alanyok köre is, amelynek kapcsán egyébként egyre gyakrabban vetődik fel a jogi személyek büntetőjogi jogalanyiségának kérdése is. Az átalakítást csak lépésenként – az új gazdasági rendszer kiépülésével párhuzamosan lehetett végrehajtani.

Az 1992. január 1-jén életbe lépett számviteli, illetve csődtörvény rendelkezéseivel összhangban pönalizálták a számviteli fejelem súlyos megsértését, és újrászabályozták a csődbűncselekményeket. (Btk. 289–291/A. szakaszok). Az 1992. évi XIII. törvény tehát még csak egy terület, a csőd-, illetve a felszámolási eljárások védelmét teremtette meg a csődbüntett, és a hitelező jogtalan előnyben részesítésének kodifikálásával, az 1993. évi XVII. törvény azonban már számos rendelkezésében megváltoztatta a Btk. XVII. fejezetét, az 1994. évi X. törvény pedig a gazdasági bűncselekmények teljes körű újrászabályozására tett kísérletet.

Változó számok

A rendszerváltozást követő első években a Btk. XVII. fejezetébe ütköző – azaz büntetőjogi értelemben vett – gazdasági bűncselekmények aránya az ismertté vált bűncselekményeken belül elenyésző volt, és éveken át csökkenő tendenciát mutatott. A törvényi változások, illetve a gazdasági élet átszerveződése következtében viszont változó képet mutat. Az ismertté vált gazdasági bűncselekmények száma 1988 és 1990 között emelkedő, majd 1994-ig csökkenő tendenciát mutatott (6025-ről 9858-

ra, majd 4085-re változott), ezt követően pedig e jogsértések számát újra lassú emelkedés jellemzi. Az összes bűncselekményhez viszonyított aránya 1 és 3,6 között mozog és ez az arány nem változott 1998-ban sem, mikor az előző évhez képest a gazdasági bűncselekmények száma megkétszereződött. (1997-ben 6543, 1998-ban 13454). Ezt az ugrásszerű növekedést egy 1998 első negyedévében Budapesten ismertté vált adó, illetve társadalombiztosítási csalási ügy lényegesen befolyásolta, mivel pusztán ebben az ügyben több ezer bűncselekmény jutott a nyomozó hatóságok tudomására.

A gazdasági bűncselekmények 1988 és 1994 közötti jelentős csökkenését a *devizabűncselekmények* mérséklődése okozta. 1988-ban a gazdasági bűncselekmények 68,3 százaléka, 1990-ben 81,8 százaléka e törvényhelyet sértette. Míg ez az arány 1994-ben 26,3 százalék volt, 1997-ben viszont már csak 9,4 százalék. Húsz évre visszatekintve egyébként megállapíthatjuk, hogy míg egészen 1993-ig a gazdasági bűncselekmények mintegy negyötöd részét a deviza- és vámbűncselekmények képezték, ezeknek száma és aránya az utóbbi években jelentősen csökkent. 1992-ben 8493, 1995-ben 2174, 1996-ban pedig már csak 1998 ilyen jellegű bűncselekményt követtek el. Tény, hogy 1997-től abszolút értékben a deviza- és vámbűncselekmények száma folyamatosan növekszik, de aránya most már tíz éve az összes gazdasági bűncselekményen belül változatlanul csökkenő tendenciát mutat.

Ezzel egyidejűleg érdemes megfigyelni a *pénzhamisítások* szinte ugrásszerű emelkedését a kategórián belül, tíz év alatt ugyanis e bűncselekmények száma közel a százszorosára emelkedett. Míg 1989-ben összesen 21 esetet regisztráltak, ez a szám 1997-ben 901-re emelkedett és

Ez csak az egyik megoldási lehetőség

végül 1998-ban a tendenciát még tartva az esetek száma elérte az 1926-ot, vagyis a megelőző évhez képest megkétszereződött.

Sokak szerint az *adócsalás* össznépi foglalatosság Magyarországon is, ennek ellenére az adó- és társadalombiztosítási csalások száma az 1989 évi 269-ről 1991-re jelentősen, 54-re csökkent, majd 1993-ig kissé emelkedett, azt követően dinamikus emelkedés jellemezte. 1993-tól az emelkedő irányú változást természetesen az is befolyásolta, hogy bevezették a társadalombiztosítási csalás fogalmát, és az adók, illetékek után az adócsalásra vonatkozó rendelkezéseket kiterjesztették a társadalombiztosítási járulékra is. Míg 1997-ben több mint négyszer annyi adócsalást regisztráltak, mint hét évvel korábban, 1998-ban 1997-hez képest az adó- és társadalombiztosítási csalások száma a hatszorosára nőtt (953-ról 5738-ra). Ennek oka többek között a már említett több ezer bűncselekményes budapesti ügy felderítése.

A *csempészet* jelentős hullámzással, de évi 1400 körül mozog. A hullámzás

nagymértékben befolyásolta, hogy Magyarországhoz képest Jugoszláviában és Romániában mindig más termékből volt hiány vagy éppen olcsó túlkínálat, és az elkövetők ezt kihasználták. A Dél-Alföldre betelepült jugoszlávok sorra hoztak létre aranyfeldolgozó műhelyeket, ahová hivatalosan Németországból és Ausztriából szállították a főtt aranyat, de emellett természetesen fellendült az aranycsempészség is. A Jugoszlávia elleni gazdasági embargó miatti jugoszláv üzemanyaghiány a benzin- és olajcsempészt gerjesztette, aminek ellentételezése volt a Magyarországra irányuló tiltott fegyverkereskedelem. A *vámorgazdaság* az 1989 és 1992 közötti jelentős emelkedést követően 1994-ig csökkenést mutatott, majd az esetek száma folyamatosan emelkedett.

Lényeges ismételt hangsúlyozni, hogy a gazdasági bűnözés körében fokozottan és közvetlenül érzékelhető, hogy az elkövetési módszerek a gazdasági szabályok alakulásával maguk is állandóan változtak és változnak. A joghézagok következtében keletkezett, majd később krimi-

nalizált cselekményi kör folyamatosan átalakuló képet mutat. Az újabb jogi szabályozásokat követően mindig kialakultak az újabb módszerek. Ennek egyik tipikus példája a háztartási tüzelőolajjal való visszaélés, amit az tett lehetővé, hogy noha ugyanaz a termék, mint a gázolaj, annál mégis literenként közel negyven forinttal – a fogyasztási adó, valamint az útalaphozzájárulás összegével – volt olcsóbb. Amikor a kétfajta olajat színező anyaggal megkülönböztették, kezdetét vette az olajszőkítési iparág. A jövedéki törvény módosításának köszönhetően megszűntek az *olajszőkítések*, amelyek a gazdasági bűnözés struktúrájában az elkövetési értékre való tekintettel igen jelentős volument képviseltek. Csak 1994-ben az olajmanipulációk miatt a VPOP szerint 20–24 milliárd forint bevételről esett el a költségvetés. A rendőrség több mint 440 kőolajtermékkel és -származékkal összefüggő bűnügyet derített fel. Később az elkövetők új módszerekkel próbálkoztak. A halasztott vámfizetési engedélyekkel történő visszaélések mellett például a különböző olajszármazékokból olcsó adalékot előállítva azt gázolajként adták el.

Egészen 1996. augusztus 15-éig vagyis a hatályon kívül helyezés időpontjáig szintén jelentős terjedelmű elkövetési forma volt a *jövedékkel való visszaélés*.

E bűncselekmény-kategórián belül az eljárások döntő többségét engedély nélküli szeszkereskedelem miatt indították. A VPOP adatai szerint egyebek között több mint másfélmillió liter szeszt és szeszes italt, 258 810 karton cigarettát és 3,5 tona kávé kísértek meg csak 1995-ben – a hatályon kívül helyezést megelőző évben – engedély nélkül forgalomba hozni. A felmérések alapján ugyanebben az évben az égetett szeszes itallal, illetve a kávépiaccon 15 százalék, a dohányárúkéknál országra-

san 10 százalék, a keleti országrészben 20–25 százalékos volt az illegális kereskedelem aránya. Egy évvel korábban, 1994-ben a becslések szerint körülbelül 4 milliárd szál – mintegy 400 kamionnyi – cigaretta érkezett illegálisan az országba, amit többnyire Ukrajnában hamisított zárjegyekkel ellátva hoztak forgalomba.⁹ A jövedékkel való visszaélési ügyekben, 1995-ben 502 büntetőeljárás indult hárommilliárd forintos elkövetési értékre. A legjellemzőbb elkövetési forma az olajszőkítés és a zárjegyhamisítás volt.

A rendszerváltozást követő években elsősorban a nagyszámú károsultra, illetve a rendkívül magas elkövetési értékre való tekintettel jelentős volt a *piramisjáték* szervezése. A cselekmény kriminalizálására végül is 1996. augusztus 15-étől került sor, holott már 1993-ban tárcaközi bizottság alakult a szabály megalkotására. Addig az alapvetően jogszabályba nem ütköző tevékenység zavartalanul űzhető volt, feltéve, ha nem minősült csalásnak.

Ütemesen növekvő trendet mutat az 1992 óta hatályos *csődbüntető* miatt indult eljárások száma. Míg 1992-ben összesen 4 eljárás indult ezen törvényhely megsértése miatt, 1998-ra számuk elérte a 488-at.

A büntetőjogi szabályok szerinti gazdasági bűncselekmények körén kívül esik ugyan, de a kriminológiai értelemben vett gazdasági bűnözés vizsgálatának körébe vonandó a *szerzői jogok megsértése*. A leglátványosabb növekedés ugyanis az ezen jogok megsértésével elkövetett visszaélések területén volt tapasztalható. Míg 1993-ban összesen egyetlen ilyen bűncselekményre derült fény, 1994 első félévében az ezen bűncselekmények száma már elérte a 7815-öt, az év végére pedig csúcspontot döntve a 16 799-et. A bűncselekmények abszolút számát illetően 1995-

től nagymértékű csökkenés következett – 1995-ben 11649, 1996-ban 4023 – majd 1997-től enyhébb mértékben, de ismét növekedni kezdett a jogsértések száma –, 1997-ben 4629, 1998-ban 5738. A rendőrség eredményességét ezen a területen elsősorban a kalózkazetták forgalmazásával szembeni fellépés jelentette. A jogdíjfizetés alól kibújó videokalózkodók, a szakma becslése szerint, néhány év alatt 10–15 milliárd forintot kárt okoztak.¹⁰

Feketegazdaság

Ezen a ponton elkerülhetetlen, hogy a gazdasági bűnözés dinamikájával összefüggésben ne érintsük a bűnügyi statisztikákon kívül eső feketegazdaság volumenét, habár ennek nincs visszatérő és rendszeresen ismétlődő mérése. Néhány kutató és kutatóintézet foglalkozott ugyan a feketegazdaság vizsgálatával, de azok nem a kormányzat vagy az érintett hatóságok megrendelésére végezték a kutatásokat. Különböző hatóságok is végeztek a feketegazdaság mérésével kapcsolatos összefüggéseket.

A nemzetközi gyakorlatot is figyelembe véve a feketegazdaság a GDP-hez viszonyított arányával fejezhető ki a legszemléletesebben. A kutatások e módszerrel Magyarországon a feketegazdaságnak a GDP-hez viszonyított arányát 25-30 százalék körüli értékkel jelzik.

A feketegazdaság struktúrájában a sorrendet és a nagyságrendet illetően a Gazdaságkutató Intézet arra az eredményre jutott, hogy a kereskedelem, a feldolgozóipar, az oktatás, az egészségügyi szolgálat, az építőipar, a szállítás, a vendéglátás, a szálláshely-szolgáltatás területén a felsorolás szerint csökken a feketegazdaság jelentése.

A háztartások évente 480-700 millió forintot költenek feketén vásárolt termé-

kekre. Emiatt évente 70-100 milliárd forint adóbevételről esik el az államkassza.

Egy átlagos család éves kiadásainak 25 százalékát feketén vásárolt árucikkekre költi.¹¹

A fogyasztási cikkeknek az ötüde ellenőrizhetetlen termék (a Koping–Datorg kutatói az ipari termékek esetében azt minősítik ellenőrizhetetlennek, amelyhez a vásárló nem kap jótállási igazolást). A Koping–Datorg felmérése szerint a „kínai piac” kínálta olcsó vásárlási lehetőségek miatt a költségvetés több mint százmilliárd forint áfa- és fogyasztásiadó-bevételtől esik el.

Lényegesen nagyobb a feketegazdaság részesedése a szolgáltatói területen. A festők és tapétázók harmada, a kőművesek csaknem fele nem ad számlát. A fodrászok 54 százaléka dolgozik számla nélkül, az orvosok és természetgyógyászok 77 százaléka, míg a magánúton oktatók 46 százaléka nyújtja szolgáltatását „adómentesen”.¹²

A Business Software Alliance (BSA) hazai szervezetének jelentése szerint a számítógépprogramok, szoftverek illegális terjesztése és használata Magyarországon évente több tízmilliárd forinttal csökkenti az iparág és az államkassza bevételeit. A BSA felmérése alapján a hazai gépeken használatban levő szoftverek 85 százaléka illegális másolat. A legtöbb engedély nélküli másolat a vállalatok és intézmények belső sokszorosítása során keletkezik.¹³

A legális piacon az emberek a legtöbb pénzt élelmiszerek, élvezeti cikkek és a statisztikában egyéb iparcikkek néven számon tartott áruk vásárlására költik, a feketekiadások között viszont kiugróan magas a szolgáltatások aránya. Ezeket az élelmiszerek és az élvezeti cikkek követik, ugyanakkor viszonylag szerényen

szerepelnek a ruházati termékek és az egyéb iparcikkek.

A feketegazdaság valós súlya az élelmiszerek és élvezeti cikkek körében azért valószínűleg sokkal nagyobb, mint amit a felmérések mutatnak, mivel a vizsgálat csak a lakossági kiadásokra vonatkozott, holott a feketegazdaság a forgalmi lánc korábbi fázisaiban is jelen van. A forgalomba kerülő hús jelentős része „alternatív”, az adózást legalábbis részben megkerülő vágóhidakról jut a boltokba, míg ezeknek a vágóhidaknak egy része is számla és áfa nélkül vásárolja a vágóállatokat a termelőktől.

Az sem ritka, hogy az amúgy törvényesen működő boltokban nemcsak legális úton beszerzett cikkeket árusítanak. Az iparcikkek esetében a blokk nélküli feketevásárlás aránya termékenként igen eltérő. Különösen jelentős a ruházati cikkek utcai-piaci vásárlása, ami zömmel feketeforgalomnak tekinthető. Ennek aránya a fehérneműknél közel 35 százalékos, a felsőruházatban majdnem eléri a 25 százalékot, a cipőknél a 20 százalékot. Ugyanakkor a kisboltokban a blokk nélküli vásárlás a ruházati cikkekénél még 4 százalékos arányt sem képvisel. Mivel ezek az áruk a piacokon, utcai árusoknál lényegesen olcsóbbak, mint az üzletekben, ezért az értékarányoknál a mennyiségi arányok magasabbak. Ha azt feltételezzük, hogy a feketepiac árai a bolti áraknál csak egyharmaddal olcsóbbak, akkor arra következtethetünk, hogy a lakosság a ruházati áruk felét feketeforrásokból szerzi be.

Az illatszerek, kozmetikumok, mosószerek sportszerek, játékok, műanyag- és üvegarúk 10-15 százaléka kerül utcán, piacokon forgalomba. Olyan áruknál, ahol igen nagy a hazai és a külföldi árak eltérése, jelentős a csempészet és a feketeáru-

sítás. Ilyen például a karóra, a zsebszámológép, az arany és ezüstékszer.

A tartós fogyasztási cikkek vásárlásakor a vevők az esetek 21,6 százalékában nem kaptak jótállási jegyet, derült ki a Koping-Datorg által végzett felmérésekből. E kategórián belül azoknál a cikkekénél – mint például számítógépek, videomagnók, rádiós magnók – magasabb a feketearány, amelyeknél viszonylag nagy az eltérés a magyar és a külföldi ár között.

A műszaki szolgáltatásokat – ezek közé tartozik például a háztartási gépek javítása, a víz- és gázszerelés, a festés-mázolás, a kőművesmunkák, az autójavítás, a fuvarozás – a megkérdezettek majdnem fele számla nélkül vette igénybe. Igaz, a szolgáltatásokra kiadott pénzüsszegeknek ez csak a 29,5 százalékát tette ki a borralóval együtt. Ez is jelzi, hogy számla nélkül sokkal olcsóbban lehet ezeket a szolgáltatásokat a kisiparosokkal elvégeztetni, mint számlával. A személyi szolgáltatásokat – fodrász, kozmetikus, cipész, szabó – is közel 60 százalékos mértékben veszi igénybe számlázás nélkül a lakosság. Kivételt csak a ruhatisztítás képez.

Az egészségügyi szolgáltatásoknál – orvos, természetgyógyász, kórházi ellátás, fogorvos – nyilvánvalóvá vált, hogy a megkérdezettek a hálapénzt nem borralónak, hanem a szolgáltatás ellenértékének tekintik. Következésképp akik kórházban vagy orvosnál, természetgyógyásznál voltak a megkérdezés előtt, azok 95-97 százalékban nem kaptak számlát a kifizetett pénzről. A fogorvosok páciensei az eseteknek „csak” 67 százalékában nem kaptak nyugtát, de ha a fogorvosoknak kifizetett pénzüsszeget tekintjük, akkor ennek is csak a feléről van dokumentum.

Az oktatási szolgáltatásokat – például korrepetálás, zeneóra, nyelvtanítás – az

esetek közel 70 százalékában vették igénybe számla nélkül, míg az ilyen kiadások kevesebb, mint fele esett csak a nem regisztrált körbe. A szervezett oktatás ugyanis jóval drágább, és elsősorban akkor kelendő, ha technikai feltételeket igényel, mint például a sport- vagy számítástechnikai oktatás.

A feketegazdaság felmérésére vonatkozó adatok a jelenség súlyát illetően mindenképp jelzésértékűek, és több szempontból is figyelembe kell azokat venni. A felmérések számai igazolják ugyanis a feltevést, hogy a lakosság kiadásai meghaladják a regisztrált keresetjövedelmeket. A feketegazdaság a munkanélküliség egyik alternatívája is. Mint közgazdasági folyamat, annak eredményeként azt is megállapíthatjuk, hogy a feketegazdaság volu-

menének jelentős mértéke egy feketén termelt GDP-részt jelent, tehát a valóságos GDP nagyobb a kimutatottnál, az ehhez kapcsolódó eltitkolt jövedelmek után meg nem fizetett adók, járulékok és egyéb közterhek pedig a gazdasági bűnözés látencióba burkolt részét képezik, amelyről csak esetleg később vagy soha nem szereznek tudomást a hatóságok.

A gazdasági bűnözés dinamikájában az 1989–1993 közötti csökkenő tendenciát 1994-től napjainkig, mint már említettem, emelkedő tendencia váltotta fel. A jelenség prognózisának aspektusából aggasztó, hogy a bűnelkövetők körében a fiatalok részvétele az elmúlt öt évben 1998-ban először 1 százalék fölé emelkedett.

Szőcs László

Jegyzetek

¹Pusztai László: *Gazdasági bűnözés*. In.: Gönczöl-Korinek-Lévai Kriminológiai ismeretek, Bűnözés, Bűnözés kontroll, Corvina 1996 -189 old.

²Wiener A. Imre : *A gazdasági bűncselekmények* – 137 old, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1986

³Pusztai László: *Gazdasági bűnözés*. In.: Gönczöl-Korinek-Lévai Kriminológiai ismeretek, Bűnözés, Bűnözés kontroll, Corvina 1996-189 old.

⁴Pusztai László: *Gazdasági bűnözés*. In.: Gönczöl-Korinek-Lévai Kriminológiai ismeretek, Bűnözés, Bűnözés kontroll, Corvina 1996 -189 old.

⁵Pusztai László: *Gazdasági bűnözés*. In.: Gönczöl-Korinek-Lévai Kriminológiai ismeretek, Bűnözés, Bűnözés kontroll, Corvina 1996 -189 old.

⁶Hasonló álláspontot képvisel Kereszty Béla In.: *Gazdasági bűnözés, feketegazdaság*

és a pénzmosás, Tokaji Géza emlékkönyv, Szeged 1996 - 138 old.

⁷Vidus Tibor : *A Nemzetbiztonsági Hivatal feladatai a feketegazdaság elleni fellépésben*

In : *Ügyészek Lapja* 1995/5 sz. – 17 old.

⁸Tóth Mihály : *Gazdasági bűncselekmények az alakuló joggyakorlatban*, Budapest 1996 – 15 old

⁹HVG –1995. április 22.

¹⁰A bűnözésre vonatkozó statisztikai adatok forrása : A BM Adatfeldolgozó, Nyilvántartó és Választási Hivatal és a Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Osztályának 1998. évi bűnözési tájékoztatója.

¹¹Kurír-1996. március 19.

¹²Népszabadság -1996. február 23.

¹³Népszabadság -1995. december 14.

Ezernyi gonddal

Pártfogói körkép az új évezred küszöbén

Ha az utcán járván-kelvén megkérdezném az embereket, hallot-tak-e már valaha a hivatásos pártfogókról, nagy valószínűséggel nemmel válaszolnának, hacsak nem egy pártfogó rokonát, avagy épp egy pártfogoltat interjúvolnék meg véletlenségből. Ennél csak az szomorúbb, hogy tíz fogvatartott (legyen akár előzetes vagy jogerős) közül a fele legfeljebb a szókapcsolatot ismeri, a tartalmát nem, a maradék pedig előítélettel bír velük szemben, illetve konkrét rossz véleménnyel van róluk. Pedig a pártfogók egyaránt szolgálnák az utca emberét és a börtönlakót, úgy, hogy a bűncselekményre hajló, a perifériára szorult, a visszaesésre kárhoztatott réteget fölkarolják, dekriminalizálják, s integrálják a társadalomba. Ehhez azonban jóval nagyobb szervezettségre, több jogosítványra lenne szükség, ami törvények és pénz híján jelen pillanatban kivitelezhetetlen. Hogy a pártfogók mégis minden tőlük telhetőt megtesznek, sokszor még önerejükön is túl, erről szól ez a három „monológ”...

Egy főre 100–300 ügyirat jut évente

– Magyarországon 1870-ben indult el a rabsegélyezési program, angol mintákat követve. Az első világháborúig minden jól ment. A második világhégés alatt megszűnt, s csak az 1970-es években merült föl újra, hogy a szabaduló rabok érdekében kellene tenni valamit – mondja *Tóth József*, a Magyar Pártfogók Országos Szövetsége (MAPOSZ) elnöke. – Addig ezt a feladatot a rendőrség hatáskörébe utalták. 1975-ben szabályozták a magyar utógondozási rendszert. Pontosabban szólván a felnőtt korúak pártfogói felügyeletét az 1975. évi 20-as számú tvr. alapozta meg. Tehát szervezeti keretek között folyhatott tovább a munka. Ettől kezdve hivatásos pártfogók – jogászok, pedagógusok, pszichológusok végezték az utógondozási, pártfogói tevékenységet. 1979-től intézményesült a pártfogói felügyelet. Angolszász mintára igyekeztek nálunk is kiépíteni a struktúrát, de sajnos ezt az etalont a mai napig sem sikerült megközelíteni. Mindenesetre a szabadultakkal többé nem a Belügyminisztérium emberei foglalkoztak, hanem a fővárosi és megyei bíróságokon belül folyt a felnőtt korúak esetében a munka. A pártfogók képzését azonban sem akkor, sem azóta nem oldották meg. (Angliában két

esztendőnyi a tanulmányi idő, ami szakvizsgával zárul.) Nálunk mindösszesen 68 hivatásos pártfogó dolgozik. Egy főre 100–300 ügyirat jut évente. A szakirodalom szerint egy pártfogónak húsz kliense lehet, illetve a fiatalkorúakkal foglalkozó pártfogóknál ezt a számot 45 főben maximálták, ami véleményünk szerint még kezelhető. (Az angoloknál, bár igaz, jóval többen élnek a szigetországbán, 7500 főállású, felsőfokú végzettségű pártfogó tevékenykedik, s ugyanennyien segítik a munkájukat. Ott, mint minden alulról szerveződő társadalomban, a rendőrségi prevenció során is jelen vannak. A bíróságon sokszor szinte ügyésként képviselik a pártfogolást elrendelő ügyet. A börtönökben segítik a bv-s nevelők munkáját, s előkészítik a leendő szabadulók kinti boldogulását. A pártfogolandó embereket pedig fogadják és hathatósan támogatják. Mindemellert koordinálják a szabadultakkal foglalkozó karitatív szervezetek munkáját, így kerülvén el azt, hogy bárki is elessen a segítségnyújtás lehetőségétől. S nem utolsósorban ott vannak a drogambulanciákon, az alkohológiai központokban mint irányítók. Szintén Angliában fölállítottak egy nemzeti követelményrendszert is.) Mind az angol szervezettel, mind a CEP-pel, amely az európai pártfogó szervezeteket tömöríti, jó a kapcsolatunk. A hajdan volt keleti blokkból (rajtunk kívül) a csehek, az észtek, a románok tagjai ennek az európai organizációnak. Utóbbiaknál még csak most bontakozik ki a pártfogói struktúra, de már meghatározták a továbbképzés mikéntjét s a nemzeti követelményrendszert is.

A MAPOSZ a bíróságoktól függetlenül működő magyar pártfogói tömörülés. Tagjai a felnőttekkel foglalkozó hivatásos pártfogók, és a tagságot önként vállaló pártolók. Két szakmai jellegű bizottságban képviseltetjük magunkat. Az egyik az Igazságügyi Minisztériumé, ahol azzal a törvénytervezettel foglalkoznak, amely valamelyest fölfrissítené, maivá, használhatóvá tenné a ránk vonatkozó jogszabályokat is. A másik pedig az Ifjúsági és Sportminisztérium kábítószerügyi koordinációs bizottsága és jogi munkacsoportja, ahol jómagam reprezentálok szervezetünket. Jelen pillanatban együttműködési megállapodásunk van a Vöröskereszttel, a Magyar Máltai Szeretetszolgálattal, a legfőbb egyházakkal, jelentős alapítványokkal, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságával, Győr-Moson-Sopron, illetve Bács-Kiskun megyék székhelyein pedig a helyi bv. intézetekkel.

Nem is olyan széles a szociális háló

– Hogy miképp kerülhet valaki pártfogói felügyelet alá? Egrészt dönthet erről intézkedésképp az ítélező bíró, aki leendő kliensünket próbára bocsátja, avagy felfüggesztett szabadságvesztést ró ki rá. Másrészt a bv. bíró a büntetésüket kitöltve szabadulók, illetve a feltételesen szabadon bocsátottak esetén szorgalmazza. Nyugat-Európában sok helyütt nyilatkozhatnak az emberek (természetesen csak néhány enyhébb bűncselekményfajta elkövetése esetén), hogy börtönben kívánják-e letölteni a szabadságvesztést, avagy közérdekű munkára váltanák át, amelynek során a megkeresett pénzből a bűnelkövető törleszti az államnak avagy a magánszemélynek okozott kárt. A közérdekű munka fogalma 1993 óta már Magyarországon is ismert, mint szabadságvesztés helyetti alternatív büntetési forma. Ám míg tőlünk nyugatabbra nagyon jól működik a rendszer, addig nálunk igencsak dőcög. A jogalkotó hiába kötelezte a munkaügyi köz-

pontokat, hogy állítsanak össze az ítélkező bíró számára álláslehetőségeket tartalmazó listát, a gyakorlatban ez nem érvényesül. A hivatásos pártfogó dolga lett, hogy munkahelyet keressen, s ellenőrizze az alternatív büntetését töltő személy ottani tevékenységét. A pártfogó ilyenkor az adott önkormányzat jegyzőjét kéri föl segítőknek, mert ő ismeri igazából a helyi (munka)viszonyokat. Ez a büntetésforma ma Magyarországon szívességi alapon működik. Rengeteg joghézaggal találkozunk, ám az ezekkel való viselkedés nem a mi feladatunk lenne. Elsőként: nem létesül munkaviszony a közérdekű tevékenységet végző ember és foglalkoztatója között. Nem tisztázott a közérdekű munkát végző elítélt és a munkáltató anyagi felelőssége. Nem szabályozza semmi üzemi balesetek, károk esetén a munkavégző felelősségét. Ráadásul 1999 márciusától az ügyész által elrendelhető a felügyelet melletti vádhalasztás, amely a bírósági pártfogók feladatát növeli. E vádhalasztás akkor mondható ki, ha elvileg ítélet nélkül is javítható a bűnös. Ha a megjelölt 1-3 éven belül nem követ el semmilyen jogszabályba ütköző cselekedetet, akkor a vádat elejtik.

Az eddig elmondottakból is látszik, hogy legnagyobb gondunk és feladatunk a munkahelyek felkutatása. A rendszerváltozás előtt rengeteg együttműködési megállapodásunk volt a nagyvállalatokkal. Megesett, hogy a szabadultnak munkakönyve, személyije sem akadt, mégis foglalkoztatták. Ma legfőleg a vállalkozókhoz fordulhatunk, s kis túlzással azt kell mondjam, örülünk, ha védencünket akár feketén is foglalkoztatják. A munkaügyi központok ajánlatait gyakran vissza kell utasítanunk, mert a kliensnek nincs meg az általános iskolai végzettsége, alulképzett, s nincs is esélye esti iskolában tanulni, mert ezek zömmel megszűntek, börtönbéli képzésben pedig igazából a hosszabb ítéletet kapók részesülhetnek...

A visszaesés csak konkrét segítségnyújtással akadályozható meg. A sok-sok karitatív szervezet között alig-alig találunk segélyezéssel foglalkozókat. Lám, nem is olyan széles a szociális háló, mint azt a statisztikák mutatják. Ha munkát ajánlunk egy huszoneves szabadultnak, azt nem motiválja a húszezer forintos bruttó fizetés. Holott erkölcsi szempontból lényeges, hogy dolgozzék, mert a rendszeres munkavégzésre, ha sokáig halogatják, nehéz visszaszokni. Többen úgy vannak ezzel, nem érdemes állandó munkahelyet keresni, jobban jövedelmez az alkalmi állás.

Kézzelfogható segítségre lenne szükség

– Fontosnak tartanánk, hogy a bv. intézetekben határozottabban érvényesülhessünk. Szerencsére lapunkat, a *Pártfogók lapját* két példányban minden magyarországi börtön megkapja, s korábban rovatot indíthattunk a Börtön Újságban is. Ennek ellenére szorosabbra kellene fűzni a kapcsolatot a nevelőkkel, s legalább negyedévente ott kellene lennünk a bv-s fórumokon. Elengedhetetlen mindemellett, hogy a kábítószerrel és azok hatásaival is megismerkedhessünk, hisz a drogfogyasztás kortünet, s egyre több kliensünk életében játszott (játszik?) szerepet. Ezzel kapcsolatban még kérdéseket is nehéz megfogalmaznom a pártfogóknak, nemhogy életvezetési tanácsokat adhatnék neki. Hatékonyabb eszközökre szorulnának a pártfogók, mert jelen pillanatban konkrét

segítséget szinte képtelenek vagyunk nyújtani. Hogy valakit visszatartsunk a bűnismétléstől, ahhoz meg kell reformálni a korábbi életét. Lakhatáshoz, munkához, pénzhez kell juttatni. Ma csak a szó erejével vagyunk képesek hatni. Életszemlélet-váltásra ösztönözzük a ránk bízott embereket. Igaz, már harmadik éve van újra segélykeret, ám az egyszer kiutalható 3-5 ezer forint csak krízisállapotban enyhít valamicskét, de erre nem lehet alapozni. A Soros Alapítványtól kapott nagyobb összegű segílyt nem apróztuk el, hanem egy bizonyos élethelyzet megoldására fordítottuk. Például ajtót vásároltunk a rászoruló házához, vagy téglát vettünk az építkezéshez, netán BKV-bérlethez juttattunk másvalakit, amíg nem kapta meg az első fizetését.

De túl a pénzen, sok másban is hathatós segítséget nyújthatnánk. Mentálhigiénés tréningeket szervezhetnénk, mint ahogy erre már volt példa. 2000-ben megint indul egy ilyen csoport fiatalkorú visszaesők részére. Ezáltal talán intenzívebb szemléletváltást érhetünk el náluk. Jó lenne, ha a tőlünk elkerülő fiatalok a művelődési házak szervezésében hasonló foglalkozásokon, szakkörökön vehetnének részt. Milyen nagyszerű volna, ha havonta egyszer klubot működtethetnénk, ahol nyomon követhetnénk sorsuk alakulását. Ám mindezekre nincs pénz. Egy terapeuta négyezer forintot kér egyetlen óráért.

A *Sansz* című lapban megjelenő pályázatok közül számos épp a mi csoportunkat célozza, ám csak az érintett önkormányzatokkal összefogva pályázhatnánk. Igen ám, de kevés helyen érzi feladatának az önkormányzat, hogy a szabadultak vagy az alternatív büntetésüket töltők visszailleszkedését segítse. Mindössze annyi dolguk lenne, hogy az elvégzendő tevékenységekről részletes költségvetést készítsenek, s ennek utána az érintettek dolgozhatnának a csatornázásokon, a belvízkárok megszüntetésénél, a környezetvédelmi munkáknál, a bér kilencven százalékát pedig az alapítvány állná. Így megoldódhatna az alulképzett rétegek foglalkoztatása...

A Magyarországi Pártfogók Országos Szövetségének Bács-Kiskun megyei szervezete – miként a Győr-Moson-Sopron megyei pártfogók az ottani bv. intézetekkel – szoros kapcsolatban áll a kecskeméti büntetés-végrehajtási intézettel, valamint a megyében található két országos letöltőházzal, Kalocsával és Állampusztával. Mindhárom bv. intézettel más a viszonyunk – kezdi regionális értékelését *Illés Tiborné*, a MAPOSZ főtitkára. Együttműködési megállapodást kötöttünk velük, bár a hatályos jogszabályok rögzítik a kapcsolattartás módját és a közös feladatokat. Ezekben a megállapodásokban plusz kötelezettségeket vállaltunk. Ennek alapján fő célunk: a szabadulás megfelelő előkészítése. A jogszabály szerint ez elsősorban a bévések dolga, de amennyiben ez a teendő erejüket meghaladja, akkor az adott intézet felkérheti az illetékes pártfogót. A gyakorlat bebizonyította, hogy ez nem elegendő. A nevelők csak azt tudják meg a szabadulás előtt állótól, amit az elmond. Ha az illető szerint minden rendben lesz odakint, akkor a nevelő ezt elfogadja. A gyakorlatban viszont mi gyakran olyan laccímet, tanyacímet kapunk meg, ami évek óta nem létezik, mert a házat már esetleg lebontották.

Mikor az utógondozott megjelenik nálunk, sokszor ezzel kezdi: abban reménykedtem, hogy a családom, az élettársam visszavár, de amikor hazaértem, már nem volt helyem, s utcára kerültem. Szeretnénk megelőzni az ilyen helyzeteket. A szabadulást követő egy-két hét meghatározza a beilleszkedés sikerességét vagy sikertelenségét. Ezért tartjuk fontosnak, hogy a pártfogó már a bv. intézetben találkozhatson leendő

pártfogoltjával. Ott megismerhesse, bizalmat építhessen ki, s elkezdhesse a legszükségesebb teendők végrehajtását.

Az elítéltek körében nem igazán kedvelt személy az intézetben belül a pártfogó. Ennek két okát látom. Az egyik az, hogy azok kerülnek vissza a börtönbe, akiknél a pártfogás nem hozott eredményt, ők pedig (közülük is inkább a hangadók) a rólunk kialakított, szerintük rossz tapasztalatot adják tovább társaiknak, akik ezt el is hiszik. Ilyenkor mi válunk bűnbakká. Ránk hárítják a felelősségüket. Akivel viszont sikeresen működtünk együtt, az esetleg nem jut vissza a börtönbe, így nem mondja el pozitív élményeit. Szeretnénk ezeket az előítéleteket személyes jelenlétünkkel megcáfolni.

Kecskeméten egyébként két intézet található. Az egyik előzetesház. Kevesen maradnak itt letöltendő ítélettel. Ennek ellenére napi kapcsolatban állunk az intézettel. Telefonon beszélünk a nevelővel, a fogvatartottal, ha szükséges. Ám az intézet jellege miatt ritkább a helyi feladat. A kettes objektumban ugyanakkor „válogatott” elítéltek élnek, rendezett családi háttérrel, ami feltétele az odakerülésnek.

Gyakran mesélik, hogy előzetesek keresnek föl minket. Főleg olyanok, akik már álltak pártfogó felügyelet alatt. Az esetben veszik föl velünk a kapcsolatot, ha váratlanul tartóztatják le őket, és elintézetlen ügyeket hagynak maguk után. Akadt, akinek a lakáskiutalása volt folyamatban. A polgármesteri hivatal ügyintézője nem találta. Bementem hát a hivatalba, s tájékoztattam az illetékest a fejleményekről. Ezzel párhuzamosan felkerestem az előzetesben lévő, segítettém kérvényt írni, s elmondtam, mit és hogyan tegyen, hogy az ügymenet ne akadjon meg. A család azóta átköltözött az új lakásba, ahová az illető is szabadul majd. Az előzetesekkel való törődést is utógondozásnak nevezzük. Igazából nem is foglalkozhatnánk velük. Ugyan nem tiltja a jogszabály, de a legfőbb ügyészség nem ért ezzel egyet. Pedig semmi olyat nem teszünk, ami akadályozná az eljárást. Akár a nevelő jelenlétében is beszélgetünk a rabbal. Csak segíteni szeretnénk. Ha ez nem a mi dolgunk, akkor kié? Mondják, ez okból működnek a civil szervezetek. Mára mindenki megtapasztalhatta, hogy ezek csak addig támogatják az embereket, amíg börtönben vannak. Akkor is főleg szóban. Ám midőn kiszabadul valaki, vagy épp előzetes letartóztatásba helyezik, nemcsak jó szóra, hanem kézzelfogható segítségre lesz szüksége. Konkrét eset. Egy állami gondozásban lévő fiatalember nyolc hónapja volt előzetesben. Természetesen nem volt lakása. Az eljáró bíró azért nem helyezte szabadlára – legalábbis így vélekedtünk –, mert nem tudta volna honnan idézni a tárgyalásokra. A nevelője megkeresett. Találtunk a férfinak fedelelet. Az előzetes letartóztatását hamarosan megszüntették.

Nem készülnek tudatosan a szabadulásra

– Állampusztával nagyon jó és szoros kapcsolatunk volt. Ott sok a jogerős fogvatartott. Közel ezer elítéltnak ne lenne gondja? Bevezettük a minden hónap első csütörtökére eső pártfogói meghallgatást. Ezt a fogvatartottak írásban kérhették. Az első időben olyan kérésekkel fordultak hozzánk, amelyek nem tartoztak a kompetenciánkba, ugyanis a bv. életével függtek össze. Valaki – példának okáért – büntetés-

félbeszakítást kért, de a parancsnok nem engedélyezte. Tőlünk várt közbenjárást. Idő múltával csökkent a meghallgatásra jelentkezők száma. Akik viszont a segítségünket kérték, azok közül is csekély létszámban kerestek föl minket munkával kapcsolatos ügyekben. Miből fog megélni, ha szabadul? Majd megoldódik, válaszolták kérdésünkre. Pedig ez minden probléma forrása. Egyre fogytak a jelenlétünket igénylők. Ma már nem járunk rendszeresen Állampusztára, csak akkor, ha az illetékes nevelő szól. Viszont a bv. bíró hetente két napot tölt ott, így ő jelzi a nevelőnek, hogy léte-zünk és várjuk az érdeklődőket. A nevelőknek erre az a válaszuk: az elítéltek nem kérik a segítségünket. A faliújságra amúgy is kifüggesztették a MAPOSZ név- és cím-listáját. Onnan kiírhatnak mindent.

Szerintem ez nem elegendő. A fogvatartottak legtöbbje nem készül tudatosan a szabadulásra. Halogatja az elintézni valókat. Ráér minden, ha már kint lesz, gondolja. Ezért tudatosítani kellene azt a lehetőséget, amit a pártfogó jelenthet számukra. Állampusztai kapcsolatunk most hullámvölgybe ért. Talán egyszer változni fog.

Kalocsán a nevelők sokkal több feladatot vállalnak, mint másutt. Telefonálnak, leveleznek a fogvatartottak érdekében. Akkor tartanának igényt a munkánkra, ha egy adott ügy kapcsán kocsiba ülnének, a elutaznánk a helyszínre, a családhoz. Igen ám, de ott is csak annyit tud a nevelő a rábizottak külső kapcsolatairól, amit az elítélt elmond neki. Megesett, hogy az onnan szabadult egy hónap múltán megjelent nálunk. Se irata, se lakása, se munkahelye nem volt. Az élettársát sem találta a hajdani, közös alberletben. Még a ruháit is magával vitte. Először szociális segílyt akart kérni, de illetékbélyegre se futotta. A hivatalban kérdezték meg tőle, járt-e már nálunk. Azt sem tudta, hogy léte-zünk. Egy másik embernél korábban (felfüggesztett szabadságvesztése alatt) már egyszer elrendeltek pártfogói felügyeletet. Most szintén Kalocsáról szabadult. Egy hónap után megjelent nálunk. Eddig miért nem jött, kérdeztük. Úgy gondolta, tudta, csak akkor kereshet fel minket, ha küldik, ha hivatalosan is felügyelet alatt áll.

– Egy biztos: a hivatásos pártfogó nem tud lakást adni, de lakhatási lehetőséget képes szerezni. Nem tud közvetlenül munkahelyet nyújtani, ahová fel is veszik a szabadulót, de járja a várost, és lesi a munkalehetőségeket. Végül egy listát ad ügyfele kezébe. Régebben együttműködési megállapodásokat kötöttünk a vállalatokkal. „Küldöm az illetőt, vegyék már föl”. Elég volt egy telefon. Ma egyetlen munkahelyre öten jelentkeznek, és mondanom sem kell, nem frissen szabadultakat keresnek. Viszont a segédmunkák esetében meg sem kérdik, ki az illető, honnan jött, mit dolgozott korábban. Sokkal nagyobb probléma, ha valaki roma. Ilyenkor nem a börtönviseltség ténye riasztja a munkaadót, hanem a bőrszín, az előítélet. De nem tehetek semmit.

Pártfogoltjainknak csak egyharmada szabaduló. Kétharmaduk alternatív büntetés mellett kapja a felügyeletet. A börtönből jöttek egy ideig még szeretnének elhelyezkedni. De ahogy telik az idő, s megszokják a semmittevést, kevésbé óhajtanak munkát vállalni. A sorozatos kudarc sem tesz jót amúgy is megcsappant önbecsülésüknek.

Továbbtanulásra is ösztönöznénk pártfogoltjainkat. A kecskeméti képzőközpontban remek szakmákra lehetne jelentkezni. Az állattenyésztéstől kezdve a kosárfonáson át a számítógépes tanfolyamig széles a paletta. Ám sajnos velük is lazult a kapcsolatunk. Annak idején ők jöttek ide, és hozták az újabb és újabb programokat, de mi nem tudunk embereket küldeni. A tanulási vágy egyáltalán nem erős a hozzánk utaltakban.

Másrészt sokan nem is engedhetik meg maguknak, hogy a család mellett beüljenek az iskolapadba. Jóllehet valamiféle juttatás jár nekik a tanfolyam idejére, de nagyon kevés. Páran próbálkoztak tanfolyamokkal, egy-kettő sikerrel befejezte, de a zömük lemorzsolódott.

Ugyanakkor nem perspektíva a segédmunka sem. Aki jogosult a munkanélküli-elátásra, az nem fogja ezeket az „alantas”, rosszul fizető lehetőségeket – mint például az ároktisztítás – elvállalni. Főleg, ha a segély mellett több pénzzel kecsegtető alkalmi munkát végezhet.

Akadtt néhány pártfogoltunk, aki Tökölről szabadult, ahol is folytathatták általános iskolai tanulmányaikat, de a nyolcadikig nem jutottak el, mert közben letelt a büntetésük. Néhányukban megmaradt az igény, hogy befejezzék az iskolát. De akkoriban Kecskeméten megszűnt a dolgozók esti általános iskolája. Igyekeztünk magántanulóként bejuttatni őket oda, ahol a korábbi osztályokat végezték. Az érintett iskolák nem igazán lelkesedtek az ötletért. Kerestünk korrepetitort is, meg olyan embert, aki finanszírozta volna a tanulmányokat...

Volt olyan esetünk, amikor a kiskorú veszélyeztetése miatt elítélt szülő gyereke kimaradt az általános iskolából. Már túlkoros volt. Megkerestünk iskolákat. Elzárkóztak. A lány most tizenhat éves, ötödikes lenne. A családsegítő központ munkatársa korrepetálta. Az elmúlt évben tette volna le a hatodik osztályos vizsgát, de nem sikerült, pedig közben elértük, hogy heti két napban újrainduljon a dolgozók általános iskolája más-honnan eltanácsolt hetedik, nyolcadik osztályosok számára. Mehetett volna a védencünk is...

Tehát a családdal szintén mi foglalkozunk. Nem lenne kötelességünk, de a pártfogolt élete akkor rendeződik, ha a család élete is jó útra terelődik.

– Amikor a kliens először jelentkezik nálam, a bemutatkozás után egy hivatalos résszel kezdjük az ismerkedést, egyeztetjük a személyi adatokat, megnézem az iratait, a személyi igazolványát, a tb-kártyáját. Tudakolom, hol lakik, kikből áll a család, ki, mit csinál. Ezután a terveiről faggatom. Míg beszél, felmérem, reálisak-e azok. Megkérdezem, tudunk-e segíteni valamiben. Ha tudunk, megbeszéljük, mi az, amiben számíthat ránk. Majd ismertetjük a pártfogói felügyelet szabályait. Mi történik akkor, ha a magatartási kötelezettségeket megszegi. Első beszélgetésünk azzal zárul, hogy közlöm, melyek azok a feladatok, amelyeket egyedül fog elintézni, s melyek azok, amelyeket jómagam. Legvégül megbeszéljük, mikor találkozunk legközelebb, midőn beszámolunk egymásnak arról, mit intéztünk. Ez az első, ismerkedési beszélgetés kicsit hosszabb, mint a többi.

A klienseknek három típusa van. Valaki nagyon szeret beszélni a múltjáról. Az ártatlanságáról elsősorban, vagy a bűncselekmény elkövetésének körülményeiről. Ön-magáról is sokat mesél. Meg a családi életről. Először nem állítom le. Meg kell nyernem, hisz hivatalos személynek számítok, s ekképp nehezebb elhíttatnem, hogy valóban segíteni szeretnék, vagyis közös a célunk. Akkor is végighallgatom, ha érzem, valami sántít.

A másik típus csak a kérdéseimre válaszol, szinte csak igennel és nemmel. Ez esetben nem erőltetem a kommunikációt. A lényegét megtudjuk. Lesz időm elegendő, hogy megnyerjem, s így megnyíljon.

Akad, aki ránk zúdítja összes keservét: „*ő nem is kérte ezt a felügyeletet, púp a há-
tára az egész*”.

Hagyom, amíg kidühöngi magát, mert oka van az indulatosságának. Addig, amíg nem sérteget, beszéljen, kiabáljon nyugodtan, végighallgatom. Nem próbálom győz-
ködni a felügyelet hasznáról. Általában pont az efféle vehemensek azok, akik annyira
megtérnek, hogy a legjobb kapcsolatban válunk el tőlük, sőt, visszajárnak hozzánk,
amikor nem kell, még akkor is.

Akik már tizenévvvel ezelőtt is megfordultak nálunk, még manapság is utasítgatná-
nak. Van, hogy telefonon. Ezt intézzem, azt intézzem. Velük nagyon nehéz megértetni,
nem azért vagyok, hogy helyettük cselekedjek. Közösen kell tennünk, vagy nekik kell
lépniük némi segítséggel. Azt hiszik, a pártfogó jobban intézi az ügyes-bajos dolgaikat,
mint ők maguk. Gyakran azért ilyenek, mert sok időt töltöttek börtönben, s nem akar-
nak, vagy nem mernek elindulni a hivatali útvesztőben. Megesik, hogy csak a bizalom
érdekében teszek meg valamit értük, de nélkülük, s ennek utána már az önállóság felé
igyekszem terelgetni őket. Másokból úgy kell kiszedni, mi is, amiben segíteni tudnék,
mert nem problémaként fogalmazzák meg, hanem egyszerűen elmesélik. Sokszor csak
itt jut eszükbe, avagy nálunk érlelődik meg először, hogy mi is a gondjuk.

Fontosak ezek a beszélgetések, de gyakran hárman is dolgozunk egy szobában, s ez
a körülmény nem feltétlenül alkalmas a bizalmas, őszinte légkör megteremtéséhez. A
bírák sem értik meg, miről lehet egy óra hosszágú társalogni a pártfogóval. Rengeteg
dolog szóba kerül. A lényeg, hogy beszéltessek kliensünket. Ezt az egy-két évet, amíg
együtt munkálkodunk, arra kell felhasználnom, hogy megtanítsam az önálló ügyinté-
zésre, élete önálló irányítására.

Vannak ügyfelek, akik nem képesek, és szellemi állapotuk okán nem is lesznek so-
ha alkalmasak az önállóság elsajátítására.

A szakképzés megoldatlan kérdés

Az esetek kilencven százalékában az emberből véletlenül lesz pártfogó, hiszen Ma-
gyarországon nincs ilyen képzés, s olyan fórum sem létezik, ahol valaki hallhatna ar-
ról, mit kell csinálnia egy hivatásos pártfogónak. Nincs lehetőség a tudatos szakmai
fölkészülésre. Legtöbbünket ide vetett az élet. Aztán vagy megtetszett, vagy nem. Ko-
rábban sok joghallgató végzett pártfogói tevékenységet az egyetem mellett, mert az ad-
minisztratív munkához képest ez előrelépésnek számított. S nagyon jó előtanulmány a
bírói, ügyészi hivatáshoz.

Jómagam nem szerettem a korábbi munkámat, s úgy gondoltam, amint olyan állás-
lehetőségről értesülök, amely tetszene, eljövök. Mikor először hallottam erről, fogal-
mam sem volt, mi fán terem a hivatásos pártfogó.

Ugyanakkor egyfelől „nem éri meg” pártfogónak lenni, mégpedig azért, mert meg-
lehetősen kevés a sikerélmény. Illetve vannak sikerek, de azok nagyon apró örömek.
Aki pedig nem képes arra, hogy ezeket észrevegye, állandó kudarcban lesz része.
Frustrálttá válik, s nem tud tartósan eredményes munkát végezni.

Alapvetően igen érdekes dolog emberekkel foglalkozni. Egyetlen nap leforgása
alatt akár tíz fővel is. Ez időnként már annyira fárasztó, hogy este szinte nincs erőm a

családomhoz szólni. Mindegyik kliens más-más problémával érkezik, s a velük való kommunikáció más-más stílust követel meg tőlünk is. Bizony kimerítő ez a fokozott koncentrációs állapot. Akiben pedig nincs együttérzés, empátia, azt előbb-utóbb kinézik innen, legelőször is az ügyfelek.

Ahhoz, hogy alternatív büntetéseket szabhasson ki a bíróság, feltétlenül meg kellene erősíteni a pártfogói rendszert. Növelni kéne a hálózatot, s bővíteni a jogosítványokat. A szakképzés is megoldatlan kérdés. Ez rengeteg pénzt kíván. Ám fontos, hogy hatékonyabban segíthessünk, hatékonyabban felügyelhessünk. *Átfogó reformra van szükség! Mert az kevés, ha csak toldozzák-foldozzák a meglévő jogszabályokat! A mi feladatunk lenne a valódi bűnmegelőzés.* Mégis bármikor, bárhol beszélnek is a bűnmegelőzésről, soha, sehol nincs ott egyetlen pártfogó sem. Meghívás híján. Úgy tűnik, mintha a kialakult helyzetért minket hibáztatnának, holott meggyőződésem, hogy a pártfogók mindegyike lelkiismeretesen dolgozik, ám, ha nincs a kezében eszköz, akkor ennél többre képtelen.

Meg kellene oldani például azt, hogy a munkaadókat törvényi szinten kedvezményben részesítsék. A másik kiemelt gond a lakásprobléma. Ami persze nem azt jelenti, hogy a pártfogó ügyfelének automatikusan összkomfortos lakást biztosítson. Igaz, működnek hajléktalanszállók, de a szabaduló itt nem kezdhet új életet. Mi több, a szállók üzemeltetői is tartanak attól, hogy a még nem büntetett előéletű hajléktalant esetleg kriminalizálnák a priusszal rendelkező emberek. Az lenne a megoldás, ha a pártfogók kezelésében átmeneti szállók működnének régióként, ahol is megfelelő házirenddel és felügyelettel élhetnének a szabadulók és az alternatív büntetés alatt állók. Utóbbiaknál sokszor az is létfontosságú, hogy elszakadjanak a nem jó irányba befolyásoló családi környezettől. A szállón szociális munkások foglalkoznának velük.

Lényeges lenne, hogy a pártfogó programokat szervezhessen klienseinek. Klubokat működtethessünk az alkohol, a drog miatt bünt elkövetők lelki, erkölcsi épülésére. Nem a pártfogó vezetné az ott folyó munkát, mi csak szerveznénk, koordinálnánk. Sok fiatal felnőtt nem tudja értelmesen megszervezni a szabad életét. Célszerű lenne megtanítani őket a színházba, művelődési házba járás kultúrájára, mert maguktól ezt nem tudhatják, nem sajátítják el.

Nincs bűnmegelőzési törvény

– 1997-98 folyamán tagja voltam egy munkabizottságnak, amely az Igazságügyi Minisztérium keretében működött, s amelyben az utógondozás mint sarkalatos probléma merült föl. Kérdésként fogalmazódott meg az is, hogy a jövőben a pártfogó felügyelet intézménye milyen szervezeti keretek között működjk. *Az utógondozás, a pártfogói felügyelet olyan összetett feladatkör, amely a bűnmegelőzés eszközeként fogható föl, s megérett a helyzet arra, hogy a bűnmegelőzés egyéb elemeivel együtt e szegmenst is egy bűnmegelőzési törvényben szabályozza a magyar parlament* – mondta *Heidrich Gábor*, a Csongrád Megyei Bíróság elnöke, hajdani pártfogó. Bűnmegelőzési törvényünk azonban ebben a pillanatban sincsen. Sőt, már az említett bizottság is úgy határozott, nem tesz javaslatot a törvényre, mert aligha talál nyitott fülekre e törekvés.

1976-tól a hivatásos pártfogók a pártfogás alá helyezett személyek, illetőleg az utógondozottak segítségét, támogatását és ellenőrzését végezték. Az ellenőrzés húsz-huszonöt százalékban tartozott feladataik közé, leginkább azonban a támogatásban vettek részt. Erre nagyobb volt a lehetőség abban az időszakban, mert elindult egy társadalmi folyamat. Volt munkahely, de az más kérdés, mennyire használták ki ezeknek az embereknek a munkaerejét. A pártfogoltat el lehetett helyezni a munkásszállókon. Akadtak emberek a bírósági pártfogókon kívül, akik szívesen foglalkoztak az utógondozottakkal. Ők voltak a társadalmi pártfogók, és a munkahelyi megbízottak. Közreműködtek a programban az akkori tanácsok, a rendőrség és a bv. intézetek.

Hatalmas változás következett be a rendszerváltozás során. Az eszköztár tulajdonképpen kiürült. Sokan azt a következtetést vonták le ebből, hogy maga a pártfogói felügyelet rendszerének megújítása már nem folyhat tovább bírósági keretek között, hanem törvényi szabályozással megyei, regionális szervezeteket kellene létrehozni. Egységesítendő továbbá a fiatal- és felnőtt korúak utógondozása. Pontosabban egy „cégen” belül érdemes ezt megoldani, még akkor is, ha más szakmai feladatot jelent egyik is, másik is. A régiók irányítása az Igazságügyi Minisztérium hatáskörébe tartozna, hiszen alapvetően állami feladatról és érdekről van szó. Ebben a törvényben pontosan meg kellene határozni, hogy a különböző állami szerveknek e munkában milyen feladataik lesznek. Csak úgy lehet jól végezni e tevékenységet, ha az önkormányzat, a gyámhatóság, a rendőrség, a bv. számonkérhető kötelezettségeket vállalva vesz részt benne. A pártfogói szervezet nem integrálható sem a rendőrség, sem a büntetés-végrehajtás keretébe, még annak ellenére sem, hogy a pártfogók ma is foglalkoznak bizonyos büntetés-végrehajtási feladatokkal, nevezetesen a közérdekű munka végrehajtásánál, mint ellenőrzők. Egyáltalán mindenféle hatalmi szervtől le kellene választani a pártfogói felügyelet rendszerét.

A pártfogó nem szociális munkás

– A munkabizottságban már akkoriban szóba került a pártfogói szakma oktatásának mikéntje. Vita is fakadt, fakad ebből bőven. A vita alapja, hogy szociális munkás-e a hivatásos pártfogó vagy nem. Ebben teljesen eltérnek az álláspontok. Szerintem a hivatásos pártfogó nem szociális munkás. A pártfogói feladatokat nem helyes szociális kérdéssé puhítani, azaz nem lehet szociális munkást képző intézetekben oktatni e szakmát. Valamelyik felsőoktatási intézményben kellene képezni a hivatásos pártfogókat. Tanulhatnának az érdeklődők pedagógiát, rendőrségi munkát, pszichológiát, jogi- és persze szociális munkási ismereteket is. Komplexitásra kell törekedni. Ahhoz, hogy az oktatás megindulhasson, elengedhetetlen, hogy egy komoly utógondozási rendszer bontakozzon ki Magyarországon, mert a jelenlegit senki nem veszi komolyan. Kevés a pártfogó, az oktatásukat önmagában nincs értelme megszervezni. Több ezer olyan emberre lenne szükség, aki ezt a szakmát sok járulékos feladattal együtt végezné.

Az ellenőrzésről még annyit: ha a büntetés-végrehajtást liberalizáljuk, azaz a fogvatartottat, mondjuk, az evsz. adta lehetőségek szerint kiengedjük a börtönből, akkor egy fejlettebb pártfogói szervezetnek kell a háttérben állnia, hiszen előbb-utóbb ki kell

jönniük az elítélteknek a börtön négy fala közül, hogy lépést tarthassanak a gyorsan változó világgal. S ha kijönnek, akkor várni kell, s el kell kísérni őket a családhoz, hogy kiderüljön, valóban van-e kihez menniük, s ha az előzetes információk ellenére még sincs, akkor kézen kell fogni, és vissza kell kísérni őket a bv. intézetbe, nehogy valami meg gondolatlanságot kövessenek el. A körültekintő háttérmunkával megelőzhetőek lennének a büntetés-félbeszakításon vagy az evsz.-en elkövetett bűncselekmények.

Minden bírónak hasznára válna, ha az ítélezési eljárás alatt a pártfogók környezet-tanulmányai rendelkezésükre állnának, legalábbis azoknak az embereknek az ügyében, akik már voltak pártfogói felügyelet alatt. Sokszor az sem derül ki egy-egy tárgyalás során, hogy a bíróság előtt álló ember korábban volt-e már utógondozott, vagy helyezték-e már pártfogói felügyelet alá. Egy jó környezettanulmányból a büntetőbíró akár a büntetés kiszabásánál is le tudna vonni bizonyos következtetéseket az enyhítő avagy a súlyosító körülmények vonatkozásában. A családi viszonyok ismerete például csak a pártfogótól várható el.

Sajnos efféle adatok híján fordulhat elő, hogy egy hatvanhét százalékos rokkantat közérdekű munkára ítélnék. Még sorolhatnám a gondokat, ha lenne, aki figyelemre érdemesítené azokat...

Novák Valentin

Törvényességi vizsgálat

Pártfogó felügyelet és utógondozás

A felnőtt korúakkal szemben elrendelt pártfogó felügyelet büntetőjogi intézkedés végrehajtására, valamint az utógondozásra vonatkozó jogszabályok érvényesülésének kérdése évek óta foglalkoztatja a szakmai közvéleményt. A Legfőbb Ügyészség által végzett törvényességi vizsgálat célja annak megállapítása volt, hogy a pártfogó felügyeletre és az utógondozásra vonatkozó hatályos jogszabályokat miként hajtják végre; a pártfogó felügyelet céljának érvényesülését milyen okok nehezítik; a hatályos szabályozás megfelelően szolgálja-e a végrehajtás hatékonyságát. A vizsgálatot az ügyészek valamennyi büntetés-végrehajtási (továbbiakban: bv.) intézetben, rendőrkapitányságon, ügyészségen elvégezték, 600 pártfogoltat meghallgattak, valamint a hivatásos pártfogóikkal is megbeszéléseket folytattak. A vizsgálatához az ügyészségeken keletkezett iratok mellett a bv. intézetek és a rendőrkapitányságok iratai szolgáltak alapul. A vizsgálat kiterjedt a végrehajtás előkészítésére, nyilvántartására, rendjére.

Általános megállapítások

A pártfogó felügyelet hatálya alatt állók száma – 20 évre visszamenőleg vizsgálva – változó nagyságú volt. A legkevesebben 1978-ban, a legtöbben pedig 1988-ban álltak az év utolsó napján pártfogó felügyelet hatálya alatt. Az utóbbi négy évben emelkedő tendenciát tükröznek az adatok (1. sz. táblázat), a vádemelés elhalasztásával járó pártfogó felügyelettel pedig a pártfogó felügyelet alatt állók

száma akár többszörösére növekedhet. A vizsgálat idején számuk túllépte az ötezer főt (2. sz. táblázat), közöttük a nők aránya átlagosan 7,64 százalékot tett ki.

Jelenleg az országban összesen 68 hivatásos pártfogó foglalkozik felnőtt korúak pártfogó felügyeletével, akik emellett a közérdekű munka végrehajtásával kapcsolatos feladatokat is ellátják.

A bv. intézetek a szabadságvesztésből szabadulók pártfogó felügyeletének elrendelését igen kis arányban kezdeményezték. Az 1998-ban büntetését kitöltve szabaduló 4603 személy közül mind-

össze 2 esetben tettek előterjesztést a pártfogó felügyelet elrendelésére, a bv. bíró mindkét elítélt esetében a pártfogó felügyeletet el is rendelte.

1998-ban 4451 elítéltet bocsátottak feltételes szabadságra a bv. intézetekből, közülük 302 fő (6,78 százalék) esetében tettek előterjesztést a pártfogó felügyelet elrendelésére. A bv. bíró 161 feltételes szabadságra bocsátott elítéltnak (3,62 százalék) rendelte el a pártfogó felügyeletet (ebben a 34 fiatalos elítélt is benne van).

Tapasztalható, hogy az utóbbi öt évben 21,76 százalékkal emelkedett a főbüntetés mellett alkalmazott pártfogó felügyelet is (5490-ről 7017-re).

A pártfogó felügyelet társadalmi hasznosságát, a bűnözés elleni küzdelemben betölthető fontos szerepét támasztja alá a visszaesési adatok tanulmányozásából levonható következtetés. 1990 és 1998 között a többszörös visszaesők, különös visszaesők, visszaesők; továbbá a visszaesőnek nem minősülő, de ismételt bűnelkövetők együttes aránya egy-egy évben közel 40 százalékát tette ki az összes jogerősen elítélt felnőtt korúnak. A szabadságvesztést töltők 60 százaléka bűnismétlőnek volt tekinthető. A pártfogó felügyelet alatt állók átlagosan több mint 90 százaléka nem vált ismételt bűnelkövetővé az intézkedés hatálya alatt (3. és 4. sz. táblázat). A pártfogó felügyelet magartási szabályainak megszegése miatt átlagosan 3-5 százalékuk ellen indult eljárás (5. és 6. sz. táblázat).

Az utógondozás előkészítése

Nézzük, miként történik a büntetés-végrehajtási intézetekben a pártfogó felügyelet és az utógondozás előkészítése.

1. A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM-rendelet 18. § (1) bekezdése előírja, hogy „*ha az elítélt pártfogó felügyelet alatt áll, az intézet a befogadásról hetvenkét órán belül tájékoztatja a pártfogó felügyeletet ellátó bíróságot*”. A bv. intézeteknek azonban az elítélt befogadásakor a legtöbb esetben csak a végrehajtási értesítés áll rendelkezésükre, ebből viszont nem derül ki, hogy az elítélt pártfogó felügyelet alatt áll. A befogadott pártfogó felügyeletéről csak abban az esetben szerzhetnek tudomást, ha a befogadásra kerülő magával hozza a személyi igazolványát; továbbá ha abba a pártfogó felügyelet tényét bejegyezték. Az ügyben eljáró hatóságoktól – előírás hiányában – tájékoztatást nem kapnak. A szabadságvesztés megkezdésére szóló felhívás (311. számú bírói nyomtatvány) egyébként nem tartalmazza, hogy az elítélt a befogadáshoz a személyi igazolványát vigye magával.

Megállapítható volt a vizsgálat során az is, hogy a jogerős ítélet sok esetben jelentős – számtalan alkalommal több hónapos, de nem ritkán féléves – késéssel érkezik meg a bv. intézethez, ahol csak ekkor értesülnek az előéleti adatokról, az esetleges pártfogó felügyelet tényéről. Ekkor kerülnek az intézetek abba a helyzetbe, hogy össze tudják hasonlítani a végrehajtási értesítés adatait a jogerős ítélettel. Ennélfogva nagyon sok esetben a jogszabály által előírt hetvenkét órás időtartam a bv. intézetek részéről betartathatatlan.

Ha a pártfogó felügyelet alatt álló személy elfogatóparancs alapján kerül az intézetbe, már a befogadás napján, illetőleg az első munkanapon értesítik az illetékes bírósági büntetés-végrehajtási csoportot

Pártfogó felügyelet hatálya alatt állók az év utolsó napján

1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	
Főváros	450	836	1215	1133	1155	1292	1049	1280	1071	1461	1340	1147	678	486	424	610	684	663	652	681	716
Baranya	63	194	345	364	396	284	374	354	397	381	364	294	171	117	101	162	118	126	84	108	137
Bács-Kisk.	107	254	413	489	440	442	506	448	535	561	556	423	200	195	198	208	198	220	327	124	239
Békés	45	118	181	163	180	205	207	227	251	254	144	244	134	111	122	196	211	184	168	185	229
Borsod	117	364	457	569	399	589	316	908	932	793	714	684	258	243	196	277	317	258	357	460	146
Csongrád	126	243	303	310	295	292	387	434	434	429	408	265	142	95	150	131	178	131	132	123	492
Fejér	88	184	305	324	335	297	358	367	312	297	339	342	207	87	109	171	150	132	145	156	233
Győr-Mos.	42	104	165	185	189	235	276	268	316	317	274	281	146	129	136	85	224	237	230	201	266
Hajdú	77	177	416	376	364	379	449	432	440	483	091	562	289	193	137	172	205	217	190	234	90
Heves	41	118	289	152	150	155	163	201	226	238	219	124	88	83	85	147	205	184	165	181	207
Jász-N.kun	68	175	243	232	222	276	326	303	400	444	863	462	222	172	81	86	128	135	192	267	314
Komárom	62	114	171	147	168	209	221	264	272	205	192	378	141	120	132	219	188	260	249	238	315
Nógrád	30	88	135	156	156	223	152	221	120	148	148	188	137	139	66	104	101	107	181	89	92
Pest	221	386	690	646	690	702	693	672	745	804	670	170	34	43	163	288	444	277	427	529	484
Somogy	60	148	230	214	259	296	305	277	324	321	343	504	303	197	113	150	163	184	180	274	304
Szabolcs	86	242	402	415	452	509	566	584	700	640	584	311	155	127	208	477	233	221	188	187	214
Tolna	32	68	141	118	128	141	145	481	228	167	153	152	89	46	78	120	131	96	82	89	95
Vas	31	74	124	149	162	172	194	178	207	207	234	249	122	65	58	97	99	116	100	124	122
Veszprém	59	146	231	201	214	246	292	327	300	336	232	258	206	125	273	117	126	124	192	151	132
Zala	43	123	289	228	229	343	263	234	252	266	243	145	139	172	214	222	227	235	220	211	218
Összesen:	1846	4156	6745	6571	6573	7287	7242	8460	8462	8752	9111	7183	3861	2945	3044	4039	4330	4107	4461	4612	5045

(továbbiakban: bv. csoport) a befogadásról.

Ha a rendőrség előzetesen letartóztatottként kíséri át a fogdából a pártfogoltat a bv. intézetbe, a személyi igazolvány a legtöbb esetben a rendőrségen marad.

A bűnügyi nyilvántartás szabályozásának (többször módosított 1979. évi 5. sz. tvr. – Btké. – 29. és 30. §-a közötti) elmentmondásossága olyan gyakorlatot alakított ki, hogy a Belügyminisztérium Központi Adatfeldolgozó, Nyilvántartó, Választási Hivatal Hatósági és Adatkezelési Főosztály Büntetéseket Nyilvántartó Osztálya valamennyi pártfogó felügyeletet nem tartja nyilván, hivatkozással a 30. §-ra, amelyben nem került megnevezésre ez a büntetőjogi intézkedés. A Legfőbb Ügyészség évek óta történő jelzései hatására is, a bűnügyi nyilvántartás tárgyában készült új törvényben ez már szerepel. Jelenleg csak a hivatásos pártfogó vagy a bv. csoport ez irányú érdeklődésére kerül sor arra, hogy az intézettől a tájékoztatást megadják. Ennek sincs azonban sem a bv. intézetnél, sem a bv. csoportnál írásbeli nyoma. A hivatásos pártfogók utaltak csak arra feljegyzéseikben, hogy vagy a bv. intézettől vagy a rendőri szervtől kapott tájékoztatás szerint a pártfogolt bv. intézetben van. Kivételesen fordult elő, hogy a pártfogó felügyelet alatt álló bv. intézetbe befogadásáról értesítették a bv. csoportot. Vannak ugyanakkor olyan bv. intézetek is, amelyekben külön utánjárás is tapasztalható volt e jogszabályi előírás teljesítése érdekében.

Ha a pártfogolt azon megye területén működő bv. intézetbe kerül befogadásra, ahol pártfogó felügyelet hatálya alatt is áll, abban az esetben nem jelent gondot a büntetőjogi intézkedésről való tudomásszerzés, mivel a hivatásos pártfogók „keresik” pártfogoltjukat és rendszeres

munkakapcsolat révén hivatalos tudomásra jut, hogy a pártfogolt büntetést tölt.

2. A bv. intézetek javaslataikat a pártfogó felügyelet elrendelésére általában kellő időben, két hónappal az elítélt feltételes szabadságra bocsátásának, illetve szabadságvesztése kitöltésének (együtt: szabadulásának) várható időpontja előtt megtették az intézet székhelye szerint illetékes bv. bírónak. Ez alól csak az egyik bv. intézet volt kivétel, amely a pártfogó felügyelet elrendelésére szóló javaslatát általában a szabadulás előtt két-három héttel tette meg, így a jogszabályi előírás nem tartotta be. Megjegyezhető ezzel kapcsolatban, hogy a pártfogó felügyelet végrehajtásának és az elítéltek utógondozásának részletes szabályairól szóló módosított 7/1979. (VI. 29.) IM-rendeletnek ezt a kötelezettséget előíró 8. § (1) bekezdése még mindig a Bv. tvr.-nek az 1993. évi XXXII. törvény 51. § (2) bekezdésével már hatályon kívül helyezett 93. §-ára utal a Btk. 82. § (2) bekezdése helyett.

3. A bv. intézeti előterjesztések a pártfogó felügyelet elbírálásához szükséges adatokat általában tartalmazták, segítettek a megalapozott döntést [108/1979. (IK. 8.) IM-utasítás 33., illetve 106. §].

Tapasztalható, hogy az elítéltek a mielőbbi szabadulás reményében valótlan tényeket állítanak például családi kapcsolataikról. A nevelő általában tudja, hogy a büntetés-végrehajtás alatt a kötelékek hogyan alakultak, ezért az objektív körülményeket kell az előterjesztésben is megfogalmazni. Ezt a bv. intézetek túlnyomó többsége szem előtt tartja, s a bv. bírói döntéshez megfelelő és reális adatokat nyújtanak.

Eseti jelleggel, de előfordult, hogy az intézet a negatív elítélti magatartást nem a feltételes szabadság kedvezményéből történő kizárási tényezőként értékelte, ha-

Pártfogói felügyelet alatt állók 1998. december 31-én

Megye	Btk. 48. § (3) bek.	Btk. 72. § (4) bek	Btk. 89. § (6) bek.	Btk. 82. § (2) bek.	Összesen
Főváros	183	55	478	–	716
Baranya	51	30	55	1	137
Bács-Kisk.	49	50	140	–	239
Békés	47	49	133	–	229
Borsod-A. Z.	145	53	294	–	146
Csongrád	31	23	92	–	492
Fejér	130	16	63	24	233
Győr-Moson	48	36	182	–	266
Hajdú-B.	51	8	31	–	90
Heves	20	21	165	1	207
Jász-Nk.	95	25	194	–	314
Komárom-E.	24	80	211	–	315
Nógrád	6	8	78	–	92
Pest	120	80	284	–	484
Somogy	46	25	233	–	304
Szabolcs	135	9	69	1	214
Tolna	12	17	66	–	95
Vas	7	11	104	–	122
Veszprém	46	14	72	–	132
Zala	41	19	158	–	218
Összesen:	1287	629	3102	27	5045

nem azt a pártfogó felügyelet elrendelésének indokaként fogalmazta meg.

A vizsgált időszakban nem egy ügyben rendelt el a bv. bíró bizonyítást a bv. felügyeleti ügyész indítványára, mivel a pártfogó felügyelet kezdeményezésére irányuló bv. intézeti előterjesztés sablonos, semmitmondó volt. Az előterjesztést készítő nevelőtiszt a bv. bírói meghallgatás során elismerte szubjektívizmusát. A bv. bíró végül is a meghallgatáson részt vevő bv. felügyeleti ügyész nevelői javaslattól eltérő indítványa szerinti döntést hozott.

4. A bv. intézetekben rendszeresített személyi lap hátoldalán található „szabadulásra tett intézkedés” rovat kitöltése már az elítélt befogadásakor megkezdődik. Ide kerülnek feljegyzésre a szabadulásra vonatkozó legfontosabb adatok, hogy az elítélt rendelkezik-e lakással, munkahellyel, megfelelő ruházattal, van-e pénze, hol található a személyi okmányai; valamint az intézet már közvetlenül a befogadásakor külön nyilatkoztatja arra nézve is, hogy a szabadulását követően hol kíván letelepedni.

A nevelési nyilvántartások az intézetből történő szabadulásra felkészítés érdekében tett intézkedésekről, az elítélt személyiségéről, családi és munkahelyi kapcsolatairól, elképzeléseiről, terveiről tartalmaznak adatokat. [6/1996. (VII. 12.) IM-rendelet 100. §.] Valamennyi megkísérelt, valamint sikeres kapcsolatfelvétel a számítógépes programon nyomon követhető. A nevelési anyag ugyanakkor esetenként egymásnak ellentmondó adatokat is tartalmazott. Az egyik bv. intézetben a nevelő megállapította, hogy az elítélt a szabaduláshoz szükséges ruházattal rendelkezik, míg a szociális előadó ennek ellenkezőjét állította.

Egy-két bv. intézetben viszont a nevelő nyilvántartásában nem volt nyoma, milyen intézkedéseket tettek annak érdekében, hogy az elítélt megfelelően felkészüljön a szabadulásra. Nem volt nyoma továbbá a volt vagy leendő munkáltatóval folytatott levelezésnek; az elítélt felhívásának arra, hogy a munkahelye, lakása biztosítása érdekében intézkedjen; az elítélt e tárgyban történt meghallgatásáról készült jegyzőkönyvnek, feljegyzésnek; a hivatásos pártfogó bv. intézet részéről történt megkeresésének. Amennyiben a vonatkozó tevékenységnek nincs nyoma a nevelői nyilvántartásban, ez arra utal, hogy abban a bv. intézetben a pártfogoltak szabadulásra felkészítése nem előírászerű [7/1979. (VI. 29.) IM-rendelet 13. § (2) bek.].

5. A bv. intézetekben tartott vizsgálatok alkalmával nem lehetett olyan esetet találni, hogy a feltételes szabadság mellőzése esetén, a végleges szabadulásnál a bv. intézet kezdeményezte volna a pártfogó felügyelet elrendelését. Ha egy elítélt még az intézeti szabályokhoz sem tud alkalmazkodni, a teljes kitöltés esetén még indokoltabb lenne a pártfogó felügyelet elrendelése.

6. A bv. intézetek pártfogó felügyelet alá helyezéseket is kezdeményező előterjesztései között elenyésző számban volt olyan, amely külön magatartási szabály előírására szóló javaslatot is tartalmazott. A vizsgálat mindössze hét bv. intézetben tapasztalta, hogy javaslatot tettek külön magatartási szabály előírására is.

A pártfogó felügyelet végrehajtásában közreműködő szervek túlnyomó többsége a külön magatartási szabályok előírását azért tartja jelentősnek, mivel ezáltal munkájuk és ellenőrzési tevékenységük teljesebbé és konkrétabbá válik, ezeket a pártfogolttól számon lehet kérni. A külön magatartási szabályok javasolásától, előírásától idegenkedés a pártfogó felügyelet hatékonyságát nehezíti. Pozitív példaként hozható fel az egyik megyében követett gyakorlat. Az itt működő mindhárom intézettel kapcsolatban a meghallgatás napján vagy az azt megelőző napon a bv. bírák a bv. intézet képviselője és a bv. felügyeleti ügyész jelenlétében „quasi előkészítő ülést” tartanak, ahol a megállapítandó magatartási szabályokkal kapcsolatosan minden jelenlévő előzetesen megteszi javaslatát, észrevételeit.

7. A rendőrkapitányságoknak küldött szabadítási értesítés általában nem tartalmazta a pártfogó felügyeletet. Ennek oka az volt, hogy a számítógépes program erre nem tért ki. Ha az igazgatási szolgálat figyelmét az elítélt pártfogó felügyelete nem kerülte el, külön rájegyezték, ellenkező esetben a rendőrkapitányság hivatalosan nem értesült a szabadult elítélt pártfogó felügyeletéről.

Az elítélt által a rendőrségen felmutatott szabadulási igazolás tartalmazza ugyan a pártfogó felügyeletet, azonban ez az adat nem jutott el mindig a rendőrkapitányságon a megfelelő szolgálati ághoz,

Pártfogói felügyelet megszüntése újabb bűncselekmény elkövetése vagy a magatartási szabályok megszegése miatt 1998-ban

Megye	Btk. 48. § (3) bek.		Btk. 72. § (4) bek.		Btk. 89. § (6) bek.		Btk. 82. § (2) bek. bcs.	Összesen	
	bcs.	msz.	bcs.	msz.	bcs.	msz.		bcs.	msz.
Főváros	21	23	3	2	10	16	–	34	41
Baranya	1	–	–	–	2	–	–	3	–
Bács Kisk.	4	1	1	–	6	1	–	11	2
Békés	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Borsod-A.	7	5	–	–	14	10	–	21	15
Csongrád	5	–	2	–	11	–	1	19	–
Fejér	3	3	1	1	10	2	1	15	6
Győr-Mos.	6	–	1	–	6	1	–	13	1
Hajdú-B.	4	–	–	–	3	–	–	7	–
Heves	3	1	–	–	3	3	–	6	4
Jász-Nk.	4	3	3	–	12	7	–	19	10
Komárom-E.	1	3	6	–	1	–	–	8	3
Nógrád	–	–	3	2	6	1	–	9	3
Pest	11	–	–	–	3	3	–	14	3
Somogy	3	1	–	1	8	4	–	11	6
Szabolcs	5	–	–	–	3	–	–	8	–
Tolna	1	–	–	–	1	–	–	2	–
Vas	–	–	1	–	5	–	–	6	–
Veszprém	2	–	–	–	6	–	–	8	–
Zala	4	–	7	–	22	2	–	33	2
Összesen:	85	40	28	6	132	50	2	247	96

így mind a nyilvántartás, mind pedig az ellenőrzés objektív okok miatt nem teljesült.

A szabadítási értesítések pontatlansága a központi számítógépes program hiányosságából eredt, ez oly módon kiküszöbölhető, ha beillesztik a pártfogó felügyeletet is a programba.

A vizsgálat során azonban lehetett találni olyan bv. intézeti értesítőt is, amely tartalmazta a pártfogó felügyelet lejártának napját, sőt olyat is, amely a pártfogó felügyelet tényén kívül a külön magatartási szabályokat tartalmazta. Ezt általában kötelezővé kellene tenni.

8. A bv. intézetek az elítéltek személyi igazolványát a befogadást követően az állandó lakóhely szerint illetékes rendőrkapitányságnak küldik meg. Ez abban az esetben is így történik néhány bv. intézetnél, ha az elítélt más tartózkodási helyet jelöl meg, mint ami a személyi igazolványában szerepel. Az elítélt előadása szerinti lakhely-változtatási szándéka hitelességét az intézet nem vizsgálja, hanem felhívja a szabaduló figyelmét arra, hogy annál a rendőrkapitányságnál kell jelentkeznie szabadulását követően, ahová személyi igazolványát az intézet a befogadásakor meg-

küldte. Pl. a személyi igazolványnak az abban szereplő állandó lakóhelytől eltérő más, az elítélt által utólag megjelölt lakóhely szerint illetékes rendőrkapitánysághoz történő megküldése iránt néhány bv. intézet nem intézkedett, ami elmentés a 7/1979. (VI. 29.) IM-rendelet 9. § (2) bekezdésében foglalt rendelkezéssel.

9. A bv. intézetekből – egyetlen bv. intézetet kivéve – nem szabadult olyan pártfogó felügyelet alá helyezett elítélt, akinek letéti, keresményi pénzét vagy annak bíróság által megállapított hányadát az illetékes bírósági gazdasági hivatal letéti számlájára az előírt külön magatartási szabály alapján át kellett volna utalni [7/1979. (VI. 29.) IM-rendelet 6.§ (1) bek., 10. §, 6/1996. (VII. 12.) IM-rendelet 165. §].

A pártfogó felügyelet elrendelésekor nem foglalkoztak azzal, hogy az elítélt pártfogói irányításához és ellenőrzéséhez a keresménye, illetve a letéti pénze pártfogói kezelése is szükséges-e.

10. A súlyosan beteg vagy mozgásában korlátozott elítélt haza-, vagy egészségügyi intézménybe szállítása érdekében a bv. intézetek az előfordult néhány esetben a 6/1996. (VII. 12.) IM-rendelet 205. §-ában előírtaknak megfelelően intézkedtek.

Például az egyik megyei bv. intézet lefelben értesítette az elítélt hozzátartozóit, hogy gondoskodjanak a szabadulás napján történő hazaszállításáról. Az intézet azonban arra is felkészült, hogy a hozzátartozók jelentkezésének elmaradása esetén az elítéltet intézeti járművel szállítsák haza, mivel a mentőszolgálat elzárkózott ettől az illetékes miniszter egyetértésével is kiadott 6/1996. (VII. 12.) IM-rendelet 205. § (3) bekezdésében foglalt rendelkezés ellenére.

Más bv. intézetben lévő elítélt előrehaladott agysorvadásban szenvedett és mozgásában ezáltal jelentősen korlátozott volt, önállóan nem is tudott közlekedni, ezért az elítéltet lakóhelyéhez legközelebb eső megyei bv. intézetbe szállították át a szabadulása előtt.

11. A bv. intézet – a 7/1979. (VI. 29.) IM-rendelet 13. §-ának előírása alapján – köteles megállapítani, hogy az elítélt szabadulása után hol kíván letelepedni és rendszeres munkát vállalni. Köteles elősegíteni továbbá, hogy az elítélt rendezze a szabadulás utáni letelepedésével és munkába állásával kapcsolatos ügyeit. Ennek érdekében – az intézet rendjének sérelme nélkül – családtagjaival, volt vagy leendő munkáltatójával, a leendő pártfogóval levelezhet és szükség esetén személyesen is érintkezhet. A tapasztalatok szerint ez a lehetőség a családtagokkal való levelezésben merül ki annak ellenére, hogy a nevelési anyagok általában tartalmazták az elítélt nyilatkozatát a szabadulás utáni letelepedési, munkavállalási szándékáról és jelzik az ebben való közreműködés iránti igényét is. Kivételes volt, hogy az elítélt ilyen irányú kérésére a hivatásos pártfogó az intézet közlése alapján felkereste az elítéltet és segítséget nyújtott neki.

Egyes bv. intézetekben több elítélt nevelési anyagában ugyanakkor a szabadításra való felkészítés érdekében tett intézkedésről feljegyzést nem lehetett találni.

A bv. intézet a 7/1979. (VI. 29.) IM-rendelet 13. § a) pontjának megfelelően ugyan megállapíthatja azt, „...*hogy az elítélt szabadulása után hol kíván letelepedni és rendszeres munkát vállalni...*”, de az esetek többségében ez csak elítélti szándék marad. Ennek a segítése többnyire abban merül ki, hogy a bv. intézet az elítéltnek ezeket az esetleges próbálkozásait nem korlátozza, nem akadályozza.

A pártfogó felügyelet megszűnése újabb bűncselekmény elkövetése vagy a magatartási szabályok megszegése miatt

Év	Btk. 48. § (3) bek.		Btk. 72. § (4) bek.		Btk. 89. § (6) bek.		Btk. 82. § (2) bek.		Összesen	
	bcs.	msz.	bcs.	msz.	bcs.	msz.	bcs.	msz.	bcs.	msz.
1988	424	464	192	91	336	246	240		1192	801
1989	413	345	206	65	180	95	167		966	505
1990	338	158	182	40	123	35	148		791	233
1991	107	64	116	10	44	8	84		351	82
1992	66	16	73	8	47	4	22		208	28
1993	45	15	74	6	41	7	8		168	25
1994	117	55	47	5	75	10	2		241	34
1995	81	45	35	4	69	23	-		185	72
1996	79	25	39	11	96	13	10		224	49
1997	50	24	23	5	104	24	8		186	54
1998	85	40	28	6	132	50	2		247	96

12. A bv. intézetek a hivatásos pártfogók számára helyiséget biztosítanak az intézetben belül a fogvatartottak meghallgatásához, a pártfogóhoz fordulni kívánó elítélteket előállítják a hivatásos pártfogóhoz, és megteremtik a zavartalan beszélgetés feltételeit. Az elítéltek ügyeinek intézése elősegítését szolgálják a Magyar Pártfogók Országos Szövetsége és a Bv. Országos Parancsnoksága közötti együttműködési megállapodás mintájára a helyi bv. intézetek és bírósági bv. csoportok által kötött együttműködési megállapodások.

13. A vizsgált időszakban olyan munkahely nem volt, amely a bv. szervekkel, valamint a hivatásos pártfogókkal együttműködve szervezeten támogatta volna a társadalmi beilleszkedést. Csupán egy-egy munkahely, ahol a szabadságvesztés végrehajtása alatt az elítélt hosszabb időn át jó munkát végzett, ajánlotta fel az elítélt számára, hogy szabadulása után ott is dolgozhat. Budapesten a KERIPSZOLG Bt. vállalja a szabadult elítéltek foglalkoztatását, de ezt az elítéltek az alacsony

munkabér miatt csak ritkán veszik igénybe.

Néhány bv. intézet a Munkaügyi Központtal kötött együttműködési megállapodást, melynek értelmében a Munkaügyi Központ hetente listát küld azon munkahelyekről, amelyekre a szabaduló elítéltek jelentkezhetnek. A listát a bv. intézet az elítéltekkel ismerteti.

14. A Bv. tvr. 42. § (6) bekezdés b) pontja előírja, hogy a magánelzárás alatt az elítélt nem fogadhat látogatót, kivéve a lelkészt, valamint a szabadulása előkészítése érdekében a leendő munkáltatóját, a hivatásos pártfogót és a karitatív szervezet megbízottját. Ezzel a lehetőséggel sem az elítéltek, sem a pártfogók nem éltek.

A rendőrség közreműködése

A rendőrség kötelezettségei teljesítésével kapcsolatos megállapításokról előljáróban érdemes megállapítani a Bv.

tvr. 94. § (2) bekezdése szerint „a pártfogó felügyelet végrehajtásában a rendőrség közreműködik és közbiztonsági szempontból ellenőrzi a pártfogolt magatartását. A rendőrség közreműködése során bejegyzi a pártfogolt személyi igazolványába az intézkedéssel kapcsolatos rendelkezéseket, a pártfogó felügyelet végrehajtása körében teljesíti a bíróság megkereséseit, ellenőrzi egyes magatartási szabályok [97. § (2) bek. a), c)-d) pont] megtartását, javasolhatja a pártfogó felügyelet tartamának [Btk. 82. § (4) bek.] és az előírt magatartási szabályoknak a módosítását (100. §), tájékoztatja a bíróságot a pártfogolt ellenőrzése során szerzett tapasztalatairól, segíti a hivatásos pártfogó munkáját.”

A rendőrségnek a pártfogó felügyelet végrehajtásában való közreműködése tehát egyrészt igazgatási funkciókból, másrészt büntetés-végrehajtási funkciókból tevődik össze, amely csak megfelelő információáramlás, együttműködés keretében biztosítható eredményesen. Az igazgatási funkciók körében a személyi igazolvánnyal kapcsolatos teendők ellátása, a pártfogó felügyelet bejegyzése, valamint az ennek megtörténtét igazoló tájékoztatásadás a feladata. A büntetés-végrehajtási funkciók keretében a bíróság, a bv. csoport, az ügyészség megkereséseinek teljesítése, a magatartási szabályoknak az ellenőrzése, adott esetben a pártfogó felügyelet tartama módosításának kezdeményezése és a hivatásos pártfogó munkájának segítése a cél.

1. A pártfogó felügyelettel kapcsolatos rendőrségi feladatok végzése során nehézséget jelent, hogy kellő mélységű belső szabályozás nem áll rendelkezésre; a feladatok pontos, részletes és számonkérhető megszabása pedig emelhetné az ügyintézésnek színvonalát. Bizonytalanság

volt tapasztalható a rendőrkapitányságokon a pártfogó felügyelet alatt álló személyek nyilvántartása vonatkozásában mind a személyi kört, mind a módszert illetően, különös tekintettel az adatvédelmi korlátozásokra. A vizsgálat nemcsak megyénként, hanem rendőrkapitányságonként is teljesen eltérő – a semmilyen tevékenységtől a szabályszerűig terjedő – gyakorlatot tárt fel.

A rendőrkapitányságok többségénél a személyi igazolványba bejegyzést az igazgatásrendészeti osztály végzi, a bűnmegelőzési és a nyilvántartási feladatokat a bűnügyi osztály (a bírói értesítéseket is itt tartják nyilván), a pártfogoltak ellenőrzését a közrendvédelmi osztályok látják el.

A polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásáról szóló 1992. évi LXVI. törvény 47. § (1) bek. a) pontjában foglalt felhatalmazás alapján a kormány módosította a személyi igazolvány kiadásának és nyilvántartásának átmeneti szabályozásáról szóló 147/1993. (X. 26.) kormányrendeletet. A 13/1999. (II. 1.) kormányrendelet 47. § (1) bekezdése beiktatta az eredeti kormányrendeletbe annak 20. § (1) bekezdés d) pontját, amely kimondja, hogy a rendőrkapitányság (rendőr-főkapitányság) által vezetett nyilvántartás többek között tartalmazza a kitiltására és – a fiatalokú kivételével – a pártfogó felügyeletre vonatkozó adatokat.

A kormányrendelet nem határozza meg, hogy a pártfogó felügyeletet milyen tartalommal kell nyilvántartani. A rendelet hatálybalépéséig a személyi igazolványba történt bejegyzés csupán a pártfogó felügyelet tényét, lejáratát tartalmazta, de nem terjedt ki annak jogcímére. Az ORFK Közbiztonsági Főigazgatóság Igazgatásrendészeti Főosztály vezetője e rendelet végrehajtása tárgyában kiadta a

A pártfogó felügyeletnek a magatartási szabályok megszegése miatti megszüntetésével kapcsolatos ügyészi indítványok 1998-ban

Megye	Pártfogóktól érkezett előterjesztések			Ügyészi indítvány			Indítvány elutasítva			Folyamatban az ügy elbírálása		
	Btk. 48.§ (3) bek.	Btk. 72.§ (4) bek.	Btk. 89.§ (6) bek.	a	b	c	a	b	c	a	b	c
Főváros	41	6	36	41	5	36	2	-	-	-	10	39
Baranya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bács-Kiskun	4	-	4	3	-	4	-	-	1	3	-	2
Békés	2	-	1	2	-	1	-	-	-	-	-	1
Borsod-A-Z.	26	5	34	25	5	34	-	-	-	14	3	24
Csongrád	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fejér	3	1	9	3	1	9	-	-	-	-	-	-
Győr-Mos.	-	-	5	-	-	4	-	-	3	-	-	-
Hajdú-Bihar	1	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-
Heves	-	-	3	-	-	3	-	-	-	-	-	-
Jász-Nagykur	23	-	-	22	-	-	1	-	-	8	-	-
Komárom-E.	3	-	1	3	-	1	-	-	-	-	-	1
Nógrád	-	1	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-
Pest	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Somogy	7	1	12	7	1	12	1	-	-	4	1	9
Szabolcs	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tolna	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Veszprém	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zala	5	2	4	4	-	4	-	-	-	4	-	4
Összesen:	117	16	110	113	13	109	4	-	4	34	14	77

4/1999. számú intézkedését, amely a rendőrkapitányságok (rendőr-főkapitányságok) igazgatásrendészeti osztályaira olyan feladatokat ró, amelyekkel a pártfogó felügyelet nyilvántartása csaknem teljes körű lesz. A rendőrkapitányságokon általában tudtak a kormányrendeletéről és az ORFK intézkedéséről, de volt olyan rendőrkapitányság is, amely a főügyészségtől értesült a kormányrendelet hatálybalépéséről.

2. A pártfogó felügyelet elrendeléséről szóló értesítések az ügyek többségében a rendőri szervekhez kellő időben megérkeztek. A lejáratí időt azonban nem min-

dig kísérték figyelemmel, így előfordult, hogy a lejárat után is élő ügyként szerepelt a pártfogó felügyelet, más rendőrkapitányságokon pedig lejárat előtt irattárba helyezték az ügyet. Egyes megyékben több pártfogolt egyáltalán nem szerepelt a rendőri szerv által vezetett nyilvántartó lapon. Ebben okként közrejátszott, hogy nem a nyilvántartásba vételt végző előadóhoz, hanem másik szolgálati ághoz került a bírói értesítő, ahonnan viszont az illetékes helyre továbbítása nem történt meg.

Mint ahogy egyes rendőrkapitányságokhoz egyáltalán nem vagy túlzottan

késve érkezett meg a pártfogó felügyelet alá helyezésről a bírói értesítés, célszerű lenne, ha a rendőrkapitányságok illetékesei bizonyos időközönként felkeresnék egyeztetés céljából a bv. csoportokat.

3. A rendőri szervek a pártfogolt rendőrségen történő jelentkezéséről, a személyi igazolványba bejegyzés megtörténtéről vagy annak elmaradásáról a megyék több mint felében nem mindig tájékoztatták a bv. csoportot, illetőleg a hivatásos pártfogót. A tájékoztatás négy megyében történik meg rendszeresen a vizsgálati tapasztalatok szerint. A 7/1979. (VI. 29.) IM-rendelet 9. § (1) bekezdésében előírt kötelezettséget a rendőrkapitányságok többsége tehát nem teljesíti, a hivatásos pártfogót nem értesítik. Egyes rendőrkapitányságok a pártfogók írásban történő értesítését azért mellőzték, mert a pártfogolt először a pártfogónál jelentkezett. Az egyes megyéken belül is eltérő a gyakorlat.

A pártfogolt köteles próbára bocsátás, illetve felfüggesztett szabadságvesztésre ítélet esetén felhívásra, egyéb esetekben a szabadságvesztésből szabadulása után 48 órán belül jelentkezni a lakóhelye szerint illetékes rendőrkapitányságon a pártfogó felügyeletnek a személyi igazolványba bejegyzése végett [7/1979. (VI. 29.) IM-rendelet 4. § (1) bek. a) pontja]. Vádemelés elhalasztása esetén a Be.-nek az 1998. évi LXXXVIII. törvénnyel megállapított 102/A. § (3) bek. a) pontja szerint „*a pártfogolt köteles a vádemelés elhalasztásáról szóló határozat kézbesítése után a jogszabályban meghatározott időben állandó lakóhelye szerint illetékes rendőrkapitányságon és a hivatásos pártfogónál jelentkezni*”. Erre az esetre jogszabály egyelőre még nem határozott meg időt.

A pártfogoltak jelentkezése teljesen esetleges, emiatt hatékony rendőri intéz-

kedéseket a megyék jelentős részében nem is foganatosítanak.

A vizsgálati tapasztalatok szerint több megyében és sok esetben elmaradt az intézkedés személyi igazolványba bejegyzése. A bejegyzés elmaradásának gyakori oka volt a pártfogolt ismeretlen helyen tartózkodása is. Amíg a feltalálása érdekében indult eljárás lezajlik, a pártfogó felügyelet tartama lejár. Előfordult az is – a pártfogolt jogait sértve –, hogy adminisztrációs hibára hivatkozva a rendőrkapitányságon nem törölték a pártfogó felügyeletet a személyi igazolványból.

4. A rendőrkapitányságok a pártfogói megkereséseknek általában eleget tesznek. A hivatásos pártfogók főként a felhívásra nem jelentkezett, ismeretlen helyen tartózkodó pártfogoltak tartózkodási helyének megállapítása céljából fordultak a rendőrséghez, illetőleg annak tisztázása végett, hogy a pártfogoltak ellen indult-e újabb büntetőeljárás.

5. A Bv. tvr. 94. § (2) bekezdése a rendőrség büntetés-végrehajtási feladatai közé sorolja a pártfogolt közbiztonsági ellenőrzését. Az ellenőrzés tényleges megvalósítása és a tapasztalatokról történő tájékoztatás nem működik megfelelőképpen az ország területén, és nem egységes az egyes megyékben még azon kevés esetben sem, amikor a rendőri szervet ellenőrzési kötelezettség terheli. A vizsgált időszakban nem volt példa arra, hogy a rendőrség az egyes magatartási szabályokat ellenőrizte, javasolta volna a pártfogó felügyelet tartamának és az előírt magatartási szabályoknak a módosítását, nem tájékoztatták a bíróságot a pártfogolt ellenőrzése során szerzett tapasztalatokról. A hivatásos pártfogó munkájának segítése tulajdonképpen abban merült ki, hogy a lakóhelyéről elköltözött vagy a pártfogónál többszöri felhívásra sem jelentkezett

Pártfogó felügyeletnek a magatartási szabályok megszegése miatti megszüntetésével kapcsolatos ügyészi indítványok

Év	Pártfogótól érkezett előterjesztések			Ügyészi indítványok			Indítvány elutasítása			Folyamatban az év utolsó napján		
	a Btk. 48 § (3) b.	b Btk. 72 § (4) b.	c Btk. 89 § (6) b.	a	b	c	a	b	c	a	b	c
1989	327	142	216	277	107	167	17	6	18	82	47	62
1990	142	105	64	126	81	44	8	3	7	14	19	7
1991	39	51	22	36	34	15	3	1	2	9	16	9
1992	19	33	33	18	25	22	4	1	3	4	17	13
1993	39	30	31	29	26	26	2	-	2	1	6	8
1994	82	33	40	81	23	35	3	1	3	19	20	19
1995	61	16	35	60	16	28	12	1	1	5	6	9
1996	54	30	52	53	28	47	7	-	2	25	21	29
1997	47	14	68	44	6	40	3	-	3	32	8	44
1998	117	16	110	113	13	109	4	-	4	34	14	77

pártfogolt tartózkodási helyének felkutatásában segítettek vagy közözést rendeltek el. A vizsgálat az egyik megyében feltárta, hogy több esetben három hónapos késedelemmel került sor a közözés teljesítésére. Vizsgálati tapasztalat szerint a rendőrkapitányságok mintegy 40%-ánál nem vezették a Körzeti Megbízotti Szabályzat 54. pontja szerinti nyilvántartást sem. A rendőrség ellenőrzési tevékenységet csak kisebb kapitányságokon végez pártfogoltak tekintetében, ahol az ún. KMB-s rendszer működik. A fővárosban a pártfogó felügyelet körében a rendőrség érdemi ellenőrzést nem végez, egyetlen ügyben sem volt észlelhető, hogy a rendőrség ellenőrizte volna a pártfogoltat, kiváltképp, hogy erről a pártfogót értesítette volna.

1998-ban és 1999 első félévében a vizsgálat időpontjáig a rendőrkapitányságok sem a bv. csoportokat, sem a főügyészségeket nem tájékoztatták a pártfogolt magatartási szabályszegéséről a

7/1979. (VI. 29.) IM-rendelet 5. § (4) bekezdése előírása ellenére. Ezen általános negatív értékelésnél két kivételt is lehetett tenni a vizsgálati tapasztalatok szerint (Érd, Székesfehérvár).

Megjegyezhető, hogy a Bv. tvr. 94. § (2) bekezdése a 97. § (2) bekezdés a), c)-d) pont megtartásának ellenőrzésére utal. A d) pont szerinti magatartási szabály az, hogy a pártfogolt „szabadságvesztésből való szabadulása idejére tartalékoltt keresményét, illetőleg letéti pénztét vagy annak egy részét a hivatásos pártfogó kezelje...”. Álláspontom szerint nem életszerű a rendőrségtől elvárni ennek a magatartási szabálynak az ellenőrzését. Ezzel szemben indokolt lenne a Bv. tvr. 97. § (2) bek. b) pontba foglalt magatartási szabályok ellenőrzését előírni, amely szerint a pártfogolt „meghatározott jellegű nyilvános helyeket ne látogasson”.

Minden ellenőrzés alapvető feltétele a pontos nyilvántartás azokról, akiket ellenőrizni kell. A vizsgálat során megál-

lapítható volt, hogy a rendőrkapitányságokon – az előző pontokban felsorolt okok miatt – több pártfogolt nem szerepelt a nyilvántartásban.

A pártfogó felügyelet alatt állók figyelemmel kísérése, ellenőrzése *a körzeti megbízott feladata lenne*. Amely városok területén a körzeti megbízotti hálózat nincs kiépítve és a pártfogó felügyelet hatálya alatt álló annak területén lakik, nincs, aki az ellenőrzést végrehajtsa. Mivel a rendőrség a pártfogó felügyelet magatartási szabályainak betartását részben csak formálisan, részben egyáltalán nem ellenőrzi, ezek megsértése miatt nem történt sem előállítás, sem szabálysértési eljárás indítása a vizsgált időszakban a megyék többségében. A bíróságok a pártfogó felügyelet elrendelésekor felnőtt korúakkal szemben csak ritkán írnak elő általánosan túlmenő magatartási szabályokat, azok is formálisak vagy nehezen ellenőrizhetők.

6. A rendőrkapitányságok egyetlen esetben sem indítványozták, hogy a pártfogolt rendszeresen a rendőrségen jelentkezzen. Ennek következtében a rendőrség kérése alapján nem is írtak elő ilyen kötelezettséget [Bv. tvr. 94. § (2) bek., 97. § (2) bek. e) pont, 108/1979. (IK. 8.) IM-utasítás 110. § (2) bek.]. Megjegyezhető, hogy az IM-utasítás nincs összhangban a Bv. tvr.-rel a rendelkezés helyének megjelölését illetően.

7. A pártfogó felügyelet magatartási szabályainak megszegése miatt őrizetbe vételre, előállításra nem került sor [1994. évi XXXIV. törvény 33. § (2) bekezdés e) pont, 38. § (2) bek.]. Kivételesen fordult elő, hogy a hivatásos pártfogó ismételt idézésének a pártfogolt nem tett eleget, ezért elővezetése iránt kellett intézkedni.

★

A vizsgálat során megállapítható volt, hogy a rendőrség feladatainak sza-

bályozása a pártfogó felügyelettel kapcsolatban megoldásra vár, feltétlenül szükséges lenne annak részletes szabályozása, hogy az igazgatásrendészeti feladatokon túlmenően, az ellenőrzési feladatokat mely egység és milyen módon köteles végrehajtani, illetőleg milyen formában köteles a hivatásos pártfogóval a szükséges kapcsolatot felvenni és azt fenntartani.

További szereplők

A Bv. tvr. 94. § (3)-(4) bek. szerint „A pártfogó felügyelet végrehajtásában a helyi önkormányzatok, a munkáltatók, a karitatív és öntevékeny szervezetek közreműködnek. A pártfogó felügyelet végrehajtásában közreműködő szervek munkáját az állampolgárok segítik és támogatják”.

Az önkormányzatok eseti jelleggel, a helyi munkalehetőség és a foglalkoztatás pénzügyi fedezetétől függően közhasznú munkába való bevonással, indokolt esetben segély folyósításával segítenek. A pártfogoltak munkáltatói a pártfogó felügyelet végrehajtásában csak annyiban működnek közre, hogy a hivatásos pártfogók kapcsolatai révén esetenként szóbeli tájékoztatást adnak a pártfogolt munkájáról vagy munkahelyének végleges elhagyásáról.

A munkáltatók a pártfogoltak többségét nem legálisan, hanem rendszerint csak „feketén” és alkalmi jelleggel foglalkoztatták. Illegális munkával foglalkoztatás esetén a 7/1979. (VI. 29.) IM-rendelet 3. § (2) bekezdésében és a 6. §-ában előírt munkáltatói közreműködés nyilvánvalóan nem jöhet szóba.

Általános tapasztalat, hogy a pártfogoltak igyekeznek eltitkolni a pártfogó

felügyelet tényét, nehogy a munkahelyükről elbocsássák őket. Erre figyelemmel a hivatásos pártfogók is tartózkodnak a munkahelyen való megjelenéstől, ellenőrzéstől.

A vizsgálat során felkeresett munkáltatók közül öt települési önkormányzat városgazdálkodási intézménye akként nyilatkozott igen óvatosan, hogy attól függ a pártfogolt alkalmazása, hogy mi miatt volt elítélve. Ha az elítélés erőszakos, garázda jellegű vagy vagyon elleni bűncselekmény miatt történt, úgy szóba sem kerülhet az alkalmazásuk, nem hajlandók kockáztatni. Állításuk szerint a pártfogoltak foglalkoztatását az is nehezíti, hogy a helyi munkalehetőségek aránya ezt nem teszi lehetővé, mert „mit szólnának a büntetlen előéletű munkanélküliek ehhez”. A magánmunkáltatók – egy kivétellel – ennél markánsabban fogalmazták meg elutasító álláspontjukat. „*Micsoda, hogy egy bűnöző bizonytalanra tegye a cégem jó hírét, nevét, és ezzel tönkretegyem? Szóba sem kerülhet a foglalkoztatásuk.*”

Az elítéltektől kapott információk szerint csak azoknak volt lehetőségük munkába állni, akiknek családi, rokoni és ismerősi körben, saját vállalkozásukban biztosítottak munkát. Ezek azonban általában nem bejelentett, munkaviszonyhoz kötött foglalkoztatások. A munkáltatók azokat a pártfogoltakat, akiknek nincs lakóhelyük, családjuk – ami különösen a szabadságvesztésre ítélték esetében gyakori –, ritkán fogadják vissza.

A 7/1979. (VI. 29.) IM-rendelet 3. § (2) bek. ugyan tartalmazza még azt az előírást, hogy „A munkáltató haladéktalanul értesíti a hivatásos pártfogót, ha a pártfogolt a meghatározott munkahelyen végzendő munkakötelezettségének [Tvr. 97. § (2) bekezdés b) pont] nem tesz eleget”, a hivat-

kozott jogszabályi helyen azonban már más rendelkezés van az időközben történt módosítások folytán a Bv. tvr.-ben. A munkáltatóktól a pártfogók értesítést egyébként sem kaptak. A pártfogolt munkahelyi magatartásáról úgy kaptak felvilágosítást, ha személyesen érdeklődtek minden írásbeli kööttség nélkül.

A munkanélküliek és hajléktalanok számára, a törvényi változásokra is figyelemmel, nem írják elő kötelező magatartási szabályként a meghatározott helyen való munkavégzést. Ezt a Bv. tvr. 97. § (2) bek. a)-g) pontjainak egyike sem tartalmazza már kifejezetten, a (3) bek. az előírását azonban lehetővé teszi.

A vizsgálat megállapította, hogy a munkáltatók többsége a pártfogó felügyelet végrehajtásában a hatályos jogi szabályozás által előírt módon nem vállal közreműködést. A hivatásos pártfogók is csak a munkaügyi központtal veszik fel a kapcsolatot.

A 7/1979. (VI. 29.) IM-rendelet 6. § (1) bekezdése tartalmazza, hogy „a pártfogolt munkabérének meghatározott hányadát a hivatásos pártfogó kezelje” és hivatkozik a Bv. tvr. 97. § (2) bek. f) pontjára. Ez viszont ma már arról szól, hogy az elítélt meghatározott tanulmányokat folytasson, a d) pontban foglalt rendelkezés értelmében is csupán a szabadságvesztésből szabadultat illetően a tartalékkolt keresményét, illetve letéti pénzt vagy annak egy részét kezelheti a pártfogó, de már nem a szabadulása utáni munkájával szerzett munkabérért.

Olyan pártfogolttal a vizsgálatot végzők egyetlen esetben találkoztak csak, akinek a munkabére felhasználásának, kezelésének tárgyában korlátozó rendelkezést hozott a bíróság [Bv. tvr. 97. § (2) bek. d) pont, 7/1979. (VI. 29.) IM-rendelet 6. §].

A Bv. tvr. 97. § (2) bek. b) pont, 114/A. §-a; a 7/1979. (VI. 29.) IM-rendelet 3. § (2) bek., 6. § (2) bek. 10. § (2) bek.; a 108/1979. (IK. 8) IM-utasítás 110. § (1) bek., 121. § (1) bek., 130. § (1) bek. gyakorlati alkalmazására a legtöbb megyében nem került sor.

A Bv. tvr. 94. § (3)-(4) bekezdésében a szervezetekre megfogalmazott rendelkezések csupán óhajokká váltak. Az ott felsorolt szervezetek, az esetinek értékelhető kivételektől eltekintve, nem működnek közre a pártfogó felügyelet végrehajtásában, az állampolgárok pedig nem segítik, nem támogatják ezt, legfeljebb a vallási, karitatív szervezetek kivételek ez alól.

Egyéb tényezők

1. Vizsgálati tapasztalat szerint a bv. intézetből szabaduló, pártfogó felügyelet alá helyezett elítéltek iratanyagai általában már a tényleges szabadulást megelőzően érkeztek meg a pártfogókhoz. Ez alól csak az kivétel, amikor hátralévő idővel szabaduló feltételes szabadságáról dönt a bv. bíró. A próbára bocsátott és a felfüggesztett szabadságvesztés mellett alkalmazott pártfogó felügyelet elrendeléséről szóló értesítés, az adott bíróság gépfő kapacitásától függően, a jogerőre emelkedéstől számított 2-3 héten belül megérkezik a pártfogóhoz. Az ügyészségek a vádemelés elhalasztásáról szóló határozatukat a jogerőre emelkedést követően azonnal megküldik a pártfogónak. Más a helyzet azonban akkor, ha a pártfogó felügyelet alatt álló személy ellen új büntetőeljárás indult, és az illető előzetes letartóztatásba kerül. Ilyenkor a nyomozó hatóságok a tájékoztatást egyes esetekben késve, más esetekben egyáltalán nem teljesítik.

2. A feltételes szabadság, de még a próbára bocsátás, a felfüggesztett szabad-

ságvesztés mellett elrendelt pártfogó felügyelet alatt állók többsége is eleget tett jelentkezési kötelezettségének [7/1979. (VI. 29.) IM-rendelet 4. § (1) bek. b) pont]. Nem állítható ez azokról a pártfogoltakról, akik a szabadságvesztést kitöltve szabadultak.

A pártfogónál történő jelentkezési kötelezettségének a feltételes szabadságra bocsátottak 75-80 százaléka 48 órán belül, 20-25 százaléka írásbeli idézésre késedelmesen eleget tesz. A felfüggesztett szabadságvesztésre ítélték és próbára bocsátottak 80 százaléka az idézésre megjelenik, a többiek kézre kerítése érdekében intézkedni kellett. A korábbi lakóhelyükről elköltözötték az új lakóhelyre küldött idézést követően hajlandóak együttműködni a pártfogóval.

Arra is volt példa két megyében, hogy a hivatásos pártfogó maga jelezte a feltételes kedvezményrel szabaduló pártfogó felügyelet alá helyezett személynek, hogy felkeresi a lakóhelyén, a lakásán, ami meg is történt. A hivatásos pártfogó a pártfogoltat a lakásán megtalálta, a pártfogó felügyelet magatartási szabályairól kioktatta, minderről hivatalos feljegyzést készített.

3. A 7/1979. (VI. 29.) IM-rendelet 5. § (2) bek. szerint „A hivatásos pártfogó adja a megbízást a társadalmi pártfogónak, akit lehetőség szerint a pártfogolt munkahelyén dolgozó vagy a lakóhelyén lakó személyek közül választ ki. Ha a pártfogolt munkahelye és lakóhelye nem azonos helyiségben van, a hivatásos pártfogó mindkét helyen megbízhat társadalmi pártfogót.”

Megállapítható volt, hogy megbízáson alapuló társadalmi pártfogók csak elvétve vannak az országban. A hivatásos pártfogó kérésére a pártfogoltak munkatársai adnak esetenként tájékoztatót a pártfogolt

magatartásáról, életkörülményeiről. Társadalmi pártfogó hiányában a hivatásos pártfogó egyéb személyes kapcsolata révén kap tájékoztatást a pártfogolt munkahelyi, lakóhelyi magatartásáról, esetleg munkaviszonya megszűnéséről.

Kivételes esetek azonban ezzel kapcsolatban is tapasztalhatók voltak. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében például még működnek társadalmi pártfogók. A nagyobb városokban a Családsegítő Központ alkalmazottai, míg kisebb településeken a polgármesteri hivatal alkalmazottai, jegyzői vagy igazgatási csoportvezetői. De társadalmi pártfogói feladatot ellátnak a megyében lelkészek, valamint a Munkaügyi Központ alkalmazottai. A társadalmi pártfogók a pártfogoltak lakóhelyén működnek. A társadalmi és hivatásos pártfogó közötti kapcsolattartás folyamatos. Pest megyében mindössze két társadalmi pártfogó működik, mindketten református lelkészek (Órbottyán, Vác). Jobbára lelki gondozást, munkahelykeresést végeznek. Ezen túlmenően Szolnok megyében működik még társadalmi pártfogó az országban.

A Szegedi Fegyház és Börtön együttműködési megállapodást kötött a Mécses Szeretetszolgálat Magyar Börtön Pasztoriációs Társasággal, a Magyarországi Metodista Egyházal, a Magyarországi Jehova Tanúi Egyházal, melyek a szabadult elítéltek pártfogásában, utógondozásában való közreműködésre is készségüket fejezték ki.

4. Abban az esetben, ha a pártfogolt más megyei bíróság illetékességi területére költözött, a pártfogolt végrehajtási iratait a hivatásos pártfogó az illetékes bv. csoportnak megküldte. A hivatásos pártfogók felhívják a pártfogoltat, hogy hitelt érdemlően igazolja a költözését. Ennek megtörténte után kerül csak sor az iratok

továbbítására. A pártfogó által kezelt pénz átutalására – annak hiányában – nem volt szükség [108/1979. (IK. 8.) IM-utasítás 127. §].

5. 1998-ban a pártfogó felügyelet magatartási szabályai enyhítésére erre irányuló indítvány, javaslat hiányában nem, szigorítására 2 esetben, és a pártfogó felügyelet tartamának meghosszabbítására 1 esetben került sor.

6. A pártfogoltak egyéni szükségleteiktől függően az utógondozás keretében biztosítható támogatások közül főként pénzsegélyt, munkahelykeresést [7/1979. (VI. 29.) IM-rendelet 12. §], kérelmek megírását kérték. Egyértelmű tapasztalat, hogy a pártfogoltak az utógondozás keretében biztosított támogatást és segítséget gyakrabban veszik igénybe, mint a csak utógondozottak. Ennek oka, hogy a pártfogoltak a hivatásos pártfogóval rendszeresen találkoznak, és így lehetőség van a segítségnyújtás, segítélyezés lehetőségeinek az ismertetésére, a segítségnyújtással kapcsolatos felvilágosításra. Általános tapasztalat, hogy az utógondozás keretében a 7/1979. (VI.29.) IM-rendelet 13-14. §-a szerint biztosítható támogatást és segítséget a pártfogó felügyelet alatt állók sem kapják meg, mert ezek a rendelkezések a gyakorlatban nem érvényesülnek.

Az utógondozottak esetében megállapítható volt – lakókörnyezetük megismerése után – hogy igen rosszak az életkörülményeik, munka alig akad részükre, lényegében egyik napról a másikra teremtik meg életfeltételeiket. Az utógondozottak közül nagyon sokan hajléktalanok vagy hajléktalanszálláson laktak.

7. Előfordult, hogy a pártfogóktól kért és kapott segítséget olyan büntető felelősségre vonás hatálya alatt álló vagy állt személy is, aki nem jogosult utógon-

dozásra. Például közérdekű munkát letöltött személy, illetve ennek letöltése előtt álló személy, továbbá volt kényszergyógykezelt, hosszabb időt előzetes letartóztatásban töltött személy.

8. Az Igazságügyi Minisztérium által biztosított évi segélykeret felhasználásának gyakorlatát a hivatásos pártfogók jónak értékelik. A segélykeret nagysága a megyék nagysága, a pártfogoltak száma és egyéb szempontok szerint differenciáltan került megállapításra. A felhasználás a megyei bíróság elnökének rendelkezései és szabályozása szerint történik. Így a segélyben részesítés feltétele: ha a pártfogolt keresmény nélkül vagy csekély összeggel szabadult; munkába állása vagy kereső tevékenysége közeli időben nem várható; szállásgondjának, lakásgondjának megoldásához anyagi segítségre van szüksége; személyi okmányai kiváltásához kiadások merültek fel; megélhetése szabadulása után nincs biztosítva; gyógykezelésre szorul, gyógyoszer kiváltásának támogatását igényli stb. Egy személy évenként – a feltételek megléte esetén – egyszer, különös méltánylást érdemlő esetben kétszer-háromszor részesíthető legalább 500, legfeljebb 5000 Ft segélyben. Van azonban olyan megyék, ahol a segélyösszeg 1000 és 10000, 500 és 15000 Ft között differenciálódik.

9. A próbára bocsátás és a felfüggesztett szabadságvesztés eseteiben a nyomozás anyagai általában megfelelő adatokat és tényeket szolgáltatnak az érdemi indítvány, illetve a határozat meghozatalához, a Be. 87. § (1) bek. a) és b) pontjaiban felsorolt kérdésekre a választ a gyanúsítottak kihallgatási jegyzőkönyvei tartalmazzák. A korábbi gyakorlattól eltérően a gyanúsított szorosan vett családi körülményeire, életvitelére, esetleg önéletraj-

zára vonatkozó kérdések már nem szerepelnek a jegyzőkönyvben, így a pártfogó felügyelet elrendelésének indítványozására az esetek többségében az elkövetett bűncselekmény jellegével összefüggésben került sor (italozó, kábítószer-élvező stb.).

Több megyében évek óta a tartás elmulasztásának vétsége miatt indult eljárásokban indítványozták az ügyészek a pártfogó felügyelet elrendelését és külön magatartási szabályként a tartásdíj kifizetésének havonta a pártfogó előtti igazolását. A legtöbb megyében azonban a helyi ügyészségek nem indítványozták az ilyen külön magatartási szabályok előírását, a bíróságok pedig indítvány nélkül hivatalból sem döntenek erről olyan esetekben sem, amikor a bűnelkövetés alkoholfogyasztással függött össze. Hiányosság miatt pótnyomozásra, nyomozás-kiegészítésre nem volt szükség. Eseti jelleggel fordult csak elő, hogy a bíróság arra irányuló ügyészi indítvány hiányában, illetve az ügyészi indítványtól eltérően rendelte el a pártfogó felügyeletet.

A kiskorú veszélyeztetésének büntette miatti ügyekben a fiatalok ügyésze külön magatartási szabályként alkoholelvonó kezelésen történő részvétel előírására általában indítványt tesz olyan esetben, amikor a vádlott az igazságügyi orvosszakértői vélemény szerint alkoholist, cselekménye alkoholizmusával összefüggésben és felfüggesztett szabadságvesztés indítványozására kerül sor.

A pártfogó felügyelet megszüntetéséhez a jelentkezési kötelezettség elmulasztása szolgált alapul több megyében. Az előterjesztések a tett intézkedéseket – így elsősorban a felhívások megtörténtét, valamint a rendőrségi megkereséseket a lakás és tartózkodási hely felderítése érdekében – tartalmazták.

Elmaradt az ügyészi fellebbezés nem egy olyan esetben, amikor a bíróság visszaesővel szemben szabott ki végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés-büntetést, az ítélet rendelkező részében azonban nem rögzítette, hogy a vádlott a Btk. 89. § (6) bekezdés alapján pártfogó felügyelet alatt áll.

Kérdésként merült fel a gyakorlatban, hogy a vádemelés elhalasztása tartamának lejártakor kell-e a pártfogóknak írásban tájékoztatniuk az ügyészséget a pártfogolt magatartásáról, életkörülményeinek alakulásáról. Az egyik ügyészség határozatában kérte, hogy a pártfogó erről tájékoztassa őket. Ugyanakkor a másik ügyészség erről nem kért tájékoztatást, határozatában mindössze annyi szerepelt; ha a vádemelés elhalasztásának időtartama eredményesen eltelik, az eljárás megszüntetéséről határozni fognak. A hivatásos pártfogók munkájukhoz kérték, hogy a megszüntetésről kapjanak értesítést. Kérték továbbá a határozatba foglalását annak, hogy a pártfogoltnak mikor és hol kell jelentkeznie. A rendőrséget előtte értesítik a pártfogó felügyeletnek a személyi igazolványba történő bejegyzése végett. A kérés megoldását a legfőbb ügyészi utasítás tartalmazza, amely szerint „*Ha az ügyész a Be. 147/A. § (5) bek. alapján vádat emel, erről a megyei bíróság büntetés-végrehajtási csoportja útján a pártfogót is tájékoztatja.*” [2/1999. (ÜK. 2.) LÜ-utasítás 62. § (4) bek.]

Néhány következtetés

A pártfogó felügyelet végrehajtására vonatkozó jogszabályi rendelkezések – a végrehajtásban közreműködő szervek te-

vékenysége szerint is különbözően – igen eltérő mértékben vagy egyáltalán nem hatályosulnak.

Az elítéltek beilleszkedését segítő intézmények egy része – szervezett munkáltatás, szálláslehetőségek – szinte teljesen megszűnt. A pártfogó felügyelet így elsősorban a büntető felelősségre vonás hatálya alatt álló személy figyelemmel kísérését jelenti, külön magatartási szabályok előírása nélkül csak a jelentkezési kötelezettség kérhető számon. *A hivatásos pártfogók lényegében szükséges eszközök nélkül gyakorolják hivatásukat, a pártfogoltak részére a segélykeret felhasználásán kívül munkahely biztosításában, eseti lakhatásuk átmeneti megoldásában – a tanácsadáson kívül – érdemi segítséget a lehetőségek hiányában nyújtani nem tudtak.* A pártfogó felügyelettel érintett szervek között sok esetben az együttműködés nem megfelelő, a megkezesések teljesítésén túl nem terjed.

A pártfogó felügyelettel kapcsolatos rendőri nyilvántartások pontatlanok, nem rendszerezettek és kapitányságonként eltérőek. A rendőrség ügyviteli gyakorlata különböző, érdemi ellenőrzést csak néhány kapitányság végez. A pártfogó felügyelet tényének személyi igazolványban történő feltüntetése mulasztás folytán nem minden pártfogolt tekintetében történik meg. A gyakorlat szerint általában annak jegyzik be a pártfogó felügyeletet, aki önként jelentkezik a rendőrségen.

Az a tény, hogy *a vizsgálati tapasztalatok szerint a pártfogó felügyeletre és az utógondozásra vonatkozó hatályos jogszabályi rendelkezések jelentős részét a gyakorlatban nem alkalmazzák, a jogi szabályozás nem megfelelő voltára is következtetni enged.* A végrehajtási feladatok jelenlegi hatásköri szabályozásának az alapvető módosítása indokoltnak látszik.

Felmerült a szabadságvesztésből szabaduló pártfogoltak megfelelő határidőn belüli munkáltatása jogi és gazdasági feltételeinek megoldása, akár a pártfogoltaknak közhasznú munkába való kötelező bevonásával. *A pártfogó felügyelet ellenőrző szerepe csak a hivatásos pártfogók részéről tapasztalható, segítő szerepe azonban – elsősorban a munkája állás, a lakásmegoldás keresése, valamint az anyagi támogatás terén – egyre inkább szűkül.*

A vizsgálat során észlelhetők voltak azok a körülmények, amelyek a pártfogó felügyelet jogintézményének érvényesülését gátolják, a törvényi rendelkezések betartását nehezítik, a pártfogó felügyelet alatt álló személyekkel foglalkozó hatóságok között az információáramlást lassítják.

A vizsgálat tapasztalatai alapján *célzerű egy országos főkapitányi intézkedés kiadása*, amely előírásokat tartalmazna a rendőrség egyes szakterületeinek a pártfogó felügyelettel kapcsolatos feladatairól. Így szabályozná, hogy hol kell nyilvántartani a pártfogoltakat, milyen feladatai vannak e körben az igazgatásrendészeti, bűnügyi és közrendvédelmi szolgálatoknak. A pártfogó felügyelettel és az utógondozással kapcsolatos jogszabályok alapvetően 1979-ben kerültek meghatározásra, azokat időközben bizonyos mértékben – elsősorban formai okokból – módosították, de lényegében a keletkezésük idején fennálló társadalmi viszonyokat tükrözik, s helyenként még az államigazgatási szervek megnevezése sem pontos (például 107/1979. IM-utasítás bevezetője, 108/1979. IM-utasítás bevezetője, 115. §-a stb.). A jelenlegi társadalmi viszonyok között illuzórikus munkahelyi közösségek társadalmi pártfogókénti működésére számítani, de az is szokatlan

lenne már, ha valaki a társadalmi pártfogói tevékenységet karitatív szervezeteken, személyeken kívül, díjazás nélkül vállalná.

A hivatásos pártfogók nagymértékű és további növekedés előtt álló igénybevétele is oka annak, hogy a pártfogó felügyelet alatt állók részéről a pártfogók általában megelégednek a rendszeres kapcsolattartással, illetve a látókörükből eltűnt pártfogoltak felkutatására tett intézkedésekkel, s csak a legritkább esetben kezdeményeznek szankciókat a pártfogó felügyelet szabályainak megsértése miatt.

A bv. intézetekben a szabadulás előkészítésére vonatkozó munka jórészt formális. Ennek egyik oka az egy nevelőre jutó elítéltek nagy száma és a nevelők egyéb, más irányú ügyintézői leterheltsége. Másik oka pedig az olyan munkahelyek, kulturált szálláshelyek hiánya, amelyek a bv. intézetek jelzésére készséget mutatnának a börtönből szabadultak munkáltatására, befogadására.

Utógondozás – mint szervezeten működő tevékenység – lényegében nem létezik. Az, hogy a börtönből szabadult – ha ő is úgy akarja – a pártfogóhoz fordulhat és némi csekély összegű segélyben részesül, a beilleszkedési gondjait alapvetően nem, illetőleg csak időlegesen oldja meg.

A pártfogó felügyelet és az utógondozás, mint két jogintézmény végső célját illetően részben azonos ugyan – az elítélt társadalomba való beilleszkedésének szolgálata, összességében azonban mégis más, hiszen a pártfogó felügyelet hatósági határozaton alapuló szankció a kötelező magatartási szabályoknak a betartásával, míg az utógondozásnak hatósági határozati alapja nincs és nem kötelező jellegű az elítélt vonatkozásában. Ebből az eltérésből is következik, hogy

a két intézmény vonatkozásában külön jogi szabályozást kell fenntartani és annak átgondolását, meddig tartanak a büntető, büntetés-végrehajtási feladatok, hol kezdődnek a szociálpolitikaiak. Ha ezen alapkérdés tisztázódott, van lehetőség arra, hogy a pártfogó felügyelet és az utógondozás során az egyes eljáró szervek feladata megállapításra kerüljön. A jelenlegi jogi szabályozás tehát nem alkalmas a pártfogó felügyelet ha-

tékony végrehajtására, mert részben hiányosak azok a rendelkezések, amelyek ténylegesen az általános és speciális bűnmegelőzési célokat szolgálnák, illetőleg az elkövetők társadalomba való beilleszkedését elősegítenék, másrészt az intézményi háttér, a hatékony egységes igazgatás sincs biztosítva, a pártfogó felügyeletet jelenlegi formájában a tartalmi kiüresedés veszélyezteti.

Vótkó György

Egységes hálózatot!

*Gondolatok a pénzbüntetésről
és az utógondozás fejlesztéséről*

A jelenlegi büntetőjogi szankciórendszerben a közérdekű munka, a pénzbüntetés, a pénzmellékbüntetés, a pártfogó felügyelet, valamint a nem szankcióként alkalmazott utógondozás végrehajtását illetően aggályok és hiányosságok merülnek fel.

Alkotmányossági aggály

A pénzbüntetéseket és a pénzmellékbüntetéseket a megyei bíróságok gazdasági hivatalai hajtják végre. Ez a megoldás alkotmányossági szempontból aggályosnak tekinthető. „Az Alkotmánybíróság több határozatának indokolásában is rámutatott arra, hogy a bírói tevékenység függetlensége az ítékezéshez tapad, a büntetés-végrehajtás igazságügyi ágazati feladat, amely nem igazságszolgáltatás, hanem a közigazgatás egy ágazata. A Legfelsőbb Bíróság konkrét ügyben már leszögezte, hogy a bíróság ítélező tevékenysége az ítéletről szóló értesítés kiállításával befejeződik, a bírói függetlenség e tevékenységgel lezárul az ügyben, utána a büntetés-végrehajtás folyamata veszi kezdetét. (ABH 53/1991., LB Törv. III. 144o 1992.) A jogállami elvárásoknak megfelelően a bírósági szervezetet a végrehajtó hatalomtól el kell különíteni, mert csak így válhat teljessé a bírák függetlenségének biztosítékrendszere. Mentésíteni kell a bírákat az ítékezés érdemét nem érintő technikai jellegű feladatok ellátásától.” (Vókó György: A magyar büntetés-végrehajtási jog, 1999. 32o. oldal)

E visszás helyzetre más szerzők is rámutattak, Kerezsi Klára egy kriminológiai vizsgálat kapcsán kifejtette, hogy „...meglepetésünkre a kiszabott pénzbüntetések szintén a bírósági költségvetésbe folynak be, s ott is használnak fel (az egyéb hatósági díjbevételekkel együtt). Álláspontunk szerint nehezen védhető az a helyzet, amelyben a bírósági szankcióalkalmazást nem csupán a büntetőjog, de a pénzügyi helyzet szempontjai is befolyásolhatják, ahol az a gyanú vetülhet a bíróságokra, hogy a pénzbüntetés gyakoribb alkalmazásával próbálják »helyrebillenteni« a központi költségvetés szűkösségét. Ebből a szempontból egészen más megvilágításba kerülhet az elmúlt évek büntetés-kiszabási gyakorlata, amelyben a szabadságvesztés – s különösen annak végrehajtható formája – kétségtelenül visszaszorult, helyét azonban nem a szabadságelvonással nem járó szankciók vették át, hanem a pénzbüntetés gyakoribb alkalmazása.” (Dr. Kerezsi Klára – Dér Mária: Az alternatív szankciók költségösszefüggései, Magyar Jog 1998. 5. szám 273. oldal)

Ezzel a kérdéssel a sajtó is többször foglalkozott (pl. a Magyar Nemzet 1995. szeptember 10-i száma): „Nem hozzák a bíróságok a bevételi tervet”; Népszabadság, 1995.

október 12-i szám: „Bírósági bevételek ítéletekből”; Világgazdaság, 1999. július 28-i szám: „Több mint egymilliárd pénzbüntetésből”. A Világgazdaság említett cikkében a szerző kifejti, hogy, „... amilyen régóta tervezik a megyei bíróságok a költségvetésükben ezt a bevételt, annyira régiek az e gyakorlatlalt szembeni fenntartások. Gyanú vetülhet az ítélkezőkre. Némely vélekedések szerint nem alkotmányos megoldás, hogy a bíróság hajtja végre a pénzbüntetést.”

Az alkotmányos megoldást valóban az jelentené, ha az ítélkezés és a végrehajtás teljesen kettéválna. A bíróság szerepe a pénzbüntetés kiszabásakor megszűnne, a végrehajtás pedig a végrehajtó hatalmi ághoz kerülne át.

Erre a megoldásra jogtörténetünkben is volt már példa. A Csemegi-kódex, az 1878. évi. V. tc. 27. §-a, valamint az azt módosító 1892. évi XXVII. tc. 3. és 4. §-ai alapján mindennemű pénzbüntetés az igazságügy-miniszter kezelése alá tartozik és azokat letartóztató-intézeti építkezésekre, javító-intézeti és rabsegélyezési célokra kell fordítani. Az ekként befolyt összegek „büntetéspénzek országos alapja” elnevezés alatt kezelendők, ezen alap állása, valamint az abból fedezett kiadások természete és mennyisége évenként zárszámadásban kimutatandó.

Ez a rendszer 1924-ig működött, amikor e bevételek kezelése is a pénzügyminiszterhez került és csendben felörlődött a költségvetés malmaiban.

Az előzőekben kifejtettekre tekintettel célszerű lenne megfontolni, hogy a pénzbüntetés és a pénzmellékbüntetés végrehajtásától a bírósági szervezetet mentesíteni kellene és a végrehajtás irányítását az Igazságügyi Minisztériumhoz lehetne telepíteni. A végrehajtás rendszerének kialakításához nyilvánvalóan csak az elvi döntés meghozatalát követően szükséges hozzákezdeni.

Célok és feltételek

A hatályos jogszabályok alapján a közérdekű munka végrehajtását a bíróság a hivatásos pártfogó útján ellenőrzi, a pártfogó felügyeletet a bíróság hajtja végre a hivatásos pártfogók közreműködésével, az utógondozást a hivatásos pártfogók végzik. A hivatásos pártfogók a megyei bíróság büntetés-végrehajtási csoportjában tevékenykednek, irányításukat a csoportvezető büntetés-végrehajtási bíró látja.

Jelenleg országosan 68 hivatásos pártfogó foglalkozik a több mint 5000 pártfogó felügyelet alatt álló felnőttkorú személlyel.

A fiatalok pártfogó felügyeletét a megyei gyámhivatal mellett működő hivatásos pártfogó látja el. A fiatalokkal foglalkozó hivatásos pártfogók szakmai irányítását a Szociális és Családügyi Minisztérium végzi. Jelenleg országosan 182 hivatásos pártfogó foglalkozik a 8000 pártfogó felügyelet alatt álló fiatalokkal.

A hivatásos pártfogók tevékenységével és a közreműködésükkel működtetett jogintézményekkel az utóbbi évtizedben jelentős gondok merültek fel, amelyek egyrészt a pártfogói hálózat szervezetével, működtetésével, másrészt pedig e jogintézmények végrehajtásának feltételeivel és eszközrendszerével kapcsolatosak.

A pártfogói hálózat jelenleg széttagolt, egyrészt külön pártfogók foglalkoznak a felnőttkorú pártfogottakkal a megyei bíróságok keretében, központi irányítás nélkül, másrészt ettől elkülönülten működik a fiatalokkal foglalkozó pártfogói hálózat

a megyei gyámhivatalok mellett. A már említett kriminológiai kutatás is rámutatott arra, hogy a pártfogó felügyeletet az illetékes szervek nem a jelentőségének megfelelően kezelik. „Az utóbbi évek gyakorlata szerint a felnőttkorúak pártfogóinak egy részét a bírósági végrehajtásban jelentkező többletfeladatokkal terhelték meg, míg a fiatalkorúak pártfogói többletfeladatként a nevelőszülők ellenőrzésébe, és a veszélyeztetett kiskorúak családjainak gondozásába segítenek be.” (Kerezsi Klára i.m. 270. old.). „A pártfogó szolgálat bírósági szervezeti rendszerhez tartozása számos problémát vet fel. Kétségtelen, hogy a pártfogói feladatokkal a bíróság az ítélkezési funkció természetétől idegen végrehajtási feladatokat vállal fel. A pártfogó szolgálat szervezeti hovatartozásának bizonytalanságait erősíti, hogy az elmúlt években levált néhány olyan feladat a bíróságokról (pl. közjegyzői, igazságügyi szakértői), amely nem tartozott szorosan az ítélkezési funkcióhoz. A további »profiltisztítási várakozást« erősíti a pártfogói munka büntető- és szociálpolitikai határokat átlépő jellegzetessége is.” (Kerezsi Klára i.m. 271. old.) „A vizsgálat tapasztalatai egyértelműen a tevékenység sztenderdizálásának hiányát jelzik. Ezt nehezíti, hogy a büntető-politika gyakorlati megvalósításáért felelős Igazságügyi Minisztériumnak nincs befolyása a pártfogó szolgálat tevékenységére. A hazai pártfogó szolgálat gyakorlata azt mutatja, hogy e szervezetek szakmai sztenderdek és szakmai értékelés nélkül működnek a büntető igazságszolgáltatás rendszerében.” (Kerezsi Klára i.m. 272. old.).

Ehhez hasonló következtetésre jutott a Legfőbb Ügyészség is, amikor a felnőttkorúak pártfogó felügyelete végrehajtásának 1999-ben végzett országos vizsgálatáról szóló összefoglaló jelentésében többek között megállapítja, hogy „... a hatékony egyeztetés és együttműködés sincs biztosítva...”.

Az előrelépés egyik iránya

A pártfogó felügyelet, mint büntető intézkedés, végrehajtásában az előrelépés egyik fő irányaként deklarálni kellene, hogy annak végrehajtása állami feladat. Az állam feladatai nem merülhetnek ki abban, hogy a kiszabott szabadságvesztés-büntetéseket végrehajtsa, az elítéltet ténylegesen segíteni kell abban, hogy a társadalomba beilleszkedjen. E feladat természetesen a végrehajtandó szabadságvesztésen kívüli, más jogcímenek elrendelt pártfogó felügyelet végrehajtására is vonatkozik.

Erre amiatt is szükség lenne, mert a pártfogó felügyelet végrehajtásával kapcsolatos szervezőmunkára csak az állami szervek képesek. Ezek a feladatok a bírósági szervezet jellegétől és tevékenységétől idegenek.

Amennyiben a pártfogó felügyelet végrehajtásáért az állam felelősséget vállal, a felnőttek és a fiatalkorúak jelenleg különálló pártfogó hálózatait célszerű lenne összevonni és létrehozni egy központosított, egységes pártfogói hálózatot. A pártfogói hálózat irányítását az Igazságügyi Minisztériumhoz lehetne telepíteni és megyénként létre lehetne hozni a területi szerveket (pl. Országos Pártfogói Hivatal, mint az IM egy főosztálya, Megyei Pártfogói Hivatalok). Ezzel a megoldással a hivatásos pártfogók egységes szakmai elvek és szabályok alapján, egységes irányítás alatt tevékenykedhetnének. Természetesen a hivatásos pártfogók megfelelő munka-

jogi státuszát is szükséges lenne megteremteni, és a szükséges létszámot is biztosítani kellene.

Az egységes pártfogói hálózat létrehozása mellett a másik legfontosabb fejlesztési irány a pártfogó felügyelet alatt állók és az utógondozottak társadalmi beilleszkedését segítő feltételek megteremtése.

Enélkül ugyanis e tevékenység csak légüres térben lebegne. Az utóbbi évtizedben a pártfogói és az utógondozói munka legnagyobb kudarcát éppen az jelentette, hogy a végrehajtás feltétel- és eszközrendszere szinte a nullára redukálódott. Erre a megállapításra jut Kerezsi Klára is az említett kriminológiai kutatás során, amikor azt írja, hogy *„... a pártfogók – bár törekszenek rá – nem képesek hatékonyan mozgatni a szociális segítő intézményrendszer egyes elemeit. Az 1970-es években a segítés-támogatás és a felügyelet kettős funkciója jól megfért egymással a magyar pártfogó felügyelet rendszerében, ugyanis a teljes foglalkoztatottságra és a tömegtermelésre épülő gazdaság számtalan szociális funkciót látott el a vállalati szociálpolitika keretében. A gazdasági-társadalmi helyzet azonban megváltozott, s a megváltozó körülményekhez történő igazodást késve kezdte meg a hazai pártfogó szolgálat.”* (i.m. 271. old.). Ugyanígyen következtetésekre jut a Legfőbb Ügyészség említett vizsgálati jelentése, amelyben megállapítja, hogy *„... az elítéltek beilleszkedését segítő intézmények egy része – szervezett munkáltatás, szálláslehetőségek – szinte teljesen megszűnt. A pártfogó felügyelet így elsősorban a büntető felelősségre vonás hatálya alatt álló személy figyelemmel kísérést jelent. ... a hivatásos pártfogók lényegében a szükséges eszközök nélkül gyakorolják hivatásukat... érdemi segítséget a lehetőségek hiányában nem tudnak nyújtani...”* Végül következtetésként a jelentés szomorúan megállapítja, hogy *„... a pártfogó felügyelet jelenlegi formájában a tartalmi kiüresedés veszélyezteti.”*

Nem újkeletű gond

Az előzőekben jelzett problémák és gondolatok nem újkeletűek. A Csemegi-kódex hatálybalépését követően az állam és számos társadalmi szervezet („rabsegélyező egyletek”, „patronázs mozgalom”) komoly gondot fordított a szabadult elítéltek társadalmi beilleszkedésének segítésére, változó sikerrel. Bőven foglalkozik e témával Mezey Barna egy tanulmánya (Rabsegélyezés, patronage-ügy, utógondozás, Kriminológiai Közlemények 55., 1997. 173-193. old.), amely korabeli neves büntetőjogászok (Finkey Ferenc, Hegedűs József stb.) munkáira is hivatkozva megállapítja, hogy *„... a szakmának fel kellett ismernie, hogy az állam gazdasági ereje, az állam szervező apparátusa, munkahelyközvetítő- és teremtő lehetőségei nélkül nem lehet hatékony rabsegélyezési rendszert működtetni.”* Az e témakörben idézett Schafer István is megállapítja 1949-ben, hogy *„... az utógondozás... valódi lényegét tekintve nem karitatív jellegű... az utógondozás célja, hogy visszavezesse a társadalomba azt az embert, akit onnan büntetése időlegesen kirekesztett... így az állam érdeke és feladata működtetni az utógondozás szervezetét.”* A múlt század végétől az 1940-es évek elejéig néhány „menedékház” is működött, amelyek a szabadult elítéltek részére munkalehetőségeket is biztosítottak (Kőbányán és Debrecenben). Sajnálatosan ezek nem váltak általánossá és meg is szűntek.

A szabadságvesztésből szabadult és más jogcímen pártfogó felügyelet alatt álló személyek, valamint az utógondozottak társadalomba való beilleszkedését az állam akként tudná hatékonyan segíteni, ha ehhez megteremtené a megfelelő feltételeket. Ez elsősorban átmeneti jellegű közösségi szállások és közösségi foglalkoztatók létesítését jelentené. A közösségi foglalkoztatók munkalehetőségeket is teremthetnének, de a legfontosabb rendeltetésük a különféle utókezelési és rehabilitációs programok szervezése lenne, amelyeken a részvételt a pártfogó felügyelet alatt álló részére kötelező magatartási szabályként elő lehetne írni (pl. alkoholellenes, kábítószerellenes programok). A közösségi szállásokat és a közösségi foglalkoztatókat a megyei pártfogó hivatalok működtetnék.

A pártfogói hálózat fejlesztésével a kormányprogram is foglalkozik, a „Segélyezés, pénzbeli támogatások” fejezetben megfogalmazza, hogy „...a szabadságvesztés-büntetésből szabadultak beilleszkedésének valódi megsegítése érdekében gondot fordít a szétzilálódott pártfogói rendszer újjáépítésére.” A konkrét tennivalókat a kormányprogram nem fogalmazza meg, hiszen azokat az illetékes szaktárcáknak kell kidolgozniuk. Ehhez kíván gondolatokat ébreszteni e rövid eszmefuttatás is.

Csordás Sándor

A tizenkilencedik évfolyamába lépett Börtönügyi Szemle szerkesztőbizottságának összetétele a közelmúltban megváltozott. A figyelmes olvasó hamar felismeri a szerkesztőbizottsági tagok új névsorából azt a korábbi, de ma is élő igényt, hogy erősödjenek a magyar börtönügy társadalmi-szakmai kapcsolatai, s ez tükröződjék elméleti folyóiratunk szemléletében is. Az új tagok szinte valamennyien a börtönügyet (is) érintő tudományos-oktatói műhelyek vezetői, s ez ama reménnyel töltheti el az olvasót, hogy a jövőben folyamatosság és megújulás egyszerre lesz felfedezhető a Börtönügyi Szemlében. Mindez érvényes azokra a korábbi szerkesztőségi tagokra és rovatvezetőkre is, akik éveken át szolgálták munkájukkal a börtönügyi tudományosság ügyét, s lehetővé tették, hogy periodikánk jövőre kerék, húsz esztendő évfordulóhoz érkezzen. Munkájukért köszönet jár. A következő időszakban a rovatvezetői rendszer helyett a szerkesztőség bátrabban épít az egyetemi alkotóműhelyek támogatására, valamint a büntetés-végrehajtási intézetekben felhalmozódott szakmai tapasztalatokra.

A szerkesztő

Egészségünk

Gyógyító-megelőző ellátás a büntetés-végrehajtásnál 1999-ben*

Az egészségügyi szakterület dolgozói 1999-ben is magas szakmai színvonalon biztosították a személyi állomány és a fogvatartottak gyógyító-megelőző ellátását. A szabályozási körben igen jelentős eredményként könyvelhető el a 2/1999. (II.11.) IM-rendelet hatálybalépése, amely a munkavédelemmel kapcsolatos általános megállapításokon túl rendelkezik a foglalkozás-egészségügyi szolgálat létrehozásáról és működtetéséről a büntetés-végrehajtási szervezetenél. Ez a jogszabály végre egyértelműen tisztázza – a sajátos bv. viszonyokra tekintettel – a hatás- és jogkört, a kötelezettségeket és a felügyelet rendjét is.

A rendelet eljárási szabályait tagláló 1/33/1999. (IK.Bv.Mell.6.) OP-intézkedés kiadása is megtörtént, amelyhez csatlakozott a büntetés-végrehajtás gazdasági társaságaira vonatkozóan az alapító képviselőjének 18/1999. számú határozata. Folyamatosan figyelemmel kísértük és adaptáltuk az egészségügyi törvény végrehajtására vonatkozó és a társadalombiztosítási jogszabályokat. Előkészítettük az egészségbiztosítás egészségügyi szolgáltatásaira az új alapszerződést, ennek kiegészítőit, a teljes körű eszközlistával együtt, illetve a Fővárosi és Pest Megyei Egészségbiztosítási Pénztárral a megállapodást. Ennek alapján a büntetés-végrehajtás feladatfinanszírozása előreláthatólag 2000. december 31-ig rendezettnek tekinthető.

A 15/1998. (X.9.) IM-rendeletben meghatározottak szerint, soron kívül

*Elhangzott 2000. február 28-án, a büntetés-végrehajtás orvosainak Pilisszentkereszten rendezett XVIII. tudományos értekezletén.

megküldtük a bíróságok részére a halasztások elbírálásához szükséges nyilatkozatokat. Közreműködtünk a nemdohányzók védelmére kiadott igazságügyi miniszteri rendelet kidolgozásában.

A fogvatartottak egészségügyi adatainak korszerű rögzítése érdekében elkészült az egészségügyi alrendszer. A teendőket az 1-1/38/1999. (IK Bv.Mell.6.) OP-intézkedés határozta meg. Az intézetekben az adatok feltöltését 1999. június 1-jével kezdték meg, majd a teljes üzemmód bevezetésére 1999. október 1-jétől került sor. A kezdeti technikai nehézségeket és a szemléletbeli problémát leszámítva, a legtöbb helyen elégedettek az egészségügyi informatikai programmal. Korszerűsítését csak a beérkezett véleményekre és saját tapasztalatainkra alapozva tudjuk elvégeztetni. A program használatában az informatikai osztály munkatársai

ivál együtt folyamatos, operatív segítséget nyújtottunk.

Országosan felkészültünk az egészségügyi szakterületen a 2000. évi számváltással kapcsolatban esetleg felmerülő informatikai problémák elhárítására. A szakszervezetekkel a kapcsolatfelvétel, a gépek átállítása megtörtént. Fentiekről tájékoztattuk az Egészségügyi Minisztérium és az ÁNTSZ illetékes szerveit, hogy a szükséges segítséget időben megadhatják.

1999-ben is folytatódott a minimumfeltételek teljesítésének elbírálásához az ÁNTSZ fővárosi és megyei szerveinek eljárása. Az újonnan benyújtott folyamodványokra immáron nyolc szervezeti egység teljes körű, hét pedig részbeni (fogászat, illetve alapellátás) végleges működési engedélyt kapott.

Ideiglenes működési engedélye minden bv. intézetnek van, kivéve a Békés Megyei Bv. Intézetben a foglalkozás-egészségügyi szolgáltatást, de utóbbi is rövidesen realizálódik. A tárgyi feltételeknek minden egészségügyi szolgáltató megfelel. A személyi, főleg képesítési követelmények teljesítése okoz némi fennakadást. Ennek mielőbbi megoldására a Magyar Honvédség Egészségügyi Csoportfőnökség munkatársaival közösen kidolgoztuk a fegyveres erők és rendvédelmi szervek alapellátására vonatkozó szakmai minimumfeltételeket. Az egyeztetések után adható ki az öt tárcát is érintő közös miniszteri rendelet.

Az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálatról szóló 1991. évi XI. törvény módosítása a rendvédelmi szervekre is kiterjesztőleg megszünteti az ÁNTSZ ellenőrzési kötelezettségét és csak az általános felügyeleti jogkörre korlátozza tevékenységét. Így a büntetés-végrehajtásra is nagyobb felelősség hárul, amelyet a korábbi megállapodásban foglaltak miniszteri rendeleti szabályozásával kell nevesíteni. A készülök

büntetés-végrehajtási törvény egészségügyi koncepciójának tervezetéhez ugyancsak megtettük szakmai javaslatainkat.

A fogvatartási ügyek főosztályával közösen elkészítettük az IM-rendelet, valamint az OP-intézkedés tervezetét a fogvatartottak kábítószer-függőségét gyógyító kezelés bv. intézetben történő végrehajtásáról.

Az egységes felügyeleti és ellenőrzési rend kialakítása érdekében megírtuk az egészségügyi alapellátás ellenőrzéséről szóló OP-intézkedés tervezetét, amelynek alkalmazására 2000. január 1-jével került sor.

Az egészségügyi főosztály dolgozó ez évben 96 alkalommal tartottak ellenőrzést, illetve helyszíni vizsgálatot a bv. intézetekben. A Bv. Központi Kórház kijelölt szakfőorvosai ütemterv szerint hajtották végre a szakmai felügyeleti ellenőrzéseket.

Az egészségügyi osztályok létszámhelyzete általában kielégítő. A szakmai képzettség terén is egyre kevesebb az elmaradás, csupán néhány dolgozó nem felel meg az előírt képesítési követelményeknek, de beiskolázásukra intézkedés történt. Az egészségügyi állomány erkölcsi, etikai és fegyelmi helyzete is stabilnak ítéltető. Gondot jelent azonban a kvalifikáltabb szakemberek megtartása. (Korábbi feljegyzéseinkben jeleztük a foglalkozás-egészségügyi képesítések megszerzését követő eltávozásokat.) A munkaerő pótlása, egyes intézetekbe orvost szerezni, ideértve a Bv. Központi Kórházat is, szinte reménytelen feladat. A közelmúltban az intézetekben a részmunkaidőben foglalkoztatott szakorvosok számát radikálisan csökkentették, ami a fogvatartottak kiszállításának növekedését eredményezte. Valószínű, hogy az így visszanyert költséget a szakrendelői előállításokra kell fordítani, nem említve a biztonsági kérdéseket. Az egészségügyi ellátás mindezek elle-

nére mégis kifogástalan, mert a bv-nek elkötelezett, itt maradó egészségügyi dolgozók erejükön felül teljesítenek.

Ez évben is törekedtünk a folyamatos munkakapcsolat fenntartására, az érdekegyeztetésre az állami, a fegyveres-rendvédelmi civil és karitatív szervezetekkel, valamint más egészségügyi intézményekkel. A Máltai Szeretetszolgálat még utoljára térítésmentesen elvégezte a budapesti bv. intézetekben a tüdőszűrést. A végleges megoldást a jövőben a telepített röntgenszűrő berendezéssel tudjuk elérni.

Kiemelkedően jó az együttműködés és a kölcsönös tájékoztatás az ÁNTSZ országos, fővárosi és megyei szervezeteivel.

A személyi állomány

A személyi állomány egészségügyi ellátása a 3/1997. (V.13.) BM-IM-TNM rendelet előírásainak megfelelően történt. Az egészségügyi főosztályon II. fo-

kú alkalmassági vizsgálaton 204-en jelentek meg, közülük mindössze 16-an bizonyultak alkalmatlannak.

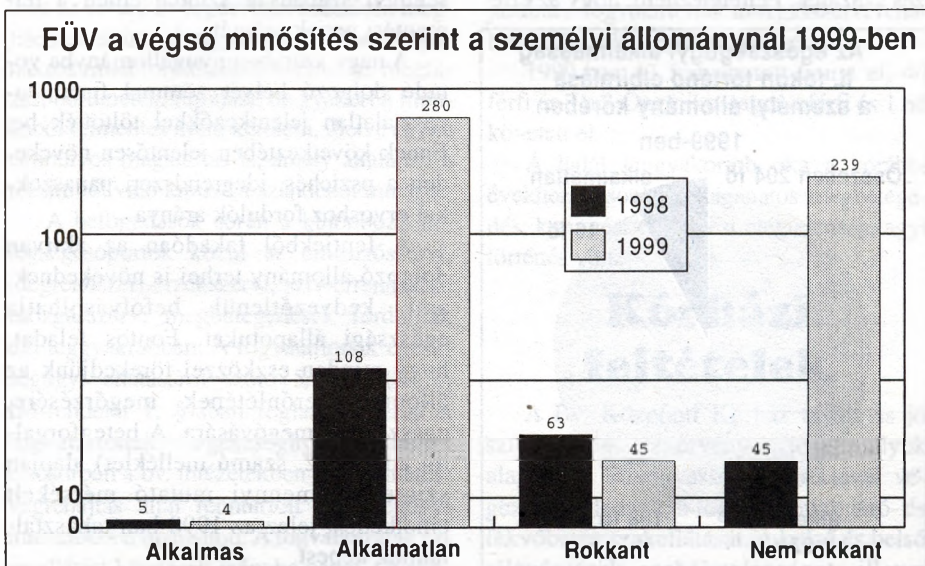
FÜV-eljárás lefolytatására 284 esetben került sor, ez kétszer annyi, mint 1998-ban volt. (1. számú melléklet)

Az 1997-ben indított igali mozgásszer-
vi rehabilitációs program változatlanul nagy sikerrel folytatódott. A tetőtér beépítése és az egész évben folyamatosan zajló rehabilitáció több bv. dolgozó számára tette lehetővé a gyógyulást, így 1999-ben 431-en részesültek komplex kezelésben.

Ezzel szemben a BM hévízi gyógyintézetében csak 194 férőhelyet biztosítottak, miután a költségfedezetet csak a szabad kapacitás hasznosításából lehetett megteremteni. A gyulai rehabilitációt 84-en vették igénybe. Valamennyi intézetben sor került a fizikai állapotfelméréseket megelőző orvosi vizsgálatra.

A büntetés-végrehajtás személyi állományának egészségügyi szabadságával, illetve táppénzes állományával kapcsola-

1. számú melléklet

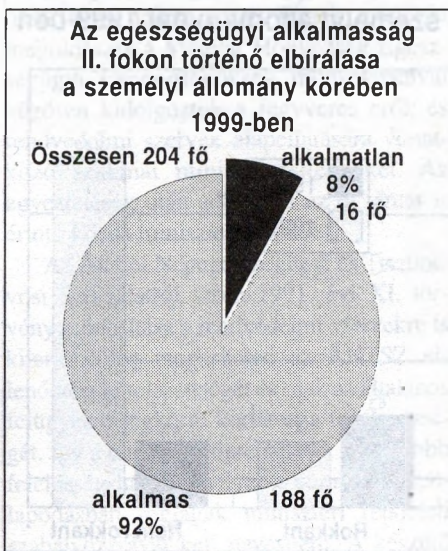
A személyi állomány betegforgalmi adatai		
A járóbeteg-ellátás keretében megjelentek száma:		29317
	1998-ban	24901
A felmentett betegek száma:		8736
	1998-ban	7588
A felmentési napok száma:		139984
	1998-ban	122389
Az egy főre eső felmentési napok száma:		16,0
	1998-ban	16,1
Fekvőbeteg gyógyintézetekben kezelték száma:		608
	1998-ban	478
Apolási napok száma:		6073
	1998-ban	4978
TBC-vel intézetbe utaltak száma:		1
	1998-ban	2
Gondozottak száma:		3581
	1998-ban	2594

tos 1998-as adatokat összehasonlítva a fegyveres testületek és rendvédelmi szervek azonos mutatóival, azt tapasztaltuk, hogy a büntetés-végrehajtást érintően relevánsan magas az összlétszámra vonatkozó felmentési napok száma és a táppénzes százalék. Feltételezhető, hogy az érté-

kek alakulásában szerepet játszott a FÜV előtti hosszú betegállomány, szabaddidőben – a pihenés terhére – történő munkavállalás. A relatíve magas női foglalkoztatás (27%) következtében a gyermekápolás címén igénybe vehető egészségügyi szabadság szintén emeli a felmentési napok számát.

A nagy számban nyugállományba vonuló dolgozó helyét zömmel fiatal, tapasztalatlan jelentkezőkkel töltötték be. Ennek következtében jelentősen növekedett a pszichés, idegrendszeri panaszokkal orvoshoz forduló aránya.

A fentiekből fakadóan az aktívan dolgozó állomány terhei is növekednek, ami kedvezőtlenül befolyásolhatja egészségi állapotukat. Fontos feladat, hogy minden eszközzel törekedjünk az állomány erőnlétének megőrzésére, egészségük megóvására. A betegforgalmi adatok (2. számú melléklet) alapján szinte valamennyi mutató mérsékelt emelkedést jelez az 1998-ban tapasztaltakhoz képest.

Az egy főre eső felmentési napok száma gyakorlatilag az előző évvel megegyezik. Az egyes betegségcsoportok betegségismertetői nem változtak számottevően.

Az elitáltak ellátása

A fogvatartottak egészségi állapotára 1999-ben is a hanyatló tendencia volt a jellemző.

Befogadáskor az egészségügyi személynél gyakran található elhanyagolt higiénés és leromlott egészségi állapotú betegekkel, nemritkán alkohol- és kábítószerfüggőkkel. A kábítószer-fogyasztás, a függőségi állapot egészségügyi szempontból történő megítélése továbbra is nyilatkozat alapján történik. 1999-ben 1134-en jelezték, hogy előzőleg drog, nyugtató, altató fogyasztók voltak. (1998-ban 752 személyt érintett a probléma.) Kezelésbe 546 főt vettek.

Az alapellátásban folyamatosan növekszik az orvosi és fogorvosi rendelésen megjelentek száma. Leggyakrabban banális panaszok miatt fordulnak orvoshoz (pl. megfázás, bőrtünetek, fejfájás), de gyakori a munkából felmentés iránti kérelem, illetve egyéb célirányos magatartás is, amely általában a rezsimből való kibúvási szándékot mutatja.

A befogadások során a különböző betegségcsoportok közül az emésztőszervi, idegrendszeri-érzékszervi, szív-érrendszeri, mozgásszervi megbetegedések fordulnak elő leggyakrabban. A fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 5/1998. (III.6.) IM-rendelet 1. §-ában foglaltak szerint a fogvatartottak egészségügyi ellátása elsősorban a bv. intézetekben és a büntetés-végrehajtás által fenntartott egészségügyi intézetekben biztosított. A fogvatartottak ezt az ellátást kötelesek igénybe venni. Gyako-

ri azonban a javasolt kivizsgálás és gyógykezelés visszautasítása a külső egészségügyi intézménybe kerülés reményében.

A járó- és fekvőbetegellátás igénybe vételére nem bv. által működtetett egészségügyi intézményekben elsősorban halasztást nem tűrő esetben kerül sor, valamint akkor, ha a speciális ellátásra kizárólag ott van lehetőség.

A mozgásszervi betegek konzervatív kezelése továbbra is korlátozott keretek között valósítható meg. Fizioterápiás kezelés és gyógytorna jelenleg a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben áll rendelkezésre. Ez ugyan nem meríti ki a reumatológiai járóbeteg szakellátás nyújtotta valamennyi lehetőséget, de segítségével a fogvatartottak egy része rehabilitálható. A Nagyfai Krónikus Utókezelő Részleg néhány hónapja üzembe helyezett elektroterápiás készülékével a fogvatartottak kúraszerű kezelése még nem teljes. Megfelelő átalakítás után 6-8 ágygal már megoldható a súlyosabb mozgásszervi betegek ellátása ún. forgó rendszerben. Ez jelentős mértékben hozzájárulna a fogvatartottak mozgásszervi rehabilitációjának megteremtéséhez.

1999-ben 43 fogvatartott hunyt el, 40 férfi és 3 nő. Öngyilkosságot 8 férfi és 1 nő követett el.

A halál leggyakoribb oka a korábbi évekhez hasonlóan daganatos megbetegedés, keringési és légzési elégtelenség, agyi történés volt.

Kórházi feltételek

A Bv. Központi Kórház tavaly is jó színvonalon, az érvényes jogszabályok alapján, a törvényesség betartásával végezte el feladatát, a fogvatartottak járó- és fekvőbeteg szakellátását. A külső és belső ellenőrzések szabálytalanságot, illetve

komoly hiányosságot nem tártak fel. Az ÁNTSZ meghosszabbította a korábbi ideiglenes működési engedélyt. A műszerezettség tekintetében kifogást nem emeltek, de a végleges működési engedély kiadásához az építészeti, a tárgyi és a személyi feltételeknek teljesülniük kell.

A tárgyi feltételek tovább javultak. A szájszészeten új kezelőegység üzembe helyezésére került sor. Az anaesthesiológiára új EKG-készüléket, az altatógéphez gázmonitort és vaporizátort, a laboratóriumba új haematológiai automatát sikerült beszerezni. Megtörtént a laminál boksztok megvásárlása, illetve a képkalkotó munkához az új röntgen filmelőhívó automata biztosítása is.

Az előírt központi gázellátást határidőre sikerült megoldani. Bár nem kötelező minimumfeltétel, de indokolt a gáz-ellátás bővítése és kiterjesztése. A műtöbokkal kapcsolatban meghatározott építészeti átalakítást 2005-ig kell realizálni. Utóbbiak csak központi pénzeszközökből, ütemezetten valósíthatók meg. Fontos teendő a betöltetlen álláshelyekre a megfelelő szakemberek felvétele. Aggasztó jelenség, hogy hosszabb ideje – a hirdetések és a propagandamunka ellérése – üresek bizonyos kórházi orvosi státuszok. A kedvezőtlen jövedelmi viszonyok és a rosszabbodó egyéb feltételek (pl.: a takarítószemélyzet hiánya, a HIV- pozitívak ellátásának kötelezettsége) miatt a meglévő egészségügyi személyzet megtartása is nagy erőfeszítést követel.

Emelkedő tendencia mutatkozott a külkórházi kihelyezések, illetve kiszállítások számában, de az őrzési teendőket fennakadás nélkül sikerült teljesíteni. A külső intézményekkel a kapcsolatrendszer kiemelkedően jó. A kórház főorvosi ütemterv szerint végezték az intéze-

tekben folyó alapellátás szakmai ellenőrzését.

A kórház hathatós segítséget nyújtott a Fiatalkorúak Bv. Intézetének, miután mindkét alapellátó orvosa távozott. Az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet az 1998 decemberében végrehajtott szakmai felüyeleti vizsgálatot követő időszakban változatlanul magas szakmai színvonalon hajtotta végre a beutaltak és a fogvatartottak pszichiátriai-neurológiai ellátását.

Az orvosszakmai felüyeleti vizsgálatra az Egészségügyi Minisztérium az országos tisztifőorvossal egyetértésben *dr. Lipcsey Attila* professzor urat jelölte ki.

Az IMEI korábbi főigazgató főorvosának nyugdíjazását követően szeptember 1-jétől *dr. Antal Albert* pszichiáter, elmeszakértőt neveztek ki, aki szakmai igényességgel irányítja az intézet rendkívül összetett, különleges jogállású tevékenységét. Jelentős eredményként könyvelhető el, hogy a vezetőváltás időszakában a szakmai munkában fennakadás nem volt. Az IMEI működését illetően az elmúlt egy évben új törvényi előírások, jogszabály-módosítások nem keletkeztek. Bár az IMEI a vonatkozó törvények, rendeletek, valamint utasítások rendszerében összességében jól szabályozott, de nem minden esetben a megfelelő szinten. Ezért indokolt a 106/1980 (IK.4.) IM-utasítás rendeletszintű kiadása és a 9/1979. számú IM-rendelet módosítása, valamint a további jogharmonizáció.

Többek közt ezt is kifogásolta az a vizsgálat, amelyet az országgyűlési biztos hivatalának szakemberei folytattak le 1999 áprilisában. A készülő bv. törvény koncepciójában e kérdés rendezése kiemelt hangsúlyt kapott, de az új törvény megjelenéséig egy átfogó, korszerű miniszteri rendelet kiadása mindenképpen indokolt.

Az IMEI megfelelő irányítással, szervezeten működik. A pszichiátriai betegek kezelésének és ápolásának legújabb módszereit alkalmazzák, amelyre a személyzetet szakszerűen felkészítették. A tudományos minősítésű főigazgató jelenlétével a szakmai munka igényessége tovább fokozódott. Megteremtődött a tudományos publikációk, konferenciák lehetősége. December elején „suicid prevenció” témában országos konferenciát szerveztek. Az orvosképzésben a részleges akkreditáció feltételei is adóttak. Az ápolók számára már februárban tartottak 40 órás elméleti továbbképzést (a regisztrált ápolói rendszer keretében) egy korábban elnyert pályázat eredményeként. A tanfolyam hallgatói között voltak más bv. intézetek és külső egészségügyi intézmények dolgozói is.

Az IMEI működésének személyi, tárgyi, környezeti feltételei nem változtak. A 2000. év második felére eleget kell tenni a személyi minimumfeltétel előírásainak, amely előreláthatólag 40 főnyi létszám-emelést jelent. A tárgyi eszközök tekintetében elmaradás nincs. Jelenleg az intézet ideiglenes működési engedéllyel rendelkezik.

Az építészeti feltételek szempontjából az IMEI épületegyüttese nem felel meg a kórházakkal szemben támasztott követelményrendszernek, az új telephelyre költöztetése – a reális lehetőségek figyelembevételével – mindenképpen indokolt.

A Nagyfai Országos Bv. Intézet egészségügyi osztálya 1999-ben is kiválóan oldotta meg szerteágazó feladatait: a fogvatartottak és a személyi állomány, illetve az idegenrendészeti őrizetesek alapellátását, valamint a 80 ágyas Krónikus Utókezelő Részleg működtetését, amely a bv. egész területéről fogad betegeket.

Az osztály üres státuszainak (1 orvos, 3 ápoló) betöltése komoly nehézségbe üt-

közik, még pályakezdő jelentkező sem volt a jelenlegi anyagi feltételek mellett.

A rendkívül magas szakmai színvonalú munkának köszönhetően elenyészően alacsony a szakrendelésekre való kiszállítások, valamint a külkórházi kihelyezések száma. Az idegenrendészeti őrizetesek viszont komoly terhet jelentenek az osztály számára, hiszen létszámukhoz viszonyítva rendkívül magas a rendelésekre jelentkezők aránya.

A korszerű utókezelő tevékenységhez elengedhetetlenül szükséges az anyagi-technikai feltételek megteremtése, a régi, elavult eszközök cseréje, bár az idén egy elektroterápiás készüléket már üzembe helyeztek. Ezzel részben megoldódott az itt elhelyezett mozgásszervi betegek kezelése.

A büntetés-félbeszakítási kérelmek száma az előző évhez képest felére csökkent, az átszállítási kérelmeké közel azonos, a panaszbeadványok megkétszereződtek.

A büntetés-félbeszakítási kérelmek elbírálása következetes és szigorú mérlegelés alapján történt. Egészségügyi szempontból büntetés-félbeszakítást kizárólag igen súlyos állapotú, többnyire gyógyíthatatlan, daganatos betegek esetében javasoltunk.

Az átszállítási kérelmek jelentős része orvosi szempontból indokolatlan volt. Átszállítást javasoltunk mozgásszervi betegeknek a gyógykezelésük időtartamára a Balasagyarmati Fegyház és Börtönbe. Ez a gyakorlat eredményesnek bizonyult. Idén a Nagyfai Krónikus Utókezelő Részlegben 12 új beteg elhelyezésére tettünk javaslatot. Az indokoltság szigorú megkövetelése révén az előjegyzési idő lényegesen lerövidült.

A panaszbeadványok számának emelkedését a következetes szigorral elbírált és elutasított kérelmek is magyarázzák. A panaszok kivizsgálása során orvosi mulasztásra nem derült fény. 42 esetben adtunk választ bírósági megkeresésre.

Fogászati ellátás

1999-ben csupán egy betöltetlen fogorvosi álláshely volt, de a feladatra a rész-munkaidős foglalkoztatás átmeneti megoldást hozott.

Az év során három új kezelőegység vásárlására került sor. A fogyóanyag-ellátás folyamatos volt, amire közel 10 millió forintot költöttünk. Változatlanul gondot jelent a fogorvoslás azon intézetekben, ahol nincs rendelőhelyiség.

A dolgozók közül közel annyian jelentek meg a rendeléseken, mint az előző évben. Kevéssel csökkent a foghúzások, viszont emelkedett a fogtömések száma, arányuk 1:5-re változott.

A tavalyihoz képest kevesebb fogpótlás készült el, ennek oka részben a fiatalodó állomány, részben a magas fogtechnikai árak, amit a rászorulóknak egyre kevésbé tudnak megfizetni.

A szűrővizsgálatokon a létszámhoz képest változatlanul kevesen vesznek részt.

A fogvatartottak közül 9 ezerrel többen vették igénybe a rendeléseket, mint 1998-ban. Kis mértékben emelkedett a foghúzások és a fogtömések száma, aránya változatlanul 1:1. A fogpótlásban részesülők, illetve az elkészült fogművek száma nagyságrendileg egyezett az előző évvel. Szűrővizsgálatot 13 ezer elítéltnél végeztek.

Közegészségügy és járványügy

1999-ben az egészségügyi főosztály változatlan feltételrendszerben és az együttműködési szabályozások szerint végezte közegészségügyi-járványügyi, foglalkozás-egészségügyi szervezési, ellenőrzési és szakhatósági tevékenységét.

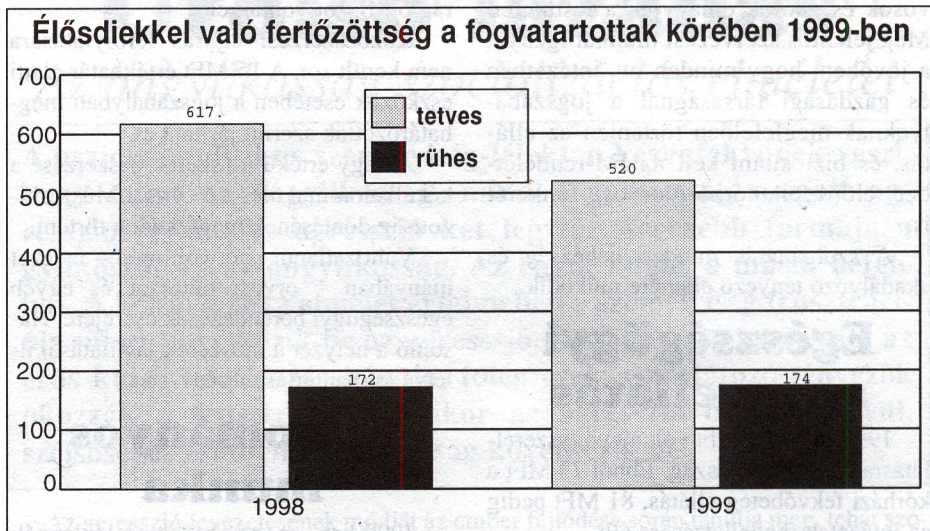
A szakterületre vonatkozó népjóléti, illetve egészségügyi miniszteri rendeletekben és utasításokban foglaltakat maradéktanul végrehajtottuk. Kezdetben akadozott a 18-1998. (VI.3.) NM-rendeletben meghatározott fertőzőbeteg-bejelentési rendszer működtetése, azonban az év folyamán itt is javuló tendencia mutatkozott. 2000-ben az Országos Epidemiológiai Központ áttér a számítógépes bejelentésre, amelyhez – az ÁNTSZ illetékes szerveivel történt egyeztetést követően – csatlakoznunk kell. Az év során közegészségügyi ellenőrzést 52, helyszíni járványügyi vizsgálatot 2 esetben végeztünk. Tervtárgyaláson, átadás-átvételi, üzembehelyezési eljáráson 31 alkalommal vettünk részt.

Közegészségügyi tárgyú panaszt 2 esetben vizsgáltunk.

A tapasztaltakat mindig jegyzőkönyvben rögzítettük és azt az ellenőrzötteknek, továbbá az Országos Parancsnokság érintett szerveinek megküldtük.

Az Országos Parancsnokság főosztályaiával, önálló osztályaiával korrekt együttműködésben végeztük a létesítmények felújítási-beruházási munkáinak szakhatósági véleményezését, a témába vágó panaszügyek kivizsgálását. Az év kiemelkedő eredményeként könyvelhető el a Baranya Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet új egészségügyi-, ételmezési-, fürdőépületének, valamint a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete ételmezési blokkjának átadása, melyek színvonalukban már a jövő századot idézik.

Az eredmények mellett súlyos hiányosságok is előfordulnak. A minősítetlennül rossz közegészségügyi helyzet miatt alapvetően fontos az új veszprémi börtön és a sopronkőhidai mosoda évek óta húzódó megépítése, a működőképesség határán levő győri, szekszárdi, zalaegerszegi, debreceni, egri, kalocsai, nagyfai, szegedi, valamint a Budapesti Fegy-

ház és Börtön A alegységében lévő konyhák mielőbbi felújítása. A Fővárosi Bv. Intézet II. alegységének szintén súlyos közegészségügyi problémáit a Venyige utcai objektum üzembe helyezése remélhetőleg enyhíteni fogja.

A kft.-k működésében az ipari jellegű tevékenységhez képest jóval nagyobb gondot okozó állattartás feltételeit jelentősen javítani kell, beleértve az ott foglalkoztatott fogvatartottak munka- és szociális körülményeit is.

Az elmúlt év során az első negyedévben néhány intézetben lezajlott influenza megbetegedések halmozódásán kívül járvány nem fordult elő. Figyelemre méltó a Budapesti Fegyház és Börtönben előfordult, 3 főt érintő *botulizmus* ételmérgezés, melyet bizonyítottan csomagban beküldött (tisztázatlan eredetű) sonka okozott. Az életveszélyes ételmérgezés a beküldhető élelmiszerek körének újabb szabályozásával kapcsolatos kérdést is felveti. A sporadikus fertőző betegségek száma az előző éveknek megfe-

lelően alakult. Az új szabályok alapján bejelentendők közül az országos tapasztalatnak megfelelően az *enteritis infectiosa* megbetegedések száma jelzés értékű, valamint figyelmet érdemel a *hepatitis* bejelentések számának jelentős mértékű növekedése is.

Az új HIV-körlet átadásával a HIV-pozitív fogvatartottakat sikerült kulturált, kifogástalan higiénés körülmények között elhelyezni. Jelenleg a HIV-körleten 9 HIV-pozitív személyt őriznek.

Az év során 15273 HIV-szűrést végeztünk, ebből 6 fő bizonyult pozitívnek. A kötelező védőoltások mellett 4000 fő részére biztosítottunk influenza elleni kombinált oltóanyagot, amelyet az Országos Epidemiológiai Központ az eddigi gyakorlatnak megfelelően ingyen biztosított a részünkre.

Az élősdiekkal fertőzöttek befogadása a korábbi évekhez hasonlóan alakult. (3. számú melléklet)

A foglalkozás-egészségügyi ellátás személyi feltételeiben jelentkező súlyos probléma, hogy a szakképzett – legtöbb

esetben a bv. költségén kiképzett – orvosok és ápolók elhagyják a testületet. Még jelentős szervezési munkát igényel a jövőben, hogy minden bv. intézetben és gazdasági társaságnál a jogszabályoknak megfelelően történjen az ellátás, és biztosítani kell az IM-rendeletben előírt ellenőrző-főorvosi funkciót is.

A szolgáltatás minden nehézség és akadályozó tényező ellenére működik.

Egészségügyi anyagellátás

1999-ben 154 MFt volt a gyógyszerellátásra elosztható összeg. Ebből 73 MFt a kórházi fekvőbeteg-ellátás, 81 MFt pedig az intézetek rendelkezésére állt.

Az egy főre eső gyógyszerfelhasználás a Bv. Központi Kórházban 288 888 Ft, az IMEI-ben 80769 Ft, az alapellátásban 5471 Ft volt.

A gyógyszerek beszerzése terén fennakadás nem volt, de néhány intézet jelezte már az első félév elteltével, hogy a részükre meghatározott pénzüsszeg nem lesz elegendő az év végéig. A hiányt az előző évi hátralék kifizetése, illetve a nem megfelelő gazdálkodás okozta. A megoldást a saját dologi kiadásokra szánt összeg átcsoportosítása jelentette, illetve egy esetben a Bv. Központi Kórház keretéből átutalt pénzeszköz adott segítséget. Több intézet kifogásolta, hogy a Bv. Központi Kórház igen drága gyógyszerekkel kezeli a fogvatartottakat, illetve ezekre tesz terápiás javaslatot. A bv. intézetekben a költséges készítmények beszerzésére viszont nincs fedezet.

Kis értékű tárgyi eszközökre 50 MFt-ot, gyógyászati segédeszközök vásárlására 5 MFt-ot fordítottunk. Az év elején nagy értékű műszerek vásárlására 80

MFt-ot állapítottak meg, ebből az év során 6 MFt-ot vontak el.

Közbeszerzési eljárás lefolytatására nem került sor. A 15 MFt értékhatár alatti eszközök esetében a jogszabályban meghatározottak szerint jártunk el.

A nagy értékű műszerek beszerzése a két alkalommal ülésező Orvosi Műszerbizottság döntésének megfelelően történt.

Változatlanul nem volt mód – fedezet hiányában – orvosi bútorzat és egyéb egészségügyi berendezések cseréjére. Hasonló a helyzet a műszerek javíttatása, illetve karbantartása terén.

Tudományos munka

1999-ben az egészségügyi dolgozók közül 23 orvos és 21 szakdolgozó vett részt különböző szervezésű (HIETE, SOTE stb.) szakmai továbbképzésen.

Az orvosok XVII. tudományos értekezletét, az egészségügyi szakdolgozók továbbképzését, a Semmelweis-napi emlékülést, valamint a 2 kliniko-patológiai konferenciát eredményesen megtartottuk.

Csatlakoztunk az *Egészség a börtönben* című WHO-projekthez, és teljesítettük a kért adatok szolgáltatását. Az év során a WHO e tárgyban megrendezett nemzetközi konferenciájára egy bv. orvos és egy pszichológus kapott meghívást.

Az Európa Tanács szervezésében az *Egészségügyi ellátás a börtönben* című strasbourgi konferencián 2 bv. orvos képviselte a szervezetet.

Az *Öngyilkosság a börtönben és a Kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményekért elítéltek kezelési problémái* című konferenciák előkészítésében és az előadások megtartásában az egészségügyi szakterület dolgozói aktívan működtek közre.

Heylmann Katalin

Utolsó lázadás

Az öngyilkosság szocializációs elméletei

A pszichoanalitikus személyiség-lélektan kézenfekvőnek veszi, hogy mind az öngyilkosság, mind a gyilkosság mögött agresszió rejlik. Az agresszió két legszélsőségebb formája a gyilkosság és az öngyilkosság. Az egyik kifelé, a másik befelé hat. A behaviorista elmélet értelmében a személyiség frusztrációja miatt következik be az agresszió. A kifelé ható agressziót az erős külső korlátozás hárítja, főleg ezek a korlátozó tényezők okozzák a frusztrációt. Amikor az agresszió befelé irányul, szélsőséges esetben öngyilkosság következik be.

Az agresszió levezetésének módját az ember fejlődése során tanulja meg, tehát szocializációs termék. Az alsóbb rétegekben a könnyebben felszínre kerülő agresszió miatt is több a gyilkosság, míg a felsőbb rétegekben az öngyilkosság a gyakoribb, mert a szocializációs folyamat erősen törekszik az agresszió lehető legteljesebb kontrolljára. *Merton* nem adott választ arra, hogy az anómia által keletkezett belső feszültség levezetésére az egyén miként választ magának deviáns viselkedésmódot. Születtek olyan elméletek, hogy a kultúra, a társadalmi környezet határozza meg, melyik deviancia áll közelebb az egyénhez. A szocializáció során átadódik a csoportra jellemző hagyományos viselkedésmód.

A szociológusokat, szociálpszichológusokat régóta foglalkoztatja az, hogy vajon van-e olyan szocializációval terjedő magatartásminta a szuicidre vonatkozóan is, mint ami az alkoholizmusban, bűnözésben megfigyelhető. A menekülési minta megléte több mint száz évre nyúlik vissza. Megfigyelték, hogy az öngyilkossági gyakoriság területi megoszlása egyes európai országokban bizonyos állandóságot mutat, a gyakorisági adatok változása ellenére. Ez Franciaországban már *Durkheim* idejében, Magyarországon már a Monarchia idején is megvolt. A Viharsaroktól haladva északnyugat irányban fokozatosan csökken az öngyilkosság gyakorisága. Ezek a szabályszerűségek azonban nem magyarázhatók sem gazdasági, sem vallási, sem rétegződési momentumokkal. Magyarországon nagyfokú vertikális és horizontális mobilitás történt, tehát inkább egy öngyilkossági kultúr minta megléte feltételezhető. Ezenkívül az adott kultúrában az emberi kapcsolatok érzelmi beállítódása, az emberek toleranciája is sajátos szerepet tölthet be. A szuicid kommunikációra egy integrált társadalmi környezet nagy valószínűséggel segítséget ad, míg a dezintegrált személyiség nem kap segítséget. A társadalmi normák kulturális különbségei befolyásolják a segélykiáltásra adott választ, valószínűleg ez állhat a szuicid gyakoriság területi különbségei mögött.

A családi szocializáció során hagyományozódnak a szuiciddel kapcsolatos magatartást szabályozó normák. Egyes megyékre jellemző speciális normarendszerrel állnak összefüggésben a gyakori öngyilkosságok. A szuicidek nemek szerinti eloszlását illetően szembeötlő, hogy a férfiak aránya nagyobb. Ezen a tényen még az sem változtatott, hogy például a század elején teljesen más volt a nők társadalmi és gazdasági helyzete, mint napjainkban. Sokkal nagyobb változások következtek be a nők sorsában, tömegesen vettek részt a munkaerőpiacon családi feladataik megmaradása mellett.

A minta szerepe az öngyilkosságokban

Nem törvényszerű, hogy önpusztítással kelljen válaszolni a reménytelennek tűnő helyzetekre. Sok társadalom létezik, ahol ez szinte alig fordul elő. Más oka kell legyen annak, hogy ez az *emberi lázadásforma* mégis gyakorta megtörténik. Az emberek eltanulják a környezetüktől.

Hazánkban akkor terjedt az öngyilkossági járvány leginkább, amikor meghatározóbbá vált az osztrák kultúra. *Zonda Tamás* szerint a szorosabbá váló osztrák-magyar kommunikáció elősegítette társadalmi szinten a minta szocializációját. Ausztria számos területen mintaadó volt. Annyi értékrendet, szellemi normát átvettünk, hogy valószínűleg a kultúráközvetítés során átszivároghattak nemkívánatos normák is (*Zonda, 1995*). Intenzív társadalmi kapcsolatok alakultak ki a tanulmányok, a közös hadsereg területein is. Szembeötlően sok az öngyilkosság azon rétegeken belül, amelyek szoros kapcsolatban álltak az osztrák kultúrával. Főleg katonatisztek, birtokosok, tisztviselők, kereskedők, gazdag iparosok, akik városiakok. A statisztikából jól kiolvasható, hogy pontosan a főváros és a nagyobb városok vezettek az öngyilkosságok számában, míg a vidék aránya csak a fele vagy harmada a városénak. A vidékről származó cselédség körében is magas az öndestrukció.

A családban történt szuicid az egyénre vonatkoztatva megnöveli az öngyilkossági halálozás valószínűségét. Gyakran öröklődik át a szülő öngyilkossága a gyerekekre. Vannak időszakok, amikor szinte járványszerűen hasonló módszerek alkalmazásával vetnek véget életüknek a hasonló élethelyzetben lévők.

A szárszói állomáson sokan utánozták József Attilát, köztük a leghíresebb *Latino-vits Zoltán* volt. A szépségkirálynő a meg nem értett lányok között; Domján Edit, Marylin Monroe öngyilkossága pedig a fiatalságukon túljutott nők között indított el valóságos járványt. Ezek a modellkövető megnyilvánulások, szerencsére, sokszor megmaradnak paraszucidnek, de jól érzékeltetik a hatásmódját. A paraszucid is mintaképző, nagyobb valószínűséggel választja ezt a módot a későbbiekben krízisek, konfliktusok idején.

Évszázadok óta tart a vita, hogy vajon ösztönszerű, velünk született jelenség-e az agresszivitás, vagy pedig tanult viselkedés. *Jean-Jacques Rousseau* „A társadalmi szerződés”-ben állítja, hogy az ember boldog, barátságos lény, de a korlátokat állító társadalom kikényszeríti belőle az agressziót (*Aronson, 1994*). Mások éppen ellenkezőleg vélik: az ember egy vadállat és éppen a törvény, a társadalmi rend képes csak szubli-

málni eredendő agresszív ösztöneit. Freud véleménye az, hogy az életösztön és a halálösztön vele születik az emberrel.

A befelé irányuló halálösztön az önbüntetés, legszélsőségesebben az öngyilkosság, ha kifelé irányul, akkor destruktivitás, gyilkosság formájában nyilvánul meg. Ha az agresszív impulzusoknak nem sikerül valamilyen formában felszínre kerülniük, akkor betegség következhet be, mert egymásra halmozódnak. Robbanást eredményezhet, ha nincs mód a levezetésre. Freud szerint a társadalom lényeges feladata, hogy szabályozza ezt az ösztönt, hozzásegítvén az egyéneket a hasznos viselkedés formájában való szublimálásához. Freud felfogásán továbblépve a kutatók úgy vélik, hogy az ember ok nélküli destruktivitása csak kivételes esetben fordul elő. *Leonard Berkowitz* szerint az agresszivitás egyrészt a veleszületett hajlamok, másrészt a tanult reakciók egymásra hatásának eredménye. Az emberi viselkedésminták rendkívül rugalmasak.

A századforduló táján az öngyilkosságoknak külön cselekvési sémája volt Magyarországon. A városban gyufát ittak, a falusi lányok kútba ugrottak, később ezeket a lúgkőivás divatja kiszorította. Napjainkban a leggyakoribb elkövetési mód az akasztás, ezt követi a gyógyszermérgezés, magas helyről leugrás, lőfegyver, robbanószer által elkövetett öngyilkosság, mozgó jármű elé ugrás, vízbe fulladás, vágó-, és szűrőeszköz által elkövetett szuicid.

Az öngyilkosság kulturális meghatározottsága

Mivel kultúránk minden más kultúrától különbözik, ezért jogosan állíthatjuk, hogy a szuicidium kulturális tény is. *Kézdi Balázs* vélekedésében a magyar öngyilkosság kódja a magyar kultúrának (*Kézdi, 1995*). Egyes személyek destruktív viselkedése reflexió az őt előállító kultúrára és viszont, a kultúra is magában hordozza a szuicidiumra utaló jelek rendszerét. Kultúránkban az öngyilkossággal kapcsolatos diskurzusokat két csoportra bonthatjuk:

1. *Általános jellegű, ami mindenkinek adott, a kultúra elsajátítása során megfogalmazódott, a kultúra lényegét megjelenítő szimbólum és intézményrendszer.*

2. *Individuális, és interperszonális kommunikáció másvalaki öngyilkosságáról.*

Az első minden kultúra sajátja, hiszen minden ember egy szimbólumrendszer, egy nyelv segítségével viszonyul a világhoz, ez elképzelhetetlen a létezés végességéről szóló különféle diskurzusok nélkül. A meghívott halál jelrendszere ezekben benne van.

Az individuális és interperszonális diskurzus azt jelenti, hogy a szuicidium elkövetését megelőzően minden ember valamilyen módon jelzi szándékát. A tett végrehajtására való készülődés kommunikációja a *segélykérés*. A segélykérő kommunikáció tartalmát az egyén személyisége és kultúrköre határozza meg. A „cry for help” kommunikatív és pszichológiai realitás. Ezen a realitáson alapul a telefonszolgálatok szakmai tevékenysége is. Az egyes országok közötti statisztikai különbségek összefüggésbe hozhatók azzal, hogyan tudja a kultúra kódolni és dekódolni a segítségkérés kommunikációját. *Kézdi* szerint Ringel preszuicidális szindrómája független entitás, nem oka és

nem magyarázata a szuicidiumnak, hanem egy jel, ami verbális és non-verbális folyamatokban jelenik meg.

Hazánkban igen összetett az öngyilkossággal kapcsolatos attitűdrendszer. A mentális reprezentációkban egyaránt megtalálható az elfogadás, az elítélés, sőt a heroizálás is. Az öngyilkosság várható minősítése esetleg közrejátszhat az elkövetés motivációjának kialakításában. Egy, a '80-as évek elejéről származó, egész populációt reprezentáló minta válaszaiból az derül ki, hogy a megkérdezettek 21 százaléka tagadta csak az öngyilkossághoz való jogot.

Sajnálatos, hogy kultúránkban az öngyilkosság, mint problémamegoldás, erősen jelen van. Súlyosbítja a helyzetet, hogy a magyar kultúra elfogadó a szuicidummal kapcsolatban. Nem titkolják, nem rejtegetik. Elismeréssel is emlegetik néha azt az embert, akinek „volt bátorsága” megtenni. A történelem során is találunk biztos halálba induló hősöket, például Dugovics Tituszt.

Az utolsó egzisztenciális lázadás mintájának sűrűsége jelzi azt a tényt is, hogy a szuicid-gyakoriság földrajzi megoszlása állandó képet mutat. Az ország délkeleti részén gyakrabban követnek el öngyilkosságot. Zonda Tamás szerint ennek egyik oka valószínűleg a rideg alföldi interperszonális légkör lehet és a protestantizmus, de nem ezek a legfontosabb okok. Érdekes módon ez a kulturális minta fennmaradt Trianon után is, annak ellenére, hogy a magyarlakta területek határon kívülre kerültek, jelentős mobilitás zajlott le földrajzilag és szociálisan is.

A szubkultúra alapvetően meghatározza az egyén problémamegoldó sémáit, viselkedését, még akkor is, ha onnan elszármazik. Jól mutatja ezt az a tény például, hogy a sorkatonák által elkövetett szuicid-gyakoriság pontosan fedi azokat a településeket, ahonnan a fiatal bevonult, és ahol szintén igen magas az öngyilkossági ráta. Tehát a katona magával hozza önpusztítási késztetéseit, hajlamait.

Egy másik magyar sajátosság a gyakoriság hullámvázában van (Buda, 1994). A múlt század '80-as éveiben és századunk 30-as éveinek elején volt nagy gyakoriságú korszak. A '60-as évektől kezdődően emelkedés figyelhető meg, amely 1980-ra kicsúcsosodik. Ez az emelkedés jellegzetesen anómiás tünet. A megemelkedett igényszint, a társadalmi felemelkedés idején sérülékennyé válik az önértékelés, erősödik a vetélkedés, a kirekesztés, ugyanakkor csökken a segítőkészség, a személyközi kapcsolatok védő hatása kevésbé érvényesül. A rendszerváltozást követően fokozatosan csökkent az öngyilkosságok száma, amely a szabadság érzésének személyiségre gyakorolt jótékony hatásán kívül a fejlődésnek indult támogatóhálózatnak is köszönhető.

A '30-as évek gazdasági válságának anómiakeltő befolyását Durkheim is értelmezte. Valószínűleg belejátszott az öngyilkosság alakulásba az is, hogy a kultúra is inkább elfogadja, mintsem küzdeni próbálna ellene. A Monarchia idején is közömbösök voltak a szuicidummal szemben. A hadseregben a gyakorlat sikerének szinte mutatója volt, ha egy katona önkezével vetett véget életének.

Összegzésként: a szuicidum oki tényezői között, fontos szerepet játszik az értékek, magatartásminták és magatartási szabályok hagyományozott rendszere. A nemzeti vagy nemzetiségi tudatból, életközösségből eredő kultúrának a védőhatás mellett, lehet az öngyilkosságot szinte „elősegítő” hatása is. A kultúrában a szokásoknak

szuicidogén tényezője rejlik, amelyet jól bizonyít a hazájától távol élő, de azonos kultúrához tartozó embercsoportok szuiciditási arányszámának hasonlósága. A szakemberek reakciósémákat, magatartásmintákat, attitűdöket tételeznek fel, mint például az öngyilkosság elfogadása. A „megoldási képlet” öntudatlanul rögzül, és aktualizálódhat kapcsolati konfliktusok, krízisek, stb. esetén, mivel az egyén szinte a szuicidálás kultúrájában szocializálódik. Az öngyilkossági kultúra lényegét – a többféle szociális- és kulturális tényező mellett – a szuicid és paraszuicid esetek modellhatásai adják. Az öngyilkossági szocializáció lényege a kisközösségek szuicid reakciója, amelyek során szinte megtanulják, hogy meghatározott társadalmi helyzetű személyek számára, meghatározott társadalmi szituációkban, melyek az öngyilkosság „elfogadható” esetei és végrehajtási módjai. A modellhatások szocializációs folyamatot keltenek, amely jól tetten érhető, ha megfigyeljük a szuicid módszerválasztást, például a jellegzetes konfliktustípusokra adott öngyilkossági reakciók során. A balatonszárszói pályaudvaron József Attilát, Latinovitsot követően is évente több fiatal férfi veti magát a vonat elé. A szuicid cselekmények kiváltódásában jelentős szerepe van a szuggesztív tényezőknek. A tömegkommunikációban közhírré tett híres emberek vagy jellegzetes öngyilkosságok szuggesztív hatását igazolja, hogy megemelkedtek az eset után a hasonló élethelyzetben lévő, hasonló problémával küzdő személyek hasonló módszerrel elkövetett öngyilkosságai és öngyilkossági kísérletei.

Néplélektani sajátosságok

Emberspecifikus jelenség a szuicid, mivel csak az emberre jellemző, hogy megöli önmagát. Az önpusztítás gyakran misztifikált, kevésbé tisztázott, sokszor ellentmondásosan értelmezett társadalmi jelenség. Az öngyilkosság jelenségének kutatásával több tudományág szakemberei is foglalkoznak.

Az autóagresszív cselekmények (szuicidium, paraszuicidium) a deviáns magatartások közé tartoznak, mivel a társadalmi normáktól eltérő viselkedés és a társadalmi beilleszkedési zavar diszfunkcionálisan hat a társadalom fejlődése, működése, egyáltalán fennmaradása szempontjából.

Az önpusztító cselekményekhez való viszony rendkívül sokféle lehet. A történelmi visszpillantás során azt találjuk, hogy például a görög városállamokban állami engedélyhez kötötték az öngyilkosságot, ennek hiányában törvénysértőnek tekintették és megtagadták az elhunyttól a végtisztességet. Rómában is volt lehetőség engedélyt kérni szuicid elkövetésére, egyébként itt is törvény tiltotta az öngyilkosságot elkövetők eltemetését. Dél-Franciaországban az öngyilkost gyékényen vonszolták az utcákon, majd lábainál fogva felakasztották, végül a szemétre dobták. A katolikus egyház bűnnek tartotta az öngyilkosságot, elkövetője nem kaphatott egyházi szertartással temetést. A nemest megfosztották rangjától, vagyonát lerombolták, tönkretették. Angliában még 1823-ban is az volt a szokás, hogy az önpusztító ember tetemét botra szúrták és körbehurcolták. Büntettnek minősült minden szuicid cselekmény. Az elkövetőt egy kalap alá vették a köztörvényes bűnözőkkel, és az országút mentén, végtisztesség nélkül földelték el. A cári Oroszországban a paraszuici-

cidium elkövetőit pénzbírsággal sújtották, a szuicidium elkövetője pedig elveszítette végrendelete, intézkedései érvényességét, és nem kaphatott méltó végtisztességet sem. Ausztria, az USA büntetőintézkedéssel próbálta elejét venni a terjedő öngyilkossági hullámnak. A világvallások többnyire elutasítók az öngyilkossággal szemben, a kereszténység és az iszlám kifejezetten tiltja. (Cselkő, 1995)

Az önpusztítás magyar jellemzői

Külföldön és itthon is sokat írnak arról, hogy a magyar öngyilkos nép, alapvetően borúlátó, depresszióra hajlamos. Zonda Tamás a magyar történelmet és irodalmat lapozgatva igyekezett magyarázatot találni az önpusztítás magyar néplélektani sajátosságaira. Vizsgálatai a honfoglalás előtti időktől napjainkig terjedtek. (Zonda, 1995) Az ősmagyarság vándorlásának időszakában nem olvashatunk önpusztító magatartásról. A magyarságnak a honfoglalás előtt tartósabb kapcsolata alakult ki a török-bolgár népekkel, amelyet nyelvészeti anyag támaszt alá. A szóképletben nincsen önkezü halálra utaló szó. Az akkor élt „barbár” népek körében viszont nem volt ritka az öngyilkosság. A gótok, vizigótok, trákok, dákok harcosai szégyennek tartották, ha valaki betegségben, öregségben hal meg. A spanyolországi kelták virágzó éveik múltával – az öregség elkerülése érdekében – saját maguk vetettek véget életüknek. A galliai és germán barbárok a rabszolgaság elkerülése érdekében lettek öngyilkosok. Öngyilkossági kultusz alakult ki a régi vikingeknél is.

A később Nyugat-Európát alakító, még barbár etnikumoknál elég gyakori volt a szuicidium. A magyarok ázsiai vándorlása közben viszont olyan népekkel tartottak kapcsolatot, amelyeknél nem volt jellemző az öndestrukció. Az őshazából nem szocializálhatta ezt a problémamegoldó mintát a magyarság. A honfoglalás-kori Kárpát-medence környékén élő népek irodalmában megjelenik az öngyilkosság szokásáról szóló tudósítás, de őseinkről egyetlen korabeli leírásban sem találunk utalást az öndestrukcióra. A magyarok a kereszténység előtt is hittek a túlvilági életben, de nincs utalás sem a rituális, sem az egyéni szuicidra. A meghívott halál archaikus néplélektani gyökere nem bizonyítható. A magyarok szokásaiban, kultúrájában, hagyományyaiban nem szerepel a szuicidium. Valószínűleg őseink ezt a problémamegoldó sémát a honfoglalás után tanulhatták meg más népektől. Az öngyilkosság nem volt ismeretlen akkor sem a Kárpát-medencében, sem az attól nyugatabbra lakó etnikumok között. A nyugati királyok drákói szigorral léptek fel az öngyilkosság ellen, míg hazánkban ennek nincs tradíciója. Az önfeláldozási késztetés sem hatott a kereszténységet felvevő magyarokra, pedig akkor már annyira járványszerűvé vált az öngyilkosság, hogy az egyháznak fel kellett vennie a harcot ellene. Szent Ágoston szankcionálta a szuicidiumot, megtiltotta az öngyilkosok temetését, majd a toledói zsinat 693-ban minden öngyilkost kiátkozott. Világi és egyházi szinten sokszor még a hozzátartozót is durva megtorlásnak vetették alá. Ennek eredményeként csökkent is a szuicid száma a X-XV. századi Európában. Amikor a magyarok országot alapítván felvették a kereszténységet, akkor már Európa túl volt az öngyilkossági járványon. Őseinkre már az egyház más normái hatottak. Királyaink törvényeiben ezért nem találunk említést sem az öndestrukcióval kapcsolatos eseményekről az „egben kyalto bynök” között. A X-XV. században Európában az ön-

gyilkosság háttérbe szorult. Ugyanez vonatkoztatható hazánkra is, amely akkor még a katolikus Európa integráns és egyenragú tagja volt.

A mohácsi vész után az öngyilkosság már nem volt olyan ritka, mint az azt megelőző századokban. A szuicid okának az ördögöt vélték. A XVI. században hazánkban még mindig kevesebb volt az öngyilkosság, mint Németországban. A reformáció megengedő attitűdjének nyoma láthatóvá vált. Az 1514-ben kiadott Werbőczy-féle Hármaskönyvben még szavunk sincs az öngyilkosságra. A kódexekben az összes cidium szerepel, de a szuicidium nem. Akkoriban dúlt a kifelé irányuló agresszió, ami felfedezhető a szólásokban, közmondásokban is, de alig található öngyilkossággal összefüggő mondat. A paraszucidium a XIX. században vált szokássá. A katolikus egyház tiltja, Isten elleni véteknek nyilvánítja.

A szuicid motiváció szempontjából eltérő a közvélemény állásfoglalása. A becsülete védelmében elkövetett öngyilkosság megértést váltott ki. Kiolvasható a hagyományból az öngyilkosoktól való félelem is. Az „indokolatlan” szuicidiumot a közvélemény elutasítja, mert közösségi létének stabilitása ellen hat, felrúgja az erkölcsi és egyházi normákat, a tradicionális értékeket is. Pár évtizede még Vásárosnamény környékén sem temették el a temetőben az öngyilkosokat. Tótkomlós környékén szokás volt eltenni egy darabot a kötélből, amire valaki felakasztotta magát, hogy ne forduljon elő több öngyilkosság a családban. A XVI-XVIII. században egyre több filozófus foglalkozott a szuicidiummal. Érezhető a felvilágosult ész megváltozott állásfoglalása. Ahogyan *Kant* fogalmazta: „az ember kiemelkedése az önmaga okozta kiskorúságból a szabadság felé”. Ennek a szabadságnak az eredménye egyrészt a felfokozódott öngyilkossági gyakoriság. Másként fogalmaznak az újkori jogi kódexek is. A XVII. század első felében még becstelentítő eljárásokkal sújtották az öngyilkost, és megbüntették a kísérletet elkövetőt. A század második felében már liberálisabb megítélés válik uralkodóvá.

Montesquieu, *Voltaire* befolyása következtében az 1790-es években már nem büntethetőnek minősítik az öngyilkost. A felvilágosultság szelleme beszivárog Magyarországra is, ez érezhető a szuicid megítélésében. Bár a konzervatív többség elítéli, vannak toleránsabb hangok is. Az 1700-as évekbeli szuicidium még alacsony, de érezhető egy lassú emelkedés. Nyugat-Európa a XIX. század végéig vezet a szuicid statisztikában. A vezető országok: Szászország, Poroszország, Franciaország, Dánia. Lemaradva ugyan, de a magyarországi öngyilkossági ráta kétszeresével Ausztria még előkelő helyen áll. A kiegyezés után hazánkban hirtelen felugrik az öngyilkosság gyakorisága. Mintha önpusztításba fordulna át az elfogyott szabadság dühe, pedig önálló parlamentünk és alkotmányunk, fejlődő iparunk van. Egy intenzív nemzetépítésre minden adott lenne. Ehelyett a parlamentben a képviselők egymást irtják, az elhangzottakat párbajalapnak tekintve. Emelkedni kezd az öngyilkossági ráta Budapesten és a nagyobb városokban. Kiugró réteg a katonaság, ahonnan az öngyilkosok 10 százaléka kerül ki. A kiegyezést követően indul meg a párbajok hirtelen növekedése is. A Vasárnapi Újság sorozatosan tudósít szuicid cselekményekről. Az 1867-es év folyamán már Öngyilkosságok című rovat nyitására kényszerül a szerkesztőség. A „diagnózis” sokszor „egyedüllét, életuntság, elmulatta a pénzét”, valójában azonban semmi látható ok nincs. A leggyakoribb elkövetési mód a lövés. Budapesten divatba jön a Lánchídról történő leugrás. Az öngyilkosjelöltek

gyakran jönnek a fővárosba, hogy itt szállodai szobáikban vessenek véget életüknek. Egy év elmúltával az esetek közlése is megszűnik, feltehetően számának szaporodása és hírértékük megszűnte miatt.

A törvénykönyvekben az öngyilkosság 1875-ben szerepel első ízben. Szomorú látlete az öngyilkosjárványnak *Arany János* 1876-ban megírt *Hídavatás* című balladája. Az öngyilkosság témájává válik számos irodalmi műnek és néhány képzőművészeti alkotásnak, nyugaton pedig robbanásszerűen megnő az e témával foglalkozó monográfiák száma.

A konfliktusok öndesztuktív megoldását divatossá tette a XIX. században uralkodó életérzés, de önmagában ez nem magyarázza a szuicidium szaporodását. A Monarchia felgyorsult társadalmi mobilitása szociális konfliktusokat teremtett. Tudati válságokat okozott a gazdasági és demográfiai erózió is. Ez igaz persze a tőlünk nyugatabbra lévő társadalmakra is. Statisztikailag jól kimutatható a devianciák növekedése. Alkoholizmus, válások, elmebetegségek társadalmi problémává szélesültek. Növekedtek a depressziós betegségek is. Nem lehet tehát az öndesztukciók okaiként csak a pesszimiztikus korszellemet vagy a kapitalizálódó Európa társadalmi problémáit megjelölni, bár az éppen ezek miatt hatványozottan megjelenő stresszhelyzetek szintén jelentős szerepet játszottak az Európa-szerte emelkedő szuicid gyakoriságában. A társadalmi problémák és a mentális betegségek mellett a vallás túlvilági optimizmust sugalló hatásának megszűnése is jelentős momentum. Mindezeket tetézi a dualizmus áldatlan állapotot teremtő helyzete, a konzervativizmus, a társadalmi széthúzás.

Zonda Tamás véleménye szerint a magyarság a nyugati kultúrkörből szocializálta az öngyilkossági attitűdöt. A magyar eredendően nem öngyilkossági készletű nép. A múlt században is a tőlünk nyugatabbra fekvő országok a listavezetők az öndesztukcióban, azután ez a járvány kelet felé halad. (Zonda, 1995).

A XX. század elején fokozatosan emelkedett az öngyilkosság Magyarországon, főleg a fővárosban, leszámítva a négy háborús évet, amikor lecsökkent. A háborúk alatt az öngyilkosságokban vezető férfiak katonák, megszűnnek a békeidők konfliktusai, ezzel egyidejűleg növekszik a hátszói tehervállalás felelőssége a családban és a társadalomban egyaránt. Nehéz helyzetekben nagyfokú kohézió lép fel a közösségekben, ami alkalmasabbá teszi az egyént a pszichés és fizikai terhek elviselésére. A nem hadban álló országok öngyilkossági rátája is csökkent, kivétel ez alól Spanyolország. A mindennapi élet gondjai eltörpülnek a háborús gondok mellett. A világválság hatására extrém módon emelkedik a gyakoriság, ami 1933-ban lecseng, de a II. világháborúig magasabb szinten marad. 1945-ben is vesztesként kerülünk ki a háborúból, az önpusztítás gyakorisága ismét nagyon magasra ugrik. 1953-tól csökkenő, majd a diktatúra puhulásával párhuzamosan növekszik. 1967-ben túlszárnyalja a 30 százalékeléket. 1968-ban világszerte lesz Magyarország hosszú ideig, miközben Németországban, Ausztriában fokozatosan csökkenni kezd az önpusztítás gyakorisága. Ennek valószínűleg az az oka, hogy előbb túljutottak a kapitalizmus nehézségein, előbb építették ki a szociális hálót, érdekképviselést, hatékonyabban kidolgozták a megelőzés módjait. A nyugati országok óriási társadalmi-gazdasági fejlődésen mentek keresztül a II. világháború után.

Hazánkban az volt az uralkodó nézet, hogy társadalmunkban nincs deviancia, ezért a '70-es évekig tabu volt az öngyilkosság is. 1989 után lassan csökkenni kezd

az öngyilkosságok száma, különösen a fővárosban, de más, eddig kedvezőtlenebb városokban is. A falusi népesség körében viszont valamivel magasabb. Szembeötlő az idősök és a gyerekkorúak öngyilkossági rátájának emelkedése. A növekvő munkanélküliség, az infláció hatását érzi nagyon a társadalom, de érzi szabadságfokának növekedését is. A felgyülemlett feszültségre, keserűsége reagálhat, agresszivitását kifelé áramoltathatja, tüntethet, sztrájkolhat. Nem elsősorban saját magát kénytelen bűnbaknak kikiáltani a pillanatnyi helyzetéért. A csökkenő tendencia persze beletorkollhat a jóléti társadalom konfliktusaiba, és ha nem irányul kellő figyelem a devianciák megelőzésére, az öngyilkossági prevenciók, segítő szerveződések kiépülésére, fejlesztésére, hatékony és hatásos működésére, akkor féltő, hogy ismét visszafordul a javuló helyzet.

Bár kétségtelen tény, hogy két évtizede az élvonalban van az öngyilkosságok számát illetően Magyarország, nem mondhatjuk öngyilkos népnek a magyart. Egyrészt igazolja ezt az utóbbi évek csökkenő tendenciája, másrészt nem lehet messzemenő következtetéseket levonni erről a két évtizedről, hiszen tudjuk, hogy más térben és időben történő vizsgálatokban más népekre voltak jellemzők a kirívóan magas gyakoriság számai.

Milyen az Alföld embere?

Zonda Tamás az Alföld lakójáról úgy vélekedik, hogy: *...rátarti, konok, mogorva, bizalmatlan, részvétlen, sokszor kegyetlen. Öntörvényűbb az ország más területein lakóknál, indulatait nem tudja kezelni, impulzív, haragja gyorsan kirobban és könnyen csap át auto- vagy heterogén tettebe. Az öngyilkosság megítélésében is mintha megengedőbb lenne, heteroagresszív cselekményei miatt nincs igazi büntudata.* (Zonda, 1995. 22o. old.)

Zonda elismeri, hogy az utóbbi évtizedekben ezek a jellemzők nyilván halványultak, de némelyik – mint néplélektani sajátosság – még ma is jelen van. Évszázadokon keresztül nem működött olyan intézményrendszer az Alföldön, amely a törvény erejével gátat szabott volna a gátlástalan agresszióknak. A török hódoltság 150 éve is rányomta erre bélyegét, teret engedve az önbíráskodásnak. A pénzbírság befizetésével elmaradt a megtorlás, később ez sajátos anómiás állapotokat hozott létre. Zonda szerint az Alföld tele volt öntörvényű, szilaj emberekkel, akiknek felgyülemlett indulata gyakran büntettség végződött. A kies vidék kedvezett is a betyárok és más kemény legények életterének kialakításához. Nem alakultak ki az agresszió levezetésének kulturális megoldási mintái. Mindaddig, amíg a külső agressziókat nem működött, kifelé irányult az agresszió, megoldási mintává, elfogadott viselkedésmintává alakulva. A török hódoltság után a törvény ereje gátat szabott az addig hagyományos agresszív megoldásoknak. Valószínűleg ez a heteroagresszivitás fordulhatott át autoagresszivitásba. Mivel az alföldi ember felfokozott impulzusaival nem tudott mit kezdeni, maga ellen irányította azokat. Még napjainkban is érezhető annak nyoma, hogy az Alföldön sokkal lassúbb volt a gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődés. Éppen az intenzív fejlesztés tenné lehetővé a mentális átfordulást, az autoagresszivitás megelőzését. Különösen nagy szerepet játszhatnak ebben az egyház képviselői, az orvosok, pedagógusok. A templom, az iskola megfelelő helye

lenne az öndestruktív magatartás elleni propaganda kifejtésének. A kis településeken célszerű lenne felderíteni a „megérintett” személyeket, és segítséget nyújtani számukra. Az öngyilkosság gyakoriságának csökkenéséhez elengedhetetlen a tradícióvá merevedett öndestrukciós minta lebontása. Nagy tennivalója van a küzdelemben az egészségügynek, a mentálhigiénés ellátásnak is, de nem lehet a devianciák elleni harcot csak rájuk hárítani.

Sok kutató kiemeli az öngyilkosságokban a depresszió központi szerepét. Ezzel szemben Zonda Tamás úgy vélekedik, hogy a magyar öngyilkossági helyzetben a főszerepet a szocializációs defektusok és a stressz-elaboráció hibás mintái és módjai játsszák, amelyek a szociokulturális folyamatokkal lehetnek összefüggésben. Az öngyilkosságok jellegzetes gyakoriságát magyarázhatja az a konfliktusmegoldás, stresszfeldolgozási mód is, amely különösen a dél-alföldi régióban terjedt el. A szuicid cselekmények körüli nagyobb nyilvánosság hozzájárul a járványszerű események, a preferált elkövetési módok fennmaradásához. Buda Béla (1997) szerint számításba vehetők a különféle hajlamosító tényezők is, mint például az aktív vallásosság alacsony szintje, vagy a protestáns vallás elterjedése a magas szuicid gyakoriságú területeken. A szuicid ideációk a lakosság körében igen magas arányúak, mint ahogyan ezt Kopp és Skrabski felmérése bizonyítja. (Kopp, Skrabski, 1995)

Az öngyilkossági minta jelen van tehát a társadalomban, ami arra hívja fel a figyelmet, hogy az öngyilkossági kísérletek fontos szerepet játszanak a minta továbbadásában, de ugyanakkor nagy kockázati tényezőt is jelentenek.

Kunfalvi Edit

Felhasznált irodalom

1. **Andorka–Buda–Cseh-Szombathy:** *A deviáns viselkedés szociológiája.* Gondolat, 1974.
2. **Aronson, Elliot:** *A társas lény.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1994.
3. **Buda Béla:** *A mentálhigiéné szemléleti és gyakorlati kérdései.* TÁMASZ Alapítvány, 1995.
4. **Buda Béla:** *Az empátia – a beleélés lélektana.* Gondolat, 1980.
5. **Buda Béla:** *Az öngyilkosság.* Anima, 1997.
6. **Buda Béla:** *Fejezetek az orvosi szociológia és társas-lélektan tárgyköréből.* TÁMASZ Alapítvány, 1994.
7. **Cseh-Szombathy László:** *Az öngyilkosságok vizsgálata.* Statisztikai Szemle 1965, 43. szám.
8. **Durkheim, Émile:** *Az öngyilkosság.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1982.
9. **Forgas, Joseph P.:** *A társas érintkezés pszichológiája.* Gondolat, 1994.
10. **Kézdí Balázs:** *A negatív kód.* Panónia Könyvek, 1995.
11. **Kun Erzsébet:** *Öngyilkosságban világrekorderek vagyunk.* Népszabadság, 1996. október 10.
12. **Zonda Tamás:** *Öngyilkos nép-e a magyar?* Végeken Alapítvány, 1995.
13. **Cselkó László:** *Ne dobd el az életed!* Egészségügyi Csoportfőnökség, 1995.
14. **Kopp Mária–Skrabski Árpád:** *Magyar lelkiállapot.* Végeken Kiadó, 1995.
15. **Zonda Tamás:** *Az öngyilkosságok kultúrtörténete.* Végeken Alapítvány, 1991.

Egy évtized

*A Magyar Evangéliumi Börtönmisszió munkája**

Tíz év telt el azóta, hogy Magyarországon a börtönökben ismét megjelentek a civilek. A kommunizmus 40 évében vallási tevékenység a börtönökben Magyarországon nem folyt. Sokakban joggal merült fel a kérdés, hogy mit keresnek odabent a börtönt nem ismerő laikusok. A választ nem kell nagyon messze keresni, hiszen a keresztény emberek mindig is felelősséget éreztek elesett embertársaik iránt. „Oszd meg kenyeredet az éhezővel, vidd be házádba a szegény bujdosókat, ha mezítelent láatsz, ruházd fel, és ne zárkózz el testvéred elől!” - olvashatjuk a Bibliában az Ézsaiás könyve 58. fejezetének 7. versében. Ennek a felelősségnek a tudatában a rendszerváltozást követően szinte azonnal a börtönben találtuk magunkat, és azóta is, folyamatosan végezzük ezt a missziós munkát.

Így kezdődött

1989-ben Sári nénivel (László Istvánnéval) kezdődött, aki hívő keresztény aszszony volt, és hivatásos pártfogóként látogatta a Budapesti Fegyház és Börtön fogvatartottjait. Az akkori vezetés őt kérte meg, hogy hívjon más keresztény embereket is, akik készek arra, hogy a Biblián keresztül lelki segítséget nyújtsanak a börtönlakóknak. Ezt követően megindult az útkeresés. Néhányan, akik felelősséget éreztünk a börtönmunka iránt, felvettük a kapcsolatot a vezetőséggel. Világossá vált, hogy a börtönökben csak valamilyen hivatalos forma keretén belül tudunk tevékenykedni, ezért elhatároztuk, hogy alapítványt hozunk létre.

1990. január 31-én az akkori Szociális és Egészségügyi Minisztérium bejegyezte a Magyar Evangéliumi Börtönmisszió Alapítványt. Hamarosan a Kozma utcából egyenesen Kozma úrhoz, az országos parancsnok helyetteséhez vezetett az utunk. A működésünkkel kapcsolatos kérdéseket beszélünk meg vele. Ezzel minden akadály elhárult.

Kezdetben sokan buzgón, nagy lelkesedéssel, de bizonyos félelmekkel, nagyfokú ismerethiánnyal és minden tapasztalat nélkül vágtunk neki a számunkra ismeretlen börtönvilágnak. Hamarosan mintegy száz munkatárs 12 bv. intézetben tartott rendszeres kapcsolatot a fogvatartottakkal. Munkatársainkkal minden

*Elhangzott a 2000. február 19-én rendezett ünnepi megemlékezésen.

anyagi ellenszolgáltatás nélkül, akár anyagi áldozatot is hozva, szabadidőnkben végeztük a szeretetszolgálatot.

Tapasztalatlanságunkból kifolyólag kezdetben sok külső és belső nehézséggel találkoztunk. Számunkra idegen volt a börtönök katonás rendje, nem ismertük kellőképpen a fogvatartottakkal való érintkezés szabályait, és ez sok konfliktushelyzetet teremtett. Hirtelen sok civil jelent meg a börtönökben. Bizonytalan viselkedésük többletmunkát jelentett elsősorban a velük közvetlen kapcsolatba kerülő őrszemélyzetnek. Ők sem tudták, hogy szokatlan kérdéseinkre mi lehet a válasz. Együtt kellett megtanulnunk, hogy ezt a munkát miként lehet gördülékenyen, egymást segítve végezni.

Azt is meg kellett tanulnunk, hogy a fogvatartottak beszámolóit is ellenőrzésre szorulnak. Noha hívők vagyunk, ismertük fel, mégsem szabad ennyire hiszékenyek lennünk. Ezért a nevelőtisztekkel egyre szorosabb kapcsolatot alakítottunk ki.

Mint minden új munkánál, itt is a kezdeti lelkesedés sokakban alábbhagyott, és ekkor átmeneti létszámcsökkenés volt tapasztalható. Néhányan elmentek, de jöttek újak is. Mint a misszió vezetőinek, be kellett látnunk, nem mindenki alkalmas erre a szolgálatra, ezért a későbbiekben a kuratórium sokkal mélyrehatóbban beszélgetett el az új jelentkezőkkel. Nem elég az őszinte és buzgó vágy, feltétlenül szükséges az átfogó, helyes Biblia- és emberismeret. Nagyon fontos, hogy az átélt kudarcok ne törjék le a munkatárs lendületét.

Misszióink nem áll egyik felekezeti felügyelete alatt sem, de a munkatársak mind valamelyik keresztény egyház vagy gyülekezet aktív tagjai, életvitelük meg-

egyeznek azzal, amit tanítanak. Munkánk során azt tapasztaltuk, a fogvatartottak azért, hogy eltereljék saját problémáikról a figyelmet, igyekeznek kiélezni bizonyos felekezeti különbözőségeket. Ezek a felismerések arra vezettek, hogy világosan és egyértelműen megfogalmazzuk a misszió alapelveit, és ezek alapján munkatársainktól elvárjuk, hogy semmilyen felekezeti irányzatot ne képviseljenek börtönmissziós munkájuk során.

Azt is felismertük, szükségünk van a szakmai és lelkipozitív ismeretek elsajátítására. 1994-ben lehetőség nyílt arra, hogy munkatársaink részére rendszeres tanfolyami képzést indítsunk el. Ezekre a tanfolyamokon szakelődők segítenek bennünket eligazodni a különböző területeken.

A büntetés-végrehajtási jogi ismeretek területén messzemenő segítséget kapunk a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságától és a helyi börtönök parancsnokaitól, tisztjeitől, akik erre a célra sok esetben a szabadidejüket áldozzák fel. Ezúton mondunk köszönetet e téren nyújtott segítségükért. A tanfolyamon ezenkívül egészségügyi, lelkipozitív ismereteket szerzünk, de tanulunk bibliai teológiát is. Ezek ismerete feltétlenül szükséges, hiszen rengeteg egészségügyi, lelki problémával találkozunk a börtönökben. Munkánk során szükség van arra is, hogy a szabadulás előtt állót el tudjuk igazítani az éppen hatályos jogszabályok között, munkavállalási, segélyezési, családjogi kérdésekben is. A magyarországi utógondozási lehetőségek ismerete is fontos, hiszen sokuknak nincs hová menniük szabadulásuk után. Az általunk ismert szervezeteket felkérjük, mutassák be munkájukat munkatársainknak. Mindezek mellett nagy lehetőség a tapasztalatcsere is, amely lehetőséget ad munkamódszereink kiegészítésére, korrigálására.

Munkaterületeink, ahol a börtönmisszió tagjai dolgoznak

1996-ban az országos parancsnoksággal együttműködési megállapodást kötöttünk. Ezt követően a helyi bv. intézetekkel is szerződésben szabályoztuk a már évek óta folyó közös munkánkat. Munkánk során folyamatosan kialakultak bel- és külföldi kapcsolataink különböző, de hasonló célú szervezetekkel. 1995-ben a Magyar Evangéliumi Börtönmisszió Visegrádon rendezte meg a veszélyeztetetteken és börtönből szabadultakon segítő szervezetek 10. nemzetközi találkozóját, ahol több országból mintegy 30 szervezet, a hazai országos parancsnokság, és néhány bv. intézet vezetői is részt vettek. A háromnapos tanácskozáson a szabadultak rehabilitációjának lehetőségeiről cseréltünk véleményt. Sok biztatást merítettünk azoknak a szervezeteknek a tapasztalatából, amelyek már előttünk huszonöt évvel elkezdték a munkát.

Ma már elmondhatjuk, munkánk stabilizálódott, 120 munkatársunk 19 börtönben végez rendszeres munkát. A mun-

katársak jelentős része a budapesti és a Budapest környéki bv. intézetekben tevékenykedik.

Alapelvek

Íme, néhány alapelv, amelyet minden munkatársunkra vonatkozóan érvényesnek tekintünk.

1. Készek vagyunk minden büntetés-végrehajtási intézetben lévőknek hirdetni az evangéliumot irgalmassági alapon, segíteni, köszönetet nem várva, annak tudatában, hogy bűneink miatt mi is Isten kegyelmére szorulunk, ugyanúgy, mint ők.

2. Minden szolgálatot, tanácsadást és segítségeket a Biblia elvei alapján végzünk, mivel Isten kijelentése az egyetlen mérce az igazság, a hit és az életvitel valamennyi kérdésében.

3. Jézus Krisztus, Isten Fia, aki valóságos Isten, valóságos emberként élt a Földön. Ártatlanul halt kereszthalált értünk, majd feltámadt a halálból és a mennybe

ment Atyjához, Istenhez. Halálával mindenkorra érvényes engesztelést szerzett bűneinkért, üdvösségünknek az ő személyén kívül semmilyen más alapja nincs. Csak aki ezt elfogadja, nyerheti el bűnei bocsánatát és az örök életet. Célunk ezt az örömhírt hirdetni mindenkinek, azzal a vágygal, hogy minél többen megtérjenek. Tudatában vagyunk annak, hogy mi senkit nem tudunk megtéríteni. Az üdvösség Isten ajándéka, amit mindenki csak személyes döntése útján nyerhet el.

4. Mindenki, aki Jézus Krisztust személyes megváltójaként és élete Urának elfogadta, Isten gyermekévé és az egyetemes Egyház tagjává lesz. Az egyetemes Egyház Krisztus teste, felekezeti hovatartozástól függetlenül. Ezért munkánkat kizárólag a Szentírás és a Szentlélek vezetése alapján végezzük.

5. A börtönben lévők, a fogvatartottak között nem akarunk másról tudni és szólni, mint Jézus Krisztusról, mégpedig mint megfeszítettről. Hirdetjük Isten ítéletét a bűn felett, és az ő szeretetét és kegyelmét a bűnbánó és bűnös iránt. Hirdetjük a bűn rabságából való szabadulás lehetőségét a Jézus Krisztusban való hit által.

6. Elzárkózunk az elől, hogy a 4. és 5. pontokban megfogalmazott alapüzeneten felül „felekezeti” tanításokat hirdessünk, amelyek a Krisztusban hívőket szembeállítják egymással. Nem feladatunk bármely, Jézus Krisztusban mint egyetlen üdvözítőben hívő felekezet tanításainak bírálata. Nem feladatunk, hogy kegyelmi ajándékokat osztogassunk a fogvatartottak között. Elzárkózunk a kegyelmi ajándékokkal kapcsolatos tanítások, gyógyítások, csodatételek hirdetésétől és gyakorlásától a börtönökben.

7. Az elítélteknek csak olyan könyveket adunk, amelyek az alapelvekkel összhangban vannak.

8. Adományokat kizárólag az alapítvány kitűzött céljaira használunk, de csak Istentől kérünk.

9. Bírói ítéletek felülvizsgálatával, új eljárások indításával nem foglalkozunk.

10. Munkánkat, szolgálatunkat a büntetés-végrehajtás országos és helyi szerveivel való együttműködésben, utasításainak betartásával végezzük.

11. Munkatársainktól elvárjuk, hogy szolgálatuk során szellemi és gyakorlati alapelveinket fegyelmezetten betartsák és azokban a börtönökben, ahová járnak, munkájukat a Magyar Evangéliumi Börtönmisszió helyi felelősével és a misszió többi odajáró munkatársával összhangban végezzék.

Az alapelveket nem tartjuk lezártnak, azokat a gyakorlatból adódóan kiegészítjük, korrigáljuk. A kiegészítést azonban mindenkor a jelen alapelvekkel összhangban végezhetjük.

Miként munkatársaink általában meghatározott alapelvek szerint dolgoznak, elvárjuk, hogy ezek a fogvatartottakkal való kapcsolatban is érvényesüljenek. Missziós munkánk alapja az a hit és meggyőződés, hogy a Bibliában nyilvánított Isten minden embert szeret. Az ő Fia, Jézus Krisztus nem követett el bűnt, azért halt meg testében a Golgota keresztfáján, hogy minden embert, aki hisz őbenne és kész új életet kezdeni vele, megmentse. Ez a megmentés a következőkben nyilvánul meg, megbocsát minden bűnt (nem elnézi), erőt ad új élet kezdéséhez, megszabadít a régi életbe való visszatérés kényszerétől, erőt ad a megváltozott új életvitelben való megmaradáshoz.

Hisszük és számos esetben meg tapasztaltuk, hogy a legsúlyosabb bűnöző is megváltozhat és a társadalom hasznos

tagja lehet, ha életét Jézus Krisztus uralma alá helyezi.

Szervezeti forma

A Magyar Evangéliumi Börtönmisszió szervezeti formája alapítvány, amelyet Krisztusban hívó keresztyén magánszemélyek hoztak létre. A missziós munka és az anyagi háttér koordinálása a kuratórium irányítása alatt történik. A munkatársak tevékenységéért a kuratórium vállalja a felelősséget. A misszióknak bevételt biztosító tevékenysége nincs, a munka költségeit adományokból fedezzük.

Szervezetünk célkitűzései közé soroljuk a segítségnyújtást a fogvatartottaknak ahhoz, hogy gondolkodásmódjuk és életvitelük megváltozzon. A változásra készek rendszeres lelki gondozását ennek szellemében végezzük. Fontosnak tartjuk a segítségnyújtást szabadulás után, az új életben való meggyökerezésben, a társadalomba való integrálódásban, az utógondozást végző szervezetekhez történő közvetítésben. Szorgalmazzuk és támogatjuk az utógondozást végző szervezetek, lakóközösségek létrejöttét. Bizonyos időközönként tanfolyamokat szervezünk, munkánkat bemutatjuk a büntetés-végrehajtás alkalmazottainak. Nem célunk, hogy humanitárius segítséget nyújtsunk a fogvatartottaknak (pénz, csomag), hiszen az intézetekben ellátásuk biztosítva van.

A gyakorlati munka segítését célozza, hogy a börtönökbe rendszeresen bejáró munkatársaink igazolványt kapnak. Először ún. „kísérő igazolványt”, amellyel önállóan nem léphetnek be az intézetbe, csak egy állandó igazolvánnyal rendelkező munkatárs kíséretében. Munkatársunk legalább fél éves próbaidő leteltével kaphat önálló belépésre feljogosító igazolványt.

Ezt az igazolványt a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka is aláírja. Az országos parancsnoksággal született együttműködési megállapodásunk keretében a szabadult fogvatartottak egy év kontrollálható, tiszta életvitel után kísérői, három év után állandó belépőt kaphatnak. Személyes példájukkal sok esetben mintául szolgálhatnak a még börtönben lévőknek.

Konkrét tevékenységeink között említjük, hogy vasárnaponként missziós börtönbeli istentiszteletet szervezünk. Hetenként vagy kéthetenként kapcsolattartó csoportos foglalkozást tartunk a fogvatartottakkal. Ezek az alkalmak a Bibliáról, hitbéli, lelkiismereti és életkérdésekről beszélgetnek velük munkatársaink. Személyes lelkigondozás, négy szemközti beszélgetés formájában találkozunk azokkal a fogvatartottakkal, akik ezt igénylik. Rendkívüli alkalmak, hangversenyek, evangelizációk, karácsonyi ünnepélyek szervezése is munkánkhoz tartozik, miként a fogvatartottak felkészítése a szabadulásra. Kérésre részt veszünk a bírósági tárgyaláson, főként azzal a céllal, hogy érvényesüljön a segítségnyújtás a fogvatartott és a családja közötti kapcsolat rendezésében. A rendszeres munkamegbeszélés és egyeztetés a büntetés-végrehajtás illetékes munkatársaival szintén azt szolgálja, hogy börtönbeli missziós munkánk minél eredményesebb legyen. Természetesen törekszünk az egy intézetbe járó munkatársakkal való rendszeres kapcsolattartásra, munkamegbeszélésekre, imaközösségekre.

Szabadulás, utómunka

A börtönben megszületett elhatározások és döntések komolysága az új élet elkezdéséről a szabadulás után derül ki

igazán. A szabadulóknak ilyenkor van a leginkább szükségük a segítségre. A Magyar Evangéliumi Börtönmisszió nincs felkészülve tartós utógondozás végzésére. Munkatársaink azonban kitartóan azon fáradoznak, hogy a komolyan új életet elkezdni szándékozók munkahelyet, lakhatást, esetleg lakóközösségi elhelyezést biztosíthassanak. Éppen ezért szorgalmazzuk és támogatjuk új lakóközösségek létrejöttét, amely közösségekben az új életet akaró szabaduló a polgári, hétköznapi élet feltételeit begyakorolhatja. Fontosnak tartjuk, hogy az életén valóban változtatni akaró személy már a börtönben, a szabadulása utáni stabilizálódásáig folyamatos segítséget kapjon. Azt is mondhatnánk, már a börtönben megkíséreljük a leendő közösségbe beépíteni. Ez a beépítés a börtönlátogatások alkalmával kezdetét veszi, hiszen e keresztény emberek rendszeresen látogatják a börtönben lévőket, és így felkészítik őket a szabadulásra. Mindebben nagy szerepe van a családnak, hiszen a családhoz való kötődés lehetővé teszi a személyes kapcsolatok kiépítését, a helyes életvitel megtanulását. A családban, természetes körülmények között, szeretetben, az elfogadottságban lehetőség van a hiányok pótlására, az itt szerzett ismeretek rögzítésére, begyakorlására. A tételesség, az unatkozás vagy az értelmetlen munka nagy veszélyt jelent a szabadulóra, míg az értelmes munka, a munkában való helytállás megtanulása az elfogadó, nem piacorientált munkaközösségben stabilizálódást segítő tényező.

Az új életvitelben a szabadulónak azt is meg kell tanulnia, hogyan töltsé hasznosan a szabadidejét. Ebben nagy segítséget jelenthetnek számára a különböző kö-

zös programok (sport, énekkar, gyülekezet stb.).

A megelőzés legalább olyan fontos, mint az utómunka. Egy fogvatartott mondta a szabadulása előtt, egy Gedeon Újszövetséget tartva a kezében: *„Ha valaki ezt a könyvet a kezembe adja, amikor még nem követtem el, amiért elítéltek, soha nem kerültem volna ide.”*

Fontosnak tartjuk, hogy a Biblia tanítása minél szélesebb körben hangozzék el a fiatalok, az állami gondozottak, a veszélyeztetett gyermekek és a cigányok között. Jó néhány sátoros evangelizációs és utcai evangelizációs tevékenységet támogatunk, és szándékunkban áll kezdeményezni is ilyen jellegű tevékenységet.

A Magyar Evangéliumi Börtönmisszió értékeli minden jó szándékú szervezet fáradozását, amelynek célja, hogy a fogvatartott a börtönbeli szubkultúra hatására ne süllyedjen még mélyebbre. Ezért tevékenységünk összehangolására törekszünk. Jó kapcsolatunk van a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságával és a helyi intézetek vezetőivel, amely intézetekben munkatársaink tevékenykednek. Keresük a jó kapcsolatot a más keresztény börtönmissziós munkát végző szervezetekkel, még akkor is, ha más módszerekkel szeretnének segíteni. Kapcsolatot tartunk fenn nemzetközi, illetve külföldi börtönmissziós szervezetekkel. Ezeknek a kapcsolatainknak köszönhetően sok segítséget kapunk munkánkhoz, és már eddig is sok tapasztalatra tettünk szert. Reméljük, hogy ezen az igencsak perifériára szorult területen a következő évtizedekben is, az eddigiekhez hasonlóan, segítségére leszünk a társadalomnak.

A Magyar Evangéliumi Börtönmisszió vezetősége

Elmélet és gyakorlat

*A Rendőrtiszti Főiskola hallgatóinak
tanulmányi munkájáról*

A felsőoktatásban a nevelői-oktatói munkának vállalnia kell a tudományos ismeretek elsajátításán túl a gyakorlati élet napi kihívásaira adott válaszok megtételére való képesség kialakítását, a felelős döntések meghozatalához szükséges személyiségbeli determinánsok létrehozását is. A tisztképzés feladata ezen felül, hogy érzelmileg stabil, fizikailag jól kondicionált fiatalokat bocsásson a szakterületekre. A büntetés-végrehajtás, mint a büntető igazságszolgáltatás egyik láncszeme, erkölcsileg szilárd, jellemes dolgozókat vár. Ezek a jellemzők, mint követelmények, magas szakmai színvonalú oktatómunkát, áldozatos nevelői tevékenységet és körültekintően szervezett szakmai gyakorlatot igényelnek.

Tisztázatlan kérdések

Szakmai képzési rendszerünkben a felsőfokú (főiskolai) képzés, bár több évtizedes hagyományokkal rendelkezik, számos elméleti és sajnos, gyakorlati kérdést görget maga előtt megválaszolatlanul. A rendszerváltozással egy időben olyan új fogalmak jelentek meg a szakterületen, amelyek tartalma máig tisztázatlan, vagy legalábbis vitatott, mint például a *fegyveres szerv*, vagy a *rendvédelem*. Nem feladatunk e fogalmak tisztázása, ám ha a főiskolai képzés egyik célja a rendvédelem szakmai személyzetének képzése, akkor legalább a fogalom tartalmában szükséges valamiféle egyetértés. Enélkül az egész oktatási tevékenység célja, tartalma tisztázatlan marad.

Az egységes definíció megalkotásában nehézséget okoz, hogy a rendvédelmi szervek sorában több, eltérő funkcióval és lényeges tartalmi különbségekkel rendelkező szervezet található. Közös bennük a szakirányú tevékenység, a szervezeti felépítés, a szolgálati jogviszonyok tartalma, az engedelmességi és fegyelmi előírások. A fogalom tartalmát a korábbi hazai közigazgatás tudománya, majd az 1945 utáni kor irodalma nem használta, máig nincs sem tudományos, sem normatív meghatározása.

Eddigi szakirodalmi ismereteink és szolgálati tapasztalatunk alapján úgy ítéljük meg, hogy speciális feladatokat ellátó, speciális eszközöket és módszereket alkalmazó hatósági tevékenység ellátására alkalmas szakembereket kell képeznünk, akik tevékenységének célja a közbiztonság védelmezése a jogellenes magatartásokkal szemben. Ebben a felfogásban mindazon szervezetek, testületek tevékenységi köre

TAPASZTALATCSERE

benne foglaltatik – rendőrség, határőrség, polgári védelem, hivatásos tűzoltóság, vám- és pénzügyőrség, büntetés-végrehajtás –, amelyet az 1994. évi XXXIV. törvény a legitím fizikai erőszak alkalmazásával felruházott állami fegyveres rendvédelmi szervek között felsorol.

Ennek megfelelően a rendvédelem megőrizte szigorúan hierarchizált, feltétlen engedelmességre épülő hagyományait, amelyben a katonai típusú szervezési elv érvényesül, az ágazati feladatok szorosan kapcsolódnak a hivatásos szolgálati jogviszonyhoz, amíg a meglévő és esetenként domináns civil státusok szinte kizárólag a funkcionális tevékenységekhez kötődnek.

A szervezeti kultúra ilyen alakulása a szakemberképzéssel és az erre szakosodott felsőfokú oktatási intézménnyel, annak oktatóival szemben számos kihívást jelent. Ugyanakkor számolni kell a képzési célok megfogalmazása során a társadalom laikus, a közvéleményben manifesztálódó elvárásaival is. A társadalom megszokta az elmúlt évtizedekben, hogy a közbiztonságot szolgáltatásként kapta az államtól. Ezért a közvélemény hajlamos az erős, időközönként kemény, szervezetében zárt, és fegyelmezett rendvédelemben látni nyugalmának zálogát.

Ma nehéz megítélni, hogy a jövőben miként alakul ez az arculat. A büntetés- végrehajtás szempontjából alapvetően meghatározó tényező – a bűnözés alakulása – várhatóan nem szelídül lényegesen, bár remélhetőleg a 90-es évek elején tapasztalt robbanásszerű emelkedés nem ismétlődik meg. Remélhető, hogy a gazdasági fejlődéssel párhuzamosan javul a társadalom kontrollmechanizmusainak színvonala, és a kényszer mellett a megelőzés fokozatosan visszaszerzi tekintélyét. Bővülnek a devianciák nem jogi szankciók útján történő kezelésének lehetőségei.

Az eddig felsorolt kérdések tisztázása, megválaszolása részben a politika, részben a társadalom és részben a szakma feladata. *Az egységes rendvédelmi szakképzés a változó igények és a különböző szakirányítási szervek eltérő kívánalmai között keresi az egységes képzési elvek érvényesítésének lehetőségeit.* Ezt segíti, hogy a rendvédelmi szervek a közigazgatáson belül hatósági jogosítványaik alapján jól elkülöníthető alrendszerként alkotnak. Személyzetükkel szemben nagyon hasonló követelményeket támasztanak a fizikai, pszichikai alkalmasság és erkölcsi megbízhatóság terén. És végül: közös jegyek figyelhetők meg a testületi formákban, a szimbólumokban, a szolgálati érintkezés előírásaiban.

A sajátos szakmai specifikáció érvényesítését a képzés keretében a szaktanszékek hivatottak biztosítani. Oktatási tematikájukban így domináns szerephez jutnak a feladatokban, a hatósági jogkörök terjedelmében és az alkalmazható eszközök fajtáiban fellelhető sajátosságok. Eltérő tartalmi joganyagot és speciális belső szabályozást tartalmazó ismeretanyagot sajátítanak el a hallgatók.

Az egységes rendvédelmi képzés ilyen formában kitekintési lehetőséget ad a többi szakterületre, kialakítja azokat a koordinációs, kooperációs képességeket, amelyek a magasabb szintű együttműködés szervezését segítik. Széles körű elméleti megalapozottságot ad a későbbi gyakorlati munkához, illetve a történeti előzmények ismeretanyagának feldolgozásával elősegíti a döntéselőkészítés, döntéshozatal képességének kialakulását.

Akkor is érdemes mindezt vállalni, ha nemritkán túlképzéshez vezet (bár a kritikusok nem teszik közkinccsé, hogy melyek és milyen terjedelműek a „felesleges” ismer-

reték), és elszakítja az oktatást a mindennapi gyakorlattól, gyengíti a testülethez tartozás érzelmi alapjait.

Gyakorlati felkészítés

A megrendelő – az Igazságügyi Minisztérium, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, a büntetés-végrehajtási intézetek – igénye az oktatás tartalmával, a tananyag jellegével, a képzés eredményességével kapcsolatban egyre konkrétabb. Bár nyilvánvaló ellentmondásokat kellene a főiskolai oktatói-nevelői munka során feloldani. A legjellemzőbb, hogy igényként fogalmazódik meg a specializáció, a valamelyik szakterületen való alapos jártasság megszerzése, ugyanakkor megfogalmazott igény az is, hogy a végzős hallgató valamennyi szakterületen alkalmas legyen a feladatok ellátására, univerzális képességeknek legyen birtokában. Hasonlóan ellentmondásos kívánalom a „jó elméleti szakember” igénye, aki megfelelő mélységekben ismeri a szakirodalmat, s kiváló szakírói képességekkel rendelkezik, illetve a „jó gyakorlati szakember”, aki praxisában kiváló szervezői, végrehajtó sajátosságokat áruel.

Lehetne sorolni tovább a jogos, de egymásnak ellentmondó kívánalmakat. A büntetés-végrehajtási tanszék törekszik minden követelmény és igény kielégítésére. A megrendelő kívánságának megfelelő ismeretrendszerrel és szakmai gyakorlati készségekkel rendelkező végzős hallgató, azaz az eredményesség alapja azonban a kiválasztás.

A fejlett államigazgatással rendelkező társadalmakban jól áttekinthető a rendvédelem szerkezete, oda magas szakmai követelmények teljesítése útján lehet bejutni, s a rendszer szigorú szabályok szerint működik. Az érvényesülési esélyek előre tervezhető életpályát kínálnak. Ez garantálja a személyi állomány létszámának stabilitását, az utánpótlás tervezhetőségét. Nem feladatunk a hazai viszonyok megítélése, de tény, hogy az idő előtti nyugdíjazások nagy száma, a foglalkozás előidézte egészségügyi ártalmak miatti leszázalékolások, a szakterület megtartó erejének gyengesége – az anyagi és erkölcsi elismertség hiánya – és ebből eredően a korai és gyakori pályaelhagyás miatt a létszámstabilitás és az utánpótlás tervezhetősége kiegyensúlyozatlan. Ennek következtében a felsőoktatásban felvételre kerülők létszáma és összetétele nem kizárólag a felvételi követelmények teljesítményszintjétől függ.

A főiskolai követelmények teljesítésének, tehát a későbbi szakmai alkalmasságnak már megfogalmazott feltételei (intellektuális képességek, kiváló fizikai kondíció, érzelmi stabilitás, erkölcsi szilárdság) a napi tanulmányi munka során alapozódnak meg. Hi-telességükhöz, megszilárdulásukhoz azonban a praxisban kipróbált gyakorlati készségek kialakítása, begyakorlata során juthatunk el.

Az 1998/1999-es tanévtől a büntetés-végrehajtási szakon érvényes felvételi előírások, amelyek szerint a tanszékre az úgynevezett külső felvételi lehetőség megszűnt, csak állományban levő, a büntetés-végrehajtás valamelyik intézményében dolgozó nyerhet felvételt, támogatják a követelményeknek megfelelő szakmai tapasztalatokkal rendelkező, kellően motivált hallgatók bejutását a Rendőrtiszti Főiskolára.

Az elméleti ismeretek és a gyakorlat összhangjának megteremtése megköveteli az oktatási tevékenység kiegészítését a gyakorlati tapasztalatokkal, a mindennapi élet dik-

tálta, sokszor váratlan feladatok megoldásával járó szakmai gyakorlat megszervezésével. Oktatómunkánk mindennapjai elég tapasztalati anyagot szolgáltatnak az elméleti ismeretek elsajátításának eredményességéről, problémáiról, azok megoldási lehetőségeiről. Lényegesen több problémát vet fel a szakmai gyakorlatok kialakult formája, rendszere. Kíváncsiak voltunk, hogy a társadalmi változások, a gazdasági, pénzügyi viszonyok és a szakmai polémiák a hallgatók gyakorlati felkészítésében milyen bizonytalanságokat, ellentmondásokat, vagy éppen briliáns megoldásokat eredményeztek.

A szakmai gyakorlatok jelentőségét abban látjuk, hogy ilyenkor szembesül a hallgató az elméleti ismeretek alkalmazhatóságával, konvertálhatóságával. Tapasztalja a célok, feladatok és tartalmak elméleti és gyakorlati megközelíthetősége közötti különbséget, s feladata, hogy meglelje a tapasztalt eltérések, ellentmondások feloldására alkalmas megoldásokat. Nem csupán egyszerű, az elméletet kiegészítő tapasztalati élményanyag megszerzéséről van szó, hanem komoly értelmező, feldolgozó munkáról a nyári szakmai gyakorlatok során.

Szakmai gyakorlat

Oktató-nevelő munkánkhoz szervesen hozzátartozik a szakmai gyakorlat. Annak előkészítése mind tartalmilag, mind pedig szervezési oldalról, a hallgatók ellenőrzése az intézetben a gyakorlati időben, illetve a gyakorlatra meghatározott feladatok értékelése fontos pedagógiai tényező, ami lehetőséget ad a tanszék tanárainak, hogy intézeti kapcsolataikat ápolják, maguk is megtapasztalják a büntetés-végrehajtási intézetek aktuális gyakorlati problémáit, az azok megoldására való intézeti törekvéseket.

A hallgatók gyakorlaton végzett munkájukról a főiskola által kidolgozott formában írásos beszámolót készítenek, amit kiegészít a gyakorlat ellenőrzése során szerzett személyes benyomás és intézeti konzultáció. A tanévkezdéskor lehetőség van a szakmai gyakorlaton szerzett tapasztalatok, élmények megbeszélésére, értékelésére.

Kevesebb lehetőség adódik a tanszék számára, hogy megismerje a szakmai gyakorlatnak helyt adó intézeti szakemberek informális véleményét a hallgatók tevékenységéről, magatartásáról, készségéről, illetve magáról a szakmai gyakorlat kialakult rendszeréről, annak alkalmasságáról, célszerűségéről. Ennek az igénynek a kielégítésére ez évben a gyakorlatok ellenőrzése során arra törekedtünk, hogy a felmerülő kérdésekre választ kapjunk. Ahhoz, hogy a főiskolai képzés minőségére és a szakmai gyakorlatok célszerűségére vonatkozó intézeti véleményeket egzakt módon közelíthessük meg, egy viszonylag egyszerű kérdőívet állítottunk össze az intézeti instruktorok, illetve vezetők számára és a főiskola büntetés-végrehajtási tanszékén öt éven belül végzett és azóta a gyakorlatban dolgozó volt hallgatók számára.

Tizenhárom intézeti, vezető beosztású szakember, illetve felkért instruktor, valamint tizennégy volt főiskolai hallgató adott választ kérdéseinkre, természetesen név nélkül. A kérdőívek kitöltésére az aktuálisan elérhető személyzet említett tagjait kértük fel, a válaszok visszajuttatását belátásukra bíztuk. A megkérdezettek aránya nem biztosít reprezentativitást, ám a témakörben közvetlenül érdekelt véleménye jelenik meg a válaszokban, akik fogadják a hallgatókat és foglalkoznak velük, válaszolnak kérdéseikre, majd értékelik munkájukat. Illetve azoknak a hallgatóknak a véle-

ménye, akik átélték a nyári gyakorlat élményeit. Ezért a levonható következtetések szá-munkra hitelesek, hasznosítható információkkal szolgálnak a gyakorlatok előké-szítésével, feladatainak meghatározásával, az értékelés módjával stb. kapcsolatban.

Kérdéseink közül az első természetesen arra irányult, hogy a nyári szakmai gyakor-lat hasznát miben látják. Ami várható volt, a gyakorlat szükségyszerűségét senki nem vonta kétségbe. Az intézeti kollégák valamennyien az elmélet és a gyakorlat összekap-csolását, a tapasztalatszerzést, a helyi sajátosságok megismerését hozzák fel indokként. Volt azonban egy válaszadó, aki a munkatársak tevékenységét, mint tevékenységi min-tát, a hallgató számára az első helyre sorolta válaszában. Valóban, a hallgatók vissza-jelzéseiből minden esetben következtethetünk arra a munkahelyi miliőre, amelyben a hallgató eltölti a gyakorlatot, s néha konkrétan megfogalmazza a tapasztalt, számára vonzó vagy elutasítandó magatartást.

A kérdésre adott válaszokban a hallgatók közül tizenegyen a tapasztalatszerzést je-lölték meg első helyen a gyakorlat legfontosabb lehetőségeként. Nyolcan a későbbi karrier szempontjából fontos kapcsolatépítést, hatan az érdeklődés felkeltését jelölték még meg válaszukban. Egy volt hallgatónk a kikapcsolódást választotta, mint lehetsé-ges választ a feltett kérdésre.

A következő kérdéskör a gyakorlatra meghatározott feladatok és a teljesítés feltéte-leinek viszonyára irányult. A válaszok túlnyomó többsége realisnak és teljesíthetőnek tekinti a meghatározott feladatokat, és ebben a kérdésben a volt hallgatók válasza elö-öntetűbbek. Tíz válaszadó egyértelmű igennel felelt a kérdésre, egy kitért a válasz elől, mondván, még nem volt feladatfüzet, mikor gyakorlatát töltötte, így nem ismeri az ab-ban szereplő feladatmeghatározást, egy nemmel válaszolt a kérdésre, s válaszát azzal indokolta, hogy a nyári szakmai gyakorlat a szabadságok idejére esik, emiatt a helyet-tesítések következtében a dolgozóknak megnövekszik a napi terhelésük, ezért nem tud-nak a gyakorlatot töltő hallgatókkal foglalkozni. Ez a probléma több helyen felszínre került, s a javaslatok között is foglalkoznak vele a válaszadók.

Az intézeti szakemberek valamivel több mint fele adott a kérdésre pozitív választ, s ők azzal indokolták, hogy a feladatmeghatározás célirányos, a továbbfejlesztés lehe-tősége is benne foglaltatik, s ebben a vonatkozásban az adott intézetnek kellene lehe-tőséget biztosítani, hogy önállóan adhasson feladatot az ott gyakorlatukat végző hall-gatók számára. Hárman nemleges választ adtak azzal az indokkal, hogy az intézeti sa-játosságok eltérőek, ezért az általánosan megfogalmazott feladat nehezen értelmezhe-tő, illetve intézetenként különbözők a teljesítés feltételei. Volt, aki azt kifogásolta, hogy túl sok az elméleti feladat, a gyakorlati munkára kéne nagyobb figyelmet fordítani. Megfogalmazódott olyan kifogás is, hogy nem egyértelműek a feladatmeghatározások.

A következő – harmadik – kérdéskör az intézeti dolgozók és a hallgatók viszonyát firtatta. A konkrét kérdésre, hogy az intézeti dolgozók segítik-e a hallgatókat feladata-ik végrehajtásában, az intézetiek közül hatan választották a „maximálisan mindenki” lehetőséget, a volt hallgatók közül mindössze négyen. Ennek kissé ellentmond, hogy a hallgatói kérdések között szereplő „mi jellemzi a dolgozók hozzáállását a hallgatók te-vékenységéhez?” a válaszok többsége a „segítőkészség” volt.

Azt természetesnek gondoljuk, hogy a nagy létszámot foglalkoztató intézetekben nem mindenki azonos empátiával és segítőkészséggel fogadja a gyakorlatra érkező

TAPASZTALATCSERE

hallgatókat. Ezt maguk a hallgatók – nemcsak a végzetek, hanem a jelenleg tanulók – is természetesnek tartják. Azonban megfogalmazódott róluk, hogy a kölcsönös megismerés után kapcsolatuk kollegiálissá vált, amit a legkedvezőbb válaszként értékeltünk. Ez esetben nem kizárólag a személyes szimpátia dominált viszonyuk megítélésében, hanem a szakmai feladatok ellátásában való sikeres együttműködés (ami nyilvánvalóan nem zárja ki az előbbi).

A kérdés kapcsán a hallgatók részéről felmerült a szabadságolások és az egyéni leterheltség problémája, amivel kapcsolatban egyikük azt írta, hogy „a hallgató érzi, hogy nyűg a nyakukon”. Az intézeti vezetők is érzik ezt a gondot, többen hivatkoztak a nyári szabadságolásokból eredő időzavarra, ami kedvezőtlenül hat a hallgatókkal való foglalkozásra.

A feladatok torlódása miatti feszült, ideges légkör a legkedvezőtlenebb visszajelzés a hallgató számára. Nemcsak azt jelenti, hogy magára marad, nem kap választ a kérdéseire, felesleges tehernek érzi magát, ami önmagában is kellemetlen, de visszariasztja a rá váró későbbi feladatoktól is. Nem vonzó az olyan munkahely, ahol kiszámíthatatlan gyakorisággal és megoldhatatlan mennyiségben adódnak feladatok, amelyeket a legjobb akarattal sem lehet megfelelő színvonalon végrehajtani.

A válaszokból kitűnik, hogy az ilyen feszültséget okozó állapot ritka, eseti, még akkor is, ha a helyettesítésekkel kapcsolatos többletmunkára többen felhívták a figyelmet.

Arra a kérdésre, hogy a kollégák milyennek látják hallgatóinkat, nem kaptunk objektív választ. Egy válaszadó fogalmazott meg kemény kritikát, amely szerint ez függ a szubjektumtól. Ezen túl csak olyan válaszok érkeztek, miszerint szorgalmasak, érdeklődők, a legjellemzőbb tulajdonságaik a pontosság, a feladattudat, az érdeklődés. Volt, aki úgy válaszolt, hogy a tudni akarás vágya sugárzik az arcukról. Természetesen mi tudjuk, hogy ilyenek, de nem mindegyik és nem mindig.

A megítélésben a szubjektum szerepe nagyon fontos, s a személyes viszonyban, a munkatársi kapcsolatban is meghatározó. Az erre vonatkozó kérdésre adott válaszokban az intézeti dolgozók közül tizenketten – tehát túlnyomó többségben – válaszoltak úgy, hogy az kollegiális, s többen hozzátették, hogy bizalmas, baráti. Hárman választották a fenntartással közeledő választ. Az intézeti vezetők úgy gondolják, hogy beosztottaik az ő elvárásaiknak megfelelő attitűdökkel fogadják a gyakorlatra érkező hallgatókat. A hallgatók válaszaiban azonban azt sugallják, hogy elég nagy a bizalmatlanság velük szemben, hárman úgy válaszolnak, hogy embere válogatja, ki, milyen kapcsolatot tud kialakítani, s volt, aki a hallgató megjelenésétől, viselkedésétől függő megítélést feltételez. Csak második, harmadik választásként jelenik meg a „kollegiális” válasz.

Megkérdeztük a volt hallgatókat, hogy milyen személyes pozitív, illetve negatív élményt éltek át gyakorlatuk alatt. Kedvező, hogy mindenkinek volt pozitív élménye (igaz, hogy az egyik válasz úgy hangzott, hogy mindennap négy óra, azaz a munkaidő vége. Mivel ez a válaszadó volt, aki az első kérdésre a kikapcsolódást választotta, mint a gyakorlat hasznosulásának motívumát, tehát ellentmondásba került önmagával).

Ketten szakmai élményre emlékeztek vissza szívesen, öten a kollégákkal való találkozást, a fogadtatást, azaz az őket körülvevő légkört jelölték meg. Két hallgató a viszonylagos önállóságot, a szakmai tevékenység szabadságát emelte ki, mint kelle-

mes, maradandó élményt. A válaszok arra engednek következtetni, hogy a hallgatók az intézetekben kedvező légkörbe, segítő, támogató közegbe kerülnek, ahol feladataik megoldásához megteremtik a megfelelő feltételeket, bekapcsolódhatnak a szervezeti egységek szakmai munkájába, önálló feladatokban kipróbálhatják képességeiket. Mindenképpen kedvező tendenciának ítéelhetjük meg az intézetek fogadókészségéről alkotott ilyen hallgatói véleményeket, még akkor is, ha vannak negatív élmények is.

Öt hallgató válaszolt úgy, hogy nem volt kínos, kellemetlen élménye az intézeti gyakorlat során. Akik kritikával éltek, azok elsősorban emberi kapcsolataikban csalatkoztak. „Emberi kicsinyesség és rosszindulat” vette körül az egyik volt hallgatót az intézetben. Négyen adtak hasonló választ, kedvezőtlennek, kínosnak minősítve az őket körülvevő intézeti miliót. Ketten negatív szakmai élményt említettek; a körszállítás alatt tapasztaltakat, illetve az intézeti bürokráciát, a humánium kiábrándító hiányát. Ketten önkritikusan önmaguk hibáját élték meg kellemetlen élményként. „Amikor a tanárok az intézetbe érkeztek az RTF-ről, s én éppen nem voltam az intézetben”, válaszolta egyikük, míg a másik saját ismereteinek hiányát, tájékozatlanságát élte meg kínosan.

A fenti válaszcokrot elsősorban azért tartjuk fontosnak, mert véleményünk – tapasztalataink – szerint a nem kielégítő munkaélmények, különösen a munkakapcsolat kezdetén, lehetnek a pályaelhagyás domináns okai.

Javaslatok, jövőkép

A tanszék tanárainak határozott elképzelései vannak az oktatási program gyakorlati elemeinek továbbfejlesztésére vonatkozóan, ezeknek az elképzeléseknek azonban határt szabnak az idő- és pénzkeretek, a főiskola szervezési nehézségei, és természetesen az intézetek lehetősége, igényei, valamint a hallgatók terhelhetősége. A szakmai gyakorlat helyszínének kiválasztásában meghatározó, hogy a hallgató melyik büntetés-végrehajtási intézetből, intézményből érkezett a főiskolára, hol a lakhelye, milyen témából írja évfolyam- vagy záródolgozatát, és elszállásolása hol oldható meg. Természetesen az így kiválasztott intézet és az RTF büntetés-végrehajtási tanszéke előzetesen történő egyeztetése alapján kerül jóváhagyásra a kijelölés, amit a főiskola kiképzési osztálya ez ideig minden esetben jóváhagyott. Elgondolásainkat igazítani kívánjuk az intézeti szakemberek és a hallgatók véleményéhez, ezért megkérdeztük, milyen javaslatok vannak a gyakorlati elemek fejlesztésére.

Három kolléga válasza hízelgő, de talán elfogult velünk szemben, ők úgy vélik, hogy a jelenlegi rendszer jó, az időtartam függvényében a feladatmeghatározás optimális. A további javaslatok három téma köré csoportosultak.

A feladatok legyenek konkrétabbak, gyakorlatiasabbak, legyen kevesebb az adminisztráció.

A jelenlegi instruktori rendszer nem kielégítő, ezért főállású, de legalább ezzel a feladattal huzamosabb időre megbízott, megfelelően kiképzett oktató – tereptanár – mellé kellene beosztani a hallgatókat. Az instruktor előre, intézetbe érkezése előtt ismerje meg a gyakorlatra jelentkezőt.

TAPASZTALATCSERE

Rosszul időzített a nyári szakmai gyakorlat, mert olyankor adják ki a szabadságokat, ezért a hallgatókra kevesebb figyelmet tudnak szentelni. A gyakorlat időtartama rövid, nem jut idő minden szakterület alapos megismerésére.

A hallgatói válaszok differenciáltabbak, bennük nemcsak a racionális szakmai érvek jelennek meg, hanem az egyéni érdeklődés és érdek dominál. Néhány helyen azonban találkoznak a vélemények. Elsősorban a kijelölt „hivatásos” instruktorkor, aki mindennap az intézetben van, amikor a hallgatók gyakorlatukat töltik. Sőt, van, aki minden szakterületen külön instruktort javasol.

Hasonlóan találkoztak a vélemények a feladatokkal kapcsolatban. Vannak, akik javasolják, hogy az intézettel előre történjen egyeztetés, személyes kapcsolatfelvétel (ennek lehetősége most sem kizárt). Az előre kiválasztott szakterületre kerüljön a hallgató, javasolja másvalaki. A feladatokhoz kötődik az a javaslat, hogy részletezőbb legyen a kijelölés, és úgy legyen meghatározva, hogy ne legyenek üresjáratok, holtidők.

A szakmai gyakorlat időpontjára és időtartamára is kaptunk javaslatot. Ebben a hallgatók nagyobb önállóságot kívánnak, például oly módon, hogy két hét időtartam kötelező, a tanszék által meghatározott, míg a fennmaradó további két hét szabadon választható lenne. Volt természetesen olyan, aki elegendőnek tartott két hetet a szakmai gyakorlatra.

Találkoztunk olyan felvetéssel, amely szerint a szakmai gyakorlat minősége, eredményessége a fogadó intézettel függ, a tanszéknek a változtatásban nincs szerepe. Ezzel ellentétes gondolat, hogy a minőség javítása a tanszék tanárainak és az intézetek vezetőinek eredményesebb kommunikációjától függ, azaz ebben a kérdésben a személyes kapcsolatoknak jut domináns szerep.

Kaptunk javaslatot a hallgatói tevékenység értékelésével kapcsolatban is. Eszerint legalább két intézet szerepeljen a szakmai gyakorlat színhelyén, s a feladat összehasonlító tanulmány elkészítése lenne, amelyre a hallgató gyakorlati jegyét kapna. A minősítést, osztályozást, egyáltalán a visszajelzést az intézetek is fontosnak tartják, hiányolják.

A véleményeket összegezve, anélkül, hogy a lehetőségeinkkel és saját pedagógiai elképzeléseinkkel összevetnénk, annyit felelősséggel meg lehet állapítani: a szakmai gyakorlat formái, tartalmi lehetőségeit kell bővíteni, lehetőséget teremtve a különböző elvárások kielégítésének, szabad utat adva a hallgatói érdeklődésnek.

A kérdőívek értékelése meggyőzött bennünket arról, hogy az oktatási program gyakorlati képzési oldala mindenképpen megerősítésre szorul, hogy betölthesse azt a szerepet, amelyben első helyen a hivatással való életre szóló elkötelezés szerepel. Ebben az előadásokra épülő, a hallgatói önállóságnak és felelősségvállalásnak szűk lehetőséget adó elméleti oldalnak kevesebb lehetősége adódik. A tudásanyag elsajátítása, a gondolkodásmód formálása és a cselekvési készség kialakítása maradéktalanul az elméleti és gyakorlati elemek optimális arányának megtalálásával érhető el.

A szakmai gyakorlat, az elméleti ismereteknek a mindennapi szolgálati tevékenység során történő alkalmazása, ennek harmonikus, a tanszék és az intézetek együttműködésén alapuló megszervezése eredményezi és erősíti a testülettel való érzelmi azonosulást a hallgatókban, s praktikusán a szolgálati érintkezés formáinak elsajátítását lehetővé teszi.

Kaszi János–Módos Tamás

Elismerések

A nemzeti ünnep alkalmából a Magyar Köztársaság elnöke 2000. március 15-én

dandártábornokká

nevezte ki *Varga Valéria* bv. ezredest. A Magyar Köztársaság igazságügy-minisztere ugyancsak a nemzeti ünnep alkalmából eredményes munkája elismeréséül miniszteri

dicsérő oklevelet

adományozott *dr. Estók József* bv. dandártábornoknak, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön parancsnokának, *dr. Laczkó János* bv. alezredesnek, az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet főigazgató-helyettesének, *Ujszászi Zoltán* bv. alezredesnek, a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnokának, *Máthé Frigyes* bv. főtörzszászlósának, a Vas Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet gazdasági vezetőjének, *Czaczarda József* bv. zászlósának, az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet foglalkoztatási felügyelőjének, *Dencsák Antal* bv. főtörzssőrmesternek, a Budapesti Fegyház és Börtön foglalkoztatási felügyelőjének. A Büntetés-végrehajtási Szolgálatért emléklakett

arany fokozatát

adományozta *Kárpáti Tamás* bv. alezredesnek, a Váci Fegyház és Börtön parancsnokhelyettesének, *Tóth Sándor* bv. alezredesnek, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet elemző-értékelő tisztjének, *Farkas István* bv. alezredesnek, az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási

Intézet személyügyi és szervezési osztálya osztályvezetőjének, *dr. Dávid Benedeknek*, a Bács-Kiskun Megyei Főügyészség főügyész-helyettesének.

2000. március 15-ei hatállyal eredményes szakmai munkája elismeréséül soron kívül előléptette

ezredessé

Csorba György bv. alezredest, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság ellenőrzési, fegyelmi és bejelentések önálló osztálya osztályvezetőjét, *dr. Huszágh József* bv. alezredest, a Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnokát, *Németh Gyula* ny. bv. alezredest, az Igazságügyi Minisztérium ellenőrzési főosztálya főosztályvezetőjét, *Pásztor András* bv. alezredest, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnokát, *Tóth Sándor* bv. alezredest, az Igazságügyi Minisztérium büntetés-végrehajtási felügyeleti főosztálya főosztályvezető-helyettesét, *Veszélka Vendel* bv. alezredest, a Márianosztrai Fegyház és Börtön parancsnokát.

A büntetés-végrehajtás országos parancsnoka a nemzeti ünnep alkalmából eredményes munkája elismeréséül a Büntetés-végrehajtási Szolgálatért emléklakett

ezüst fokozatát

adományozta *Békés Imre* alezredesnek, a Pálhalmi Agrospeciál Kft. ágazatvezetőjének, *Horváth István* bv. alezredesnek, a Pálhalmi Agrospeciál Kft. ágazatvezetőjének, *Czárné Grüber*

Antónia bv. őrnagynak, a Büntetés-végrehajtás Központi Ellátó Intézménye személyügyi és szervezési osztálya osztályvezetőjének, *Czinege István* közalkalmazottnak, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság műszaki beruházási és vagyonnevelési főosztály beruházási és fejlesztési osztálya osztályvezetőjének, *Gyenge Bíró István* bv. őrnagynak, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság személyügyi és szociális önálló osztálya főmunkatársának, *Horváth Kálmánné* bv. őrnagynak, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet nevelőjének, *Kaszás József* bv. őrnagynak, a Büntetés-végrehajtás Központi Ellátó Intézménye központi ellátási osztálya osztályvezetőjének, *Stencliné Papp Mária* bv. őrnagynak, a Nostra Kft. igazgatóhelyettesének, *Faiszt János* bv. zászlósnak, a Baracska Országos Büntetés-végrehajtási Intézet gazdasági osztálya gépjárművezetőjének, *Szatlóczy László* bv. zászlósnak, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet fogvatartási ügyek osztálya körlet-főfelügyelőjének, *Bárkai László* bv. főtörzsőrmesternek, a Szegedi Fegyház és Börtön gazdasági osztálya foglalkoztatási előadójának, *Bognár Lajos* bv. főtörzsőrmesternek, az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet gépjárművezetőjének. A Büntetés-végrehajtási Szolgálatért emléklapok

ügyelőjének, *Fejes Irén Katalin* bv. zászlósnak, a Nagyfai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet biztonsági főfelügyelőjének, *Ferenczi László* bv. zászlósnak, a Szegedi Fegyház és Börtön biztonsági osztálya biztonsági tisztjének, *Kulcsár László* bv. zászlósnak, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet gépjárművezetőjének, *Téglás Gyula* bv. zászlósnak, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön gazdasági osztálya előadójának, *Vonnák Zsolt* bv. zászlósnak, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet biztonsági főfelügyelőjének, *Zákány Lajos* bv. zászlósnak, a Szegedi Fegyház és Börtön körlet-főfelügyelőjének, *Pizvarom József* bv. főtörzsőrmesternek, az Állampolgári Országos Büntetés-végrehajtási Intézet foglalkoztatási felügyelőjének, *Szabó István* bv. főtörzsőrmesternek, a Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet körletfelügyelőjének.

2000. március 15-ei hatállyal soron kívül előléptette

alezredessé

Domina Csaba bv. őrnagyot, a Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet biztonsági osztályvezetőjét, *Fülöp István* bv. őrnagyot, a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön gazdasági vezetőjét, *Hegedűs Györgyi* bv. őrnagyot, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság ellenőrzési, fegyelmi és bejelentések önálló osztálya főmunkatársát, *Himmer Ferenc* bv. őrnagyot, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság biztonsági főosztálya ügyeletes tisztjét, *Kánnár Péter* bv. őrnagyot, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Hivatala főelőadóját, *dr. Kiss Katalin* bv. őrnagyot, a Büntetés-végrehajtás Or-

bronz

fokozatát adományozta *Mojzes Erzsébet* bv. törzszászlósnak, a Nagyfai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet informatikai osztálya vezetőjének, *Dóka János* bv. zászlósnak, a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet biztonsági főfel-

szágos Parancsnokság fogvatartási ügyek főosztálya főmunkatársát, *Mészáros Lajos* bv. őrnagyot, a Baracskai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet vezető nevelőjét, *Mosányi Imre* bv. őrnagyot, a Budapesti Fegyház és Börtön Hivatala vezetőjét;

őrnaggyá

Bíró György bv. századost, a Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet fogvatartási ügyek osztálya vezetőjét, *dr. Dávidné Sulyok Márta* bv. századost, a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet belső ellenőrét, *Farkasné Kovács Ildikó* bv. századost, a Kalocsai Fegyház és Börtön gazdasági osztályvezető-helyettesét, *Kanóczki Rudolf* bv. századost, a Komárom-Esztergom Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet biztonsi tisztségét, *Kriska József* bv. századost, az Állampusztai Mezőgazdasági és Kereskedelmi Kft. gazdasági vezetőjét, *dr. Lajos György* bv. századost, a Szege-di Fegyház és Börtön orvosát, *Répásiné*

Márta Irén bv. századost, a Kalocsai Konfekcióipari Kft. osztályvezetőjét, *Sovány Andrásné* bv. századost, a Fialakorúak Büntetés-végrehajtási Intézete gazdasági osztályvezető-helyettesét, *Tartzal Zoltán* bv. századost, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság pénzügyi és gazdasági főosztálya főmunkatársát, *Tóth György* bv. századost, az Alföldi Bútorgyártó Kft. osztályvezető-helyettesét;

századossá

Bönde Zsolt bv. főhadnagyot, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság fogvatartási ügyek főosztálya főmunkatársát, *Hábetler Róza* bv. főhadnagyot, a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központja tanárát;

főhadnaggyá

Földi József bv. hadnagyot, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet nevelőjét.

Brit segítség

A segítségnyújtás szép példája az a támogatás, amelyet a Brit Nagykövetség adott a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának és a Magyar Vöröskeresztnek. A két intézmény közösen pályázott, célul tűzte ki az „elítéltek rendszeres munkavégzésre szoktatását, oktatását-képzését, valamint szabadidős tevéységének biztosítását”.

Az elképzelést a nagykövetség felkarolta, s megértette a jogos igényeket, amelyek a célok eléréséhez szükségesek. A pályázók megjelölték a program tematikáját, a résztvevők körét, a helyszíneket, s mindazokat a (csak részben) meglévő tárgyi feltételeket, amelyek fontosak a szabadulásra felkészítő tréningek lebonyolításához, az oktatási-képzési programokhoz, továbbá azokhoz a szabadidős témakörökhöz, amelyek érintik az egészséges életmód (alkohol, dohányzás, drog elleni küzdelem) kérdéseit.

Mindezen tennivalókhöz a Brit Nagykövetség 3 820 000 forinttal járult hozzá, támogatva a fogvatartottak majdani beilleszkedését, tágabb értelemben a hazai közbiztonság javítását.

Együttműködési szerződés

*a Móra Ferenc Múzeum és
a Szegedi Fegyház és Börtön között*

A Móra Ferenc Múzeum Szeged város történelmi emlékei gondozójaként és kutatójaként őrzi a szegedi büntetés-végrehajtás, így a várbörtön, az államfogház és a „csillagbörtön” tárgyi emlékeit, dokumentumait.

A Szegedi Fegyház és Börtön a magyar büntetés-végrehajtás jelentős intézményeként szintén mindig igyekezett ápolni a szegedi várbörtön, az államfogház, a „csillagbörtön” hagyományait. Ehhez segítséget kapott a Móra Ferenc Múzeum munkatársaitól.

A kialakult együttműködés keretében lehetőséget látunk a további előrelépésre, a konkrét együttműködésre az alábbi területeken:

1. A Szegedi Fegyház és Börtön – az országos szervek engedélye után – támogatja azt, hogy a Móra Ferenc Múzeum munkatársai a városi gyűjtemény számára felvételeket készítsenek az intézet épülete műemlék jellegű részeiről, a festett ablaküvegekről, a múlt századi vas konzolokról stb.

A múzeum szakemberei külön jegyzéket készítenek a dokumentálandó értékekről. A felvételeket a múzeum dokumentumtárában helyezik el.

Az intézet szakemberei a múzeum rendelkezésére bocsátják a történelmi emlékek kapcsolatos adatokat, hagyományokat.

2. A két intézmény szakemberei közösen dokumentálják a „csillagbörtön” építészeti értékeit. Az összjegzésről tanul-

mány jelenik meg a Móra Ferenc Múzeum évkönyvében.

3. A Szegedi Fegyház és Börtön a szegedi büntetés-végrehajtás történetéről – időről időre – kiállításokat kíván szervezni az intézet nagytermében. A múzeum e témával kapcsolatos raktárban lévő anyagait szintén bemutatja e kiállításon.

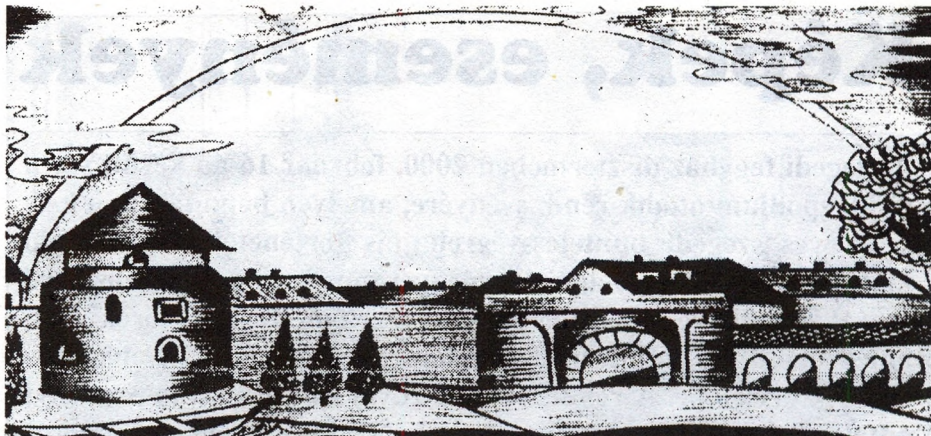
Az intézet szakemberei elkészítik a kiállítások forgatókönyvére vonatkozó javaslatokat, amelyet a múzeum szakemberei véleményeznek.

A kiállításon az anyagok a múzeumi szakemberek intenciói szerint lesznek elhelyezve, illetve őrizve.

4. A Szegedi Fegyház és Börtön munkatársai az eddig megjelent dokumentumok, feldolgozások és további kutatások alapján tanulmányt készítenek „Fejezetek a szegedi várbörtön történetéből” címen (munkacím!). A megjelenés várható időpontja a 2000-es év közepe. A múzeum munkatársai lektorálják a mű vártörténettel kapcsolatos részeit. A múzeum munkatársai a művet a várban lévő kiállítás megnyitása után a helyszínen árusítják a kiadótól kapott térítés ellenében.

5. Az intézet megkezdte a Szegeden a Vasas Szent Péter utcában működött „Államfogház”-zal kapcsolatos kutatásokat. A kutatásban közreműködnek szegedi egyetemi és levéltári szakemberek. (Erről az intézet már velük megállapodott.)

Nagy Sándor rajza korabeli rajzok alapján

Kérjük, a múzeum irodalmi és történeti gyűjteményének munkatársai segítsék ezt a tevékenységet. A kutatás kétéves programjára az intézet javaslatot dolgoz ki. A múzeum szakemberei ezt véleményezik. Lehetőség van a kutatás részeredményei megjelentetésére a Móra Ferenc Múzeum évkönyvében.

6. Az intézet a Csongrád Megyei Levéltár, az egyetemi tanszékek segítségével megkezdte a „Csillagbörtön” történetét feldolgozó monográfiával kapcsolatos várhatóan többéves kutatásokat.

A múzeum munkatársai bekapcsolódnak a várhatóan 3-4 éves program megvalósításába.

7. Az intézet nagytermében lehetőség van a múzeum olyan anyagai időszaki kiállítására, amelyek nagy kubatúrát igényelnek. (Az előzetes jelzések szerint ilyen anyagok például az árvízi képek!) a kiállításához megfelelő paravánokkal is rendelkezik az intézet. A közös kiállításokra vonatkozó terveket, elképzeléseket közösen dolgozzák ki a felek.

8. A „Bába és Társai Kft” kiadásában az intézet szakmai irányításával megjelent „A Szegedi Várbörtön és a Szegedi Fegyház és Börtön történeti kronológiája 1784-1998” című könyv. A múzeum lehetővé teszi, hogy a könyvet árusítsák a múzeum és a „Fekete Ház” könyvtáru-sítói.

9. Az intézet lehetőséget lát arra, hogy előzetes programegyeztetés alapján a tulajdonában lévő 20 db kiállító paravánt időszakos kiállításához a múzeum rendelkezésére bocsássa.

10. Az intézet a selejtezésekkor megvizsgálja, hogy a kiselejtezendő eszközök képeznek-e történeti értéket. Ebbe a munkába bekapcsolódnak a múzeum munkatársai. A megőrzésre érdemes tárgyakat az irányító szervek engedélye után az intézet átadja a múzeumnak.

11. A múzeum és az intézet felelősök jelöl ki a konkrét szervezési feladatok lebonyolítására.

Vörös Gabriella,
a Móra Ferenc Múzeum
igazgatója

Csapó József bv. ezredes
a Szegedi Fegyház és Börtön
intézetparancsnoka

Képek, események

A szegedi fegyház dísztermében 2000. február 16-án került sor a Csillagpódium ötödik rendezvényére, amelyen bemutatták a két-száz éves szegedi büntetés-végrehajtás történetét reprezentáló kiállítást. Dr. Vörös Gabriella megyei múzeumigazgató elismerő szavakkal illetve a Csillagbörtön vezetőinek azon törekvését, amellyel a híres műintézményt bekapcsolják a város egyébként is eleven közéletébe. A rendezvényen rövid és korhű hangversenyt adtak a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola ének-zene szakos hallgatói, és szó esett arról az együttműködési megállapodásról is, amelyben a Szegedi Móra Ferenc Múzeum és a Szegedi Fegyház és Börtön jövőbeni múltfeltáró kutatási terveit rögzítették.

Ferenc József „társaságában” dr. Vörös Gabriella múzeumigazgató, Oláh Miklós, a rendezvény egyik szervezője és Csapó József ezredes, az intézet parancsnoka

A Csillagpódium közönsége, köztük (a kép jobb oldalán, állva) dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár (szerkesztőbizottságunk tagja) és Tóth Lajos rendőr ezredes

Március elején megalakult a büntetés-végrehajtás tevékenységét segítő tudományos testület, amelynek tagjai neves, a saját szakterületükön elismert személyiségek

Fenyítőház

A szegedi várbörtön történetéből

Már több alkalommal hírt adott a Börtönügyi Szemle a szegedi büntetés-végrehajtás több mint két évszázados történetét kutató munkáról. (1998/4, 1999/2.) Ezúttal a szegedi várbörtön múltjának fennmaradt emlékeit feltáró kutatásról adunk hírt. „Domus carceristialis Szegediensis” néven ugyanis az akkor még meglévő szegedi várban a kor európai színvonalának megfelelő, a térségünkben egyedülálló, a rabok hatékony munkáltatását is biztosító fenyítőház működött 1784-től az 1830-as évekig. Oláh Miklós alábbi munkája egy remélhetőleg e tárgykörben még az idén megjelenő könyv néhány fejezetének rövidített változata.

A szerkesztő

Uralkodói kezdeményezések

A XVIII. század közepén a felvilágosodott uralkodók humánus, emberbaráti törekvései között szerepel a börtönügy modernizálása is. Különösen *Mária Terézia és II. József* kísérte figyelemmel az igazságszolgáltatás és a börtönügy reformálására, fejlesztésére indult európai – főleg németalföldi – kísérleteket. Igyekeztek ezek szellemében kezdeményezni bizonyos változásokat az uralkodásuk alatt lévő területeken, köztük Magyarországon is. Ezek sorába tartozik, hogy 1763-ban eltiltották a hóhér által homlokon vagy arcon történő megbélyegzést, valamint 1776-ban a kínvallatást. Szintén ez évben, tehát 1763-ban, a magyarországi helytartótanács országos fenyítőház létesítését kezdeményezi, mivel az egyre több alkalommal kirótt börtönbüntetés végrehajtására nem volt alkalmas a vármegyei, városi és uradalmi tömlöcök többsége. Ezzel a felvilágosodás jegyében az akkor legkorszerűbb németalföldi mintát kívánják követni.

A magyar börtönfejlesztés felülről jövő, központi intézkedést igényelt. számos levéltári és múzeumi forrás, irodalmi mű, visszaemlékezés bizonyítja, hogy a XV. századtól a vármegyék székhelyein, a városokban, a pallosjoggal rendelkező földesurak kastélyainak pincéiben voltak a börtönök, a kor szóhasználatával szólva a „tömlöcök”. Itt az ítélethozatalig tartották a bűnelkövetéssel gyanúsítottakat.

A büntetés fő formája a *kivégzés* és a *megcsapatás* (vesszőzés, korbácsolás, botozás) volt. Ez utóbbit pellengérral súlyosbították. Később főleg a városokban a botozást át lehetett váltani pénzbüntetésre. Szabadságvesztés-büntetés még Werbőczy Hármaskönyvében sem szerepel. Csak a XVIII. században lesz önálló büntetési forma.

A Corpus Juris Hungariciben, a magyar törvények gyűjteményében, először az 1723. évi 12. törvénycikkben jelenik meg a szabadságvesztés, mint önálló büntetési forma a vérfertőzés bűntette esetében.¹

A XVIII. században fokozatosan terjed a szabadságvesztés-büntetés: „A javíthatatlanokat és kihágókat és más vétkeikért halálos büntetésre kevésbé érdemeseket, vagy attól kegyelemből felmentetteket” ítélték börtönbüntetésre.

Minden megyétől javaslatot kérnek, hogy hol szervezzék meg az első országos fenyítőházat. Az akkor Szegváron székelő – és ott vármegyei tömlöcöt is fenntartó – Csongrád megye a szegedi várat javasolja, ahol szinte mindig voltak sáncmunkára, valamint hajóvontatásra ítélt rabok. Már korábban, a háborús időszakokban bebizonyosodott, hogy a szegedi vár alkalmas nagyobb létszámú hadifogoly őrzésére is.

Szeged sok kazamatával rendelkező vára a török kiűzése után elvesztette katonai jelentőségét. A császári hadvezetés azzal a problémával foglalkozott, hogy miként hasznosítsa a jelentős objektumot. A javaslat figyelembe vette, hogy az akkori Magyarország centrális részén lévő Szeged a Tiszán, a Maroson, és Bajáig a Dunán is jól megközelíthető volt vízi úton, valamint Szegeden jól megoldható a rabok munkáltatása is. A központi fenyítőház létrehozásának ügye mégis nagyon lassan indult. Ennek főleg pénzügyi okai voltak. Ezek közé tartozott, hogy a megyék nem tudtak – nem is nagyon akartak – anyagilag hozzájárulni a központi börtön létrehozásához.

Kilenc évig nem mozdult ki a holtpontról a börtönlétesítés ügye. Megoldást az hozott, hogy a Mária Terézia környezetéhez tartozó Esterházy család tagja, Ferenc gróf felajánlotta egyik *Szempcen* lévő épületét országos fenyítőház céljaira.²

A gáláns felajánlás alapján 1772-ben megszervezett országos fenyítőház komoly nehézségekkel küszködött. Ennek egyik oka az volt, hogy a kötelezettek késve és pontatlanul fizettek a rabtartásért. Az volt ugyanis a szabály, hogy a magánosok (tehát a pallosjoggal rendelkező földbirtokosok) 3 krajcárt, a többi ítéletet hozó (tehát a vármegyék és a törvényhatósági joggal rendelkező városok) napi 4 krajcárt fizettek rabtartásért. Sok problémát okozott az is, hogy nem volt a büntetés-végrehajtóknak kellő rabmunkáltatási gyakorlata. A megtermelt mezőgazdasági javakat sem tudták értékesíteni. Szempcen a fenyítőház végig ráfizetéssel dolgozott, és hamar felmerült az intézmény áthelyezésére vonatkozó javaslat.

1780-ban hoztak döntést arról, hogy a fenyítőházat Szempcéről *Tallósra* helyezik. Tulajdonképpen épületcseréről volt szó, mert Tallósról az árvaházat helyezték át Szempcetre. Ennek indoklásaként a szempci jobb időjárást hozták fel.

A javaslat szerint a fenyítőházat azért is érdemes inkább Tallóson üzemeltetni, mert a vízi útvonalak jobb szállítási lehetőségeket biztosítanak, így nagyobb az esély arra, hogy a rabgazdálkodásból termelődő áruk piacra jussanak. Ezt a célt azonban nem sikerült megvalósítani a szűk vásárlói kör, valamint a kereskedelmi korlátozások miatt.

Tallóson a fenyítőház épületei rendkívül rossz, szinte romos állapotban voltak. A felújításra nem jutott pénz. A fogvatartottak száma is kevés volt.³ Így a tallósi fenyítőház öt év után kezdeményezte működtetésének megszüntetését.

II. József döntésre szánta el magát. Gyors elhatározásában szerepet játszott, hogy alaposan ismerte a szegedi várat. Trónörökösként 1768 áprilisában volt először Szeged-

den. Ekkor még csak az új kaszárnya nyeri el tetszését, a vár többi része láthatóan felújításra szorul⁴ Az akkor még főherceg, a későbbi „kalapos király” tábornokok kíséretében ezt a látogatást 1773-ban megismétli.⁵ Így ezen ismeretei alapozták meg 1780-as döntését, amely szerint a vár erődítmény-jellegét megszüntette.⁶ Ez idő tájt kiélezett vita folyt a vár és közvetlen területe tulajdonlásáról a kincstár és a városi tanács között.⁷ A tulajdonjogi vitától függetlenül II. József elrendelte, hogy fegyházzá és javítóintézet-té kell alakítani a vár északkeleti kazamatáit.

Börtön céljára csak a vár északi és keleti (Tisza felőli) fala mentén lévő kazamatákat, az úgynevezett „zwinger”-részt⁸ vették igénybe. A vár másik fele továbbra is kaszárnya, tisztalak és raktár maradt. A katonaság látta el továbbra is a külső őrseget a megmaradt kaszárnyában és a kialakított börtönrésznél is. A vár udvarán egy kapuval ellátott kerítés választotta el a börtönt. E kapunál, és belül, a börtönben, a fenyítőház személyi állománya látta el a szolgálatot.

Összesen 41 kazamatát alakítottak át börtöncélokra 1785-ben, a munkálatokat 1786 februárjában fejezték be. A legjelentősebb változtatás az volt, hogy befalazták a Tiszára néző vízikaput, amelyet akkor már hivatalosan Mária Terézia kapunak neveztek. Ekkor ez a helyiség is kazamatajellegűvé vált, amelyet nagysága miatt munkálatásra használtak.⁹ A börtön kialakításakor 250 férőhelyet hoztak létre. Ennek költsége 7618 Rhenus tallér volt.

II. József császár személyesen is ellenőrizte a börtön kialakítását, illetve működését, amikor 1786. június 9-10-én Szegedre látogat.¹⁰ Kijelentette, hogy a különben mindig nedves falú kazamaták megfelelőek a fegyencek számára. *„A raboknak nem kell sem pokrócot, sem takarót, sem szalmazsákot adni, mert különben a férgek nagyon elhatalmasodnak és sohasem lehet a tisztaságot fenntartani. Ezért nekik – mint ahogy Bécsben is történik – nem kell semmi egyebet adni fekhelyül, mint az ún. fapriccsot. ... Minden priccs lábánál erős fát kell elhúzni, és a rabokat erős, hosszú áthúzólánccal ahhoz kell erősíteni, mivel a rabok jobbra éjszaka szoktak megszökni.”*

Személyesen ad utasítást arra, hogy az ablakok magassága 1 láb legyen, a szélessége pedig 3 hüvelyk. Ezeket kettős vasráccsal és fonott hálóval is ellátták. A falakat körben másfél öllel felmagasíttatta a szökések ellen.¹¹

Elrendeli 9 kicsi tömlőc, egyéni fegyelmezőzárka, „lyukáristom”¹² létesítését. 20 fős sötétzárkát építtetett vastag falazattal, erős ajtókkal. A figyelme arra is kiterjedt, hogy előírja az ajtókon alul és felül tolózárak alkalmazását. Később ezeket a tolózárakat és lakatokat zárrakkal cserélték ki. A lyukáristomok falát belülről erős faburkolattal látták el.

Nem minden fogvatartott tartozott a fenyítőházhoz. A katonai fogdára, sáncmunkára és hajóvontatásra ítélt rabok a katonai parancsnokság irányítása alá tartoztak. Ezek számára külön barakk volt a fenyítőház területén kívül.

A várbörtön irányítása, személyi állománya

A helytartótanács kizárólagos joga volt a vár és a fenyítőház hivatalos személyzetének összeállítása és kinevezése.¹³ A fenyítőház hivatalos személyzete a következőkből állt: igazgató (praefectus), ellenőr (igazgatóhelyettes), lelkipásztor, orvos,

élelmező, felügyelők (felügyelőnők), porkolábok (fegyőrök), akik között volt egy káplár, három vicekáplár, továbbá tizenkét-tizenhat ún. közember.

Az őrség létszáma az 1785 és 1818 közötti időben alig változik. Egy őrre 4-5 rab jut. (Csak belső feladataik vannak.) Általában az igazgatók mindig kevésnek tartották a létszámot, annak megduplázását kérték.¹⁴

A fenyítőház élén az igazgató (praefectus) állt. Őt a helytartótanács nevezte ki a kormányzóság javaslatára. Távolléte alatt az ellenőr helyettesítette. Hatáskörét pontosan előírták. Felelősséggel tartozik a fenyítőház egész területén lévő javakért, építményekért, raktári készletért, a bevételekért, a kiadásokért, az őrzés biztonságáért, a rabok és az őrség ellátását érintő minden dologért. Előírták, hogy: „... az igazgatónak és az ellenőrnek azon kell lenniük, hogy a királyi fenyítőháznál alkalmazott minden egyént, éppúgy mint a rabokat is, tisztükre és kötelességükre rászorítsák, minden cselekedetükben épületes példával elül járjanak és általában a rabok javítását és a fenyítőház hasznát tűzzék fő-fő czélul maguk elébe.” Az igazgató dicséret és fenyítő jogkörrel rendelkezik. Befogadáskor és elbocsátáskor kapcsolatot tart a törvényhatóságokkal és a felső irányítással. Pontos kimutatást kell készítenie minden forgóértékről, a megtermelt, befizetett javakról, a rabok előmeneteléről, viselkedéséről, egészségi állapotáról, ellátottságáról. Erről minden negyedévben jelentést tett.

A levéltári dokumentumok bizonyítják, hogy az igazgatónak érteni kellett a joghoz, a pénzügyekhez, az adminisztráció vezetéséhez, és emellett több nyelvet is kellett ismernie. Tudnia illett magyarul a fogvatartottak miatt, de a vármegyékkel tartott kapcsolat miatt is. A latin volt a jogi adminisztráció nyelve. A felsőbb szervekkel, a katonasággal pedig németül kellett tartania a kapcsolatot írásban és szóban egyaránt.

A praefectus a vár területén külön házban lakott. A rabok kötelessége volt a kert művelése, de a tűzifa-járandóság felvágása is. Érdekes pénzügyi megoldás volt, hogy az igazgatónak és helyettesének, az ellenőrnek, hivatalba lépésükkor, valamint minden évben a fizetésüknek megfelelő foglalat kellett letétbe helyezniük, egy esetleges kártérítés, vagy a bevételi elszámolásnál keletkező hiány fedezetére.

Az igazgató fizetése 450 forint volt, amely 1806-tól 600 forintra emelkedett.¹⁵ A pénzbeli fizetést természetbeni juttatások egészítették ki: lakás, kert, 16 öl tűzifa, rabok munkája stb. Ő és a hivatalnokok részt kaphattak a különböző bevételekből, sőt a polgári börtöntámogatási felajánlásokból is. (Ezen kifizetésekről dokumentumot eddig nem találtunk.) A kor szokásai szerint nyugdíjat nem állapítottak meg a hivatalnokok és az igazgató esetében sem. Ezt először 1818-ban vezették be.

A praefectus az egész országban ismert volt és nagy tekintéllyel rendelkezett. A levéltári anyagban megtalálható, hogy a legtávolabbi megyékből is az igazgatónak névre szóló „szálló leveleket” küldtek a rabok kíséretében.

Ezek az első levelek tekintetes, nemes *Csernyánszky József* praefectus úrnak szólnak. A nevét sokszor *Joseph Csernyánszky*nak, vagy *Josephus Csernyánszky*nek írják. Biztos, hogy magyarul és németül jól beszélő, latinul is tudó, jogi, pénzügyi, katonai és közigazgatási ismeretekkel rendelkező ember volt az első szegedi igazgató. Ő felelt a protokollum, azaz a *rabtörzskönyv* vezetéséért, a gazdasági elszámolásért is. A Csongrád Megyei Levéltárban őrzött anyagok között megtaláltuk a rabokról készült első névsort, amely 82 férfi és 21 nő nevét tartalmazza. Ugyanitt vannak pontos kimu-

tatások a rabtartás egyes fogvatartottra lebontott hetenkénti bevételeiről és költségeiről, ugyanígy a rabszállítási kiadásokról is. Ezekről évente számlákat is küldtek az ítéletet hozóknak, így a költségeket viselőknak.

Az ellenőr az igazgató helyettese. Ő is rendelkezik dicsérő és fenyítő jogkörrel. A levéltárban talált számlák aláírásából is kitűnik, hogy ő volt a felelős a gazdasági, pénzügyi adminisztrációért, valamint a pénzügyi követelések naprakész behajtásáért is. Természetesen rá is vonatkoztak az igazgató munkakörénél már tárgyalt „képesítési követelmények”, valamint az anyagi, kauciók feltételek. Jövedelme szintén fizetésből és természetbeni juttatásból állt. A kezdeti időszakban a fizetés 250 forint, ami 1806-tól 400 forintra emelkedik. A várban kapott szolgálati lakást, ehhez a kertnek egy része tartozott. Neki 10 öl tűzifa járt, amivel a lakását és az irodáját is fűtenie kellett.

A fenyítőház személyi állományába *katolikus lelkész* is tartozott. Az intézmény megszervezése kezdetétől ő látta el a várbeli katonai plébániával kapcsolatos feladatokat is, egészen annak megszűnéséig. A „papi személyek” rabok körében végzendő tevékenységét az előírások részletesen szabályozták. 1805-ben például a sáncmunkára ítélt rabok vonatkozásában előírták, hogy „*Mivel a rabok erkölcsi javulására kiváló tekintettel kell lenni, ezért kötelessége a várparancsnokságnak, hogy ők vallásuk különfélesége szerint vasár- és ünnepnapokon, a milyen gyakran csak lehet papi személyek részéről vagy templomban vagy más tisztességes helyen, a megkívántató hit és erkölcsi oktatásban részesüljenek, hogy az Isteni tiszteleten megjelenjenek és minden évben legalább kétszer úri szent vacsorát vegyenek.*”¹⁶

A zömében katolikus rabok az ötörai ébresztő után hangosan elmondták a *Hiszkegyet* és öt *Miatyánkot*, majd a vár templomába vonultak misére. Ebéd előtt és ebéd után is volt hangos ima az örök vezényletével. Mindennap vacsora előtt az *Angyali üdvözlöt* című imádságot mondták el. Lefekvés előtt ismét hangosan a reggel kötelező imádságot mondták el. A gyónás és áldozás negyedévente volt kötelező.

A várban II. József hozta rendbe a kápolnát, amely a régi tornyos Szent Erzsébet templom jogutódja volt. Lelki foglalkozásokat a pap bármikor tarthatott, és ebben senki sem korlátozhatta. Ő szabhatta meg, hogy a rabnak mikor milyen lelki ellátás szükséges. Ez a rendszer pontosan működött addig, amíg a várban katonai plébánia székelt. Ennek megszűnése után zavarok keletkeztek. A szegedi piaristák megfelelő díjazás fejében vállalták a feladatot. A helytartótanács vizsgálata szerint azonban nem tettek eleget kötelezettségeiknek¹⁷

Itt említjük meg azt a középkorból eredő szegedi szokást, illetve jogosultságot, hogy Szeged-Alsóvároson a ferences-rendi templom és kolostor a szökött rabok, illetve fegyencek mindenkori menedékhelyüül szolgált. Őket a templomba való bejutásuk után nem kérhették ki, a templom, a kolostor elhagyásának pillanatáig annak védelme alatt álltak.

A római katolikus lelkész a fenyítőháztól évi 60 forintot kapott egy évben, amit az említett fizetés rendezéskor 100-ra emeltek.

A református tiszteletes Hódmezővásárhelyről járt át minden vasárnap a rabokhoz. Ezért napidíjat kapott. Később csökkent az istentiszteletek száma. Először csak havonta, majd negyedévente tartottak református szertartást.

A többi vallás szerinti egyházi tevékenységről eddig nem találtunk forrásokat. A kor szokásai szerint ez a joga nem volt meg a zsidó és iszlám vallásúaknak.

Az orvos munkakörét általában a városi orvos látta el külön díjazásért, ami kezdetben évi 60-70 forint volt, ez 1806-tól 100 forintra emelkedett.

Az orvos feladata volt a befogadás előtt a rabok vizsgálata. Ezt így írják elő: „*Félreeső helyen a törzsfoglár jelenlétében a poroszló által meztelenre le is kell vetkőztetni, orvossal is meg kell vizsgáltatni.*” Nem fogadhatták be a súlyosan beteg, valamint a fertőző beteg rabot. Szeged polgárai nagyon féltek attól, hogy a rabok behurcolják a városba az akkor nagyon gyakori járványokat. Különösen megnőtt az orvos szerepe járványveszély idején.

Nagy riadalmat keltett a várbörtönbe szállított francia hadifoglyok tömeges elhalálása. Sobay György városi főorvos és börtönorvos Szeged közgyűlésének az alábbiak szerint számol be: „*az itt való Francia Rabok betegségei nem veszedelmesek a közösségnek, sem nem ragályosak.*” Ennek ellenére a városi tanács 1793. december 28-án elrendelte, hogy tilos a halottakat szállító kocsira ülni, a lovakat is azokon ülve kell hajtani. A sírokat is mélyebbre kell ásni, és a kocsin lévő szalmát is azonnal el kell égetni.¹⁸

Az orvos irányította, ellenőrizte a borbélyok által végzett gyógyító célú tevékenységet is. A városból járt a fenyítőházba a borbély, aki – rab borbélyokat is bevonva – a köpölyözést végezte. Ezt az érvágást a magas vérnyomás betegségben szenvedőknél, valamint az agyvérzést kapottaknál alkalmazták ebben a korban.

Tisztasági, egészségvédő szerepe volt az orvos ellenőrző tevékenységének. Ő tartatta be, hogy a rabok minden héten tiszta fehérneműt vegyenek, és egymást megfésüljék. A hajukat is le kellett vágatni minden 3 hónapban. A rabnők haját a befogadáskor szintén levágták, amit az orvos ellenőrzött. Ő tartatta be a rabnőkre vonatkozó szabályokat is: „*A tisztaságra komolyan kell ügyelni, ezért a rabnők rászorítandók, hogy naponta korán, mielőtt munkára mennek, megmosakodjanak, azonkívül és a szükség szerint testüket megtisztítsák, minden héten tiszta fehérneműt vegyenek és egymást kölcsönösen megfésüljék. A hajukat is le kell nekik legalább minden 3 hónapban egyszer vágni.*”

Az orvos jogköre volt, hogy beteg rabok esetében a testi fenyítést felfüggesse a rab gyógyulásáig.

A felügyelők irányították a rabok életét. Kötelességük volt a napirend betartása. Ők kísérték a rabokat a hálóhelyek, az étkezők, a munkahelyek, a templom stb. között. Felkeléskor, étkezések előtt és után, takarodókor ellátták a felügyelők az előimádkozó szerepét is. Ellenőrizték és megkövetelték a tisztaság betartását, de ők végezték az élelmezőtől átvett ellátmány kipurciózását és kiosztását is. A biztonsággal kapcsolatos feladatuk volt a rabok motozása. Ők dönthettek a rabok közötti vitás kérdésekben, ők ellenőrizték a rabok beszélgetését is. Szigorúan tiltották a bűncselekményekkel kapcsolatos beszélgetéseket, a levelezést, a hangos beszédet, a szerencsejátékokat. Kötelességük volt a rabok viselkedésének kordában tartása. Nekik kellett rábírnı a rabokat a jobb viselkedésre. A renitens magatartást, az izgatást, a káromkodást, és egyéb tiltott dolgot kötelesek voltak jelenteni az igazgatónak. Az előírások tartalmazták, hogy a felügyelők munkájuk során nem bántalmazhatták a rabokat: „*A raboknak bárminő bántalmazása az őrségnek szigorúan tiltatik.*” Javaslatukra viszont az igazgató vagy az ellenőr kiszabhatta a rabok részére testi fenyítést. Még nők is kaphattak akár 30 botütést, de ugyanígy adhattak böjt vagy sötétzárka, esetleg „lyukáristom” büntetést.

A felügyelő évi 150 forintot kapott. Emellett lakás és tűzifa is tartozott a természetbeni javadalmazása körébe.

A *kulcsár* a felügyelőnek a rabok vasalását, az ajtók nyitását, zárását végezte. Segített a rabok és cellák megvizsgálásában, a motozásban, az élelem szétosztásában. Köteles volt jelenteni a rabok közötti elégedetlenséget és a titkos beszélgetéseket is. Az ő feladata volt a sötétzárkára, valamint „lyukáristomra” ítélt rabok viselkedésének, állapotának folyamatos ellenőrzése. A kulcsár fizetése 12 krajcár volt naponta. Emellett természetbeni juttatásai is voltak. A tűzifa mellett kapott gyertyajuttatást is. Bizonyára az éjszakai munkát vették ezzel figyelembe.

Felügyelőnek és kulcsárnak – mivel ők közvetlenül foglalkoztak rabokkal, illetve feladatuk volt közvetlen információt szerezni a több nyelven folyó beszélgetéseikről, esetleges szervezkedésükről – igyekeztek olyanokat alkalmazni, akik nyelveket beszéltek. Ez nem volt nagyon nehéz feladat Szegeden, hiszen maga a város is elég vegyes lakosságú volt!¹⁹ A városban ekkor elég sok török, szerb és német élt. Persze a nyelvtudás is csak az egyszerű köznyelv ismeretét jelentette. Általában néhány száz szó, az alapvető utasítások és nyelvi fordulatok ismerete volt szükséges ezen a szinten. A katonaviselt férfiak a hosszú szolgálati idő alatt is szert tehetek ezekre az ismeretekre.

A rabok ellátását az „*élelmezőmester*” biztosította. A *káplár* volt az őrség irányítója. Feladatai közé tartozott az örök szolgálati helyének megválasztása, kijelölésük, váltásuk, ellenőrzésük, valamint ellátásuk megszervezése. Helyettese a *vicképlár* volt.

A káplárok napi 10 krajcárt kaptak, míg a vicképlár 9 krajcárt. Az örök bére, napi díja 8 krajcár volt. Minden egyenruhás kapott drágasági pótlékot Szegeden, ami 5-15 krajcár körül mozgott. Ugyanígy ingyenes lakásuk is volt a fenyítőházban.

Az egyenruhás személyi állomány (káplár, vicképlár, közlegény) évi 24 forint egyenruhapénzt kapott, amelyből az alapellátásként kapott ruházatát pótolta. Az egyenruha mellényből, nadrágból, süvegből, csizmából, kabátból és köpönyegből állott.

Az egyenruhához való posztóanyagot a vár ellátmányából biztosították. Az egyenruhát a vár szabója varrta meg, amelyért térítést kellett fizetni. Érdekeség, hogy az örök külön kaptak csizmatalpat is, hogy olcsóbban tudják a kilyukadt lábbeliket javíttatni.

Az örök fegyverzete 1785-ben görbe magyar kard, karabély vagy gyalogsági puská volt. Ezt 1805-ben változtatták meg, amikor könnyű puskát, szuronyt és szablyát rendszeresítettek. Ezekkel a fegyverekkel csak a várudvaron kívül kísérték a rabokat. A várudvarban csak bot volt náluk. A puskás örök a várfalakon, valamint a kazamaták folyosóján teljesítettek szolgálatot.

Az igazgatók általában nem voltak megelégedve a személyi állománnyal, annak összetételével, fizikai és morális állapotával. Gondot okozott, hogy az örök többnyire *invalidusok* (hadirokkant katonák), valamint *obsitosok* (szolgálati idejüket letöltött katonák) voltak.

Volt szolgaszemélyzet is, amely férfi és női felügyelőkből, valamint kulcsárokból állt. Ez a 3-5 fő nem tartozott az egyenruhás állományhoz. A felügyelők között nem volt ritka az idős ember. Van példa arra is, hogy egy 67 és egy (73)!) éves foglárt mint már szolgálatra teljesen alkalmatlant elbocsátanak.

Elég sok a hanyag szolgálatteljesítés. Felelősségre vontak foglárokat szolgálat közbeni italozásért és kártyázásért. Még az is előfordult, hogy összejártak a rabokkal, sőt elősegítették szökésüket. Sokszor csempészték be szeszes italt is a fogvatartottaknak. Gyakori a fegyelmi eljárás a személyi állománnyal szemben.

A szankciók egész rendszerét dolgozták ki, amely az alábbi büntetésekből állt: figyelmeztetés, megcsapatás vesszővel, botozás, kikötés, áristom (helyőrségi fogda), zsoldcsökkentés, megvonás, járandóság-megvonás (tűzelő, lámpaolaj, gyertya stb.), lefokozás, elcsapás (elbocsátás).

Rabtartás, adminisztráció

Szigorúan előírták a rabok befogadásának és tartásának feltételeit. Ezek szerint nem vehető fel senki a helytartótanács engedélye vagy utasítása nélkül, felvétel csak tartási díj ellenében eszközölhető, gyerekes rabok (anyák) a gyerek tartásdíját is magukkal kell hogy hozzák, ha ez nem így történik, ezt jelenteni kell a megyének. Nem fogadható be súlyosan beteg vagy fertőző rab. Szigorúan ügyeltek a büntetés-végrehajtás törvényességére, az igazgatási követelmények betartására. A büntetés kezdete az ítélettől vagy a jogerőre emelkedéstől, illetve a fenyítőházba befogadástól számítódik. Az időpontokat pontosan rögzítették a kimutatásokban, törzskönyvekben is. Leszögezték, hogy *„ítéletben enyhítés nem létezik, a szabadulás előbbre nem hozható, a büntetés nem szigorítható, csak az ítéletben meghatározott módot lehet tartani.”* Ettől eltérően a kormányzóság vagy a helytartótanács rendelkezhetett, illetve az uralkodó adhatott kegyelmet.

Hosszantartó jó magaviselet és tevékeny megbánás esetén az igazgató javaslatot tehetett az előbbi szabadításra. A szabadítás idejét általános amnesztia is előre hozhatta.

Szigorításra ugyancsak az igazgató tehetett javaslatot abban az esetben, ha a rab magatartása különösen kifogásolható. Bizonyos esetekben a helytartótanács utasítást adhatott arra, hogy ne szabadítsák a rabot. Indokolt esetben ezt az illetékes törvényhatóság is kezdeményezhette. Arra is nyílt lehetőség, hogy a szülő vagy a házastárs kérelmére az ítéletet hozó törvényhatóság kezdeményezze a fogva tartás meghosszabbítását.

A szegedi fenyítőházban szigorúan betartották a rabok tartásának azt a kritériumát, hogy az őket ideküldők utánuk tartásdíjat pontosan fizessenek. Ennek első összegét a szállításkor hozták magukkal. A levéltári anyagban akad olyan német nyelven írt számla is, amelyen követni lehet, hogy a 22 forint 30 krajcárral Pestről indított rab hogyan és milyen költséggel érkezik Szegedre.²⁰ A számla bemutatja az állomásokat (Pest, Haraszti, Laczhasza, Kun Szt. Miklos, Szabadszállás, Iszak, Wadkert, Maysa, Dorosma, Szegedin). Mindenhol levonták a szállítási költségeket, így a végén a rabot 12 forint 30 krajcárral adták át Szegeden, amelyről a küldő költségeket részletező számlát kapott.

Minden pénzt az igazgató és az ellenőr anyagi felelősséggel kezelte. Így ők voltak jogosultak a rab vagyonának, keresményének vagy esetleges pénzküldeményének kezelésére, beosztására, letétbe helyezésére. A rabokkal kapcsolatos kiadásokat, bevételeket név szerint vezették. A Csongrád Megyei Levéltárban megtalálható több kimutató a fogva tartott nők pénzügyi adatairól. Hetente írták a költségeket és a rabmunka bevételeit is.

A szabályok szerint a rabok nem levelezhettek. Kivételesen az igazgató engedélyezhette a levélküldést családi okokból vagy öröklési ügyekben. Ezeket a leveleket is felbontották, átvizsgálták és cenzúrázták. A szegedi fenyítőházba olyan elítéltek kerültek, akik fél évnél hosszabb büntetésre voltak ítélve. A „számos ítélet” 12 évnél hosszabb nem lehetett.²¹

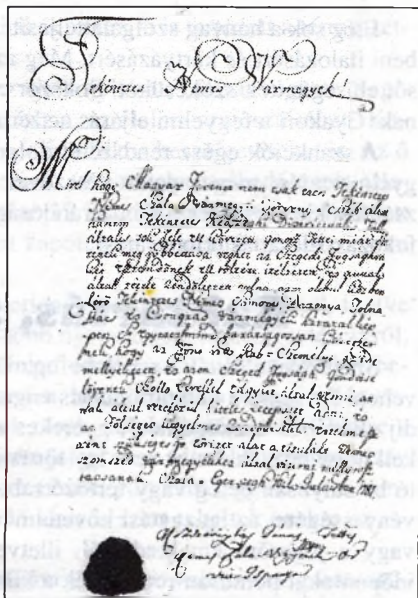
Szintén a Csongrád Megyei Levéltárban található kimutatás az 1787. június 29-e előtt befogadott rabokról. A névsorban első még 1772-ben kezdte élete végéig tartó büntetése letöltését Szempcen. Adam Streibel valószínűleg a legelső központi fenyítőházban fogva tartott rabok közé tartozott, és szinte csoda, hogy 15 év után még Szegeden is életben volt.

A névsor 28. helyéig vannak az 1785-ig még Tallósra érkezettek. Közülük csak ketten szabadultak Szegeden 1787 nyaráig, és senki sem halt meg. A rendelkezésre álló kimutatás tartalmazza az akkor fogva tartott 82 férfi büntetési idejét is. Ezek közül fél évet kapott 4 személy, 1 évet 10, 2 évet 19, 3 évet 24, 4 évet 3, 5 évet 1, 6 évet 10, 7 évet 2, 8 évet 2, 9 évet nem kapott senki, 10 évet 3, 11 évet nem mértek ki senkinek, 12 évet 1, életfogytiglanit pedig 3 rab kapott.

Megállapítható tehát, hogy az ítélelhozók a legtöbbször, az esetek többségében 2 vagy 3 évi büntetést szabtak ki. Elég magas (10) az egy évre ítélték száma is. Kitűnik továbbá, hogy 1787 első felében csak 2 életfogytiglani fenyítőházra, egy 10 évre és kettő 6 évre ítélt új rab érkezett Szegedre. A hosszú időtartamra ítélték zöme Tallóson kezdte meg büntetését.

Lehetne elemezni a fogvatartottak családi és keresztnéveit is, de úgy véljük, ez meghaladja a dolgozat céljait és főleg kereteit. A nevek azonban utalnak arra, hogy az akkori ország népessége mely etnikai csoportjai vannak a börtönben, ezért néhány tényt mégis ismertetünk. A mai magyar családnevek, illetve azok típusai szinte kivétel nélkül szerepelnek. A névsorban például három-három Szabó és Kiss családnevű is van. Előfordul kettő-kettő Németh és Tóth. Egy-egy Bolgár, Rácz, Oláh, Cseh és Török, valamint Varga, Szabó, Dobos és Lakatos is van a Fekete és Veres mellett. Szerepel Andrászi, Reszegi, Somody, Győry, Bécsi, Gyenei, Szemerédi, Keresztúri, Kubényi, Péteri, Óváry is a családnevek között. Ők valószínűleg nemesek. Még egy Érsek és Vitéz is van a Rigó és Cseke, valamint Ágoston, Fábián és Kelemen mellett.

Az országos börtönjellegét mutatja tehát, hogy van magyar, székely, kun családnev is. Kimondottan német családnevű legalább 15, míg szlovák is ugyanennyi. A horvát, szerb, román családnev kevés, oka, hogy Erdélyben, Horvátországban külön volt börtön. Az ítélet meghatározta a rabok elhelyezési körülményeit. Így érkeztek elkülöní-

Kísérőlevél a várbörtönbe érkező elítéltről

teni az egyes bűnözői csoportokat. Feltétlenül elkülönítették a kisbűntényeseket a súlyos bűntettesektől, az első bűntényeseket a visszaesőktől, a férfiakat a nőktől.

Szigorúan szabályozva volt az elbocsátás is. Pontos rendszabályokkal igyekeztek megelőzni, hogy a szabadult kikerüljön az igazságszolgáltatás látóköréből. Előírták, hogy nyilatkozatot kell venni a rabtól, hogy hol kíván később letelepedni, a letelepedés helyéül választott törvényhatóságot időben értesíteni kell a szabadulás idejéről, illetve fel kell kérni a szabadult rab további megfigyelésére, az elbocsátottat szabadságlevellel kellett ellátni, sőt hazáig kellett kísérni, és a lakóhely szerinti illetékes törvényhatóságnak át kellett adni, később az 1811. április 9./8946. sz. utasítás alapján kellett kezdeményezni a rendőri felügyelet alá vételt. Az igazgató személyesen felelt a legfontosabb dokumentumok, így a rabnapló és rabtörzskönyv vezetéséért. Ezek tartalmát évente egyeztetni kellett a megyékkel, a törvényhatóságokkal.

A rabok élelmezése

A szegedi fenytűházban jobb volt a fogvatartottak ellátása, mint az osztrák börtönökben. Az udvari kancellária túlzottnak tartotta, hogy a rabok a pénteki böjt kivételével naponta kapnak negyed font (azaz 10 dkg körüli) húst. A helytartótanács védelmébe veszi az intézkedést és leírja: „Az itteni rabok a német raboknál erősebb testalkatúak, ezért táplálóból ellátásra van szükségük, egyébként Szeged egészségtelen, mocsaras és a betegségek megelőzése céljából kell a jobb élelmezés.”

A „jobb élelmezés” során például az alábbi átlagos heti étrendet találhatjuk:

hétfő	kásaleves	savanyútüdő
kedd	gombóclevés zsemelével	káposztafőzelék
szerda	tarhonyaleves	lencsefőzelék
csütörtök	kenyérleves	pacal
péntek	árpakásaleves	répa-főzelék
szombat	tarhonyaleves	babfőzelék
vasárnap	kásaleves	borsófőzelék

A leves és főzelék mennyisége fél-fél liter, amit az ebédidőben fogyasztottak el. Ehhez járult még a hús, valamint a kenyérporció. Ez Szegeden egy kilós cipó volt naponta. Ezt a kenyeret a nap során saját belátásuk szerint másik időpontban is megehették. Szervezett ellátás és étkezés reggel és este nem volt.

A jó magaviseletű, jól dolgozó rabok időnként az igazgatótól kaptak egy meszely, mintegy félliternyi bort.

A fegyelmi, a sötétzárka, a „lyukáristom” minden esetben böjtöléssel járt. Ugyanígy voltak, akiknek az ítéletében rendszeres böjtnapok szerepeltek. A dolgozó rabok keresményükből saját ellátásukra is költhettek a szabályok szerint. A váron belül és a városban szolgáltatást végző rabok keresményükből átlagosan napi 2 krajcárt helyezhettek letétbe, vagy ezt az összeget elvásárolhatták. A városi polgárok élelmiszeradományokkal is felkereshették az igazgatót, aki engedélyezhette ezek alapos átvizsgálás utáni átadását.

A rabok kaphattak pénzt különböző vallási szervezetektől, és ezzel így ellátásuk javításának feltételéhez juthattak. A forrásokban adatok szerepelnek arról, hogy az egi

A szegedi vár képe Joó Mátyás rajzából, 1828 körül

irgalmasoktól, valamint a trinitáriusoktól összegyűjtött könyöradományokkal javították a rabok ellátását. A család, a hozzátartozók viszont nem küldhettek otthonról élelmiszercsomagot.

A korabeli élelmezési költségeket tükrözi, hogy a napi teljes élelmezési költség majd felét a kenyér tette ki. (Az összes élelmezési költség átlaga 1398 ft., míg a kenyérré költött összeg átlaga 661 ft!) A két szám viszonya szinte mindig azonos, kivéve az első évet, amikor alacsony a kenyér költsége, valamint az utolsó évet, amikor lényegesen magasabb a kenyérről kapcsolatos kiadás az élelmezési költségeknél. Természetesen azt a tényt is figyelembe kell venni, hogy a kenyéren kívüli élelmezés csak az ebédet jelentette, hiszen reggelire és vacsorára semmit sem kaptak a rabok, csak kenyéret tehettek félre maguknak.

A rabok ruházati és egészségügyi ellátása

A fenyítőház ellátmányából a rabok ruházatára csak keveset fordítottak. A fentebb már idézett számvevőségi kimutatás szerint átlagosan csak évi 150 ft. volt az erre felhasznált összeg.

A rabok csak az alábbi ruházati ellátmányt kapták: évente 1-3 pár lábbeli (ez lehetett bocskor vagy viselt csizma is), durva vászonból 1-2 ing évente, valamint ugyanilyen anyagból gatyá is (ezeket a női raboknak ingyen kellett varni a férfiak számára is), azok a férfiak, akiknek csak vászonruhájuk volt, egy viseltes szürre gyűjthettek, a nők részére csak a legszükségesebbet, így például durva vászonfehérneműt, tartós szövetszoknyát és egy kabátot adtak.

Volt néhány alapelv is, amelyet be kellett tartatnia a fenyítőház vezetésének. Így például a gyenge testalkatúaknak, akiket nem tudtak nehéz fizikai munkára fogni, gyengébb minőségű ruhát adtak. A közeljövőben szabadulók nem kaptak új ruhát. Előírták, hogy akik nem dolgoznak (ezek voltak a nemesek), kötelesek magukat ruházni. Ugyanígy ez volt a kötelessége a jobban kereső raboknak is. Érdekes az a visszaélések megelőzését szolgáló szabály, hogy a saját ruhájukat viselő rabok azt el nem adhatták, a tisztviselők azt meg nem vehették.

Az 1794 és 1803 között évente orvosságra költött 150 forint körüli összeg nagyságát érzékelteti, hogy megegyezik a rabok ruházata költségeivel, illetve negyedannyi, mint a rabok ebédjének a költsége.

A számok összefüggenek a járványok jelentkezésével. Mutatják azt is, hogy voltak évek, amikor nem törődtek a rabok betegségének szakszerű ellátásával. Ezt a következtetést támasztja alá az a tény, hogy ezekben az években annak ellenére, hogy orvosságra nem költöttek, a beteg rabok élmezésére a szokásos, vagy éppen azt meghaladó összeget fordítottak.

A várkórházban mindig 5 ágyat kellett fenntartani a fenyítőház számára, mégpedig hármát a férfiak, kettőt a nők számára. Ezeket a kórházi ágyakat rendszeresen ellátták ágynevelővel (lepedő, takaró, párna, derékalj). Itt az intézet orvosa irányította a beteg gyógyítását, amihez járványok idején igénybe vehette a városban élő többi orvos segítségét is.

A rabok foglalkoztatása, munkáltatása

A XVIII. század második felére a büntetés-végrehajtás egyik fontos alapelvevé vált Nyugat-Európában, hogy gondoskodni kell a rabok munkaereje kulturált körülmények közötti hasznosításáról, keresményükkel szolgálniuk kell a költségek megtérítését, valamint ki kell használni a munka nevelő lehetőségeit. A Domus Carresterialis Szegediensis igazgatója a helytartótanács utasítására elrendelte, hogy: „*A rab ne tétlen tunyaságban töltse idejét, mely nem hasznos a közjónak és magának sem. Restséget és lustaságot szül a tétlen semmittevés, azonkívül hasznot sem teremt. Ezért a rab dolgoztatásék saját épülésére, szorgalma bizonyítására, mely minél erősb, annál több bizodalma lévén szabadulására, ezenkívül ne ingyen tartasson fogva.*”

A rabok többsége a fenyítőházban végzett rendszeres munkát. Ennek különböző formái voltak, amely döntően a szakképzettségtől, vagy ennek hiányától függött. A rabok többsége nem rendelkezett szakmával. A férfiakkal és nőkkel egyaránt végeztek szövést, fonást, gyékénykötést és kosárfonást is. Fonásnál a munkavezető adta ki a lemért gyapjút, melyet a rab megfont, és ugyanolyan súlyú fonalat kellett visszaadnia. A nyersanyagot az igazgató a városban vásároltatta. Kosárfonáshoz az anyagot a Tisza partján húzó óriási füzesek adták, melyet szintén a rabok vágtak le, és gyűjtöttek össze. Ugyanígy tettek a gyékény előkészítésével is. A befogadott rabok közül kiválogatták az iparosembereket, akiket azután a vár műhelyeiben dolgoztattak. A korabeli rabműhelyek felszereltsége nem különbözött a civil műhelyektől. Főleg a belső szükségletek kielégítését, az őrszemélyzet egyenruha-ellátását, a szükséges javításokat és tatarozásokat végezték. Rabok végezték a favágást, a mosást, a takarítást, a sokféle segédmunkát.

A rabműhelyek külső megrendelésre ritkán dolgoztak. A fenyítőház vezetése ennek örült volna, mert ezzel állandó és kiszámítható tevékenységet tudtak volna biztosítani egyes rabcsoportok számára. A külső megrendelés korlátozásának oka a Szeged városában működő céhek magatartása volt. Jogkörükkel élve előírták, hogy az iparosok termékeivel megegyező tárgyat nem gyárthatnak a rabműhelyekben. Ha ez mégis előfordult (volt rá példa), ezt szigorúan büntették.

A rabműhelyeket igénybe venni szándékozó kereskedők és iparosok többször előre engedélyt kértek az illetékes céhektől. Az is előfordult, hogy csak egyes részművelet végeztetésére kaptak engedélyt. Ennek is örültek, mert a rabmunka és műhely lényegesen olcsóbb volt.

Érdekes dolog volt, hogy a börtönműhelyekben időnként dolgozhattak cigányok is, akik a városi kovácscéh engedélyével és útmutatása alapján kizárólag csizmapatkót, nádvágót, szőlőmetsző kést, vasvillát, sarlót kovácsolhattak. Más tilos volt. Lovat patkolniuk főbenjáró bűnnek számított, pedig kiválóan értettek hozzá.

Szegeden éltek és dolgoztak olyan iparosok, akik nem tartoztak céhekhez. Ők nem rendelkeztek állampolgársággal, csak letelepedési engedélyük volt. Szívesen és korlátozás nélkül vették igénybe a rabok munkaerejét a gazdasági haszon, a csekély beruházási költség miatt is. A számvevőségi kimutatások azt mutatják, hogy kazamatákat is béreltek raktáraknak.

Ilyen rabokat foglalkoztató csoport volt a városban maradt, céhhez nem tartozó török iparosság. A szattyánkészítő, papucsos, bőrs, paplanos, gombkötő (gombkészítő és behúzó) iparosok adtak egyszerűbb, könnyen betanítható munkát a raboknak. Ha lehetett, kint a városban is szívesen dolgoztatták őket műhelyeikben.

A számvevőségi kimutatásokban szerepel a bevételek között a *Munkadíj a kalapostól* című tétel, ami eléri 1797-ben a 29 forint 59 krajcárt. Ez, figyelembe véve a munkabért, azt jelenti, hogy 2 és 5 között lehetett éves átlagban a dolgoztatott rabok száma. (A munkabér függött a munka jellegétől, és 2-6 krajcár között mozgott.) Ugyanezen logikával következtethetünk arra, hogy a *Munkadíj kötésért és külső dolgokért* című rovat 20-40 rab munkáját jelenti, ami bizonyos időszakokban akár 100 fölé is emelkedhetett az összegből következtetve.

Speciális feladat volt a katonatisztek, az állami tisztviselők szolgáltatási igényeinek kielégítése. Ide a különösen jó magaviseletű rabok juthattak. Ezért versengtek, hiszen az elvégzett lelkiismeretes munkát jó falatokkal is honorálták, és kaptak kevés bort is. Ugyanakkor a pénzbeni juttatással el kellett számolni, de egy részét a saját céljaikra fordíthatták.

Szegeden közmunkára ítélt rabok is voltak. Ezek külső foglalkoztatása kellő őrizet mellett történt. Az elítéltek végezték az utcaseprést és takarítást, az árkok rendszeres tisztítását, sőt a város istállójának karbantartását és tisztítását is.

A nemesi származású rabok nem voltak munkára kötelezve. A vagyontalanok azonban kénytelenek voltak munkalehetőséget kérni, mert gondoskodni kellett eltartásukról.

A rabnők is munkára voltak kötelezve. Ugyanakkor nőket a váron kívül foglalkoztatni nem lehetett. A várban a rabnők végezték a férfi rabok ellátását. Ők dolgoztak a mosodában, a varrodában. Az ő feladatuk volt a vízhozás is. Kisebb részük dol-

gozott csak a fonodában, szövödében, de itt is a férfiaktól elkülönítve, másik kazamatában.

A fenti tények alapján mindenben igazoltnak tekinthető az a megállapítás, hogy az 1784-ben Szegedre került első magyar központi börtön „fenntartási, működtetési vi-szontagságai ellenére elismerésre méltó kísérlet volt az addigi kaotikus állapotokkal szemben a rendszeres munkával történő javítás eszméinek megvalósításában.”²²

A korszak (a XVIII. század utolsó évtizedei és a XIX. század eleje) történelmi környezetének ismeretében lehet objektív véleményt kialakítani arról, hogy miben aratott sikert a börtönmodernizációs kísérlet, és mi az oka annak, hogy főleg a megyék fokozatosan egyre kisebb számban küldték az elítélteket a központi fenyítőházba.

A terjedelmi okokból itt nem közölt fejezet főbb megállapításai: az a tény, hogy kezdetben az ország minden részéből küldték a szegedi fenyítőházba elítélteket, azt is jelenti, hogy a nemesi vármegyék, az ítélkezési jogú városok, és a pallosjoggal rendelkező földesurak is egyetértettek a börtönbüntetés-szankció alkalmazásával, illetve a központi fenyítőház működtetésével. A büntetés-végrehajtási célú börtön gondolatával való egyetértést jelenti, hogy az új megyeházák építése során a századfordulón mindenhol ilyen börtönöket is létesítettek. Ezek vezetését, ellenőrzését is biztosították, sőt megyék által létrehozott börtönszabályzattal is találkozunk.

A központi börtön fejlesztésével kapcsolatos intézkedések sajnálatosan egybeestek II. József németesítő és centralizációs törekvéseivel. (Pl.: a szegedi fenyítőház létesítésével és a német nyelvű adminisztráció kötelezővé tételével kapcsolatos rendelet egyaránt 1784-ben született!) A németesítő törekvésekkel való szembenállás egyik formája volt a nemesi vármegyék önállóságának erősítése. A megyei közgyűlések, bíróságok szerepének erősítését jelenthette az önálló – nem csupán az ítéletet megelőző időszak fogvatartási feladatait ellátó megyei börtön működtetése.

A bíróságok azon ítélkezési gyakorlata, hogy az ítéletek zöme 2-3 éves szabadságvesztés volt, sőt egyéves és féléves büntetések is voltak, azt a törekvést erősítette, hogy ezek végrehajtása sokkal olcsóbban, helyben történjen. Ennek személyi, és bizonyos szinten a tárgyi feltételei is adottak voltak.

A fentiek alapján objektíve megállapítható, hogy a szegedi fenyítőház 1784-ben történt létesítése és 1832-ig tartó működtetése egy európai színvonalú, felülről irányított modernizációs kísérlet volt, amely az egész országban hatott a büntetés-végrehajtás fejlődésére.

Oláh Miklós

Jegyzetek

1. Lőrincz József–Nagy Ferenc: *Börtönügy Magyarországon.* Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Budapest, 1997.

2. Szempc és a később említendő Tallos is Pozsony közelében van. A korabeli fenyítőházak működéséről lásd Vajna

Károly: *Hazai régi büntetések.* A szerző kiadása. Budapest, 1906.

3. Amikor Szegedre helyezték a fenyítőintézetet, csak 34 átszállítandó rab volt.

4. Báró Martona Ferenc ezredes várapancsnok mindent alaposan megmuta-

tott a nagyon érdeklődő trónörökösnek.
Veress D. Csaba: *A szegedi vár*, Zrínyi
 Katonai Kiadó. Budapest, 1986.

5. *Szeged története. Kronológia a kezdetektől 1944-ig.* Szerkesztette: **Kristó Gyula.** Szeged, 1992.

6. Ekkor komoly formában felmerült a vár raktárrá alakítása vagy lebontása is. Csongrád Megyei Levéltár. Szeged város közigazgatási levéltára.

7. Szeged Város Tanácsa arra hivatkozott, hogy a város II. Lajos királytól 1524-ben a várpalotát és a telket is zálogba vette, és azóta sem váltotta azt vissza senki. II. József későbbi salamoni döntése: az épület a kincstáré, a terület a városé.

8. A Zwinger elnevezés a várak azon részét jelentette, amely a belső vár citadella előtti része. Citadella volt viszont az a legjobban megerősített, sokszor fellegrvár jellegű rész, ahová a legvégső esetben menekültek a vár védői.

9. Az 1879-es nagy szegedi árvíz után a szegedi vár bontásakor ez a rész maradt meg egyedül. Napjainkban is látható a Móra Ferenc Múzeum mögötti területen.

10. **Reizner János:** *Szeged története.* Szeged, 1899.

11. **Régi hossz mértékek:** láb = 31,6 cm, hüvelyk = 1/12 láb, azaz 2,63 cm, öl = 189,648 cm.

12. **Lyukáristom** = kis magánzárka, amely akkora földbe ásott lyuk volt, hogy csak állni lehetett benne. Később, mivel a magas talajvíz mindig elöntötte ezeket, Szegeden a várfal függőfolyosóján erős fából készítettek ilyen kicsi, fegyelmező célú zárkákat. Ezek télen elviselhetetlenül hidegek, nyáron pedig forrók voltak.

13. Szeged városában a rendőrkapitány vezetése alatt állt a városi börtön. Nem volt külön személyzet, hanem a feladatoknak megfelelően gazdálkodtak a

személyi állománnyal, amely az alábbiakból állt: 2 hadnagy, 2 pusztai biztos (pusztabíró), 10 ún. nyargaló (persecutor), főtálmesterek (szakaszvezetők), tizedesek, börtönőrök (porkolábok), hóhér, kapusok, hajdúk.

14. **Tóth György:** *A Szegedi Vár börtön és Fenyítőház büntetés-végrehajtási szerepe a XVIII-XIX. században.* Rendőrtiszti Főiskola. Szakdolgozat, 1991. Konzulens: dr. Lőrincz József bv. ezredes, tanszékvezető.

15. Ezen fizetési összeg nagyságát, korabeli értékét viszonyítani lehet a költségvetés későbbi tételeihez, valamint az alapvető élelmiszerek korabeli áraihoz, ami az alábbi: marhahús fontja 16 krajcár, sertéshús 30, birkahús 14, szalonna 54, turo 30, só 15, liszt 15, zsír 1 Ft 24 krajcár, vaj 1 Ft 36 krajcár, pálinka 1 icce 24 krajcár.

(A szerkesztő megjegyzése: Ezek az árak jól mutatják, hogy abban a korban nem a jelenlegi árviszonyokkal kell számolni! Egészen más most a birkahús és a zsír ára egymáshoz viszonyítva!)

16. *Az utasítás a sánczmunkára ítélt rabokkal való bánásmódról nézve 1805-ből* című előírás a 21. §-ban tartalmazza ezeket. A dokumentumot közli Vajna Károly: *Régi hazai büntetések.* II. kötet.

17. A helytartótanács vizsgálta ki, hogy harminc rab halt meg úgy, hogy hiába hívták a börtönőrök a haldoklóhoz a papot. Ezért Szivi és Hagymási piaristákat börtönnel szigorított háromhavi elzárásra ítélték. Az ügy akkora botrányt kavart, és felháborodást váltott ki a városban, hogy Szivi káplán öngyilkos lett.

Erről ír **Tápai Szabó Gábor** a *Szeged erkölcssei a XVIII. században* című művében.

18. A félelem alapja az volt, hogy a több év alatt idehozott francia hadifoglyok kö-

zött nagy volt a halálozás. 1800-ig összesen 370-en kerültek a Rókus városrészben kialakított „francia foglyok temetőjébe”. Van-
nak olyan szakértői vélemények, hogy a
várban ivásra adott Tisza-víz okozhatott
problémát. A börtön számára az ivóvizet a
rodellában (vízibástya) kialakított vízki-
emelő szerkezettel éppen a kikötői rész kö-
zepéről kiemelt fertőzött víz biztosította.
Szeged lakossága azért nem szenvedett
ettől, mert a kor szokása szerint főleg bort
ittak, pálinkával „fertőtlenítették” gyomru-
kat, vagy a Tisza vizét olyan helyről hoz-
ták, ahol az még tiszta volt.

19. Szegeden a szinte teljesen magyar
földművelő lakosságú Alsóváros mellett
vegyesebb volt a kereskedők és iparosok
által lakott Felsőváros. Palánk területén a
török időkben magyarok nem is lakhat-
tak, csak „igazhitűek” és rácok. Később
itt alakult ki a „Deutschestadt”, azaz Né-
metváros is.

20. Az érdekes számla tanúsítja,
hogy az alábbi költségeket is jelenti a
Pestről Szegedig történő szállítás:
Pestről Harasztiig 48 krajcár, Haraszti-
tól Laczhasza-ig 48 kr., Laczhaszától
Kun Szt. Miklos-ig fogvatartás + 20 kr.
1 Ft 08 kr., Kun Szt. Miklos-tól Szabad-
szállásig fogvatartás + 20 kr. 1 Ft 08 kr.,
Szabadszállástól Iszakig fogvatartás +
20 kr. 1 Ft 08 kr., Iszaktól Wadkertig
fogvatartás + 20 kr. 1 Ft 08 kr., Wad-
kerttől Maysáig fogvatartás + 20 kr. 1
Ft 08 kr., Maysától Dorosmáig (2 állom-
ás) fogvatartás + 20 kr. 1 Ft 56 kr.,
Dorosmától Szegedinig (1/2 állomás 24
kr.

21. Európában több országban, főleg
Skandináviában ma is ennyi a legnagyobb
büntetés.

22. Lőrincz József–Nagy Ferenc:
Börtönügy Magyarországon. Budapest,
1997.

Csendőrök, rongyosok

(2. rész)

Történeti áttekintés a vészterhes időkről

A '30-as évek derekán komoly kül- és belpolitikai változások módosították számos európai állam törekvéseit, figyelmen kívül hagyva az első világháborúban nyertes nagyhatalmak akaratát. A magyarázat az volt, hogy „Minden baj legfőbb oka az elhibázott békeszerződésekben keresendő!” A magyar kormány érdeklődve latolgatta a náci hatalomra jutását követő események várható hatását. Láttá, hogy fegyverkeznek a németek, szétverik a baloldali pártokat, Japánnal egyidejűleg kilépnek a Nemzetek Szövetsége világszervezetéből, később az olaszokkal karöltve fasiszta népfrontba tömörülve támogatják a diktatórikus fordulattal próbálkozó lett, észt, görög és 1936 elejétől a francoista spanyol erőket. Amerika messze van, az angolok a „békéltetők” kényelmes (szovjetellenes) szerepét tanulgatják, a franciák nem akarnak kockáztatni, a kisantanthoz tartozó románok és jugoszlávok Hitler kegyeit keresik, tehát nem jelentett komolyabb meglepetést, hogy az 1938. szeptember 29-én, Münchenben kötött egyezmény értelmében szétdarabolták Csehszlovákiát. Ebben részt vett Magyarország is, de a Felvidék, illetve Kárpátalja megszállása, visszacsatolása nem ment simán, sőt...

Háború nélküli „győzelmek”?!

A trianoni döntések borzalmai közé nem csupán a határok durva módosítása, a termőföldek, erdők, bányák elvétele tartozott. Szigorú korlátok közé szorították a honvédelemmel kapcsolatos lehetőségeket is. Magyarországon tíz évig csak zsoldoshadsereget tarthattak, tiltották a sorozást, a mozgósítást, nem képezhettek személyi, műszaki tartalékokat, azt akarták, hogy a

nemzet külső ellenséggel szemben védtelen legyen. Persze az 1920. június 4-én aláírt okmány elsősorban nem a katonaság létszámát korlátozta, miszerint a 35 ezer fős seregben mennyi lehet a tiszt (1750), hányan kaphatnak csont- és ezüstcsillagos sarzsit (2333), inkább a későbbi esztendőben várható fejlesztést gáncsolták sikeresen. Ezért kellett átfogalmazni a harcászati és működési szabályzatokat, gondosan ügyelve a „lólábak” takargatására.

A csendőrök kiképzésekor az újoncot felkészítették arra, „... hogy a hadrakelt

hadsereg körletében katonai és politikai vonatkozásban megtegye és végrehajtsa a rendfenntartó intézkedéseket, amelyeket a hadművelet értéke, a hadrakelt sereg rendje és biztonsága megkíván.”

Am minden kezdet nehéz, különösen, ha az elmélethez nem társultak gyakorlati tapasztalatok. Nehezen tisztázódtak az alá-, fölé- és mellérendeltségi viszonyok. Halaszthatatlanul sürgős lett a fegyverkezési egyenjogúság megvalósítása, de a honvédelmi tárca nem rendelkezett a korszerűtlenség felszámolásához szükséges összeggel, míg a belügyminiszter a honi vidéki és városi lakossági elégedetlenségek veszélyeiről beszélve nem akart csatlakozni a 20 éves revíziós álom, a „Nem, nem, soha!” és a „Mindent vissza!” tábornokaihoz. Cselekedni viszont kellett, mert a versailles-i tákalmány összeomlásakor gyors szürettel akarták begyűjteni mindazt, amit lehetett, ugyanakkor a felbomló Csehszlovákia határain túlra nem küldhettek rosszul felszerelt, gyakorlatlan, csak a saját erejére támaszkodni kényszerülő alakulatokat, hiszen katonai segítséget senki szövetségestől nem kérhettek. A németek, tapasztalva az angolok és franciák érdektelenségét, Olaszországgal társulva döntöttek 12 ezer 400 négyzetkilométer és 1 millió 100 ezer (többségében magyar lakos) sorsáról, de később ezért is súlyos engedményekkel fizetett a kormány.

Hosszasan lehetne vitatkozni bő két emberöltőnyi idő tovaszaladtával azon, hogy megérte vagy sem a kockázatok özönének vállalása, hiszen a Felvidék részbeni visszacsatolása, dacára a nyersanyagkincseknek, Kárpátalja, vagyis a lengyelekkel való közös határ nélkül messze nem elégitette ki az uralkodó köröket. Az olasz külügyminiszter 1938. november 11-én figyelmeztette Imrédy ró-

mai követet, hogy Berlin – egyelőre – német „tulajdonnak” tekinti Beregszászt és környékét, de ezzel már nem vehették elejét az 1938 tavaszán létrehozott titkos szabadcsapat, a Rongyos Gárda alegységei bevetésének. A hozzávetőlegesen 9 ezer főt önkéntesekből, illetve a Lajtabán-ságban tapasztalatokat szerzett és később tényleges szolgálatot teljesítőkből válogatták ki, mint diverziós tevékenységre kiképzetteket (részben vasárnapi sporttevékenységnek álcázva), hogy kisebb rajokba tömörülve semmisítsék meg a cseh kiserődrendszert.

A bevonultak leszámoltak életükkel, a lehető dicsőséggel, mert maguktól vállalták az embertelen hajszát, a rájuk váró nélkülözéseket. Minden utánpótlás és kellő fegyverzet nélkül vágtak neki az úttalan hegyeknek, erdőknek. Honfitársaink egy része örömmel fogadta a településekre merészkedett csapatokat, de az élalmen kívül mást nem adhattak, legfőljebb tájékoztatást a jócskán túlerőben lévő cseh őrségek mozgásáról. Főleg Mosonmagyaróvár, Komárom, Esztergom, Szécsény, Bánréve, Rét-ság, Salgótarján, Gönc, Sátoraljaújhely térségében mozogtak, hidegvérrel összecsapva a szélrózsa valamennyi irányából őket üldözőkkel, és tényleg rettenthetlenül kísértették az Istent. Hullottak mellőlük a bajtársak, némely sebesültek a fogságba kerülés helyett az öngyilkosságot választották, ám az élők szakítottak időt az elhunytak búcsúztatására. Följegyezték krónikájukban, hogy golyózáporban is megásták sírjukat, ahová a szanki szokás szerint, ősturáni módon szív felett kulcsolt kezekkel fektették kelet felé nézve a tűzvonalba odaveszetteket.

A kormány kevesellte az efféle sikereket, az anyaországgal való egyesítés területeinek nagyságát és azt, hogy Kárpátalja megszerzése számos akadályba ütközött. A

Rongyos Gárda 11 zászlóalját visszarendelték a Felvidékről, látszólag leszerelték a kimerült szabadcsapatokat, de Héjjas Iván, az 1919-1921-es ún. fehérkülönítményesek parancsnoka, a Magyar Fajvédők Országos Egyesülete vezetője fölbukkanásával ismét csatasorba rendeződtek a pihenni képtelenek. Elindultak a hágók felé, remélve, hogy az időközben *Andrij Brody* teremtette autonóm tartománnyal véráldozatok nélkül csinosíthatják a trianoni határokat, ám a titkos tervekről tudomást szerezve a csehek elmozdították székéből az alkura hajlandót. Helyére *Avgusztin Volosin* személyében találtak szerintük alkalmas politikust, azonban melléfogtak, hiszen ő a németektől kaptak lehetőséget az önálló ukrán állam megteremtéséhez. A náci vezető körökben pontosan ismerték a közeli terveket, és kiszámíthatatlan taktikázásaikkal csupán azt akarták érzékeltetni, hogy beleegyezésük nélkül a magyaroknak nincs hivatalos bevonulás, szabadcsapatai ellen akár a román reguláris katonai erők is bevetethők, amit meg is tettek 1938. november 21-én este a nagyszöllősi ütközetnél. A rongyosok hiába csodálkoztak, sorra kimaradtak a diplomáciai alkudozásokból, december elején újból szélnek eresztették őket, de Kárpátalja tényleges visszacsatolásáig, 1939 márciusáig bizonyos feladatok végzésére (Munkács védelme január 6-án) maradhattak. Jövőjükről mások döntöttek – nélkülük! –, szándékosan takargatva veszteségeiket (52 halott, 380 fogoly), a sehol nyilván nem tartott sebesülteket. Idézzünk a Rongyos Gárda című könyv befejezéséből.

„*Fejfát ácsoltak a nemzet számára és a jó szándékú teoretikusok az ezeréves dicsőséges múlt babérleveleiből megkezdték a halotti koszorú fonását. S az Alföld közepén – szinte a nemzet kebléből – felszakadt egy mély, hörgő kiáltás: élni akarunk! Kiáltás volt, amely el sem hangzott,*

és mégis ott csengett ezernyi elcsigázott, félig hontalan, félig hajléktalan s nem kis részben kilátástalan jövőjű magyar fülében. Héjjas Ivánon kívül nem hívta senki, nem küldte őket a hatalom. S mégis mentek, hajtotta őket az ősök példája, a jelen szégyene. Ha valaha a semmiből alakult súlyt és erőt jelentő alakulat, úgy a Rongyos Gárda igazán a semmiből alakult. Vállalták a felelőtlenség, a felforgatás, a kalandorság vádját évtizedeken át ...

Mikor féllábra állították az európai diplomáciát és önfeláldozó harcaik során megmentették magyarnak Sopront, s Nyugat-Magyarország egy kis részét, úgy eltűnt a Rongyos a nyilvánosság színteréről, mintha nem is az ország egy csücskét sikerült volna megmentenie, hanem valami nagyon szégyenletes dolgot művelt volna. Aztán... eltelt tizenhét esztendő, az ifjú szilajon harcoló felkelő sereg még életben lévő tagjai összes halántékkal járták a sűrke hétköznapi göröngyös útjait: akik nem hajoltak semmiféle akarat előtt, azokat közben erősen meggörnyesztette az Élet. De amikor arról lett szó, hogy lehetőség nyílik az ezeréves Magyarország egy kis darabjának visszaszerzésére, az a ki nem mondott hívó szó újra felcsendült a fülekben s a tizenhét év alatt egyszer sem találkozott régi bajtársak, a tisztcsaládapává öregült Rongyos felkelők egy szép napon a »kerítésen túl« újra egymás nyakába borultak és seğıtséget vittek a cseh és ukrán bandákkal viaskodó, hazavágyó testvéreiknek.”

HOGYAN TOVÁBB?!

Európában az 1938-1939-ben bekövetkezett területi változások számos gondot vetettek fel, mert hiába hangoztatták a budapesti Parlamentben, hogy a honvéde-

lemről szóló törvényjavaslat tárgyalásakor az ellenzéki pártok kerüljék a heves tiltakozásokat. Az úgynevezett rendeleti kormányzás lehetővé tette, hogy háborús veszély esetén életbe léphet a „kivételes hatalom” gyakorlása. Megszavazták a levente-, valamint a hadkötelezettséget, a honvédelmi, illetve a légoltalmi szolgálatot, ám lassan haladt a visszacsatolt területek közigazgatásának szervezése. Csak katonákkal nem lehetett az egyre nagybodó tartományokban rendet tartani, hiszen a soknyelvű falvakban, városokban nem mindenki rokonszenvezett az új helyzettel, továbbá Kárpátalja törvényes birtokbavételével közös mezsgyét húztak a Szovjetunióval. Az ukránok sem nyugodtak, összecsapásokat kezdeményeztek, de a nacionalista Szics-gárdisták nem kaptak segítséget Berlintől. A második bécsi döntéssel, 1940. augusztus 30-át követően Észak-Erdély sorsa is eldőlt, és ezzel még szorosabbra kötődött a kapcsolat Németországgal, teljesítették a kéréseket, javaslatokat, hiszen még hátra voltak a délvidéki óhajok. Az 1941. március 27-ei belgrádi puccs szerződéshez kényyszerítette Teleki Pált, mert személyes felelősséget érzett az 1939. december 12-én aláírt állandó béke és örök barátsági szerződés betartásáért. Pár hónappal később azonban tapasztalhatta, hogy sem Berlinben, sem Rómában nem lelkesedtek túlságosan a revíziós lehetőségek halogatásáért, hiszen ezzel akadályozták a németek balkáni jelenlétét, ahonnan ügyelhetek arra is, hogy a Nyugat felé egyetlen „nyitott ablak” lehetőségével se számolhassanak az egyelőre semlegesen viselkedő magyarok.

Nem is tehettek mást: a honvédek fölkészítése nem terjedt ki az igazoltatásokra, a partizánok elleni nyomozásokra, a jogos fegyverhasználat szabályaira, a köz-

veszélyes foglyok, közhivatalok, katonai épületek őrzésére, a szökevények erélyes üldözésére. Mindezekhez viszont gyarapítani kellett a létszámot, az őrsöket: 1922-től 1938-ig hét, római számmal jelölt kerület működött, de a visszacsatolásokat követően három új központot hoztak létre kisebb-nagyobb állomáshelyek megnyitásával. Kassán a VIII., Kolozsvárott a IX., Marosvásárhelyt a X. csendőrparancsnokság teljesített szolgálatot kihelyezett őrsökkel (a Felvidéken Ungváron, Beregszászon, Máramaroszigeten) és utána Erdélyben, Kolozsvárhoz csatolva négy helyütt (Nagyvárad, Szatmárnémeti, Dés, Zilah), míg Máramaroshely irányításával szintén négy településen (Beszterce, Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy, Székelykeresztúr) helyeztek el kakastollásokat. A volt Jugoszláviában (Zombor, Újvidék), majd 1942-től a felvidéki Galánta lett az elsősorban karhatalmi feladatokat teljesítő „harcállása”, olykor kiegészülve a szükség szerint alkalmazott tábori csendőrséggel, akik arról voltak híresek, hogy gyakran tértek vissza békebeosztásaikba, majd (1941 őszétől) feltöltötték a gyorsan bevethető szakaszokat.

Különleges, a szabályzatokban nem rögzített, a megszokottól eltérő feladatok teljesítésekor is „foglalkoztatták” őket, például Horthy Miklós kormányzó nagyváradi bevonulásának és az ünnepélyek zavartalanságának biztosítására. 1941 nyaratól pedig a megszállt Szovjetunió területein a honvédség tekintélyét aláásó cselekedetek „kivédésére”, a Don felé vezető utak biztosítására, az egyénként közlekedő katonák irányítására, testi-lelki gondozására, ellátására, a német kórházakba került sebesültek ügyeinek intézésére. Feladatuk akadt jócskán, hiszen az 1941. június 27-én, a kassai légitámadás megtorlására vezényelt honvédségből az első hullámmal

40 ezer fős csapat indult Szombathelyi Ferenc vezérezredek parancsnokságával a kárpátaljai Körösmező térségéből, Kolomeirányába a Dnyeszter folyóhoz, amit július 5-7-én ért el a két motorizált, az egy lovasdandár és a tíz hegyivadász zászlóalj. Az első hetekben alig akadt tennivalója a tábori csendőrségnek, hiszen a Vörös Hadsereg visszavonulása közben a katonák nem vívtak komolyabb ütközeteket, csupán a fáradság jelei mutatkoztak a huszároknál, valamint a kerékpáros alakulatoknál, de már előrevetült annak árnyéka, hogy „...ez nem bácskai bevonulás, hanem a hadtörténelem legkeményebb háborúja!” A gyors győzelem terve csődbe került, az ország közelítésben bajok mutatkoztak, főként a hús- és zsírellátás terén, nem lehetett turkálni a lábbelik gyöngülő választékában, mindezek dacára sokasodott a háborút igénylők száma. Az október 10-én életbe lépett harmadik zsidótörvény (1941. XV. tc.) megfogalmazta a fajvédelmi rendelkezéseket és a „civilizáció védelme” jogalapot teremtett a kommunisták, a „baloldali elemek” internálására, ám a munkások kerültek a sztrájkokat, elvetettek minden olyan cselekedetet, amely akadályozná a hadigépezet olajozott működését.

A propaganda is jól működött, az ország lakossága fontosnak vélte az „erős kezű”, bátor karhatalmi alakulatok ténykedését, mert a rendezetlenül visszavonulók gyengítették a civil lakosság hitét a győzelemben. A honvédség parancsnokai elrendelték: „Minden menetelő csoport végén tábori csendőrrjárőr legyen beosztva, amely bárminő kilépést akadályozzon meg!” A vezérkar illetékes vezetői nem örültek különösebben a németek beavatkozásainak, ám példaértékűnek tartották szigorúságukat, szerveztségüket, az egyenruha, a jelvény, a fegy-

verzet előírás szerinti használatát. A magyarok általában „ad hoc” módosították a szolgálati szabályzatot, követve a váltakozó lehetőségeket, hisz kevés anyagi támogatást kaptak, előfordult, hogy nem volt pisztoly, szurony, az időjárásnak megfelelő ruházat, ám nagy jelentőséget tulajdonítottak a tollas kis sapkáknak, rohamszíjaknak, csizmáknak, bakancsoknak, köpenyeknek, míg a hadművelleti területre irányítottak sem rendelkeztek valamennyien sorozatlövő gépfegyverrel.

Azt vélhetnők, hogy kiszolgáltatottságukra válaszul csak tessék-lássék járőröztek, gyűjtögettek az elhagyott javakból, kifosztották a felügyeletükre bízott munkaszolgálatosokat, de nem: ha kellett, hősiiesen vettek részt a közelharcokban, a voronyezsi katasztrófa embervesztéseiből létszámukhoz képest aránytalanul nagy százalékban adóztak hazájukért, a visszacsatolt területekért. Folyamatában vizsgálva az eseményeket, előbb-utóbb kikerülhetetlen annak felelevenítése, hogy a keleti hadművelési területeken csak végső esetekben ítétek golyó általi halálra katonákat, mert tapasztalataik szerint a kivégzések sorozatával sem akadályozhatták meg a hadsereg felbomlását, de ... a németek feljelentéseit nem hagyhatták figyelmen kívül a címzettek, nevezetesen: „A tábori csendőrökből kevesen állnak a helyzet magaslatán ... nincs tekintélyük... az idősebb korosztályúak idő előtt kidőlnek a nehéz szolgálatban!” Nem szükségeltett komolyabb töprengés a panaszok lényegének kihámozásához, hogy nincsenek kibúvók, a szövetségesek követelése nem légbőlkapottak, azért szükséges mielőbb kijátszhatatlan parancsban pontosítani a feladatokat. Idézzük Szakály Sándor 1999-ben megjelent *Volt-e alter-*

natíva? című kötetének egyik tanulmányából.

„A hadsereg parancsnoksága, látva a hadsereg nagymérvű bomlását, a legkeményebb rendszabályokhoz, így a felkoccoláshoz folyamodott. Ezt vitéz Jány Gusztáv vezérezredes, hadseregparancsnok hírhedtté vált 1943. január 24-i hadseregparancsa rendelte el az ellenszögülőkkel szemben. Ennek a parancsnak a 8. pontja, a rendteremtés értelmében tábori csendőrosztagok felállításáról intézkedett: Minden ép. a legkeményebb emberekből állítson össze mielőbb 1-1 táb. cső. osztagot, kiket karszalaggal, rajta 'cső' felírással és igazolvánnyal kell ellátni. Ezek feladata a feltétlen rend és a parancsok teljesítésének kierősztatása. A meglévő és a parancs alapján felállított tábori csendőrosztagok kevésnek bizonyultak a hadsereg bomlásának megakadályozásához, ezért a különböző seregest-parancsnokságok karhatalmi feladatok felállítását rendelték el. A VII. hadtest parancsnoksága a 108. hadtápszárad és a 103. rocsó század megmaradt állományából, valamint egy huszonegy fős tisztiszakaszból karhatalmi századot szervezett, Szigethy csendőrfőhadnagy parancsnoksága alatt. A század feladata, a hiányzó tábori és csapatcsendőrök feladatának átvétele, jelen esetben a rendfenntartás, a visszaözlők felfogása volt.

Ugyanezeket a feladatokat kellett megoldania a különböző helységeken létrehozott állomásparancsnokságoknak is. Lóskay Ferenc ezredes, aki mint írta, 'szívből megutálta a magyar bakát', Nowy Oskol állomásparancsnokaként a következő intézkedéseket fogatosította: '... először törzset alakítottam magamnak az ottani hadtáplj. tisztijeiből, aztán a rendelkezésemre bocsátott 30 csendőrt 100 főre kiegészítettem, végül felállítottam

egy 25 főnyi tisztis szakaszt.' Az így megszervezett száz főnyi csendőrcsoport feladata a csellengő emberek összefogdosása, a rend és biztonság helyreállítása, valamint a partizánok elleni harc volt. Lóskay ezredes, hogy parancsainak megfelelő nyomatókat adjon, egy négyfőnyi, csendőrökből álló kivégzőrszveget is összeállított, amely szűkebb törzséhez tartozott és állandóan kísérte azt. Hasonló intézkedéseket fogatosított Martsa Sándor ezredes, a 47. gyalogezred parancsnoka is, de az erélyes fellépések ellenére sem érték el komolyabb sikereket."

Birói ítélet nélkül

A már néhányszor említett, revíziós politikaként napirenden lévő viták azért erősödtek a '30-as évek utolsó harmadában, mert érezték a pártvezetők, a tágabb látókörű értelmiségiek, különösen a történetészek, írók jelebbjei, hogy a szomszédos államokban kisebbségi sorsra jutott magyarság megszenvedti a nemzetiségiek elsovasztására törekvő intézkedéseket. A beolvasztás módszerei közé tartozott az iskolarendszer átszervezése az anyanyelvi oktatás rovására, az önkormányzatok hatáskörének csökkentése, az „államalkotó népekhez” nem tartozók súlyos adókkal terhelése, a magyar feliratok, helységnevek, emlékművek kicserélése, a gyér nemzetiségi sajtótermékek túlzó cenzurázása. A túlnyomó többséget képviselő parasztságnak, nagyobb területtel, erdőkkel rendelkező arisztokratáknak különösen sérelmes volt, hogy a Csehszlovákiában, Romániában, Jugoszláviában folyamatosan végrehajtott földreformokkal kisemmizték őket, hiszen „Az ezeréves igazságtalanságok helyrehozásához...!” ez is hozzátartozott. Felvidéken viszony-

lag engedékenyebbek lévén, rájuk is kiterjesztették a szociális juttatásokat, a munkanélküli-segélyt, a társadalombiztosítást, de ebben a polgári demokráciában is megbízhatatlannak tekintették a nemzetiségieket.

Részben ezzel magyarázható, hogy Beneš 1938 nyarán okkal reménykedett az engedményekben, az erőszakról való lemondásban, és a fegyverkezési egyenjogúság elismerésével formailag rábólintottak Budapesten az augusztus 20-án, Bledben kötött szerződés betartására, ám a katonai erőt Németország képviselte, mint nagyhatalom. Ebből következett érvelésük is, miszerint lépésük azt jelenti, hogy Horthyék nem erőltetik az elcsatolt terület megszállását, vagy ha mégis: „*Aki az asztalnál akar ülni, annak legalább a főzésben kell segíteni!*”, közölte Hitler a miniszterelnök *Imrédyvel*. Ám a katonai közreműködés vállalásától óvakodott mind a külügyi, mind a honvédelmi tárca vezetője, felkészületlenségre hivatkozva, de erről a nyilvánosság előtt hallgattak, hiszen elképzelésük sem volt a várható következményekről. Kapóra jött a *Rongyos Gárda* szervezése, bevethetősége, mert vész helyzetben letagadhatják a diplomáciailag kellemetlen részeket. A csendőrség létszáma körülbelül tizenkétezer fő lehetett (ez a II. világháború végéig 14 ezerre gyarapodott), és a BM-HM kettős felügyelete alá tartozva a határon belüli igazságügyi rendészeti, karhatalmi feladatok teljesítésére kaphattak 1938-ig parancsot. Előljáráik nem is gondoltak arra, hogy külhoni feladatokra vezényelhetik a zászlóaljkat, de gyorsan megtapasztálták: milyen is az élet a birtokba vett négyzetkilométereken! Szlovákia, majd Kárpátalja lehetőséget adott az intézkedések gyakorlására, a kulisszák mögött szerveződő partizánalakulatok táma-

dásainak leverésére, a fegyveres összecsapások győzedelmes befejezésére.

Romániával más volt a helyzet, mert ugyan a magyar parlamentben nem mondtak le a területi követelésről, ám tekintettel Londonra és Párizsra, hivatalosan tagadták az agresszív szándékot, csak hogy ez újabb problémák forrása lett, hiszen a Wehrmacht kérelmezte az átvonulás engedélyezését. Teleki Pál megértette, hogy harapófogóba került: elutasítva a németek óhaját, kétségessé válhat Erdély sorsa, más oldalról nézve viszont veszélybe kerülhet az ország addigi semlegessége, és a Nyugat végképp elhidegülhet a kormánytól. A Szovjetunió 1940. június 26-án határozatban követelte Bessarábia és Észak-Bukovina átadását, de ezzel párhuzamosan a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács, mozgósítva a hadsereget, eldöntötte, hogy követelik Bukaresttől a területi igények teljesítését. Berlinben üdvözölték a délkeleti irányba tartó szabad közlekedés lehetőségét, ám nem helyeselték a katonai beavatkozás latolgatását. Azt viszont elismerték, hogy a magyarországi vasútvonalak igénybevételéért fizetniük kell. Többszöri háromoldalú tárgyalások eredményeként 1940. augusztus 30-án írták alá a bécsi Belvedere kastélyban az észak-erdélyi és székelyföldi 43 ezer négyzetkilométer átadását 2,5 millió lakkal, közöttük egymillió románval.

Ármények is vetült az örömrre, mert a bevonulás előtt fenekedtek a november 20-ig fennálló katonai közigazgatáskor fellépő nemzetiségellenes csoportok hangadóira, sőt Teleki attól is tartott, hogy a birtokaiktól megfosztott régi földesurak, önkényesen teszik kezüket elkobzott javaikra, zavart keltve a rendezési tervben. A „köznép” azonban boldogan nézte a „*cicázó szép csendőrtollak*” daliásait, örömmel vett részt a „nemzethűség” iga-

zoló eljárásokon, kivéve a kommunistákat, baloldaliakat, behódolókat, nevetvallást cserélőket. Egyébként a németek védelmét élvező szlovák bábállam, illetve az *Antonescu* vezette Románia élesen ellenséges viszonya Magyarországhoz komolyan veszélyeztette a hivatalos kapcsolatokat, de nézeteltérésekre, embervesztéseket követelő harcokra nem került sor. Más lett a helyzet Jugoszláviában a katonai puccsot követően, hiszen Teleki végzetes döntése után pár nappal a részlegesen mozgósított csapatok a németek oldalán 1941. április 11-től bevonultak Bácskába, ahol virágcsokros üdvözlések, lelkes rivalgások közben orvlövészek áldozatául esett 14 katona és csendőr.

A belügyi, a honvédelmi miniszter és a vezérkari főnök engedélyt adott tisztogató műveletekre, de meglepődve tapasztalták, hogy a reguláris alakulatok ellenállás nélkül kivonultak, ám Zomboron például április 14-én a padlásokon elbújt fiatal csetnik gerillák a sötétség kezdetekor lőtték a járőröző egyenruhásokat, és ezzel okot adtak a statáriális intézkedésekre. Az 1918. október 31. óta odateleptített szerbeket az őslakosság gyűlölte, mert kiszípolozták a vidéket, de félték is tőlük, hiszen gyorsan megtorolták sérelmeiket. Ezt a szokásukat ismerve a hadműveletben részt vevő csapatok tiszta lelkiismerettel, hogy nem „idegen területeket” hódítanak, nem „rablőháborút” folytatnak, védelmükbe vették a Délvidéken élő félmillió magyart, és az anarchia megelőzése érdekében falakra ragasztott hirdetésekkel figyelmeztették a gyanúsán viselkedőket, mert viszonylagos nyugalmat akartak teremteni.

A honvédekkel érkező katonai közigazgatáshoz beosztott csendőrnnyomozók sikeresen vették tucátjával őrizetbe a búza- és kenderkazlak gyűjtogatóit, a telefonve-

zetékek elvágóit, a vasútvonalakat robantgató merénylőket, a Zablyától keletre lévő tanyákon bújdosó partizánokat, de mind többen lettek áldozatai, súlyos sebesültjei a tűzharcoknak. Nehezítette a helyzetet, hogy az egymás nyomába érkező honvéd-csendőr karhatalmak összekeveredtek, törvényes intézkedéseikről a valós helyzetet elferdítő, sopánkodó jelentéseket küldtek némelyek a felső vezetésnek, nem törődve a hadviselés érdekeit súlyosan sértő cselekedetekkel. A Vkf. 2. osztálya D. alcsoportját *Németh Ferenc* és *Fóthy Ferenc* csendőr alezredek irányították Szabadka, Zombor, Topolya, Újvidék lakókörzetében: az elfogottakból 1942. január 1-jéig száz főt végeztetett ki a bíróság, valamint több ezer évi ösztüntetést szabtak ki a főleg kommunistákból terroristává váltak lettekre. A Duna-Tisza szögletében (Óbecse, Zsablya, Csurog, Sajkásvidék) akadtak még felderítetlen területek, ahová rendszeresen szivárogtak át Bánátból partizánok, hogy a harcos kedvű helybéliekkel január 6-án Szent-Bertalan éjszakát rendezve kiirtsák a kezükre került magyar, német lakosságot. Az ellenőrzést végrehajtók kelő elővigyázatosság, felderítés nélkül akarták bekeríteni a csoportot, ám az összeccaspás balul végződött. Sajnos, a tényeket ellenőrző karhatalom vezetői rendkívül veszélyesnek minősítették a helyzetet, és engedélyt kértek a tömeges felelősségre vonásra. *Cseres Tibor*, a hazai és a nyugati magyarság köreiben nagy vihart kavart *Hiddeg napok* című könyvében (film is készült a dokumentumokból, hogy nem lehet egyértelműen a vértlenek özönét is áldozattá tévő kegyetlenkedést megtorlásnak tekinteni, de fölmentést nem kaphattak a perbefogottak. Idézünk:

„A hadbíró nyomozó eljárás szerint 1942. január 4-8. között Zsablyán 653,

Csurogon 869, Óbecsén 168, Temerinben 47, január 9-14. között Mozsoron 195, Tündéresen 32, Dunagárdolyban 74, január 21., 22. és 23-án Újvidéken 879 ember veszítette életét. Mindössze 3309 polgári egyént, köztük 147 gyermeket és 299 elaggot férfit vagy nőt öltek meg.

E cselekmények miatt a vádlottakat a Vkf. bírósága az 1930. III. 59. 1. bekezdésének 1. pontjába ütköző hűtlenség bűntette címén helyezte vád alá. A vádlottak a hűtlenséget azáltal követték el, hogy 'az események' rovatában ismertetett módon a vezetésükre bízott karhatalmi erőket – a magyar honvédség és csendőrség hagyományos jó hírének csorbításával – törvényes rendeltetésüktől elvonták. Sőt, az állam céljával ellenkező módon használták fel. A keletkezett jogsérelmeket nem vizsgálták ki. A tettesek felelősségre vonását szándékosan elmulasztották. A Délvidéken foganatosított karhatalmi műveletek alatt szolgálati kötelességüket megszegték. Alárendeltjeiket bűncselekmények elkövetésére buzdították. Ezáltal okozói lettek annak, hogy a karhatalmi tisztogatás vérengzéssé, kegyetlenkedéssé és fosztogatássá fajult. Ezzel a magyar állam fegyveres erejének szándékosan súlyos hátrányt okoztak."

Tények, következmények

Miért kerülhetett sor az 1942. áprilisában Babos József hadbíró vezetésével létrehozott különleges bizottság vizsgálataira, miféle érdekek játszhattak közre abban, hogy felelősöket keressenek, találjanak? Máiig sincs cáfolhatatlan bizonyítéka Bajcsy-Zsilinszky Endre kizárólagos „érdemeinek”, bár 1941. decemberében Bárdossy segítségét kérte a „meggyötört bácskai nép védelmében”, majd 1942. január

12-én kelt levelében meghallgatást kért a miniszterelnöktől, aki nyugtatgatta: azonnal intézkedik, telefonál. Ekkor azonban már javában zajlottak a kivégzések, de komolyabb lépésekre nem került sor, főleg azért, mert Horthy védelmezni akarta a hadsereg törzstiszteinek, tábormokainak magatartását. A jóval később vádlottak padjára került 15 tisztből 12 csendőr volt: két ezredes, két alezredes, hét százados és egy főhadnagy, közülük négyen valamilyen doktorátussal rendelkeztek.

A nyomozás akadozva haladt, ezért Bajcsy 1942. december 2-án ismét sürgette az ügy tisztázását, de a képviselők közül sokan, a Délvidékről delegált 26 honatya (19 magyar, 3 német, 2 bunyevác és szerb) bő négyötöde is tomboló tiltakozással fogadta az interpellációt. Különösen a MÉP (Magyar Élet Pártja) tagjai emlékeztettek a múltbéli kegyetlenkedésekre, hogy a történelmi évszázadok során mennyiszer hálátlankodtak a nekik védelmet, földet, vallási függetlenséget adó királyokkal szemben, és az osztrák udvartól kapott kiváltságokért cserében részt vettek a nemesi mozgalmak letérésében, elárulták Kossuth forradalmát. A Monarchia összeomlását követően maguknak követelték azt a Bácskát, ahol 1920-ban a lakosság 40,5 százaléka magyar, a németajkúaké pedig 29,7 százaléka, de saját népük érdekeire hivatkozva erőszakosan végrehajtott egyoldalú határmódosítással 10 ezer katasztrális holdnyi területet csatoltak még önhatalmúlag a sajátjukhoz. Bajcsy-Zsilinszky azt is figyelmen kívül hagyta, hogy a Szovjetunióban 1942. május 30-án létrejött a partizánmozgalom központi vezérkara és a vajdasági kommunisták június elején kézhez kapták a „Lenin-levél” útmutatásait a szabotázsokról, felforgató kezdeményezésekről, a távbeszélő és villamos vezetékek rongálásáról, fegyverek szerzéséről.

A vezérkari főnök azonnali rögtönbíráskodást rendelt el. Tudomásukra jutottak a csendőrök, katonák, a magyar és német polgári lakosság teljes kiirtásának tervei, tehát nem indokolta semmi, hogy véget vessenek a nyomozásoknak, a gyanúsítottak fogva tartásának, az akár halállal végződő felelősségre vonásnak. A második világháború vége felé és utána jócskán törlesztettek Tito „legényei”: jeleskedtek a középkori kínzásokban, de nem elégedtek meg a tömegsírokkal, menekülniük kellett a 25 bácskai faluba telepített bukovinai székelyeknek: veszteségeikről nincs pontos kimutatás. Külön érdekességként említhető az évtizedekig tartó szándékos hamisítás, félrevezetés, tagadás, hiszen a *Nagy Ferenc* vezette magyar kormány 1947-ben hajlandónak mutatkozott kiadni a szerbeknek a háborús bűnösök közé sorolt, az újvidéki megtorlásokért felelősségre vonható honvéd- és csendőrtiszteket, köztük az 1946. május 22-én életfogytiglani fegyházra ítélt *Szombathelyi Ferenc* vezérezedest, az 1941. szeptember 6-án kinevezett vezérkari főnököt, aki Horthy utasítására adott parancsot *Feketehalmy-Czeyndner* altábornagynak a nyugalmat veszélyeztetők megleckéztetésére.

Azt már említettük, hogy csak csendőröket szándékoztak elítélni, ám nehéz helyzetbe kerültek a tárgyalást vezető honvédségi állományban lévők: *Nánay István*, *Németh József*, *Kiss János* altábornagyok, valamint az ügyész, *dr. Gazda Imre* hadníró százados és a szintén Vkf. testületének tagjaként jelenlévő *Babos József* ezredes. Mindahány terhelt szabadlábban védekezhetett, csupán *dr. Zöldy Márton* került előzetesbe: a több mint tíz nyelven beszélő jogász apjával a kommunisták végeztek 1919-ben, és ezért mindent elkövetett a törlesztés érdekében. A vádbeszédet 1944. január 12-én mondták, és pár nap múltán

akarták első fokon kihirdetni az alaposan mérlegelt döntést, mert latolgatni kellett, hogy a vádlottak a parancs teljesítéséért, vagy kizárólag a túlkapasokért felelősek. Végül nem került sor büntetésre, mert 1944. január 15-én Németországba szöktek Albrecht főherceg Ausztriába átnyúló birtokán keresztül. Nyugtuk azonban nem lehetett végleges, hiszen *Rákosiék* elérték, hogy 1945 ősztől sok száz személyt szolgáltatassanak ki az amerikaiak *Péter Gábor* államvédelmis kegyetlenjeinek.

Alig léptek hazai földre az üldözöttek, rövid újságcikkben közölték, hogy az „újvidéki vérengzés” felelőseiből átadtak Jugoszláviának 5 „háborús bűnöst”, hogy ügyüket ismét vagy elejétől kezdve tárgyalhassák a szerb hatóságok, melléjük sorakoztatva a megszálló magyar fasisztákkal együttműködő kereskedőt, nemzetgyűlési képviselőt, volt főispánt és polgármestert, már ha kibírták a kínzásokat. *A dr. Major Ákos* vezette budapesti népbíróóságok komédiába illő hasonlóságához, mert nem az igazságot keresték, csupán előre papírra vetett döntésükkel tettek eleget a fölhergelt nézősereg „Na vesab snijma!” – „*Akasztofára velük*” kérésének, a nép akarata szerint. *Vitéz Grassy József* vezérőrnagy kötelet kapott, pedig *Korompay* főhadnagytól 1942. január 22-én értesülve a Duna jegén dülő válogatás nélküli megtorlásokról, azonnal elrendelte, hogy csak a véstörvényszék által nevezetteket vihetik vesztőhelyre. De addig engedélyezte a jogtalanságokat...! – dörgedeztek a pulpitusnál lévők. *Zöldy* a magyar vádiratban XIV. rendű terhelt, *dr. Gyetvai* vajdasági ügyész szerint megérdemelte a nyilvánosság előtti bitóra húzást. Hiába ismételtették, amit mások is hangoztattak hasonló esetben: „*nem érzem bűnösnek magam...*”, a titoista hadsereg egyenruhájába öltözött igazságügyi

hatóság képviselői legyintettek arra is, hogy a magyarok azzal a feltétellel adták át polgáraikat a jugoszlávoknak: nem lehetnek szigorúbbak a honi törvénykezőkénél. (Azt most nem részletezzük, miként bántak el 1945 után a két világháború között ténykedő politikusokkal, a fegyveres testületek számos tagjával, jobboldalinak nevezett művészekkel, értelmiségiekkel!)

A sajtótermékekben napvilágot látott értesülések szerint annak rendje és módja szerint zajlottak a kivégzések a közönség részvételével vagy anélkül, ám a nem hivatalos, szinte ellenőrizhetetlen vélemények szerint, amelyek bekerültek *Lakatos Géza* vezérezredes, egykori kormányfő, Nyugaton megjelent emlékirataiba: Feketehalmyt Csurogon, Grassy Józsefet Zsablyán élve ásták nyakig egy gödörbe, Szombathelyit Újvidéken karóba húzták, Zöldyt bicegésig verték a kihallgatók és prédaként vetették a magyargyűlölettel elvakult „publikum” elé. A témával később foglalkozó kutatók, köztük Cseres Tibor író szerint a hazai illetékesek nem tiltakoztak a kivégzések miatt, annyira nem törődve sorsukkal, hogy a Budapesti Népbíróóság 1947. február 25-i rendeletében jogerősnek nyilvánította (a már holtra kínzott) Szombathelyi Ferenc életfogytiglani büntetését, és utasítást adott annak fegyházban történő letöltésére. Vajon mennyire tört pálcát maga fölött az időközben néhány párt, szervezet köreiben mártírrá magasztosult, politikai áldozattá nemesített rendteremtő. Idézet a saját kézzel rótt valomásából:

„Az újvidéki, illetve a bácskai véres eseményekben a magyarok nagy része, a jobboldal és a tisztikar majdnem teljesen nagy nemzeti hőstettet látott és lát ma is. Ezen a helyzeten sajnos én változtatni nem tudtam, mert az események olyan rettenetesek voltak, hogy azokkal a nyilván-

nosság elé nem mehettem, propagandát nem csinálhattam. Az ország közvéleménye teljesen a jobboldali propaganda befolyása alatt állott, és véleményét ennek befolyása alatt alakította ki. Én különben még magam sem hittem volna, hogy az újvidéki események olyan rettenetesek voltak. Sokáig nem hittem azt. És ha magam abba a hibába sohasem estem, hogy az újvidéki eseményekben hőstettet lássak, de magam is sokáig meg voltam győződve arról, hogy Újvidéken a csapatok részéről kemény, de jogos megtorlás történt, amely majd véget vet a szerb atrocitásoknak, amelyeket a magyar közbiztonsági és közigazgatási szervek ellen elkövettek és számos vagyonrombolásnak is. Végre béke lesz ezen a nyugtalan földön, melyet nem mi, hanem a szerbek zavartak meg, mert ők a mi Szent István-i gondolon alapuló békés és megértő közigazgatásunkkal nem akartak megbarátkozni. Sőt teljesen szembehelyezkedtek vele.

Én mindenkivel szemben teljesen a felelős parancsnokoknak, nevezetesen Feketehalmy-Czeydner és Grassy tábornokoknak hittem, akik az eseményeket a helyszínen vezették, és akiket eddig derék, szavahihető katonáknak ismertem. Ők írásban, mind szóban folyton tagadták, hogy bárminő oktalan vérontás történt volna. Amennyiben és ahol kilengés fordult volna elő, ennek tisztán a szerb lakosság provokáló magatartása volt az oka. Az áldozatok számáról és mibenlétéről tőlük jelentést soha nem tudtam kapni... Megjegyzem, hogy az újvidéki akciót nem én kezdeményeztem, hanem a belügyi kormányzat, amellyel az egész bácskai akció során a legszorosabb kapcsolatot tartottam. Nem bújhattam ki a felelősség alól, országos jelentőségű ügről volt szó, és mint a honvédség legmagasabb parancsnoka, ezt nekem kellett elintéznem. Nekem kellett ma-

gyar fegyverek és a magyar katona becsületén esett csorbát megtorolni. [...] Hogy az újvidéki ügy német ügy volt, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a két főszereplőt megszöktették, és dacára annak, hogy a magyar hadseregben lefokoztatták, a német tábornoki karban előléptették őket. Magyarország megszállása után pedig a németek az elítéltek, a vádlottak szabadonbocsátását, valamint felmentésüket, továbbá Feketehalmy-Czeydner és Grassy tábornokok rehabilitálását kiterőszakolták, engem pedig elejtettek, majd elfogtak, bezártak és vádat emeltek...”

„Hideg szél fúj, édesanyám”

A Magyar Királyi 2. Hadsereg tábori rendészeti szolgálatát 1942 kora tavaszán kezdték komolyabban szervezni. *Rezsőházy Boldizsár* csendőr alezrederre bízták a teendők szabályozását, hogy a már megszállt területeken ténykedőkhöz hasonlóan lássák el a Donhoz történő felvonulás idején az útrendészeti, közbiztonsági feladatokat. A keleti hadszíntéren azonban a szovjet csapatok feltartóztathatatlan támadása után, 1942. január 12-től lényeges változást hozott a menekülők ismételt harcra kényszerítése. Az e feladatokra vezényelt kevesen voltak, ezenkívül megingatta őket szigorúságukban, hogy honfitársaikat kellett – volna! – fegyvelni, netán kivégezni. Az élvemaradtok 1943. március 10-én érkeztek az átszervezési területre, ahol két hadtestbe tömörítettek kilenc könnyű hadosztályt. A velük maradt csendőrök dolga a katasztrófa előtti tevékenységre korlátozódott, ám az átcsoportosított szakaszokkal őriztették a hazatértek karanténjait, de a Honvéd Vezérkarban terveket készítették a várható gondok

megoldására. Számolni kellett azzal, mi lesz, ha az oroszok átlélik a magyar határt. Itthon sokasodnak a szökések, lazul a fegyelem, a csendőrök összetűzésbe kerülhetnek a felettük gyámkodni akaró katonatisztekkel, és a deportálásokra, gettólakók igazoltatására áthelyezettek nélkül nincs zavartalanság, hiszen az 1943-tól folyamatosan hazaengedett munkaszolgálatosok (főleg zsidók) fegyelmezése önmagában is komoly munka volt.

A német megszállás 1944. március 19-én számos vonatkozásban új helyzetet teremtett: az SS és a Gestapo alakulatai rögtön kaszányazárletot rendeltek el, tartva a fegyveres összetűzéstől. Az Eichmann-különítmény látványosan érzékelte együttműködési szándékát az államgépezettel, a különböző politikai, társadalmi szervezetekkel. Kezdetben jóakarúnak mutatkoztak egyrészt azért, mert kellett a frontra küldhető fegyveresek, továbbá *Veesenmayer* követ rafinált felismeréseként *Szálasit* egyelőre háttérben tartották, sőt pártjának tagjaiból sem került senki a kormányba. Ami ennél bonyolultabbnak tűnt, az a nem is annyira takarogatott „árjásítás” másképpen fogalmazva a „nemzetidegen elemek” értékeinek elkobzása, tulajdonosaik munkatáborokba küldése, kényszerlakhelyeken csoportosítása, a tehetősebbek sápolgatása. A hatalommal már alig rendelkező, erőtlén Horthy rábólintott a sárga színű, hatágú csillag viselésére, a vidékiek gyors „vonatoztatásra” (70-80 emberrel a vagonokban). Műhelyeiket, üzleteiket bezáratták, vagy az arra érdemesített igénylőknek adták át. Két államtitkár, *Baky László* nyugalmazott csendőr őrmagy (1946-ban a népbíróság halálra ítélte), és *Endre László*, korábban főszolgabíró, alispán (1946-ban hóhér végzett vele), kapott *Jaross Andor* belügyminisztertől (1946-ban kivé-

gezték) megbízatást a feladatok végrehajtására.

Akadályozta a napi nyolc szerelvény indítását, hogy *Dieter von Wyszliczey* hadupsturmführer 150 fős SS osztaga kevésnek tűnt, bár vezetőjük komoly gyakorlatot szerzett a szlovákiai és görögországi zsidók deportálásában (1948-ban, Csehszlovákiában tették kötéltre), ezért segítséget kért *Ferenczy László* csendőr alezredestől (1946-ban vette életét a bakó), hogy kakastollasából küldjön szükség szerint. Az adatokat később szolidan fogalmazva is eltúlozták. A szándékos felületesség eléggé bosszantó, mert tanulmányok, kötetek szerzői bizonyítják ama állítások valótlanágát, melyek szerint alkalomszerűen 3-4 ezer csendőr is terelgette a falvak, kis- és nagyvárosok álmásaira a deportálandókat. Persze, nem mindenkit, hiszen tömegével választották közülük a bujdosást Bácsstopolya, Nagykanizsa, Kistarcsa, Sárvár internálótáborai helyett. Vajon miért erőltettek áthidalhatatlan szakadékokat a tények és a valótlanág között, amikor nem lehetett egyszerre ily nagy létszámot elvonni, csupán a BM 1944. április 4-i, 6163/1944. sz. rendelete alapján.

A kormányzóhoz eljutott svéd, angol, amerikai, vatikáni tiltakozások óvatosságra intették Horthyt, aki felismerte annak várható veszélyét, hogy a magyarság besározódhat a nemzetek összessége előtt. A háború után az egész országra hárulhat a felelősség a vallási, faji okokból kirekesztettek százezreinek elhurcolása miatt. Figyelmeztette Eichmann: „*Számom vonatkozásban több történet nálunk, mint maguknál, németeknél...!*”, de hiába, az erőltetett menetű gazdasági kiaknázáshoz hozzátartozott, hogy az iparban, mezőgazdaságban foglalkoztatottakból tömegesen elvitték a kényszerrel összefogdosottakat, illetve az önként jelent-

kező civileket (ez utóbbiakból körülbelül 50 ezren ültek vonatra).

A várban mindinkább hitetlenkedtek az önhatalmú intézkedéseken, azon, hogy nincs egyetértés a miniszterek között sem, sorra rúgtak fel megállapodásokat, s ezzel előkészítették a Pest megyei, továbbá a fővárosi zsidók határon túlra vitelét is. Nem maradt más lehetőség, szinte végső erővel – ha rövid időre is – megakadályozták a deportálásokat, de majdan a történészek nagy „összehajolással” bizonygatják, hogy Horthy félt a híresztelésektől, miszerint *Baky László* puccsot tervez ellene a csendőrök részvételével, hiszen csak rájuk számíthatott, mert *Csatay Lajos*, a HM első embere tiltakozott a fegyveres erők nem a szabályzatban rögzített kötelességeinek kijátszását bírálva. (Az október 15-i fordulat után feleségével együtt öngyilkosságba menekült!)

Durva hatalomátvételtől szó sem lehetett: a kormányzó Budapestre rendelte az Esztergom mellett állomásozó páncélos hadosztályt, és éppen a fővárosi csendőrség parancsnokának erélyes föllépése bosszantotta fel Eichmann, mondván, hogy merik akadályozni az SS intézkedéseit! Erőfitogtatásként teljes felszereléssel parádézta a nagyobb forgalmú utcákon, de a Birodalmi Biztonsági Főhivatal (RSHA) IV. B/4. osztálya vezetőjének tekintélye nem szaladt az egekig. (A háború után Argentínába szökött, ahol 1960-ban az izraeli rendőrség elfogta, és 1962. június 1-jén „megfizetett” bűneiért.)

Már a sikertelen kiugrási kísérlet előtt érezhető volt, hogy a terhek mind súlyosabban nehezednek a lakosságra, egyre nagyobb területek váltak hadiövezetté, szeptemberben elkezdtek a 14-60 éves férfiak és a 14-50 között lévő nők számbavételét a várható közmunkákra, az 1925-ös korosztályt még besorozták, és elrendelték a Szé-

kelyföld, Észak-Erdély, Bácska kiürítését. *Faragho Gábor* altábornagy, a csendőrség főfelügyelője vezetésével béketárgyalásokhoz kezdtek Moszkvában, halogatva a feltétel nélküli megadást, de tapasztalva, hogy az oroszok nyugati nagyhatalmakkal közösen jóváhagyott fegyverszüneti szerződésén képtelenség változtatni. Október 8-án asztalhoz ültek ugyan, és nehéz szívvel olvasták a feltételeket: kötelesek kiüríteni valamennyi szlovák, jugoszláv, román területet, amelyeket 1937. december 31-től vettek birtokukba. Visszavonják az összes csapatot, 10 napon belül távoznak a köztisztviselők is, minden összekötést megszakítanak (hadüzenettel párosítva) a németekkel. Már nem lehetett érdemben másként cselekedni. Horthy elhatározta, hogy október 15-én nyilvánosságra hozza proklamációját, de a hadsereget nem készítették fel az átállásra, a homályos szövegezésű rádiónyilatkozat is zavart keltett a fejekben: a néhány órányi „áramszünet” elegendő volt Szálasi elötérbe helyezésére.

A kormányzó megbízta a Nyilaskeresztes Párt vezetőjét a miniszterelnöki teendőkkal, majd 17-én vonatra ült családjával, kíséretével, s végleg – örökre! – távozott az országból. Az új rezsim bejelentette „a nemzet totális hadba vetését”. Ismét engedélyezték az alkohol fogyasztását, a hungarista eszme eddig háttérben maradt támogatói nagy lelkesedéssel fogadták, hogy november 4-én a nemzetvezető esküt tett a Szent Koronára, és átvehette a legfőbb hadúr korlátlan hatalmát. Első intézkedései közé tartozott a Tábori Biztonsági Szolgálat (ide rendőröket is vezényeltek), és a Nemzeti Számonkérő Szék gyors létrehozása, az arcvonal mögötti események figyelése, a gyanús személyek ellenőrzése, a küzdelem a partizánokkal. Tervüket az elrettentésre, a kíméletlen terror okozta fé-

lelemre alapozták. A zsidókat rendszeresen zaklatták, és bár november derekán a külföldi követségek erőteljes nyomására beszüntették a deportálásokat, a kényszerű csönd azonban nem tartott sokáig. Nem unatkoztak sem a tábori, sem a szokásos rendészeti feladatokat végző csendőrök. 1945 januárjában, pár héttel azt követően, hogy december végén elkezdődött a hézagosan körbezárt Budapest ostroma, komoly bajok mutatkoztak, hiszen az egyik napon behívott 1862 személyből mindössze 29 jelentkezett. Az igazoltatások hátlóján pillanatok alatt 4432 katonaszökevény, bujkáló munkaszolgálatos akadt fenn, gyarapodtak a lézengő honvédek (2325-en kerültek vizsgálati fogságba). A zsidókkal szinte már kevesebbet törődtek: az összes felkoncolt száma mintegy 150-re volt tehető, mert a fővárosba szorult élő fegyveresek többet értek.

A várban lévő, az ostromgyűrűből odaszorult erők közel ötvenezer fős alakulatait is *Hindy Iván* vezérezredes parancsnokolta (1946 augusztusában lett Péter Gábor áldozata), keze alá tartoztak a galántai, zilahi, székelyudvarhelyi, besztercei és a pécsi csendőrzászlóaljak. Ötvenkét napig tartó helytállásukat, közösen a német alakulatokkal, illetve az önkéntes nyilaskeresztesekkel, a Hungarista Ifjúság Légioja kamaszaival nem méltányolták hősiecs batorságnak az oroszok. Különösen az bosszantotta *Tolbuchin* és *Malinovszkij* marsallokat, hogy kilátástalan helyzetükben sem válaszoltak a megadási javaslatukra, inkább a kitörés mellett döntöttek. Ám tervüket elárulták a Vörös Hadsereg vezérkarának, így maradt idő „bemérni” a Városmajor út, Szomor-, Máriahalom-, Pilisi hegység-, Pilisszentlélek irányát, és az 1945. január 11-én este közeledőkre (30 ezernél több katonára, polgári egyénekre, családtagokra) mé-

szárláshoz hasonlatos akna-, valamint ágyútüzet zúdítottak. Az egyre fogyatkozó irányműveket, az elesettek hulláin át bukdácsolva próbálkoztak a lehetlennel. A napokig tartó küzdelem után még ezren sem érték el a biztonságot jelentő német állásokat: a magyarokból mindössze 80-an maradtak! A főváros eleste után Szálasi (főbűnösneként vont a felelősségre a népbíró és 1946. március 12-én osztoznia kellett társai sorsában), a még kezén maradt országrészben állami gyászt rendelt el, végsőkéig reménykedve a győzelmes sikerekben, és abban, hogy véglegesen „rendezheti” a cigány- és zsidókérdést. Ehhez segítséget már alig remélhetett, mert a fegyelemhez nem szókott nyilások is csak vonakodva hajtották végre az utasításokat. Csupán karhatalmi és csendőralakulatok vonultak a lehetőségekhez mérten zárt rajokban, szakaszokban. Amikor a nyugati nagyhatalmak hadifogságába kerültek, a szolgálatra alkalmasoknak meghagyták fegyvereiket:

rendfenntartó közegként alkalmazták a kakastollásokat. Nem javasolták önkéntes hazatérésüket, hiszen ismerték az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1699/1945.M.E. számú rendeletének 1. §-át, miszerint a testületet (intézményt) megszüntették, az elbocsátottakat pedig igazoló eljárás alá vonhatták, amelyek majd mindig internálással, börtönnel, kivégzéssel zárultak, nem is beszélve a halálukig (netán a rendszerváltoztatásig) tartó zaklatásokról.

★

A háborúban elnémulnak a múzsák, a XX. század közepe előtt befejeződött, sok millió áldozatot követelő világháború után talán okkal ismételtették az üldözöttek, a csatatereken, kórházakban gettókban szenvedettek: meghalt az Isten! *Erich Maria Remarque* német író, aki *Nyugaton a helyzet változatlan* című regényével lett híres, azt fejtegette könyvében, hogy a frontvonalakon a tízparancsolat nem vonatkozik a katonai egyénekre.

Hajnal László Gábor

Felhasznált irodalom

Preszli Lóránd: *A Magyar Királyi Csendőrség története, 1881–1918.* A Honvédelmi Sajtóvállalat Rt. kiadása, Budapest, 1920.

Dr. Rektor Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.* Árpád Könyvkiadó Vállalat, Cleveland, Ohio, USA 1980.

Horthy Miklós: *Emlékirataim.* Buenos Aires. Argentína, 1953.

Magyarország története, 1918–1919/1919–1945. Akadémia Kiadó, Budapest, 1988.

A Rongyos Gárda harcai. A szerző és a megjelenés időpontja ismeretlen. Felelős kiadó: Benkő Antal, Stephaneum Nyomda, Szentkirályi u. 28. Budapest

Magyar Királyi Csendőrség. Összeállította: Kövendy Károly. Toronto, Kanada, Kövendy Károly kiadása, 1973.

Szakály Sándor: *A Magyar Tábortörténet.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 1990.

Lakatos Géza: *Ahogy én láttam (Visszaemlékezések).* Auróra Kiadó, München, BRD, 1981.

Erdey Sándor: *Buda ostromától a recski táborig, I. kötet.* Literátor Kiadó, Budapest, 1995.

Cseres Tibor: *Vérbosszú Bácskában.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1981.

Schmidt Mária: *Kollaboráció vagy kooperáció (A Budapesti Zsidó Tanács).* Minerva Könyvkiadó, Budapest, 1990.

Tacitusi szemmel

A rongyosok elleni perekről

**A histora sokrétű, s mint oly sok másban, itt is döntő szerepe van a véletlennek. Az ember éppen ezért hajlamos arra, hogy utólag logikus rendben sorakoztassa fel érveit a megtörtétek mellett, s a véletlen ellen, különösen, ha bírósági eljárásról van szó. Márpedig az 1944-45-ös hatalomváltás után egyértelmű lett, hogy a kommunis-
ták érvet érv után hozva le fognak számolni egykori ellenfeleikkel.**

Először persze megpróbálkoztak 1919 felelevenítésével is. „*Mende, Ecser, Maglód, Tápiósüly, Tápiósáp, Péteri és Uri községekben mindenütt gyilkoltak, illetve a felsorolt községekből a járás székhelyére, Gyömrőre szállították be az áldozatokat, akiket ott öltek meg... Tizennyolc ember tartozott a demokratikus magyar élet megindításának gyömrői járási vezérkarához. Tizennyolcan voltak, akik internáltak s szemrebbenés nélkül, önkényesen kivégeztek vagy kivégeztettek embereket*” s mintegy „nyolcvanra tehető a meggyilkoltak száma” olvashatjuk az ügy iratai közt megőrzött újságtudósításban¹. Mivel az országban másutt is alakultak halálbrigádok, az ország közvéleménye s maga az országgyűlés is a terrorhullám leállítását követelte. A Magyar Kommunista Párt ekkor gyorsan leállította gyilkos aktivistáit (egyesek átkerültek közülük Péter Gáborhoz, az Államrendőrség Politikai Osztályához, az ÁVO elődjéhez), s Rákosival az élen kijelentették, „mi nem akarunk új 19-et.”

Ugyanakkor brosúrákban, újságcikkekben, szónoklatokban a párt vezetői egyre többet hangoztatták, hogy a viszonylag „békés” természetű tanácsköztársaság leverését – amely kénytelen volt fegyvert fogni a belső ellenség ellen – Európában példátlan fehérterror követte. (Hamis propaganda volt ez, a példátlan fehérterror ugyanis akkortájt az orosz uralomtól felszabaduló Finnországban tombolt.)

A Rongyos Gárda parancsnoka, *Héjjas Iván*, s jobbkéze, *Franczia Kiss Mihály* orgoványi rémtettei azonban olyan publicitást kaptak, mintha nem is negyedszázad előtt, hanem 1944-45-ben játszódtak volna le. „*Egy öreg detektív emlékiratai*”-ból származik a következő részlet: „*Akkoriban Zbona János jelentést tett Héjjas Iván karhatalmi különítményének arról, hogy három izsáki lakos, Pánczél Zoltán, Beck Sándor és Schmidt Árpád félmillió koronát ajánlottak fel a román megszálló csapatok parancsnokának, ha a megszállást három hónappal meghosszabbítja. Ebből persze egy szó sem volt igaz, de Héjjas mégis parancsot adott Danics Mihálynak és Zbona Jánosnak arra, hogy a három szerencsétlen embert tegyék el láb alól.*” Az öreg detektív Héjjasról a következőket írta: „*Különös, félelmetes ember!... Bizonyára alig alszik valamit, talán azért, mert fél az álmoktól. Áldozatai megjelennek álmában és megfenyegetik... hallja a kínos hörgéseket, a segélykiáltásokat, a jajszót... Nem bírja ki a szobában, az ágyban... Gyorsan felöltözik, elővezeteti a lovát és vadul kivágtat a határba...²*”

A 63 oldalas modern ponyva igazán élvezetes olvasmány.

A gyilkosságok... megtörténtek: Francia Kiss Mihály személyesen 67 áldozatot segített át a másvilágra³. Bár az új, a demokratikus rend nyomozói halálra keresték, Francia Kiss nyomtalanul eltűnt a kunsági tanyavilágban, Héjjas pedig nyugatra menekült: a hetvenes években halt meg Amerikában.

„A felszabadulás után a Népbíróság felelősségre vonta az orgoványi törvénytelen kivégzések résztvevőit” – áll a bírósági iratanyagban. „Papp Kálmánt és Papp Sándort a nyomozó hatóság már 1945. május 5. napján őrizetbe vette.” A két fivér nyolc, illetve hét évet kapott. 1955-ben, amikor pótnyomozás után újabb terhelő bizonyítékok merültek fel ellenük, az ugyancsak rongyosgárdista Bozóki István és társai perében 15, illetve 12 évre emelik fel büntetésüket.⁴ Bozóki és Kristóf 10-10 évet kapott. (Meglepő az a szívósság, ahogyan a szocialista jog akár harminc-harmincöt év eltelte után is utánanyúl azoknak, akiket a proletárdiktatúra leverése utáni megtorlásokért vád alá tud helyezni. Fel sem merül a jegyzőkönyvekben az, hogy a vádlottak – mint az bosszúállás és paraszti bandaharcok idején szokás –, az áldozataikat árulóként tartották számon. Hogy azok többnyire együttműködtek a román megszállókkal, emlékirataiban az „öreg detektív” badarságnak tartja. Pedig csak az 1925-ben rendezett katonai bírósági tárgyalás anyagát kellett volna elővenni – ekkor kerültek Francia Kiss Mihályék először az orgoványi gyilkosságok ügyében a vádlottak padjára –, s kiderült volna, az „Isten veled Mihály”-lyal s felmentő ítélettel búcsúzó hadbíró éppen a rongyosok románok elleni harca folytán, (s a megszállás több mint fél éve során miért ne akadtak volna besúgók?) nem ok nélkül volt oly elnéző.

Ilyen mérlegelést természetesen anakronizmus lett volna elvárni az ötvenes évek büntető jogászeitól, sem neveltetésükből, sem osztályharcos meggyőződésükből ez nem következett. Nézzük tehát inkább sajátos gondolatmenetüket, amely a Francia Kiss elleni 1957-es per vádbeszédében jól tetten érhető.

Mielőtt erre rátérnénk, néhány szót kell ejteni a vádlott sorsáról. Hamis igazolvánnyal él egy tanyán, amikor az 1956-os forradalom kitör. Nem sokat habozik és saját nevén jelentkezik az épp szerveződő nemzetőrségbe. A lista aztán a kádári rend éber őreinek a kezébe kerül, akik nyomozni kezdenek utána, beazonosítják hollétét és letartóztatják. Miután 1947-ben már in comtumatiam (távollétében) halálra ítélték, sorsa meg van pecsételve.

Nos, a vádbeszéd osztályharcos logikája valóban hű tükörképe a kor historizáló, a történelem könyörtelen okságát bemutató gondolkodásmódnak, amellyel a marxizmus az eleve elrendeltettség elfogadásában még a kálvinistáknál is messzebb ment. E rút predestináció szerint „Az 1919. évben és az azt követőekben elkövetett bűncselekmények... az elkövetés időpontjában... a törvényes rendelkezések szerint is bűncselekményt képeztek, csupán azok büntethetőségét zárta ki akkor az uralkodó osztály érdeke, törvénybe iktatott akarata.” (Az ember, még ha nem is híve ennek a konok büntető logikának, elgondolkozik azon, hogy miért nem alkalmazható az 1945 és 1990 között politikai okokból elrendelt bűncselekmények elkövetőire is?)

Nagyon figyelemre méltó az is, hogy a vád már az első fokon olyan, a jogon túlmutató történetfilozófiai értékelést ad, amely hosszú időre meg fogja határozni a történetírás irányát s egyben korlátait: „...e terrorcselekmények, nyilashordák 1944-es gázettei és 1956 októberének vandalizmusa nemcsak megjelenési formáikban rokonok, hanem a letűnt uralkodó osztály legelkeseredettebb harcának részei...”

KÉPES Figyelő

BÖRTÖNBEN

a demokrácia merénylői...

Leszámolás a „Rongyos Gárda” utolsó maradványaival

Szipszer Imre legyőzparancsnok mellett balról jobbra: Draskóczy László textilnagykereskedő, a Vannay különítmény robbantó parancsnoka, Kovács Endre, a különítmény sokszoros gyilkos tagja és Fodor Lajos földbirtokos, Vannay László volt helyettese a Markó-utcai fogház udvarán.

(fotók: fel)

Kegyetlenül ízekre szaggatja másodfokon is a népbíróság a „rongyosok” mítoszt azzal, hogy „*Francia Kiss Mihály nem azért háborús bűnös, mert mint az elsőbíróság kifejtette, elkövetésük idején nem lehetett az országot békeállományban levőnek tekinteni, hanem mert részese, másokkal együtt okozója volt annak a történelmi katasztrófának, mely a magyar népet az 1919-es dicső Tanácsköztársaság megdöntésével a 25 éves horthyfasizmussal érte, s amelynek egyenes következménye, betetőzése volt a második világháborúban elfoglalt nemzetrontó szerepük és a Szálasi-uralom.*”⁵

Másodfokon a tanácsvezető *Vida Ferenc*, Nagy Imre későbbi bírāja volt. Ha az ember a tacitusi alapelvet, a sine ira et studio-t alkalmazza – azaz harag nélkül és a tények tisztelgetésével ítélkezik – akkor azt kell mondania, hogy egy győztes politikai osztály „egy vesztés” politikai osztályt bélyegzett meg a történelem ítélőszéke előtt. A győztes hatalom demonstratív jellegére érdekes fényt vet a Markóban raboskodó s 56-os tevékenységéért kétszer is halálra ítelt s aztán új eljárásban életfogytiglant kapott Obersovszky Gyula író és költő visszaemlékezése: „...hármában laktuk a cellát, nem a legmindennapiabban összetételben. *Francia Kiss Mihály, akit akkor még csak első fokon ítéltek halálra... terrorcselekményeiért, ezen belül különösen a zsidók ellen elkövetett bűncselekményeiért: Gáli József másodfokon és jogerővel halálra ítelt, zsidó származású katolikus magyar... és hát harmadiknak ott voltam jómagam*”⁶. Harag nélkül is csupa kiábrándító tény.

De volt egy másik Rongyos Gárda-per is 1948-ban. A teljes kommunista hatalomátvétel évében a vád fegyveres összeesküvés volt. Valódi szervezői a „régii rongyosok” voltak, akik aztán – mint *Fehérvári István* írja – sok fiataalt is beszerveztek az új rend elleni küzdelemre. Terveik közt szerepelt például a gellérthegy felzabálás szobornú felrobbantása, amely nőalakjának eredetileg nem a győzelem pálmáját, hanem az orosz fronton lezuhant Horthy István emlékére egy repülőgépet kellett volna a magasba emelnie.

A rongyosok tárgyalása 1948 novemberében tartott meg a Markó utcában: a tanács elnöke az 1956 után még keményebb ítéleteiről elhíresült *Tutsek* bíró volt. *Kovács Endre* fővádlottat, egykori miniszteri tanácsost és tartalékos főhadnagyot 1949 márciusában végezték ki a Gyűjtőfogházban. *Hajts, Fodor, Göder* és *Benkő* halálos ítéletét a másodfok életfogytiglanra változtatta. (Fodor a váci börtönben megőrült s ott 1950-ben elhalálozott.) Hogy az 1956 utáni perekre előremutató kegyetlenséget is ki lehet hámolni az ítéletből, arra – tacitusi szemmel – az utal, hogy az ügy 28 vádlottja közül tizenhárom fiatalok, 18 éven aluliak voltak.⁷

Az 1948. április 10-én megjelent *Képes Figyelő* a címlapon úgy számol be róluk, hogy megtörtént a leszámolás a Rongyos Gárda utolsó maradványaival. (Kovácsot többek közt azért ítelték halálra, mert az 1938-as felvidéki felkelés során egy cseh alakulat őrizte hidat katonákkal együtt felrobbantott.) *Ráád Árpád*, a Magyar Honvédség légierjének volt ellenőre más ügy kapcsán került bíróság elé: egy 33 éves nő jelentkezett terhelő tanúnak, hogy 29 évvel azelőtt, 4 éves korában szülei az orgoványi kocsmába küldték, s ott látta Ráádot. Ez a vallomás elegendő volt ahhoz, hogy zsidók meggyilkolásának vádjával, az orgoványi kivégzések egyik tetteseként kivégezhessék.⁸

Szalay Róbert, Amerikában élt történész *Az 1956-os magyar forradalom története* című, mostanság nagy vihart kavart munkájában azt bizonyítja, hogy a negyvenes évek második felében és az ötvenes évek első éveiben alakult (vagy épp újjáalakult) ellenállási

Korabeli fotó a rongyosgárdistákról, amint népügyészségi kihallgatásra indulnak a Markóból

szervezetek nélkül az 56-os forradalom katonai sikerei elképzelhetetlenek lettek volna. A fegyveres csoportokat katonailag képzett, hozzáértő vezetők irányították, s nem volt véletlen a Baross tér, a Körtér, a Szénatér vagy a Corvin-köz kiválasztása sem. Ha elfogadjuk okfejtését, a moszkvai utasításokat végrehajtó hatalomnak minden oka megvolt arra, hogy üldözze azokat – így az egykori rongyosokat is –, akik 1945 után a visszavágásra szavaztak, így – mint ezt *Mink András* „koholmányá” is bizonyítja – a szélsőjobboldali historiográfia meglepő módon hasonul a szélsőbalos koncepciózus történetírás hazugságaihoz.⁹

Tamáská Péter

Jegyzetek

¹ Magyar Országos Levéltár (MOL), XIX-A-1-j 10. o.

² Fekete csillag Orgovány felett. Egy öreg detektív emlékiratai. Forrás Könyvkiadó, Budapest, 56 és 61. o.

³ A periratok szerint Francia Kiss negyvennégy esetben végrehajtó volt, huszonkét kivégzésnél segédkezett, egy áldozata pedig a kínzásokba halt bele. A legyilkoltak közt sok volt a kommunista, illetve a baloldali szimpatizáns, illetve volt néhány zsidó kereskedő és földbérlet is. Gróf Móric pedig fülöpjakabszállási földbirtokos volt. (MOL, XX-5-g, 5003/1960. 20. o.)

⁴ MOL, XIX-A-1-j, 42. o.

⁵ MOL, XIX-A-1-j, 46. és 47. o.

⁶ **Obersovszky (Oby) Gyula:** Tóth Ilona a magyar Jeanne d' Arc. Codex Print Kiadó, 26. o.

⁷ **Fehérváry István:** Börtönvilág Magyarországon 1945-1956. Magyar Politikai Foglyok Szövetsége Budapest, 1990. 66. o.

⁸ **Dr. Málnási Odön:** Magyar mártírok. Bécs, 1958. 53-54. o.

⁹ **Mink András:** Egy koholmány tanulságos története. In: Napi Magyarország, 2000. március 4, 5. o.

Új kihívások

Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok, 36.

Az Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet (OKKri) 1999-ben tette közzé a Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok 36. kötetét, amely – tanulmányok formájában – az intézet 1998. évi munkájáról ad képet. (A kiadványt, az elmúlt évek gyakorlatához hasonlóan az OKKri saját maga jelentette meg.)

Irk Ferenc intézetigazgató, a könyv szerkesztője és előszóírója szerint 1998-ban az OKKRI-nak új kihívásokkal kellett szembenéznie, hiszen az intézet iránti érdeklődés megnövekedett. Ez egyrészt az „ad hoc” jellegű kutatási megbízások számának megnövekedésében, másrészt a tömegkommunikáció részéről tapasztalt érdeklődés formájában mutatkozott meg.

A kötet tíz hosszabb és hét rövidebb tanulmányt tartalmaz. Az „évkönyv” szokásos – nagyobb részben kriminológiai, kisebb részben kriminalisztikai – anyaga ebben a kötetben olyan függelékkel egészült ki, amelynek témája az Európai Unió bűnözés elleni tevékenysége.

Kó József tanulmányában a bűnügyi statisztika és a bűnügyi helyzet változásait tárgyalja. Először bemutatja a hazai bűnügyi statisztika közelmúltbeli alakulását, a statisztikai adatok és a bűnügyi helyzet lakossági megítélésének kapcsolatát. Ezt követően feltárja a növekvő bűnözési adatok belső összefüggéseit, elemzi az ismertté vált bűncselekmények számának változásait, s végül külön kitér a vagyoni elleni bűncselekmények szerepére a bűnözési trend alakításában. Összegzésként a szerző megállapítja, hogy – noha a bűnügyi statisztika összesített adatai akár 15-20 százalékkal is változhatnak az egymást követő években (növekvő vagy csökkenő irányban) –, meghatározó irányzatnak mégis a bűncselekmények számának tartós növekedése látszik.

Az ún. fehérgalléros bűnözés szerepét vizsgálja *Kránitz Mariann*, aki a büntető és a polgári igazságszolgáltatás területén dolgozó jogalkalmazók véleményét, tapasztalatait gyűjtötte össze. A fehérgalléros bűnözés – a szakértők szerint – a vagyoni elleni bűnözés mintegy 10 százalékát, a gazdasági bűnözés mintegy 40 százalékát teszi ki. Nálunk, ahol a feketegazdaság pozíciói köztudottan igen erősek, a látencia aránya nagyon magas, illetve meredeken növekvő. A szerző – többek között – számba veszi a fehérgalléros bűnözés körébe sorolható bűncselekmények fajtáit, s utal a háttérben meghúzódó gazdasági-társadalmi körülményekre is.

A hazai bűnügyi statisztikák sajátos jelensége, hogy amíg az erőszakos bűncselekmények össz büntetésen belüli aránya csökkent, ezzel ellentétes folyamatként a rablások rátája nőtt. *Nagy László Tibor* a Budapesten elkövetett rablások kriminológiai vizs-

gálatát végezte el tanulmányában, amely a főváros 1997. évi rablási ügyeinek mintegy felét dolgozza fel, tekintettel a cselekmények fajtáira, körülményeire, az elkövetők, illetve a sértettek személyére. A dolgozat egyik zárógondolata szerint „bár a cselekmények döntő hányadát továbbra is az előkészítetlen, primitív, markecolás jellegű utcai támadások jelentik, a másik póluson mind erőteljesebben láthatók a profi szervezéssel, jelentős anyagi javak megszerzését szolgáló akciók.”

Utasi Judit tanulmánya a fiatalkorúak által elkövetett erőszakos bűncselekmények főbb jellegzetességeit mutatja be. A Pesti Központi Kerületi Bíróság 1997-ben jogerőssé vált aktái alapján készült – az írás alapjául szolgáló – vizsgálat, amely az elkövetők szociális helyzetét, családi viszonyait, a bűncselekmény elkövetésének körülményeit, s a büntetőeljárás fázisát állította központba: A szerző összefoglalja az erőszakos bűncselekményeket elkövető fiatalkorúak főbb jellemzőit, majd röviden érint néhány megoldást, amely a fiatalkori bűnözés elleni közdelemben hatékony lehet.

A csecsemőgyilkosságok megelőzésének és kezelésének lehetősége a címe *Herczog Mária* tanulmányának. A szerző nem tartja elfogadhatónak, illetve elegendőnek a csecsemőgyilkosságokkal összefüggő kérdések egyedi, döntően büntetőpolitikai megközelítését. Helyette olyan komplex megelőző, kezelőprogram alkalmazását tartja szükségesnek, amely képes lenne a csecsemőgyilkosságok számának csökkentésére. A veszélyeztetett anyák és családjaik támogatását egy átfogó társadalmpolitikai, családpolitikai koncepció és cselekvési terv keretében képzeli el.

Az áldozatok jogaival és az áldozatsegítő szervezetek tevékenységével foglalkozik *Fehér Lenke* tanulmánya. Bemutatja az áldozatvédelem és a kompenzáció nemzetközi jogi kereteit, majd felvázolja az állami kártalanítás, kárenyhítés magyarországi perspektíváját. (Az új büntetőeljárás jogi törvény lehetőséget ad a meditáció, a jóvátétel alkalmazására. Az ügyész a vádemelés elhalasztása esetén a gyanúsított részére kötelezettségként írhatja elő, hogy részben vagy egészben térítse meg a sértettnek a bűncselekménnyel okozott kárt, vagy más módon gondoskodik a sértettnek adandó jóvátételről, illetve a köz javára nyújtson jóvátételt.) Külön anyag rész írja le a „retributív” (megtorló) és a „resztoratív” (helyreállító) igazságszolgáltatás sajátosságait, valamint az áldozatsegítés kelet-közép-európai tendenciáit.

Az előző tanulmányhoz szorosan kapcsolódik *Barabás Andrea Tünde* és *Kiss Anna* dolgozata, amely *A sértett megváltozott szerepe* címet viseli. A sértett szerepének tanulmányozása már egyre több kutatás tárgyát képezi, állapítják meg a szerzők, akik ismeretik a sértettre vonatkozó nemzetközi és hazai ajánlásokat és gyakorlatot, utóbbi kapcsán a Fehér Gyűri Közhasznú Egyesület tevékenységét. Ők is tárgyalják a büntetőeljárás új, 2000. január 1-jén hatályba lépett szabályozását, s megismertetik az olvasót a sértett eljárási helyzetét erősítő jogi intézmények, a „pótmagánvád” és a „különösen védett tanú” fogalmával.

Ritter Ildikó a drogpolitikáról, s ezen belül az ún. ártalomcsökkentő drogpolitikai modellről fejt ki gondolatait a kötetben. E modell nem minősíti bűnösnek sem büntetőjogi, sem pedig erkölcsi értelemben a fogyasztót, célja, hogy elkerülje a stigmatizálást, és a fogyasztótól ne vegye el a társadalomba történő integráció vagy reintegráció esélyét. A tanulmány a különböző drogpolitikai modellek bemutatásán és értelme-

zésén túl elemzi a kábítószer-fogyasztás gazdasági összefüggéseit, a kényszeres kábítószer-fogyasztás és a bűnelkövetés kapcsolatát is.

Molnár József a kriminalisztika egyik érdekes területének, a tanú és a terhelt kihallgatásának szentelte tanulmányát, amely folytatása a szerző az évkönyv korábbi számaiban évekként elzölt indított sorozatának. Molnár József szerint a kriminalisztika története azonos a kihallgatások történetével. A tanú és a terhelt bizonyításban játszott szerepének és büntetőjogi helyzetének elemzésével igazolja ezt a tételt. Kimutatja, hogy a tanúkihallgatás, illetve a tettes személyazonosságának megállapítása érdekében alkalmazott bizonyítási cselekmények csak akkor képesek megalapozni a személyi bizonyítás sikerét, ha azok egy átfogó és tervszerű nyomozási munka egységes rendszerébe illeszkednek.

Az *Új, személyiségfüggő kriminalisztikai módszerek* című tanulmány, *Kármán Gabriella, Kiss Anna és Kardon László* munkája, voltaképp a profilalkotásról szól. A profilkészítés nem új módszer. Már az ötvenes évektől elkezdték alkalmazni az Egyesült Államokban. Napjainkra több irányzata alakult ki az alkalmazó országok sajátosságainak megfelelően, elsődleges célja azonban mindenütt közös: az elkövető személyiségének megismerése, közvetve az ismeretlen elkövető kilétének tisztázása. A profilalkotás egyfajta alkalmazott bűnügyi magatartástudomány, amely többféle elméleti modellre épül. Gyakorlati alkalmazásának egyik részterülete a kriminálgrafológia, amelyről részletesebben is írnak a szerzők. A dolgozat befejező része bemutatja, milyen szervezeti egységek alakultak ki az erőszakos bűncselekmények komplex elemzésére Amerikában és Európában.

Az *európai unió vonzásában* címet viselő tartalmi egység a Fialat Ügyészek Szakmai Konferenciájának (Budapest, 1998. december 5.) angol nyelvű szekciójában elhangzott előadások szövegét közli magyar fordításban. (A viszonylag rövid, ám nagyon érdekes írások tartalmát csak utalásszerűen jelezzük.)

Holé Katalin az európai bűnügyi együttműködés formáit tekinti át, *Papp Ildikó* az Európai Unió pénzügyeinek védelmével foglalkozik. *Temesváriné Farkas Ildikó* a szervezett bűnözés, *Korona Lajos* pedig a pénzmosás elleni harc eszközeit választotta témául. *Köpf Eszter Mária* az Európai Emberi Jogi Egyezmény egyik aspektusát világítja meg. *Hajdú Magdolna* az Európai Tanács számítógépes bűnözés elleni ajánlását, *Nyitrai Péter* pedig az Európai Unió kiadatási jogrendszerét ismerteti.

Noha az előző évek gyakorlatával ellentétben nincsen kifejezetten a börtönügyet témaköréül választó tanulmány a kötetben, az – gazdag tartalmánál fogva – mégis figyelemre méltó lehet a hazai büntetés-végrehajtási szakemberek számára.

Deák Ferenc

Könyvajánló

Clausewitz Károly: A háborúról. *Veszprém. Göttinger Kiadó. 1999. 610 oldal. Ára: 4800 Ft (A könyv az 1917-es második magyar nyelvű kiadás reprintje.)*

A hadtudomány klasszikusának számít az eredetileg 1832-ben megjelent mű, amelyben Carl von Clausewitz porosz tábornok a napóleoni háborúk utáni korszak új katonai ismereteit rendezte egységbe, és helyezte más elméleti alapokra.

A szerző egyik fő érdeme, hogy nem hódol be a változatlan és örök érvényűnek hitt elveknek, igazságoknak, s a háborúnak, mint fegyveres küzdelemnek jelenségeit összefüggéseiben vizsgálja. Jelentős felismerése a politika és a háború összefüggéseinek feltárása. „*Esztelenség lenne – írja – ha a politikai nézőpont a katonai álláspontnak rendelné alá magát, mert a politika szüli a háborút.*” Clausewitz noha jóval a XIX. század végén kibontakozott technikai forradalom előtt írta művét, mégis a modern hadtudomány alapjait rakta le, tételeinek többsége még ma is helytálló.

A kötet anyaga nyolc nagy gondolati egységből (könyvből) tevődik össze. Az első két könyv a háború természetéről, illetve elméletéről szól. A következő részek bemutatják a hadászat, az ütközet, a haderő (mint fegyveres hatalom), a védelem és a támadás sajátosságait. Az utolsó tartalmi egység a haditervről szól. A mű mostani kiadásához fogalmakat magyarázó függelék is társult.

A könyv nemcsak a katonák számára nyújt értékes gondolatokat, mert tételei könnyen átültethetők, behelyettesíthetők életünk más területére is, és jól igazíthatók változó világunk újabb és újabb követelményeihez.

Dénes Béla: Ávósvilág Magyarországon. *Egy cionista orvos emlékiratai. Bp. Kairosz Kiadó. 1999. Szerkesztette és az utószót írta Schmidt Mária. 229 oldal. Ára: 1380 Ft.*

A könyv az egyik leghitelesebb beszámolóknak tekinthető a Rákosi-korszak koncepciók pereiről és az ÁVO-ÁVH rémségeiről.

A memoár szerzőjét – noha néhány nappal korábban kapta meg kivándorló útlevelét – 1949. május 12-én tartóztatták le az ÁVO, és hurcolták az Andrássy út 60-ba. Dénes Béla orvos volt, de már évek óta nem praktizált, a magyarországi cionista mozgalom szervezését és vezetését tekintette élethivatásának. A Rákosi-rendszer a hatalom megszerzését, illetve megszilárdítását követően szinte azonnal hozzálátott az ország szovjet mintára történő „megtisztításához”, többek között a cionista mozgalom felszámolásához.

Dénes Béla, miután két egymást követő perben elítélték, 1956-ban szabadult. Emlékiratait kiszabadulása után, 1958-ban írta meg Izraelben. Könyve egy művelt, talpig tisztességes ember kálváriáját mutatja be.

A kötet egyik jelentőségét az adja, hogy benne sok rövidebb-hosszabb utalást találunk a kora ötvenes évek büntetés-végrehajtásának viszonyaira. A szerzőt hosszú ideig börtönorvosként foglalkoztatták, fogva tartásának hét éve alatt számos helyen (Markó, Gyűjtő, Vác, Kistarcsa, Fő utca, Mosonyi utca) megfordult, van, ahol többször is.

A visszaemlékezést néhány eredeti, a Belügyminisztérium irattárában fellelhető

dokumentummal Schmidt Mária egészítette ki. Ugyanő írt a könyvhöz utószót.

Én, Pierre Rivière, aki lemészároltam anyámat, húgomat és öcsémét. Egy XIX. századi szülőgyilkosság. Michel Foucault közzétételében. Bp. Józseveg Műhely Kiadó. 1999. 318 oldal. Ára: 1598 Ft. (Józseveg könyvek)

Michel Foucaultnak, a XX. század egyik legnagyobb hatású szociológusának *Felügyelet és büntetés* című könyve (Gondolat Kiadó, 1990.) a büntetéselmélet és a börtönügy története alapművének számít.

Foucault e könyvéhez anyagot gyűjtve talált rá a Rivière-ügy irataira egy 1836-os közegészségügyi és igazságügyi orvosszakértői évkönyvben, s szükségesnek találta újbóli, elméleti megjegyzésekkel kibővíteni megjelentetését.

A kötet anyaga – a fentieknek megfelelően – két fő részre oszlik. Az első rész a bűnügyi dosszié anyagát tartalmazza. A különböző jegyzőkönyveket, tanúvallomásokat, s magának a gyilkosnak – aki egy 20 éves, háborodott elméjű fiatalember volt – a visszaemlékezését. A szerényen *Jegyzetek* címmel ellátott részben a szerző sokoldalúan elemzi a korabeli francia igazságszolgáltatás sajátosságait.

„A Rivière-ügy dokumentumai és a hozzájuk hasonló anyagok segítségével feltárhatjuk egy ismeretanyag kialakulását és játékszabályait (mint amilyen az orvosé, a pszichiáteré és a pszichopatológusé), az intézményekkel és a bennük fellelhető funkciókkal való kapcsolatát (például az igazságügyi intézmények és a szakértők, a vádlott, a gyilkos örült stb. kapcsolatát)”, állítja Foucault.

Oláh Miklós: A Szegedi Várörök és a Szegedi Fegyház és Börtön történeti kronológiája, 1784-1998. Szeged, Bába és Társai Nyomdaipari Kft. 172 oldal. Ára:

790 Ft. *Szegedi Csillagbörtön. Történeti, tudományos, módszertani közlemények, 1.*

Nem túlzás azt állítani, hogy a szegedi Csillagbörtön hazánk egyik legismeretesebb, a tömegkommunikáció által is kelletlenül „preferált” büntetés-végrehajtási intézménye. Voltaképp az intézet iránti fokozott érdeklődés eredményezte azt, hogy megjelenjen ez a szép kiállítású, a legalapvetőbb tájékoztatáson messze túlmutató kiadvány. (A Szegedi Fegyház és Börtön egy kiadványsorozat megjelentetését tervezi, jelen összeállítás e sorozat első darabjaként látott napvilágot.)

A könyv bevezetőjét *Csapó József* intézetparancsnok írta, utalva arra, hogy a Szegedi Királyi Kerületi Börtön 1885-ös átadása idején a világ legkorszerűbb börtönei közé tartozott. Oláh Miklós, a szerző, előszavában néhány fontos történeti adalékra hívja fel a figyelmet.

A kötet a szegedi börtönügy XVIII. századi kezdeteitől napjainkig tíz történeti periódusra osztva közli a kronológiai adatokat. Az itt közrebocsátott anyag gazdagsága valóban lenyűgöző. (Megjegyzendő azonban, hogy a magyar börtönügy történetének sajátossága, a harmincas évek „adatszegénysége”, Szegedre is jellemző.)

A *Függelék* tartalmazza az intézet igazgatóinak, parancsnokainak névsorát, a hősi halottak életrajzát, valamint bibliográfiát és névmutatót is közöl. A nyolc nyelven megjelentetett összefoglalás (rezümé) alapjául *Csapó József* szövege szolgál.

Oláh Miklós áldozatos gyűjtőmunkával gyűjtötte, s állította össze a kötet anyagát, tevékenysége azonban nem lehetett volna eredményes a Bevezetésben és az Előszóban felsoroltak segítségével nélkül.

Pataki Ferenc: A tömegek évszázada. Bevezetés a tömeglélektanba. Bp.

Osiris Kiadó. 1998. 206 oldal. Ára: 1900 Ft (Osiris tankönyvek)

A letűnőben lévő XX. századot már sokféle jelzővel illették. Közülük kevés versengethet azzal a megállapítással, hogy a XX. század a tömegek korszaka, hiszen a történelem színpadának főszereplője e században minden kétséget kizáróan a tömeg volt. A neves szociálpszichológus a tömeglélektani gondolkodás történeti alakulását és jelenkori helyzetét mutatja be könyvében.

A tömeglélektan tárgya a tömeg és a tömegviselkedés módszeres tanulmányozása, a tömegjelenségek pszichológiai értelmezési kereteinek és elméleti magyarázó elveinek kidolgozása. A tömeglélektan első virágkora hozzávetőleg a XX. század első negyedére esett. Ennek a korszaknak legfontosabb alakja *Sigmund Freud* volt, akinek hatására a pszichoanalízis sokoldalúan és mélyrehatóan befolyásolta a tömeglélektani gondolkodás menetét.

Paradox módon a század totális diktatúrái – a fasizmus és a kommunizmus – is elősegítették a tömeglélektan további fejlődését, mivel előszeretettel alkalmazták annak eredményeit. E diktatúrák hatásrendszerének vizsgálata megint csak a tömeglélektani kutatások továbbterjedéséhez vezetett. Ennek a korszaknak – a negyvenes, ötvenes évekről van szó – meghatározó személyisége *Erich Fromm* volt. Az ő tevékenységéhez közvetlenül kapcsolódik *David Riesman* munkássága. (*A magányos tömeg* című könyve háromszor is megjelent magyarul.)

A kötet szerzője a tömeglélektan új fejleményeit is bemutatja, egyúttal kitekintést is tesz. Szerinte nem kell attól tartanunk, hogy a tömeglélektan művelői munkátlanságra kényszerülnek a jövőben.

Restauráció vagy kiigazítás. A kádári represszió intézményesülése 1956-ban 1962. Szerk. *Huszár Tibor és Szabó János. Bp. Zrínyi Kiadó. 1999. 436 oldal. Ára: 1960 Ft*

A kötet valamennyi dolgozatán áthúzódó alapprobléma, hogy vajon hogyan őrződött meg a forradalmi kataklizma után a hatalom totalitárius alapszerkezete, minek kellett történnie, s milyen szándékos változtatásokra volt szükség ahhoz, hogy a hatalom lényegi folyamatossága megőrződjék.

Gazdag Ferenc az 1956-os forradalmat és az utána következő konszolidációt nemzetközi szempontból tárgyalja. *Ripp Zoltán* a Kádár korszak legelejéről, az MSZMP legitimációjáról ír. *Huszár Tibor* a hatalmi gépezet 1960-ig terjedő újjáépítésének folyamatát vizsgálja. *Huszár László* az új hatalom vezető kádereinek személyzeti adatait elemzi. *Sponga István* a magyar Országgyűlés akkori helyzetét, szerepét mutatja be. *Szabó János* tanulmányának tárgya a hadsereg 1948 és 1962 közötti sztálini, illetve posztstálini átalakítása. *Bikki István* az ideiglenes Kádár-kormány működéséről ír. *Markó György* a katonai bíróságok statáriális ítéleteit, *Bohár András* a korai kádárizmus kultúrpolitikáját elemzi. A kötet legutolsó tanulmánya a rendőrség és a politikai nyomozó szervek történetét tekinti át 1945-től 1956-ig. A könyv a benne előforduló legfontosabb személyek rövid életrajzával zárul.

A korai Kádár-rendszer hatalmi gépezetének feltérképezéséhez szükséges lenne a korszak büntetés-végrehajtásának történetét is megírni. Ennek a feladatnak az elvégzése még várat magára.

(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára szerzeményeiből.)

CONTENTS

STUDY

1 László SZŐCS: Rippling picture
(The dynamics of Hungarian economic crimes)

WORKSHOP

14 Valentin NOVÁK: Thousands of problems
(Probation at the beginning of the new millennium)

25 György VÓKÓ: Analysis of legality
(Probation and aftercare)

46 Sándor CSORDÁS: Unanimous network!
(Thoughts on some penalties, measurements and development of aftercare)

FORUM

51 Katalin HEYLMANN: Our health
(Prevention and health care in the prison service)

61 Edit KUNFALVI: Last revolt
(Social theories of suicide)

71 One decade (The Hungarian Charity mission)

EXCHANGE OF EXPERIENCE

77 János KANT–Tamás MÓDOS:
Theory and Practice (About the studies of Police Academy students)

IN BRIEF

85 Awards

87 British help

88 Co-operation contract

90 Pictures, events

PAST

92 Miklós OLÁH: Maximum Security Prison
(History of the Szeged dungeon)

108 László Gábor HAJNAL: Gendarme, shabby (2)
(Historical overview of the danger-fraught period)

123 Péter TAMÁSKA: With the eyes of Tacitus
(Legal processes against the Shabby)

BOOKSHELF

128 Ferenc DEÁK: New challenges
(Criminology studies 36)

131 Offering books

INHALT

STUDIE

1 László SZŐCS: Wogendes Bild
(Die Dynamik der wirtschaftlichen
Kriminalität in Ungarn)

ERFAHRUNGS- AUSTAUSCH

77 János KASZT – Tamás MÓDOS:
Theorie und Praxis (Über das Studium der
Studenten an der Polizei Akademie)

WERKSTATT

14 Valentin NOVÁK: Tausende
Probleme (Bewährungshilfe am Rand
des nächsten Jahrtausends)

25 György VÓKÓ: Gesetzlichkeits-
untersuchung (Bewährungshilfe und
Nachbehandlung)

46 Sándor CSORDÁS: Einheitliches
Netz!
(Gedanken über einige Strafen,
Massnahmen und die Entwicklung der
Nachsorge)

FORUM

51 Katalin HEYLMANN: Unsere
Gesundheit (Heil- und präventive
Behandlung im Strafvollzug)

71 Edit KUNFALVI: Letzte Revolte
(Soziale Theorien des Selbstmordes)
Ein Jahrzehnt (Die Arbeit der
(Ungarischen Evangelischen Gefängnis-
mission)

IN BRIEF

85 Anerkennungen

87 Britische Hilfe

88 Verträge über Zusammenarbeiten

90 Bilder, Ereignisse

VERGANGENHEIT

92 Miklós OLÁH: Zuchthaus (Die
Geschichte des Szegeder Burgverlieses)

108 László Gábor HAJNAL: Gendar-
men, Zerrissene (2) (Historische Überb-
lick über die unglücksschwangere Periode)

123 Péter TAMÁSKA: Mit den Au-
gen von Tacitus (Über die Gerichtspro-
zesse gegen die Zerrissenen)

BIBLIOTHEK

128 Ferenc DEÁK: Neue Herausfor-
derungen (Kriminologie und Kriminalis-
tik Studien 36)

131 Bücherangebot

TARTALOM

TANULMÁNY

1 SZŐCS László: Hullámozó kép
(A magyarországi gazdasági
bűnözés dinamikája)

MŰHELY

14 NOVÁK Valentin: Ezernyi gonddal
(Pártfogói körkép az új évezred
küszöbén)

25 VÓKÓ György: Törvényességi
vizsgálat
(Pártfogó felügyelet és utógondozás)

46 CSORDÁS Sándor: Egységes
hálózatot!
(Gondolatok a pénzbüntetésről
és az utógondozás fejlesztéséről)

FÓRUM

51 HEYLMANN Katalin: Egészségünk
(Gyógyító-megelőző ellátás
a büntetés-végrehajtásnál)

61 KUNFALVI Edit: Utolsó lázadás
(Az öngyilkosság szocializációs
elméletei)

71 Egy évtized
(A Magyar Evangéliumi Börtönmisszió
munkája)

TAPASZTALAT- CSERE

77 KASZT János–MÓDOS Tamás:
Elmélet és gyakorlat
(A Rendőrtiszti Főiskola hallgatóinak
tanulmányi munkájáról)

RÖVIDEN

85 Elismerések

87 Brit segítség

88 Együttműködési szerződés

90 Képek, események

MŰLT

92 OLÁH Miklós: Fenyítőház
(A szegedi várbörtön történetéből)

108 HAJNAL László Gábor:
Csendőrök, rongyosok (2)
(Történeti áttekintés a vészterhes időkből)

123 TAMÁSKA Péter: Tacitusi szemmel
(A rongyosok elleni perekről)

TÉKA

128 DEÁK Ferenc: Új kihívások
(Kriminológiai és kriminalisztikai
tanulmányok 36.)

131 Könyvajánló

SZOLGÁLATBA LÉPNEK

Ünnepi öltözet

Szolgálati öltözet

Szolgálati öltözet

Nyári ünnepi öltözet

A tervek szerint az év végén „szolgálatba lépnek” azok az új egyenruhák, amelyeknek tervezése – pályázatással – még a rendszerváltozáskor kezdődött. A legjobb tervek-ből mintadarabok készültek, ezek indultak országos bemutatókörútra, hogy a több szem többet lát elve alapján formálódjon, alakuljon a végleges változat. A képeken látható, különböző élethelyzetekre tervezett egyenruhákat viselik majd az új évezredben a büntetés-végrehajtási testület tagjai.

Szolgálati öltözet

